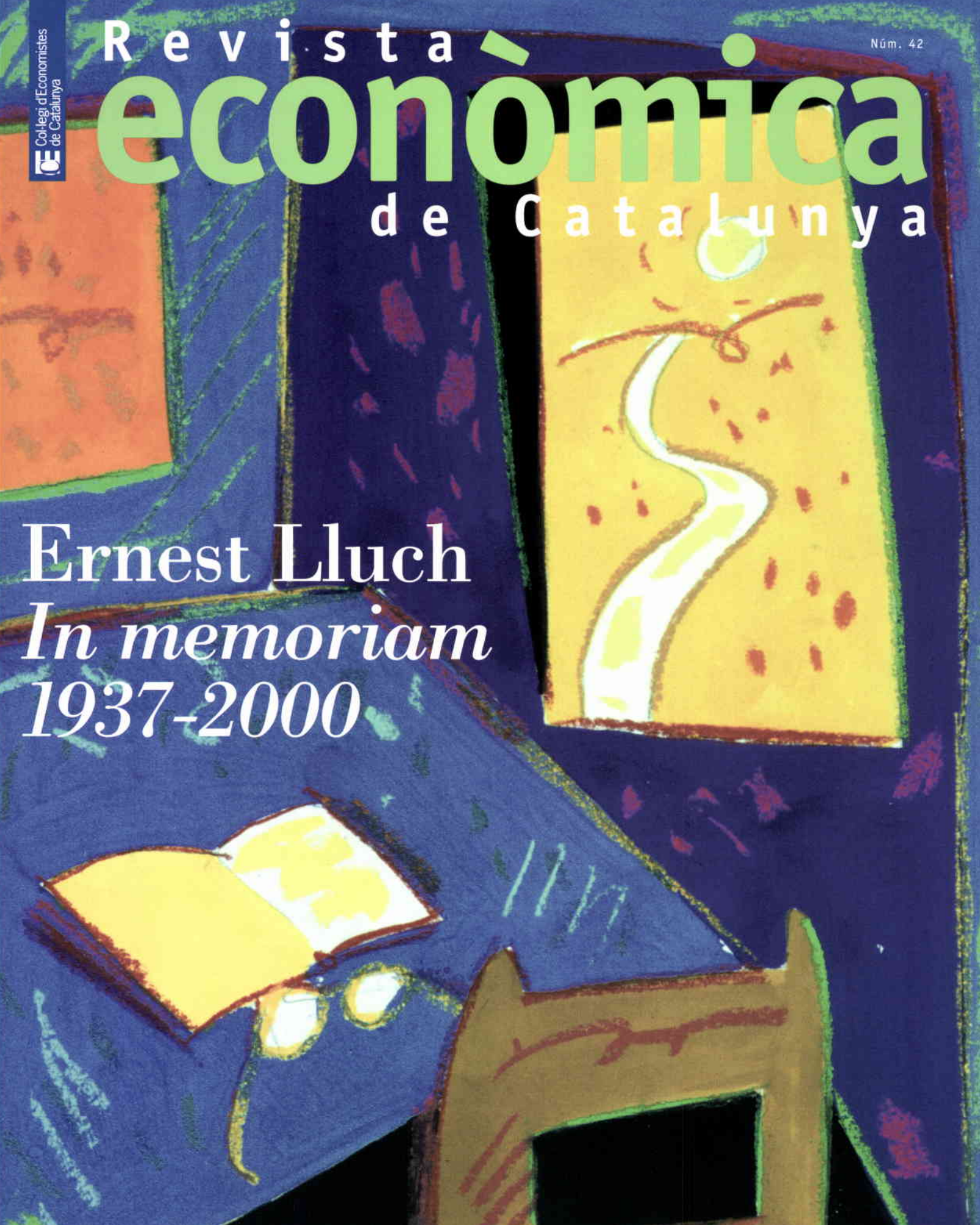

Revista econòmica de Catalunya

Ernest Lluch
In memoriam
1937-2000

**10 Acord de la Junta Govern:
Ernest Lluch, Col·legiat de Mèrit**

13 Presentació
JOAN TRULLEN

I Part: Semblances-trajectòria

18 Curriculum vitae
ERNEST LLUCH

23 Ernest Lluch i Martin (1937-2000)
FABIA ESTAPE

27 Ernest Lluch
JOHN ELLIOTT

30 Ernest Lluch i la introducció de Sraffa
JOSEP M. BRICALL

34 Memòria personal
JOSÉ LUIS GARCÍA DELGADO

37 Ernest Lluch i el Cercle d'Economia
JOAN MAS CANTÍ I CARLOS GÜELL

**40 Ernest Lluch, economista «regional»
i urbanista**
JOSE M. CARRERAS I PUIGDEFENOLAS

46 Lluch i la via valenciana
VICENT SOLER

50 Ernest Lluch i els Acords de la Moncloa
JOAN TRULLEN

**56 L'etapa d'Ernest Lluch com a Ministre
de Sanitat i Consum**
FRANCESC RAVENTÓS

**63 Ernest Lluch: entre l'actualitat i el
record**
ANTONI CASTELLS

II Part: Lluch i la història del pensament econòmic

**70 Antoni de Capmany:
llums i ombres**
PIERRE VILAR

**81 Aportacions d'Ernest Lluch
a la història del pensament econòmic**
SALVADOR ALMENAR

89 Entre Amor de Soria i Ernest Lluch
MIGUEL HERRERO Y RODRÍGUEZ DE MIÑÓN

92 Ernest Lluch i l'alternativa catalana
JOSEP FONTANA

Núm. 42
Data de tancament:
octubre de 2001

- 94 El pensament econòmic català segons Ernest Lluch**
LLUÍS ARGEMÍ I JORDI PASCUAL
- 102 Ernest Lluch i la singular història del pensament econòmic del País Basc**
JESÚS ASTIGARRAGA
- 107 Ernest Lluch, estudiós de la cultura catalana del XVIII: una aportació a la història de la Il·lustració i del jansenisme a Catalunya**
RAMON CORTS I BLAY
- 112 Algunes idees filosòfiques**
JACINT ROS OMBRAVELLA

III Part: Bibliografia, activitat periodística i notes

- 116 La bibliografia d'Ernest Lluch**
EUGENI GIRAL QUINTANA
- 123 Una referència periodística**
LLUÍS FOIX
- 126 Un correu electrònic de Javier Solana a Lluís Foix arran de l'assassinat d'Ernest Lluch**
JAVIER SOLANA

Crítica de llibres

- 127 Ernest Lluch entrellucat des de l'Empordà**
RAFAEL PASCUET

Economistes Pla Personal de Pensions

Contra la pressió fiscal

comenci avui a estalviar-se impostos

Les aportacions fetes a plans de pensions redueixen directament la base imposable de l'Impost sobre la Renda de les persones físiques. Podrà estalviar fins a un 48 % de la quantitat aportada en la pròxima declaració. També són deduïbles les aportacions fetes

a favor del seu cònjuge, fins a un màxim de 300.000 pessetes, sempre que aquest no treballi o obtingui rendiments nets inferiors a 1.200.000 pessetes. Comenci avui mateix a estalviar-se impostos amb l'**Economistes Pla Personal de Pensions**.

Producte exclusiu del conveni de col·laboració entre el Col·legi d'Economistes de Catalunya i Banc Sabadell.

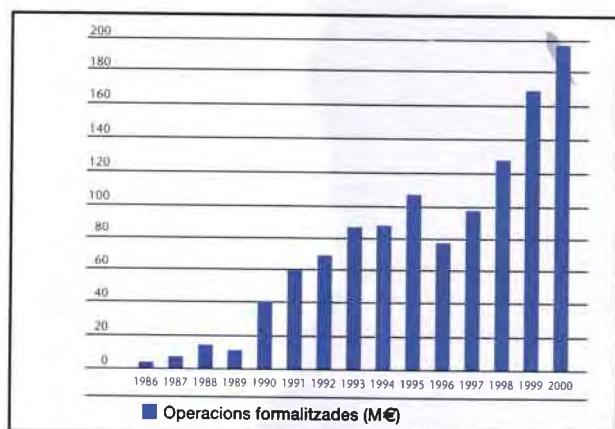
La vida és bella
(gairebé sempre)

FIATC
ASSEGURANCES

Diagonal. 648 - 08017 Barcelona
Tel. 902 110 120 - fiatc@fiatc.es - www.fiatc.es

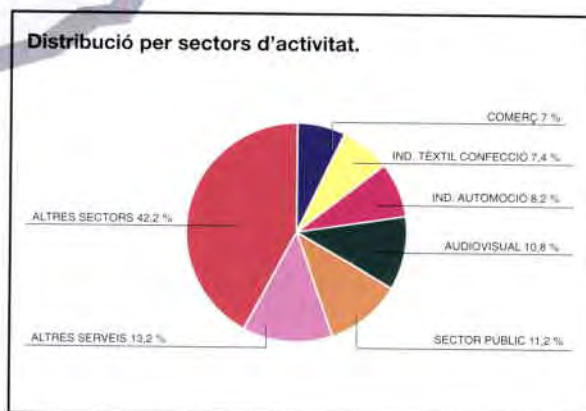

fem costat a la pime

- L'Institut Català de Finances és el crèdit públic a Catalunya.
- Present des del 1986, ha facilitat recursos per més de 1.150 milions d'euros a empreses industrials i de serveis, bàsicament del sector privat.
- El capital de l'ICF és de 78.972 milions d'euros, aportats en la seva totalitat pel Parlament de Catalunya.
- El rating de l'ICF es: A+, per al llarg termini, i F1, per al curt termini, segons FITCH (octubre 2000) i de AA- i A1+, segons Standard & Poor's (febrer 2001).

- L'any 2001, l'ICF dedicarà 150 milions d'euros a finançar les inversions de les pime de Catalunya.
- També té línies de finançament per a projectes de: millores mediambientals, inversió en línies de transport de viatgers, establiments turístics i turisme rural, dones emprenedores, etc.
- Les principals característiques dels finançaments de l'ICF són la flexibilitat de les condicions a les necessitats de cada projecte, un cost preferencial també per a les pime i la tramitació directa i confidencial.
- L'Institut s'adreça a gairebé tota l'activitat productiva, principalment industrial i de serveis.

A Bankpime fem el món a la mida de la vostra empresa

Perquè no hi ha dues empreses iguals, busquem solucions personalitzades

A Bankpime sempre ens ha guiat una idea: ser l'instrument d'accés de les petites i mitjanes empreses al món financer, però sabem que no hi ha una fórmula única. Per això, **estudiem cada cas de forma individual**, cercant sempre la millor solució per a la seva empresa. Treballi amb l'assessorament d'una Entitat de reconegut prestigi internacional, pionera en el sector financer modern, creada ja fa 23 anys per "fer pinya" amb els **petits i mitjans empresaris** i assolir les possibilitats de negoci que semblen reservades només per a les més grans companyies.

Amb Bankpime, aconseguirà serveis globals: Bankpime és el primer i únic banc espanyol que opera a Luxemburg, posant al seu abast tots els avantatges d'inversió a l'Eurozona. **Serveis personalitzats:** digui'ns el que necessita i ho aconseguirem. **Perquè no hi ha dues empreses iguals, les nostres solucions sempre són a mida.** **Serveis financers:** com a banca d'empreses som especialistes en atendre les necessitats de la petita i mitjana empresa, oferint-li productes estudiats per a un millor desenvolupament en tots els àmbits financers o internacionals.

A Bankpime trobarà:

Banca Personal
Banca Privada
Banca d'Empreses
Banca Corporativa
Banca Institucional

**Bankpime és membre
de les Borses de
Barcelona, Brussel·les,
Luxemburg i Madrid.**

Bankpime
BANCA D'EMPRESSES

**La nostra Banca d'Empreses
li ofereix:**

Cash Management
Capital Markets
Finançament especialitzat
Internacional Trade Finance
Serveis Corporatius
Línia Mediambiental

No ho dubti, posi's en contacte amb nosaltres.

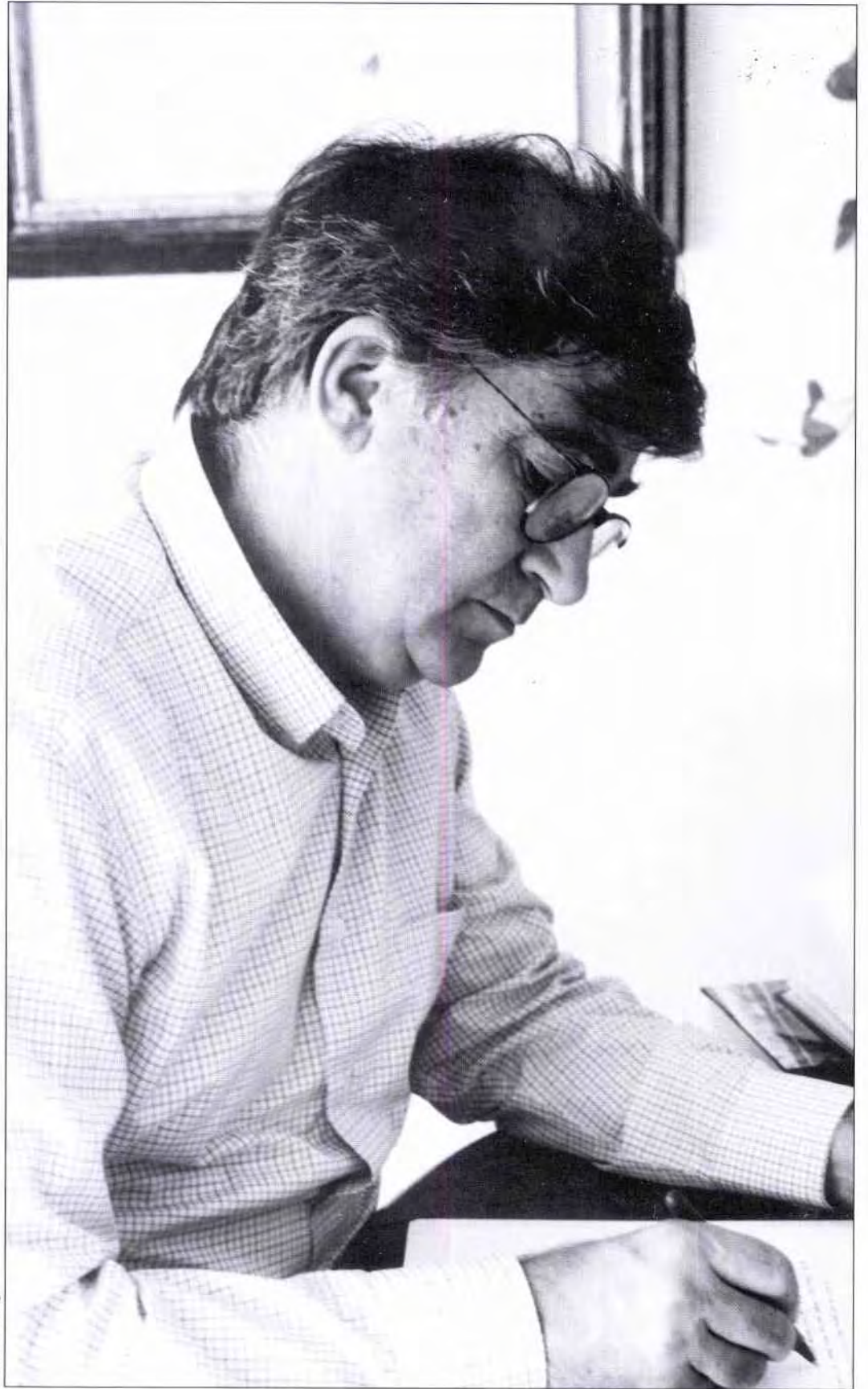
Tel: 933 16 33 33 Fax: 933 16 31 70 E-mail: info@bankpyme.es www.bankpyme.es www.bankpymeonline.com

Entitats col·laboradores

The background is a complex, layered abstract composition. It features a light blue-grey base with various textures and colors. In the upper left, there's a rectangular area with a yellowish-tan background and a dark blue-grey square. To the right, a larger rectangular area contains a dark blue-grey background with a prominent, thick, wavy white line that curves upwards and then downwards. Below this, there's a dark blue-grey square. In the lower right, there's a white rectangular area. The overall effect is one of depth and artistic layering.

Ernest Lluch
In memoriam 1937-2000

Acord de nomenament com a col·legiat de Mèrit al Dr. Ernest Lluch

La Junta de Govern del Col·legi d'Economistes de Catalunya, en la seva reunió extraordinària del 22 de novembre de 2000, convocada amb motiu de la notícia de l'assassinat del col·legiat Sr. Ernest Lluch, i un cop vist l'article 62 dels Estatuts del Col·legi d'Economistes de Catalunya vigents, ha acordat per unanimitat nomenar col·legiat de Mèrit a títol pòstum al Dr. Ernest Lluch Martín, en reconeixement a la seva trajectòria professional i per la seva contribució a l'ensenyament i a la divulgació de la Ciència Econòmica, així com, també, per la seva col·laboració i el seu constant suport a la professió i al Col·legi d'Economistes de Catalunya.

Quan el 22 de novembre passat la notícia de l'assassinat de l'Ernest Lluch ja era de domini públic, els telèfons del Col·legi no paraven de rebre trucades de col·legiats, periodistes, gent del carrer que ens demanaven si sabíem alguna cosa més del que deien els mitjans de comunicació.

Des del primer moment, la pàgina web del Col·legi va donar cobertura de tota la informació que ens arribava i es va elaborar una pàgina especial que recollia tant els principals articles de l'Ernest Lluch sobre la problemàtica basca, com els enllaços als diferents mitjans de comunicació que havien publicat articles interessants sobre la figura de l'Ernest Lluch.

La Junta de Govern del Col·legi es va reunir aquell mateix matí amb caràcter extraordinari i va acordar nomenar-lo col·legiat de Mèrit a títol pòstum, acord de nomenament que reproduïm en aquesta mateixa pàgina, i també va divulgar una nota de premsa per expressar el «seu rebuig més contundent a l'assassinat de l'economista, historiador i polític demòcrata Ernest Lluch, a mans de la intransigència totalitarisme i criminal d'ETA, que representa un intent més d'evitar la llibertat d'expressió».

També es va editar un especial de la revista *L'Informatiu de l'economista*, que recollia tot un seguit d'aportacions, alguna més extensa que d'altres, que alguns dels seus amics i coneguts ens van fer arribar, i una recopilació d'articles de premsa que sobre el País Basc va escriure i alguns dels articles que s'han anat publicant sobre la seva persona i la seva obra.

Presentació

El vespre del dia 21 de novembre de l'any 2000 el professor Ernest Lluch fou assassinat per un escamot de la banda ETA en el garatge del seu domicili quan tornava d'impartir la seva classe d'Història de les Doctrines Econòmiques a la Facultat de Ciències Econòmiques de la Universitat de Barcelona. La terrible mort de Lluch es va traduir en una gran commoció a tota la societat. Havien mort no solament un professor d'universitat, un polític destacat de la transició i ministre de la reforma sanitària del primer govern socialista de Felipe González, un prestigiós economista que feia sentir la seva veu en els més destacats fòrums de debat i d'opinió. Havien mort un dels puntals de més relleu de la cultura catalana i, sens dubte, un dels economistes catalans més destacats del segle xx. Havien mort també un home de diàleg i de pau.

Des de l'acte d'homenatge pòstum al Paranimf de la Universitat de Barcelona i la manifestació multitudinària que va tenir lloc dos dies després del seu assassinat al Passeig de Gràcia de Barcelona —la manifestació més important celebrada a Catalunya des de l'11 de setembre de 1977— es va posar de manifest el rebuig de la nostra societat a la violència i el suport de la societat catalana a la seva família. «Diàleg ja», reclamaven també els seus familiars, i se'n feia ressò la periodista Gemma Nierga, recollint així la forma de pensar d'Ernest Lluch sobre el problema de la violència a la seva estimada Euzkadi.

Diàleg i estudi: traçar ponts i ajudar a fer-ho amb l'anàlisi, amb l'anàlisi econòmica i amb l'anàlisi històrica. Heus ací una part significativa del llegat d'Ernest Lluch. Han volgut matar un símbol de la raó. Han volgut imposar la foscor sobre la claror. Han mort un il·lustrat de la segona meitat del segle xx, un professor que aportava reflexió, diagnosi i opinió, mitjançant el seu treball intel·lectual, la seva docència, la seva recerca, la seva permanent presència en els mitjans de comunicació.

El Consell de Redacció de la *Revista Econòmica de Catalunya* va acordar per unanimitat dedicar un número monogràfic a l'estudi de la seva obra, a l'anàlisi de la seva trajectòria vital com a economista. No es podia circumscriure la nostra contribució a la publicació d'un article necrològic: la personalitat d'Ernest Lluch i l'abast de la seva obra com a economista i polític exigien un plantejament especial. Estava clar que Lluch no era un home unidireccional. Calia abordar el número de manera plural, demanant a diferents autors l'anàlisi d'aspectes concrets de la seva trajectòria vital. I això era una exigència si es volia comprendre —necessàriament de manera encara provisional— algunes de les principals contribucions d'aquest economista polític. Lluch va seguir una tradició més europea que americana de trànsit des de l'acadèmia a altes instàncies de responsabilitat política, en un viatge hirschmanià des de l'estudi de la realitat social cap a la política i l'interès col·lectiu, per retornar, enriquit d'idees i d'experiències, amb un nou bagatge.

Endinsar-se en la biografia d'Ernest Lluch ens transporta cap a un itinerari ric, complex i gairebé inabordable avui per avui, per la vida cultural i política de la Catalunya i de l'Espanya de la segona meitat del segle xx. Exigeix també una immersió en l'anàlisi econòmica i històrica general d'aquest període, amb referents tan destacats com Piero Sraffa, Albert Hirschman i Paolo Sylos Labini, o Pierre Vilar, Jordi Nadal i Josep Fontana. Finalment la seva labor en el camp de la història del pensament econòmic català i espanyol ha estat sense cap gènere de dubtes cabdal, tal i com testimonia la recentment publicada obra *Economía y economistas españoles*, dirigida per Fuentes Quintana, de què ens feiem ressò en el número 41 de la nostra Revista. Natural-

ment, un trajecte d'aquesta naturalesa és avui necessàriament incomplet; ens falta encara perspectiva. Però avui podem apuntar, a la manera com la sinòpia constitueix el dibuix preparatori del fresc, els trets més significatius de la seva trajectòria com a economista, per fer possible al lector avançar la imatge del que ha d'ésser en el futur un retrat molt més precís.

«La vida d'un investigador és, bàsicament, la dels seus treballs», amb aquestes paraules iniciava el professor Ernest Lluch i Martín un *currículum vitae* en el qual sintetitzava les principals aportacions de la seva trajectòria investigadora, document amb què s'inicia aquest número monogràfic de la *Revista Econòmica de Catalunya*. Si això és així, l'examen de la bibliografia publicada per Ernest Lluch —bibliografia seleccionada i encara provisional que publica Eugeni Giral— ens dóna idea de l'abast de la seva vida investigadora: 23 llibres, 25 capítols en llibres col·lectius, uns 200 articles en revistes especialitzades i un número similar de col·laboracions en revistes culturals, en els 41 anys de labor investigadora.

La primera part d'aquest número monogràfic recull, juntament amb el *currículum vitae* amb què s'inicia, deu contribucions que agrupem en dos blocs: Semblances, per un cantó, i Trajectòria, per l'altre.

Les Semblances o esbossos biogràfics corren a càrrec de quatre personalitats universitàries: Fabià Estapé, mestre des del primer moment d'Ernest Lluch i ex-rector de la Universitat de Barcelona; John Elliott, hispanista i catalanòfil, professor de la Universitat d'Oxford i que va invitar Ernest Lluch a Princeton; Josep M. Bricall, també per dues vegades rector de la Universitat de Barcelona i especialista en l'obra de Sraffa; i José Luis García Delgado, rector de la Universidad Internacional Menéndez y Pelayo, càrrec en el qual va succeir Ernest Lluch.

La Trajectòria contempla sis etapes o activitats acotades de la seva vida: la seva labor al Cercle d'Economia, del qual va ser-ne el primer secretari general, a càrrec de Joan Mas Cantí i Carlos Güell, antics presidents; les recerques sobre economia regional i els treballs aplicats en el domini de l'urbanisme, a càrrec de Josep M. Carreras i Puigdemongas; l'estudi sobre l'economia valenciana, a càrrec de Vicent Soler; la contribució d'Ernest Lluch als Pactes de la Moncloa, a càrrec de Joan Trullén; l'etapa d'Ernest Lluch com a Ministre de Sanitat i Consum a càrrec de l'antic Director General de l'INSALUD i degà del Col·legi d'Economistes de Catalunya, Francesc Raventós; i les recerques sobre finançament autonòmic i balança de pagaments, a càrrec d'Antoni Castells.

La segona part es destina a analitzar la contribució d'Ernest Lluch, Catedràtic d'Història de les Doctrines Econòmiques, a la història del pensament, tant a Espanya en general, com a Catalunya i el País Basc en particular. S'encapçala amb la publicació d'un treball inèdit de Pierre Vilar que s'ha volgut sumar així a l'edició d'aquest número monogràfic; volem agrair de manera especial al gran estudiós de la història de la Catalunya moderna que s'hagi volgut sumar a aquest número de la nostra revista així com les paraules amb què encapçala aquest article, i també la labor de Jean Vilar i Rosa Congost per facilitar-ne l'edició.

El bloc d'història del pensament econòmic compta en primer lloc amb un article panoràmic sobre la contribució d'Ernest Lluch a la història del pensament econòmic d'Espanya, a càrrec de Salvador Almenar, qui afirma que el desenvolupament com a disciplina de la història del pensament econòmic a Espanya no es pot explicar sense les aportacions d'Ernest Lluch.

Segueix un article de l'acadèmic i jurista Miguel Herrero y Rodríguez de Miñón en el qual explicita una hipòtesi: el Lluch presumiblement filokantià, ¿no amagarà en realitat un ferment preil·lustrat? Les preocupacions filosòfiques d'Ernest Lluch són apuntades també en aquest bloc per Jacint Ros Ombravella, i desenvolupades per Ramon Corts i Blay, qui en la seva oració fúnebre planteja les relacions entre el jansenisme i la Il·lustració.

El bloc d'Història del pensament inclou una col·laboració de l'historiador Josep Fontana, un dels grans referents intel·lectuals d'Ernest Lluch, que va presentar precisament l'obra *L'alternativa catalana*, en la qual planteja l'existència d'un pensament austriacista important i valora la importància de les tesis lluchianes pel futur de la historiografia del segle XVIII.

Aquesta segona part del número inclou també sengles contribucions de Lluís Argemí i

Jordi Pascual per un cantó i de Jesús Astigarraga per un altre sobre la labor d'Ernest Lluch en el desenvolupament de la història de les idees econòmiques a Catalunya i al País Basc respectivament.

Veiem així com l'escola lluchiana del pensament econòmic a les Espanyes, si éns és permesa l'expressió, inclou avui una vintena d'investigadors de diferents universitats espanyoles. La seva influència és especialment important en el País Valencià, Catalunya, Aragó, el País Basc i Navarra. L'impuls a la recerca ha estat doncs molt important.

La tercera part del número es dedica a recollir contribucions sobre la bibliografia i l'activitat periodística d'Ernest Lluch. Després de l'article d'Eugeni Giral que recull una selecció bibliogràfica bàsica, es publica un treball de Lluís Foix que va dirigit a identificar les característiques bàsiques de la seva obra periodística. El nombre d'articles publicats per Lluch en la premsa diària estan al voltant dels mil cinc-cents. Incloem també una nota de Rafael Pascuet sobre una publicació sobre l'obra empordanesa d'Ernest Lluch publicada recentment.

En definitiva, s'editen un conjunt de treballs que tenen una orientació comuna: la de destacar el rigor i la rellevància de l'obra d'un economista exemplar, treballador infatigable, dotat a voltes de l'espurna de Borges i la sornegueria de Pla, però sempre amb uns continguts progressistes i, per què no dir-ho, de naturalesa socialdemòcrata pròpies d'un honest reformista.

El dolor i la indignació per la mort d'Ernest Lluch dels quals parla Pierre Vilar en la seva nota introductòria han d'anar seguits per l'esperança. L'esperança que el treball intel·lectual i el sentit crític propis de la millor pràctica de la universitat humboldtiana, il·lustrada, han d'ésser la millora vacuna contra el virus de la intransigència.

No voldríem acabar aquesta presentació sense transmetre l'agraïment del Director de la *Revista Econòmica de Catalunya*, el professor Martí Parellada, i de tot el Consell de Redacció als autors dels treballs i a tots els que l'han fet possible. Finalment cal fer explícit l'agraïment a la família d'Ernest Lluch: Montserrat Lamarca, Eulàlia Lluch, Rosa Lluch i Mireia Lluch, i a Enric Lluch i Martín. Malgrat les molt difícils circumstàncies han sabut trobar sempre temps i han mostrat el màxim suport per aquesta iniciativa. En qualsevol cas ells no són responsables ni dels errors ni de les possibles omissions que s'hi contenen. Les fotografies que il·lustren l'edició provenen fonamentalment dels arxius familiars, de la UIMP, d'Ana Maria Fuertes, Jordi Catalán i Montse Garriga.

Joan Trullén/Professor a la UAB
Coordinador del número i secretari del Consell de Redacció.
Revista Econòmica de Catalunya

Semblances-trajectòria

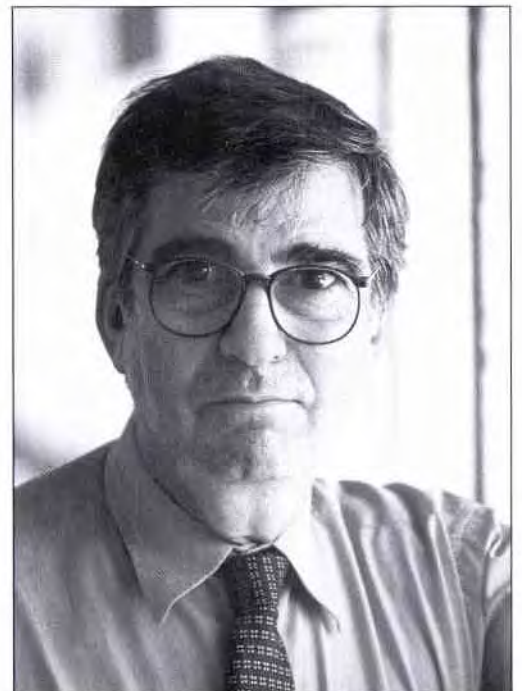
Curriculum vitae*

ERNEST LLUCH

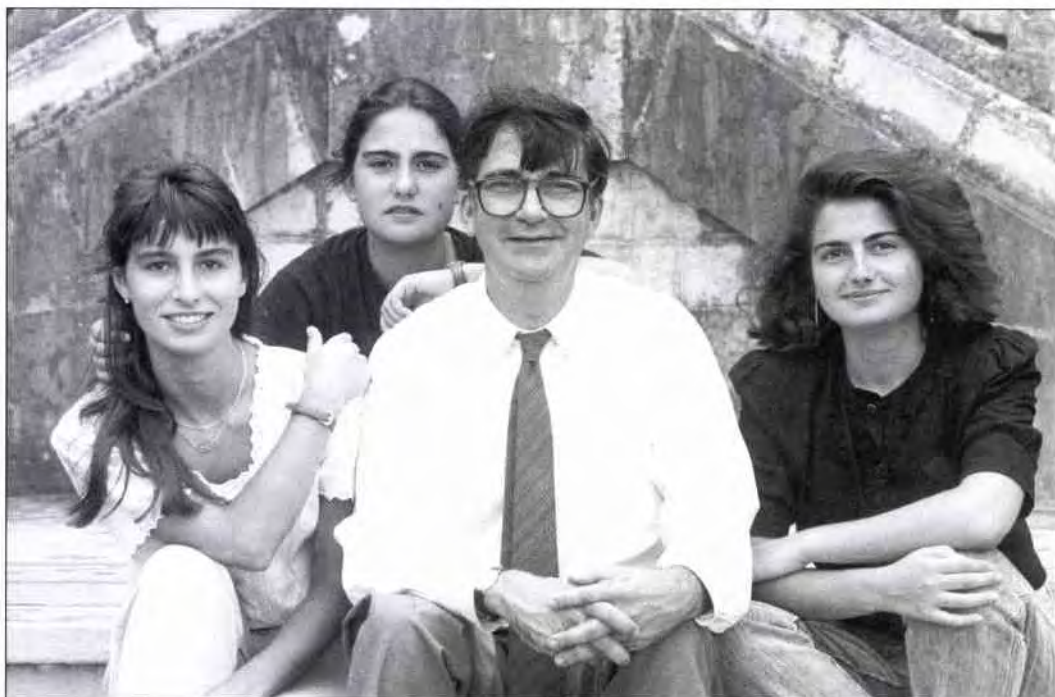
* Aquest curriculum vitae fou escrit per Ernest Lluch a mitjans de l'any 2000 i formava part de la documentació que acompanyava una sol·licitud d'ajut a la recerca (N. de la R.)

La vida d'un investigador és, bàsicament, la dels seus treballs. Dit d'una altra manera, la bibliografia que presentem de forma bastant completa és el millor exponent del que un ha fet. No obstant algunes dades biogràfiques poden tenir interès. Vaig estudiar el batxillerat obtenint la màxima qualificació a l'examen de revàlida. Després vaig cursar els estudis de Ciències Econòmiques a la Universitat de Barcelona on vaig treure el Premi Extraordinari de final de carrera. Durant aquests estudis vaig rebre la influència d'alguns professors entre els quals destacaria Jaume Vicens i Vives en Història Econòmica, la de Fabià Estapé en Política Econòmica, José Ramón Lasuen en Teoria Econòmica i Enrique Linés en Matemàtica. Durant la carrera em vaig iniciar en treballs d'investigació amb Jaume Vicens i Vives i Fabià Estapé la qual cosa em va donar una base sòlida per a anys posteriors. Durant l'època d'estudiant vaig escriure en col·laboració la meva primera extensa publicació, *Problemas de Teoría Económica*, on presentava uns dos-cents exercicis de microeconomia degudament resolts que foren per a mi una pràctica de treball útil i uns ingressos gens menyspreables.

Vaig tenir una beca al 1962 per estudiar a l'École des Hautes Études de la Universitat de la Sorbona de París. Hi vaig tenir de professors Pierre Vilar, gran historiador hispanista, i Jean Weiler de comerç internacional. Paral·lelament vaig investigar sobre l'economia i els economistes espanyols a través del *Journal des Économistes*. Treball molt extens i que va merèixer que em designessin «Élève Titulaire» de la Universitat de la Sorbona. Aquest treball que continua mantenint un cert interès l'he publicat d'una manera parcial. Aquesta part l'he ampliada posterior-

Del Lluch estudiant al Lluch professor. A l'esquerra, retratat al Seminari de Política Econòmica dirigit per Fabià Estapé, 10 de febrer de 1962. A la dreta, una imatge de l'Ernest Lluch dels últims anys.

Ernest Lluch amb les seves filles Eulàlia, Rosa i Mireia, al Palacio de la Magdalena durant la seva etapa com a rector de la UIMP.

ment fins a donar una visió general del pensament econòmic a Espanya entre 1800 i 1860 i que és la base d'un ampli estudi que vaig presentar fa uns anys a un congrés que tingué lloc a Lisboa al 1995 i que ha tingut una notòria influència. En tot cas penso que està pendent de publicació, per mantenir interès, la part inèdita d'aquest treball. Aquesta etapa fou decisiva per a la meua dedicació a la Història del Pensament Econòmic.

Per això a la meua tornada a Barcelona vaig ingressar al Seminari de Política Econòmica dirigit per Fabià Estapé tot escollint com a tema de la tesi doctoral l'estructura del pensament econòmic sobre la qual es basà la revolució de 1868 que fou la que determinà l'aparició d'una economia liberal a Espanya. Vaig treballar durant uns quants mesos sobre aquest tema acumulant materials que després he utilitzat, però vaig desistir de portar-la a terme degut al fet que els papers més crucials havien desaparegut en un incendi al Ministeri d'Hisenda espanyol. Per aquest fet em vaig decantar per estudiar l'evolució del pensament econòmic català entre 1760 i 1840. La raó d'aquest canvi és que els economistes catalans que varen encapçalar la política econòmica de 1868 eren deixebles del primer Catedràtic d'Economia Política, Eudald Jaumeandreu. Durant nou anys, i en circumstàncies generals no favorables, vaig dedicar-me a treballar sobre aquest tema, cosa que va donar lloc a la meua tesi doctoral i a un llibre posterior editat al 1973. Aquest llibre s'ha constituït en un punt de referència, en bona part degut a les ressenyes molt favorables que va obtenir de Pierre Vilar, José Antonio Maravall i Josep Fontana. Abans havia publicat alguns treballs que per a mi foren importants com una nota sobre els plagis que havia fet Álvaro Flórez Estrada de Sismondi al qual tinc una notòria estimació per la metodologia que vaig utilitzar.

Durant aquests anys, «pro panem lucrandum» vaig publicar diversos treballs sobre localització econòmica i sobre comerç internacional. Entre els primers destacaria alguns treballs sobre l'economia comarcal i, sobretot, tres llibres sobre els preus del sòl a Catalunya que tingueren diverses edicions. Treballs sobre el comerç internacional em feren aprofundir, sovint en el nivell teòric, sobre aspectes que després em serien útils per entendre la important confrontació entre proteccionisme i lliurecanvi. Tota aquesta línia de treball és sobre la que es basa un extens tre-

ball que he publicat l'any 1997 a *Papeles de Economía Española* i l'any següent, en una versió més ampliada, a la Real Academia de Ciencias Morales y Políticas.

Durant dos anys, per raons alienes a la meua voluntat, vaig exercir de professor a la Universitat Complutense de Madrid i per les mateixes raons vaig anar a la Universitat de València on hi vaig restar entre 1970 i 1979. La meua estada a la Facultat d'Econòmiques d'aquesta Universitat va ser especialment fructífera per a mi. Com a professor vaig treballar activament amb els alumnes, vint-i-tres dels qui ho feren d'una manera directa són avui dia catedràtics, la major part a la Facultat Valenciana que pels índexs quantitatius és un dels centres amb més producció d'Espanya. D'una manera més específica tres són en l'actualitat catedràtics de la disciplina de Pensament Econòmic o Economia Política amb unes obres de gran interès, com és el cas de Salvador Almenar, Vicent Llombart i Segundo Bru. D'aquests anys han quedat nombrosos treballs dels quals vull destacar sobretot la reelaboració de la meua tesi doctoral i, d'una manera més concreta, un llibre, *La via valenciana*, que marcà, segons ha estat dit repetidament, l'orientació de molts treballs posteriors. Un llibre que em permeté aprofundir la realitat econòmica i el pensament econòmic d'una zona en la qual l'agricultura d'exportació era la nota predominant, tot i que vaig subratllar, junt amb Jordi Nadal, que el grau d'industrialització era molt superior al considerat convencionalment. Durant aquests anys vaig dirigir diverses tesis doctorals, vaig publicar un primer treball sobre la metodologia de la història nacional del pensament econòmic i vaig publicar una edició crítica sobre els textos econòmics del principal il·lustrat valencià, Antoni Mayans.

El meu retorn a la Universitat de Barcelona em va significar l'inici d'un programa d'investigació junt amb Lluís Argemí sobre l'agronomia i la fisiocràcia a Espanya entre 1750 i 1820. Aquest llibre, publicat el 1985, em va permetre tornar a treballar fonamentalment a escala espanyola així com connectar amb diversos especialistes europeus. Mostra d'aquesta connexió és la referència positiva que féu dels meus treballs el principal estudiós de la il·lustració europea, Franco Venturi. Aquests contactes foren els que em portaren per primera vegada a treballar a escala europea, cosa que em decidí molts anys més tard a publicar un article on relacionava les idees fisiòcrates amb les del cameralisme germànic, «Cameralism beyond the Germanic world: a note on Tribe» a la *History of Economic Ideas*. L'estudi específic de la fisiocràcia em portà amb Lluís Argemí a publicar «La Physiocratie en Espagne: une synthèse provisoire» al 1995, i amb José Luis Cardoso una visió més àmplia sobre «La diffusion internationale de la Physiocratie: quelques problèmes ouverts» publicat per Presses Universitaires de Grenoble dins del que és el principal llibre publicat amb motiu del tres-cents aniversari del naixement de Quesnay.

Durant aquests anys, exactament entre 1982 i 1986, vaig exercir un alt càrrec polític, però vaig intentar que això no afectés el meu ritme de producció científica acabant treballs que tenia avançats o bé utilitzant materials que ja tenia recollits. Aquesta voluntat mantinguda em sembla que fa invisible aquesta dedicació política a un lector de la meua bibliografia que la desconegui. Hi ha una disminució del ritme, però en cap cas una interrupció. Vaig tenir sempre ben clar que la meua especialització anterior a aquests anys seria la que tindria «el dia després».

Tornat a la vida universitària el 1986 vaig emprendre tasques d'edició de clàssics econòmics espanyols en tres direccions diferents però concordants. La primera va ser la de participar en el Consell de Direcció de la col·lecció «Clásicos de la Economía Española» de l'Instituto de Estudios Fiscales que sobretot rebé una forta empenta amb motiu del «Quinto Centenario». En aquest Consell hi havia gent tan important com Enrique Fuentes Quintana. En aquesta col·lecció vaig publicar els *Escritos económicos* de Juan López Peñalver amb una llarga introducció de 125 pàgines. La importància d'aquest autor en l'inici de l'economia matemàtica ha fet que aquest estudi tingués una certa difusió. Dintre d'una línia semblant, junt amb Josep Fontana, Jaume Torres i Lluís Argemí hem editat una col·lecció de clàssics econòmics catalans dels quals n'han aparegut nou, tres dels quals he prologat i editat. Són textos del citat Jaumeandreu, de Romá i Rossell així com l'edició crítica del famós *Discurso sobre la industria el comercio y la agricultura* de la Junta de Comerç de Catalunya de 1780. En tercer lloc he participat directament en una col·lecció del mateix estil sobre economistes aragonesos, compartint la direcció amb Eloy

Un dels últims actes públics. Presentació d'un llibre juntament amb Borja de Riquer i Joan B. Culla.

Fernández Clemente i Alfonso Sánchez Hormigo. Hem editat ja vint-i-cinc volums, un dels quals ha anat acompanyat d'un extens pròleg meu. Dins d'aquesta orientació de publicar textos que donin una sòlida base a la història del pensament econòmic a Espanya he assessorat José Manuel Barrenechea i Jesús Astigarraga en una col·lecció equivalent sobre economistes bascos que ha publicat ja sis volums.

Durant els darrers anys de la dècada dels vuitanta i primers dels noranta em vaig concentrar en l'estudi de la influència, fins aleshores desapercebuda, del cameralisme germànic a Espanya, i especialment als territoris de la Corona d'Aragó. Aquest era un nou camp de treball sobre el qual es basa en una part considerable el meu llibre *La Catalunya vençuda al segle XVIII* publicat el 1996. És un llibre que té altres components com l'estudi del mercantilisme a Catalunya, la diàspora comercial i la producció de llibres en català, i que ha tingut 17 recensions crítiques entre les qual destacaria la de professors com Josep Fontana, Carlos Martínez Shaw, Ricardo García Cárcel, Joaquim Albareda i Pere Anguera. Un fet que en un país sense crítica, escrita vull dir, té un determinat interès. Sobre aquesta base vaig traduir-lo al castellà amb l'eliminació d'algun capítol i l'afegitó de dos de nous, i va aparèixer el 1999 amb el títol de *Las Españas vencidas del siglo XVIII*. La repercussió crítica ha estat notòria, com ho mostren les ressenyes de Javier Tusell, Miguel Herrero y Rodríguez de Miñón, Pablo Fernández Albadalejo i Fernando Lázaro Carreter. Durant aquests anys el nombre de publicacions ha estat notori, però evito el comentari per no fer-me tan pesat com ja es fa la bibliografia que adjunto, tot i que voldria destacar algun aspecte com la publicació de dos treballs en alemany recentment que m'han donat a conèixer en aquesta àrea cultural.

En aquests moments tinc un llibre de publicació imminent sobre el pensament polític i econòmic a finals del segle XVII i començaments del XVIII a Espanya, i d'una manera concentrada en la Corona d'Aragó, del qual ja he fet referència més àmplia en la memòria per la qual cosa no hi insisteixo. A final d'aquest any publicaré un llibre de petit volum sobre el *Programa polític i econòmic de la Catalunya austriacista* que tancarà la meva dedicació a aquests temes durant els

últims anys. Paral·lelament publicaré també *The German Influence in Spain (1800-1860): from the late cameralism to Jacob Krausse and List*. Així mateix, tinc a mig fer un llibre sobre els economistes contemporanis d'Adam Smith i que en el meu entendre, d'acord amb Joseph A. Schumpeter, representen un sistema «quasi-liberal». Es tractarà d'un llibre d'unes 125 pàgines editades en castellà i de les quals és previsible una edició en anglès.

En aquesta explicació del meu treball professional no he inclòs la meua activitat pedagògica però abans de fer una breu incursió sobre ella voldria dir que els anys 1989 i 1990 vaig treballar a The Institute for Advanced Studies de Princeton. La meua estada en aquest gran centre d'investigació fou molt profitosa per dues raons. La primera, viure el clima solitari de 186 persones que investiguen sense dedicació pedagògica i sense planificació externa. Va ser en aquest clima que vaig redactar el treball sobre Juan López de Peñalver així com el de l'expansió del cameralisme a tot Europa. D'una manera més concreta em fou altament interessant el poder treballar al costat d'Albert O. Hirschman que és per a mi un dels economistes que sempre m'ha interessat més i que en els darrers anys ha estat el meu mestre. Posteriors estades a Princeton han permès que aquest lligam intel·lectual augmentés encara més i els elogis que m'ha fet per escrit en algunes ocasions és un dels meus orgulls. Així mateix em fou molt positiu l'efecte de la influència de l'hispanista i catalanòfil Sir John Elliott que tants treballs decisius ha publicat sobre Espanya i sobre Catalunya.

La meua dedicació pedagògica ha estat sempre molt important com ja he fet referència en parlar de la meua estada a la Universitat de València. Durant els darrers anys a la Universitat de Barcelona he donat cursos d'Història del pensament econòmic especialment en la seva evolució des de 1945 fins a l'actualitat. Una dedicació que ha donat lloc a algunes publicacions sobre aquest període que no s'explicarien sense la dedicació pedagògica. Això sempre d'acord amb una idea que he mantingut persistentment: la història del pensament econòmic també cal fer-la des de la visió que dona la teoria econòmica més avançada. Espero que els lectors d'aquest resum de la meua vida intel·lectual no tinguin la temptació de caure en el pensament d'aquell personatge de Jean-Paul Sartre que en l'escena final de *Les mains sales* diu: «L'enfer c'est les autres».

Ernest Lluch i Martin (1937-2000)

FABIAN ESTAPÉ

Professor emèrit de la Universitat de Barcelona
i professor invitat de la Universitat Pompeu Fabra

No és gens fàcil oferir en unes breus línies una semblança digna del record i de l'empremta inesborrable que ens ha deixat Ernest Lluch i Martin. Qualsevol sacrifici de la vida diuen que enalteix la trajectòria vital de qui —encara jove— ha estat brindat a l'altar dels déus. No cal que ningú em recordi els versos immortals del Dant clàssic. Encara estic immers en la sensació col·lectiva —i aquesta vegada no hi ha cap exageració— que va produir la brutal acció del passat —de vegades semblen anys— 21 de novembre; i sé que en aquesta mateixa sensació habiten els sentiments de milers de persones, de totes les edats i professions, que continuen sense entendre el per què? i que procuren refer la seva vida, comprovant, dia a dia, que Ernest Lluch ha deixat un buit impossible d'omplir. Alguna vegada he hagut de subratllar la increïble vitalitat de l'Ernest, disposat a reforçar els llaços més subtils de la Societat Civil. Poques vegades s'ha donat, al nostre país, una semblant disponibilitat —aquesta és la paraula exacta— i repeteixo disponibilitat perquè tot el món recordi que a Ernest Lluch res no li era aliè; el seu criteri sempre rebossava generositat, enteniment de les raons dels altres, propòsit d'ajut amb absència del menor vestigi de ¿divisme?, i jo puc assegurar-los —des d'una òptica que neix el novembre de 1960— que Ernest Lluch disposava, perquè era connatural amb ell, de les dots precises per no caure en els greus defectes que Ortega va denunciar: «ser un tenor, un pallaso o un porc-senglar». Ernest Lluch mai no va ser res d'això, perquè sempre li va sobrar una elegància natural que sorprenia —no sempre— a propis i estranys.

Ernest Lluch amb Fabià Estapé i el professor Baltà. Vilanova i la Geltrú, setembre 1963.

En uns moments en els quals —amb una lluita amb dificultats que mai no vaig poder imaginar i que són molt alienes a la dinastia— les línies que escric als meus companys economistes constitueixen un avenç, que voldria ser molt sincer, del breu llibre que estic escrivint i que durà com a títol «Apunte biográfico sobre Ernest Lluch i Martin». Des d'aquells dies ombríus del mes de novembre, de record infeliç, em vaig fer el propòsit de saldar una petita part de l'immens deute que he contret amb Ernest Lluch, des del ja citat mes de novembre de 1960 fins al divendres anterior al seu desenllaç fatal. Ernest Lluch era, us ho asseguro, el deixeble que tot mestre o director d'estudis desitja tenir. I ho dic perquè la seva amistat, la seva lleialtat —contra tots els obstacles— van ser de tal magnitud que potser un dels motius més nobles pels quals he estat i sóc envejat és, senzillament, per haver estat «mestre de Lluch». Avui no em puc estar de sentir-me orgullós d'haver seguit les primeres passes del deixeble que va saber combinar el rigor de l'estudi i de la formació amb la manifestació noble i franca d'una concepció democràtica que, no gaire més tard, va haver de pagar durament, i em refereixo —és clar— a la seva arbitrària expulsió del Districte Universitari de Barcelona.

Lluch va ser sempre un gran col·laborador de les inquietuds dels sectors més acceptables del professorat —que també n'hi va haver— i entre d'altres fets de la seva primera etapa —la que va de 1964 a 1969— he de destacar la seva entrega a una primera causa democràtica: l'elecció per sufragi universal del Delegat de la Facultat, que trencava amb el monopoli autoritari del SEU. Ernest Lluch va aconseguir que se celebrassin unes eleccions totalment democràtiques que van donar com a resultat que qui s'havia compromès en la batalla fos el primer Delegat de la Facultat de Ciències Econòmiques. He dit també alguna vegada que d'Ernest Lluch vaig aprendre el difícil exercici de la combinació de l'elecció democràtica amb l'exercici de l'autoritat. Més d'una vegada he explicat que, havent-se produït un incident físic entre alguns alumnes, es va produir un moviment de rebuig, en virtut del qual el pretès agressor entrava absolutament sol a classe. Ningú no sabia com solucionar el problema i va fer-ho Ernest Lluch, com a Delegat de la Facultat, que a aquests efectes s'havia «adjudicat» una parcel·la del Tauler d'Edictes i allà hi va deixar estampada la seva noció, repeteixo, de la democràcia amb autoritat. Breument, Lluch, com a delegat de la Facultat, deia que mentre que no se substanciés l'expedient acadèmic ordenava a tots els alumnes que cessessin en el boicot, «tota vegada que qualsevol discriminació és per ella mateixa injusta». I com aquesta, podríem trobar moltes altres mostres de qui, amb el transcurs del temps, sabia convertir-se en un polític i un home de ciència.

Per conseqüència directa de la participació de Lluch en el Seminari de Política Econòmica, vaig tenir la direcció de la seva tesi doctoral. Lluch es va prestar immediatament a la disciplina que jo, uns anys abans, havia après del meu mestre, el gran historiador Luis García de Valdeavellano y Arcimis. Una tesi que mereixés ser presentada i defensada exigia, si més no, una tasca immensa no inferior a quatre anys. I així va ser. Ernest Lluch sempre va dir que havia rebut un ajut extraordinari de la seva esposa, Dolors Bramon. I cal consignar que la seva tesi plantejava nous enfoncs del proteccionisme a Catalunya.

Els anys següents, Ernest Lluch va ampliar els seus estudis a París, on va tenir la immensa sort de trobar Pierre Vilar, el gran historiador francès que havia estat assidu concurrent al Seminari d'Història del Dret de Valdeavellano. Quan Lluch va tornar a Barcelona, la seva formació es trobava en un moment dolç. Tenia molt clara la visió de la necessitat de transformar aquest país en pau; d'atendre les necessitats dels «estadísticament» pobres; de facilitar el diàleg com a premissa per solventar qualsevol problema. Sobre el Lluch tot just retornat, amb mires més àmplies, potser hi va influir l'afirmació de Karl Marx, segons la qual «la societat percep l'existència d'un problema quan està en condicions de solucionar-lo».

I assenyalo això perquè en l'època de màxima repressió a la Universitat de Barcelona (1965-1968), Lluch s'havia convertit en un punt de referència, en un «líder» en potència i sobretot sense pretendre-ho. Un esdeveniment singular ho demostra: quan el moviment estudiantil va cristal·litzar en la formació del SDEUB (el Sindicat Democràtic de la Universitat de Barcelona) amb una tancada de professors i alumnes al Convent dels Pares Caputxins. En la mateixa

Homenatge a Fabià Estapé a la Cambra de Comerç de Barcelona.

data, un grup reduït de catedràtics (Trias Fargas, Sureda, Latorre, Díaz de Velasco, Subias, Comas i Estapé) redactaren una carta en la qual expressaven el seu suport al moviment estudiantil. Sense ànim de donar-ne detalls, diré que la carta de suport (en mans d'Albert Broggi) va ser interceptada per les Forces d'Ordre Públic.

I aquí sorgeix l'inaudit. Ernest Lluch no s'havia tancat als Caputxins ni havia redactat cap carta de suport. En principi, el seu allunyament de qualsevol mesura repressiva semblava garantit. Però no va ser això el que va passar, sinó que tan bon punt com un centenar de PNN de diverses facultats van enviar un respectuós telegrama al Ministeri d'Educació i Ciència, professor Manuel Lora Tamayo, sol·licitant el relleu del Rector Valdecasas per aconseguir una línia de diàleg, la resposta immediata va ser designar un Jutge Instructor, «honrosa» distinció que va recaure en el Rector de la Universitat de Múrcia, Manuel Batlle. Allà van començar els procediments de l'època per tallar «els caps de brot» (expressió que vaig sentir uns quants cops). Tot va començar de manera clara i de sarsuela, quan a Sureda i a mi ens van mostrar el text incriminador: però, atzars de la vida, el text amb firmes presentava dos clars buits pels que feia als Catedràtics de Ciències, Subias i Waver. Davant la nostra lògica sorpresa se'ns va dir —per part de l'inclit Rector de Múrcia— que una vegada s'havia actuat per aconseguir unes fotocòpies el líquid s'havia vessat, de manera que deixava exempts els Catedràtics de Dret, Econòmiques i Filosofia i Lletres. En realitat, estàvem al davant d'una primera operació d'expulsió del catedràtic d'Universitat, que trobaria la seva màxima realització en els casos d'Aranguren, Tierno Galván i García Calvo.

A Barcelona, el cap que es volia tallar era el d'Ernest Lluch i, tota vegada que no s'havia tancat als Caputxins ni havia enviat cap carta de suport, se li va aplicar —van dir que era una Ordre del temps de Romanones— un criteri sancionador segons el qual, quan es demana la remoció d'una autoritat el primer que cal fer és donar compte d'allò que es vol remoure. I això en Lluch, que en matèria de Dret no havia superat la Pandectas, cosa que també els passava a molts catedràtics de Dret, no ho havia fet. Lluch va ser expulsat del Districte Universitari de Barcelona, però, contra el que s'esperava, allò va ser un gran benefici per a la Ciència Econòmi-

ca i per a la consolidació dels estudis d'Economia a la Universitat de València. De la fecunditat del seu magisteri parlen, i cada cop amb major autoritat, Almenar, Llombart, Bru i Soler.

D'aquesta època sobresurt l'obra d'Ernest Lluch, publicada durant el seu forçat desterrament, *La via valenciana*, una obra que reclama una atenció creixent per part dels especialistes i que revela —la qual cosa encara em sembla més important— l'estreta col·laboració de Lluch amb la seva esposa, a la qual, en una actitud de referència especial, li dedica l'obra, dient textualment: «A la Dolors al cap de deu anys». Per experiència sé que les dedicatòries d'Ernest Lluch no solien superar les línies manuscrites sense entrar en el món estricte de la lletra impresa.

He de referir-me ara al Lluch ministre de Sanitat i Consum (1982-1986), conseqüència dels intensos treballs realitzats a València i de la seva clara adscripció a la direcció del socialisme català, encapçalada per Joan Reventós i Carner. Passo per alt les campanyes a la representació de la província de Girona, sempre amb el suport de Dolors Bramon, una gran universitària i una gran arabista, i també mare de les seves filles Eulàlia, Rosa i Mireia, les dues últimes —en tinc constància— hereves de la vocació intel·lectual dels seus pares.

Els anys de Lluch polític destaquen, al meu parer, quan el seu brillant enginy el porta a dirigir la Minoria Catalana, del PSOE. I alguna vegada recordo ocasions com aquella tàctica censura a Adolfo Suárez, en què l'Ernest, retornant al seu escó, va contemplar les files del Govern i va dir: «Ara entenc això del banc blau, perquè uns vénen del banc i d'altres, del blau». He de dir —perquè en vaig ser testimoni— que l'enginy de l'Ernest va fer perdre els nervis a un ex-ministre que diuen que els té a prova de bomba.

Espero que abans que passi molt de temps s'escriuran tesis doctorals, serioses i crítiques, sobre el Ministre Lluch, l'home que va tenir cura d'aparentment petits detalls: penjar el quadre de Frederica Montseny, donar el nom de Rector Peset a l'injustament afusellat pels nacionals.

Recordo l'Ernest, en ple exercici de la seva coneguda austeritat, assenyalant a un talent de Madrid que percebia tretze nòmines, i després les seves aventures amb el tristament cèlebre Ramiro Rivera, el mateix personatge condemnat dues vegades per l'Audiència Nacional per simultanejar la direcció d'un hospital públic amb el seu consultori privat. És el mateix Ramiro Rivera per cert (i qui, sinó?) que ha estat elogiat per l'actual Ministressa de Sanitat, Celia Villalobos, que no ha tingut cap problema a dir que «Ramiro Rivera es una buena cabeza sanitaria, perseguida por los socialistas» (Visca el Perchel!)

No puc oblidar la nit, quan Lluch havia obtingut el carnet d'investigador a la Biblioteca Nacional, en què Gonzalo Anes el felicitava per seguir «a l'avantguarda acadèmica malgrat desenvolupar les tasques del Ministeri». Ni tampoc no he oblidat la nit que, caminant pel Paseo de Rosales, em va dir que dormiria com un beneït perquè havia aconseguit els recursos suficients per estendre la Seguretat Social a tots els espanyols.

Sé que també, després dels seus anys al Govern, va cremar una bona part de la seva vida com a Rector —durant set anys— de la Universitat Menéndez Pelayo. És una tasca que serà degudament estudiada pel prestigiós servei d'estudis que dirigeix actualment el seu successor, el professor José Luis García Delgado.

I ara, molt a prop del final, he de referir-me al retorn a la seva «facultat», a la seva Càtedra d'Història de les Doctrines Econòmiques, i valgui també la menció de la seva col·laboració creixent amb el professor Fuentes Quintana en l'elaboració de la monumental *Historia del Pensamiento Económico*. D'aquesta època, de la qual ens n'hauran parlat altres companys, he d'assenyalar la seva passió creixent pel País Basc, pel desig de tenir oients i ments obertes al diàleg, d'ajudar a la investigació, al coneixement d'una Espanya plural i civilitzada. Em costa acabar però us demano comprensió. No és gens fàcil posar punt final a una història que voldria exempta de la brutal acció que li va posar punt final, quan Lluch es trobava en la plenitud de les seves facultats i, tal vegada per un registre inesperat de la sort, havia trobat una dona excepcional, Montse Lamarca. Perdoneu l'extensió i el to excessivament personal que he donat a aquestes pàgines, però del meu amic, deixeble i company Ernest Lluch no puc, encara, parlar d'una altra manera.

Ernest Lluch

JOHN ELLIOTT

Universitat d'Oxford

Durant els tres mesos de la tardor de l'any 1989, l'Ernest Lluch va ser professor visitant de l'Escola d'Estudis Històrics a l'Institute for Advanced Study de Princeton. L'hi havia precedit un seguit d'historiadors espanyols distingits com ara Gonzalo Anes, Felipe Ruiz Martín i Jordi Nadal. Tan bon punt vaig començar la meua tasca de professor de l'Institut el 1973, vaig voler fomentar les sol·licituds dels espanyols, esperant trencar l'aïllament dels acadèmics espanyols que havia caracteritzat el període franquista. Existia, però, una forta competència internacional per optar per un nombre molt limitat de places disponibles i, amb la perspectiva del temps, em sembla que no és cap coincidència la predominància d'historiadors econòmics entre els candidats espanyols. De fet, això demostrava la vitalitat de la història econòmica a l'Espanya dels anys 70 i 80, en un període en què molts dels altres àmbits acadèmics de l'erudició històrica de la península encara estaven dominats pels mètodes i enfocaments tradicionals.

Així doncs, l'Ernest s'inscriví perfectament dins d'allò que havia esdevingut un patró establert. Tot i que la seva carrera política significava que tenia menys publicacions acadèmiques que la major part de les persones que competien amb ell per una plaça a l'Institut, la seva obra *El pensament econòmic a Catalunya* testimoniava la seva erudició i la seva capacitat intel·lectual. El claustre dels professors van aprovar sense dificultats la seva candidatura i van mostrar-se encantats d'encoratjar i de donar suport al seu retorn a la vida acadèmica amb dedicació completa després dels anys que havia dedicat de manera tan extraordinària a l'exercici dels càrrecs públics. La confiança dels meus col·legues no va ser injustificada. L'Ernest va aprofitar el millor possible la seva brevíssima estada a l'Institut i alhora va fer una contribució única a la vida intel·lectual d'una comunitat on va treballar amb orgull i plaer.

Aquells tres mesos a Princeton, on el van acompanyar les seves filles, li van donar l'oportunitat de llegir i de reflexionar a pler, sense haver de patir les interrupcions constants a què es trobava constantment sotmès al seu país en la seva qualitat de personalitat pública estimada. A Princeton podia gaudir feliçment de l'anonimat; treballava al seu despatx i explorava els rics recursos de la biblioteca universitària, on feia constantment noves descobertes, o es passejava sol pels boscos de l'Institut. Jo xerrava amb ell gairebé cada dia, dinàvem junts a la cafeteria o ens trobaven per casualitat al passadís on estaven els nostres despatxos respectius. Sempre em va frapar la barreja de serenitat interior i de curiositat intel·lectual incansable que feia d'ell un company tan encantador i entretingut. Sempre volia parlar-me de l'últim llibre que havia descobert, o d'una idea nova que estava aflorant a la superfície del seu esperit. Com tothom sap, era un conversador meravellós, i el somriure amable, més bé melanconiós, amb què explicava una anècdota o una cosa que acabava de llegir, serà el meu record perdurable de la seva estada a Princeton. De vegades, em sentia acompanyat per un Borges català, un altre home que perseguia apassionadament les fonts de qualsevol fet esotèric, i que teixia una tela d'encantament en explicar amb ironia i sentit de l'humor com havia fet la seva recerca per camins laberíntics.

En una postal que em va enviar el novembre de 1996, acompanyant una nova publicació, m'escriví: «Fa molt de temps que t'havia d'escriure. No saps el molt agraïment, en canvi, que hi ha en mi per la meua estada a Princeton». Penso que la seva experiència de Princeton li va deixar una profunda empremta, no solament per l'oportunitat que li va donar de tornar a descobrir amb plena tranquil·litat la seva vocació d'acadèmic, sinó també perquè el va ajudar a ampliar els seus horitzons intel·lectuals en un moment decisiu de la seva carrera. Sobretot, això va ser degut a l'estreta relació que va establir amb el meu col·lega de la School of Social Sciences de l'Institut: Albert Hirschman.

Homenatge a un dels grans mestres d'Ernest Lluch, Albert O. Hirschman. L'acompanya el catedràtic d'Història Econòmica, Jordi Nadal. Juny de 1999.

Per a l'Ernest Lluch, la importància d'aquesta relació s'expressa en la dedicatòria a Hirschman de *La Catalunya vençuda del segle XVIII*, i més clarament a la «Nota de Treball», amb què conclou el llibre: «Quan treballa sempre penso en com ho faria Albert O. Hirschman. El meu homenatge és la dedicatòria central d'aquest llibre. M'ha ensenyat més a estudiar com funciona el canell que els ossos que el formen. Més a estudiar l'economia política i les societats que l'«economics». A provar que si les coses es miren al revés de com t'ensenyen, acabaràs veient alguns angles desconeguts». És una perfecta descripció del mètode «Hirschman». També, però, demostra el que considero una profunda afinitat intel·lectual entre ambdós.

Si hagués de categoritzar Ernest Lluch i Albert Hirschman, penso que els descriuria com els darrers «filòsofs». Més que simples economistes, o historiadors econòmics, han volgut relacionar els desenvolupaments econòmics amb una visió més àmplia de la humanitat, fonamentats en una benevolència universal molt similar a la dels homes de la Il·lustració. Comparteixen un sentit de la importància suprema de les idees i de la seva exposició racional, i no dubten dels beneficis que es poden treure de l'exploració no solament de les autopistes, sinó també de les travesses del pensament econòmic i polític de les generacions anteriors. Un enfocament d'aquest tipus, com han dit, permet d'identificar els camins que no s'han seguit, i les opcions, moltes de les quals ara són amagades o quasi amagades, que es van plantejar les generacions passades en prendre les seves decisions col·lectives. Respectuosos alhora dels vençuts i dels vencedors, això implica un reconeixement de la dignitat essencial de l'home i de la seva capacitat de millorar, amb el temps, la seva situació, malgrat les forces irracionals que constantment intenten destruir els seus esforços i enfonsar-los dins el fang.

Sota la influència positiva d'Albert Hirschman, l'Ernest avançava amb força cap a aquesta direcció, que tant l'atreia d'un home del seu temperament i de les seves simpaties, quan va ser abatut per les forces irracionals que havia intentat fer raonar mitjançant el diàleg, l'instrument més característic d'una societat civilitzada i civilitzadora. La seva obra principal, *La Catalunya vençuda*, pot ser considerada com un diàleg a l'estil de Hirschman entre el passat i el present; i, seguint l'estil del mateix Hirschman, dona unes visions sobtades i inesperades en mirar

les coses «al revés de com t'ensenyen», i revela així un passat més complex, més sorprenent i imprevisible que el passat estereotipat de la historiografia convencional.

La Catalunya vençuda és, al meu parer, un llibre important, no tant pel que assoleix com per les noves perspectives que obre. Com a estudi de la Catalunya i de l'Espanya del segle XVIII —un segle en el qual l'Ernest se sentia espiritualment i intel·lectual tan a gust—, conté massa digressions i fragments no assimilats per poder donar la imatge coherent que un dia serà necessària. El gran plaer de l'Ernest en perseguir les publicacions oblidades i en perseguir línies antiquades del pensament sembla ser un obstacle per a una exposició completa i clara d'un tema complex. Tanmateix, alhora, quines riqueses conté el llibre, i quines línies estimulants de recerca obre per a les futures generacions d'historiadors!

El veritable assoliment del llibre consisteix a haver recuperat quelcom de la Catalunya perduda del segle XVIII que els historiadors de l'Espanya de la Il·lustració van negligir considerant-los supervivències arcaïques d'escassa importància, i que els historiadors de tendència més nacionalista de la Catalunya dels Borbons, obsessionats amb la catàstrofe de 1714, no van veure. La persecució pacient de l'Ernest, a través de publicacions sovint fosques del segle XVIII, d'un corrent vital del pensament polític i econòmic aragonès i català, li va permetre reconstruir la història d'una tradició *austriacista*, constitucionalista i llibertària, que va ser clandestina sota les forces de la repressió i es va veure obligada a emigrar a Viena, des d'on un dia tornaria a Espanya, en un tren de mercaderies del parlamentarisme alemany. A Espanya s'incorporaria dins el programa del «partit aragonès» del Comte d'Aranda i a poc a poc s'aniria difonent per la societat catalana, donant força a la recuperació econòmica catalana de l'època de Carles III, i esdevenint un punt de partida per a la Renaixença del segle XIX.

Es tracta d'una història apassionant contada amb tot l'entusiasme d'un autèntic creient, però cal veure fins a quin punt serà confirmada per les futures recerques. Cal fer-se moltes preguntes sobre el caràcter real de la relació entre el constitucionalisme austríac i el parlamentarisme alemany, i sobre l'abast amb què el partit aragonès d'Aranda encarnava realment les idees constitucionals d'una època anterior. També podríem rebatre que, en el seu intent de reivindicar una tradició *austriacista*, amb les seves repercussions específiques per a l'Espanya de les autonomies de l'època postfranquista, el llibre no evita totalment el perill de què l'autor és ben conscient en escriure (pàg. 138): «he procurat, ho asseguro, no exagerar en el sentit contrari a la història oficial castellanista dominant». Tanmateix, malgrat totes les seves possibles deficiències, algunes de les quals emanen de la profunda implicació personal d'un historiador que mira el passat amb els ulls del present, i d'altres degudes a la manca de temps i d'oportunitat d'ampliar i aprofundir la impressionant quantitat de recerca encetada, el llibre presenta la gran virtut de ser un exemple d'història creativa. Amb el seu enfocament del passat des de noves perspectives, i amb el suggeriment de noves línies de recerca, és i continuarà essent una invitació oberta al debat.

És segurament el que hauria volgut l'Ernest per damunt de tot: encoratjar, estimular, debatre. En aquest sentit, *La Catalunya vençuda* és un monument digne a un home que tenia esperances i desitjava, com els filòsofs d'abans, ajudar-se i ajudar els altres a arribar a la veritat a través d'una recerca il·lustrada i a través de l'intercanvi racional i civilitzat d'opinions i idees. Impregnat de curiositat intel·lectual, potser la seva intolerància només s'adreçava envers el que una vegada va qualificar d'«una incúria cultural generalitzada». Sense curiositat, els esperits són tancats i els ulls són cecs. La tasca de l'Ernest, i el seu assoliment, consistia a obrir els ulls dels altres per tal que veiessin el que ell veia, amb una innocència gairebé infantil: un món de meravelles que mai no deixa de sorprendre'ns.

1. *Acaecimientos de Manuel Belgrano, fisiócrata, y su traducción de las «Máximas generales del gobierno económico de un reyno agricultor» de François Quesnay* (Madrid, 1984), pág. 96.

Ernest Lluch i la introducció de Sraffa

JOSEP M. BRICALL

Universitat de Barcelona

¹ Piero Sraffa, *Contributi per una biografia intellettuale*, A cura di Massimo Pivetti. Roma, 2000

1. L'any 1966 —sis anys després de les seves edicions originals anglesa i italiana— va aparèixer en castellà la traducció de *Production of commodities by means of commodities. Prelude to a Critique of Economic Theory*, de Piero Sraffa dintre de la col·lecció d'Economia de les edicions Oikos-Tau, de Vilassar de Mar, col·lecció dirigida per Ernest Lluch.

L'any 1985, el mateix Ernest Lluch va traduir al català l'esmentat text de Sraffa integrat dins la col·lecció «Clàssics del pensament modern», de la Diputació de Barcelona. L'acompanyà d'un llarg Pròleg que situa l'obra de Sraffa, el seu pensament i la influència que havia tingut durant vint-i-cinc anys en les nostres universitats.

En el Pròleg hi dona la seva interpretació del paper de Sraffa en la teoria econòmica i en la història del pensament econòmic. Hi remarca la continuïtat del seu itinerari, des de les discussions entorn de les lleis dels rendiments a meitat dels anys vint fins a la *Producció de mercaderies per mitjà de mercaderies. Premisses a una crítica de la teoria econòmica*, passant per la monumental edició de les obres completes de David Ricardo. Al pròleg també hi trobem la seva aportació a la difusió del coneixement de l'esmentat autor.

Hi ha moltes raons que ens permeten d'explicar l'interès de Lluch per aquest autor.

2. Hi ha dos aspectes que mereixen un especial comentari de Lluch al treball acomplert per Piero Sraffa en l'edició de les obres completes de David Ricardo. Aquests dos aspectes són complementaris. D'una part, es fixa en «el treball d'un autèntic erudit i investigador històric, que el constituï en el primer economista que aplicà tot el bagatge de rigor acumulat per la ciència històrica i la ciència literària en l'edició de textos». La segona de les aportacions que Lluch vol subratllar és «el treball estrictament teòric».

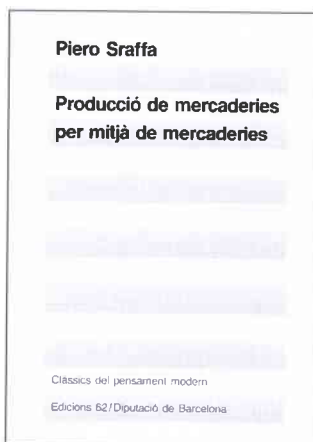
A la fi del Pròleg concreta allò que més li crida l'atenció d'aquest treball teòric. Escriu: «compatibilitzava el rigor lògic que havia adquirit sens dubte l'economia convencional amb la tradició ricardiana i/o marxista i/o keynesiana que significava emfasitzar el temps històric i la distribució de l'excedent entre les diverses classes socials. Temps històric que permetia connectar amb el ric món de la història econòmica catalana que ha llegit el company de Sraffa, M.Dobb, o gent més recent com E.J.Nell»

Tractaré de comentar aquest aspecte assenyalat per Lluch. En gran part ens explica per què ell mateix s'interessà ben aviat per aquest economista. Intentaré comentar-ho segons algunes reflexions que se m'acuden rellegant el Pròleg d'Ernest Lluch, tot confrontant el que jo he après de Sraffa amb els comentaris formulats per diversos autors en un recull relativament recent.¹

3. Tanmateix, aparentment, el quadre de *Producció...* és plenament estàtic. Sembla difícil que la seva estructura lògica pugui atreure els interessats pel temps històric, ja sigui del passat o del present. El mateix Sraffa ho rebla de manera contundent en una carta de febrer de 1968: «He de dir-vos francament que us heu extraviat quan parleu "d'equilibri" o bé de "l'elasticitat de l'oferta dels factors": totes les quantitats considerades són aquelles que poden ésser observades prenent una fotografia, no hi ha doncs taxes de canvi, etc.»

A través d'aquesta fotografia elabora el nucli de la teoria dels preus i de l'excedent econòmic renovant la tradició de l'Escola Clàssica.

Però l'aparent estàtica del model de Sraffa no impedeix cap tractament dinàmic ni abusa dels instruments analítics necessaris per abordar altres problemes econòmics. La raó és que la seva anàlisi procedeix per nivells o per àrees diferents que entre elles es complementen.

Seguint un consell de I. Steedman, A. Roncaglia parla de diferents «àrees d'anàlisi». Si se separa l'anàlisi dels diferents problemes —determinació del sistema de preus, canvis tecnològics, determinació dels nivells de renda, etc.— emprant tècniques d'anàlisi adients a cada un d'ells, pel fet que exigeixen diferents processos d'abstracció, llavors esdevé ridícul pretendre un esquema conceptual —probablement forçat— de caràcter general. Si per cas, es tracta de cercar «la coherència del quadre conceptual —o de la concepció del funcionament del sistema econòmic— al si del qual s'insereixen les diferents peces de l'anàlisi encaminades a afrontar els diversos problemes». Aquesta coherència del quadre conceptual permet adaptar el model a altres parts de l'economia sense que aquesta coherència en pateixi. En canvi, rebutja la seva introducció en les teories de les quals el llibre de Sraffa n'és una crítica rigorosa.

4. És possible incardinar l'aproximació de Sraffa a les exigències de problemes dinàmics.

Producció ... pressuposa: a) un sistema de distribució de les rendes a partir del salari real o del tipus de benefici prèviament fixats; b) unes condicions productives segons la tecnologia dominant en un determinat període, i, c) la determinació de les magnituds que expressen les quantitats produïdes. El sistema de preus relatius que se'n dedueix ve referit a aquests supòsits a determinar en d'altres llocs de la teoria.

La presa en consideració d'aquestes variables a llarg termini —inclosa la determinació de magnituds que expressen les quantitats— o, si es vol, de les tendències històriques, desaconsella la pràctica intel·lectual de procedir segons generalitzacions abusives que absteuen allò que és concret. L'abstracció del concret no porta pas a la comprensió del que s'esdevé sinó a l'apologètica de l'existent (A. Ginzburg). En canvi, prendre-les en consideració segons les característiques pròpies de les diferents fases històriques obliga a comprendre i a analitzar les circumstàncies que determinen aquestes tendències de l'economia.

No és difícil de fer-ho a partir del concepte que de mercat i de la competència tenen els economistes de l'Escola Clàssica i que Sraffa segueix fidelment. «El mercat —escriu A. Roncaglia— no correspon a un punt del temps i de l'espai on convergeixen compradors i venedors; correspon més aviat a una xarxa de fluxos comercials repetitius, prou regulars, i per tant a una xarxa de relacions interpersonals subjacents a aquests fluxos, essencial en la reproducció del sistema econòmic». Llavors els preus no són indicadors de l'escassetat dels recursos en relació a la demanda sinó indicadors de les condicions de reproducció esmentades.

Tampoc en la teoria de Sraffa els preus ho són d'equilibri en la mesura que els mercats fan compatibles els comportaments de demanda i d'oferta. En efecte, l'equilibri del sistema de preus es manifesta per un estat de tranquil·litat en el mercat de capitals; estat que es dona quan tendeix a aturar-se llur moviment intersectorial a mesura que es tendeix a la igualació de llur remuneració, es a dir, del tipus de benefici.

5. El més interessant es que a *Producció...* la competència es concep com una força. La competència no es defineix escolàsticament pel nombre d'unitats que componen el mercat sinó que neix de la idea esmentada de mobilitat dels capitals que lliurement circulen per l'economia en recerca del benefici. Una part de les conductes encaminades a la millora dels rendiments mitjançant l'aplicació dels capitals a la producció es proposen justament la creació de noves oportunitats de consecució dels beneficis. I aquesta és una zona especialment sensible a qualsevol anàlisi dinàmica.

Per una banda neixen així els processos continuats que es proposen d'emprar aquelles tècniques que dintre de la tecnologia existent permeten condicions millors des del punt de vista dels rendiments. En resulta el creixement d'algunes empreses i en resulta per contra la desaparició de d'altres. En conseqüència, el procés tendirà a eliminar tècniques ineficients i a determinar-ne una com a dominant en cada un dels sectors productius, que és precisament la que Sraffa contempla com a donada en la determinació del sistema de preus.

Per un altre costat, el grau de pressió de la competència empeny cap a l'aplicació de no-

ves tècniques o a la recerca de descobriments d'una nova tecnologia potencial per a la producció. Es tracta del que E. J. Nell² designa com a «increase of profits by changing the givens», mitjançant l'examen del cost del canvi, l'estratègia escollida, les possibilitats d'una millor innovació en el futur i també les perspectives de la demanda.

Per aquí entra la demanda. En efecte, les quantitats produïdes depenen de les expectatives i de les estratègies dels empresaris i són precisament aquestes previsions «ex ante» les que queden reflectides en les quantitats també donades en el propi marc conceptual de *Producció* ...

6. Un dels punts que sovint s'han destacat de *Producció*... és la consideració del tipus de benefici com a la variable independent del sistema de distribució enfront del plantejament que havia estat tradicional al pensament clàssic i que atribuïa aquesta qualificació al salari real.

Certament es poden aportar moltes explicacions que mostren la correcció de l'elecció de Sraffa, més adient en principi a l'actual fase del capitalisme. Això li permet distingir entre la part del salari que com a consum de béns salarials entra com a input en el cost de producció i la possible participació d'una altra part dels salaris en l'excedent. També es pot adduir que el salari real no es exògen al sistema i que en conseqüència, en dependre dels preus, no pot ser determinat fora d'ells.

No obstant això, convé d'insistir en l'abast del text de Sraffa. Convençut que finalment una teoria del valor és el punt de partida de qualsevol reflexió rigorosa en Economia, li preocupa més el rigor del que proposa que les possibles conseqüències pràctiques del seu treball. En una carta adreçada a Garegnani —quan aquest preparava una recensió de la seva obra— en relació a aquest tema de determinació del tipus de benefici segons el tipus monetari d'interès, es pot llegir:

«Pel que fa a la recensió potser és millor no aventurar-se massa en aquest terreny; no he tractat de dir res massa compromès i en general només he volgut descartar qualsevol senyal que pugui ser interpretat com que el «sistema» es presenta com a fonament d'una teoria de l'oferta relativa del capital i treball! El que em sembla important es la negació: pel que fa a l'afirmació no tinc cap intenció de manifestar una altra teoria mecànica que, d'una o altra forma, rebli la idea que la distribució ve determinada per circumstàncies naturals, o tècniques o potser accidentals sinó que en qualsevol cas esdevingui fútil cap acció per modificar-la d'una o altra part. En conclusió, diria que es millor de no insistir massa en la recensió sobre l'*obiter dictum* del tipus monetari del interès».

Un cop transcrit això, qui pot discutir l'actualitat que suposa la possibilitat de relacionar la política monetària —i, en general, els comportaments financers— amb la distribució de la renda a través de l'adaptació del tipus de benefici al tipus d'interès determinat fora del propi sistema productiu? O alternativament —com ell mateix insinua en la carta anterior— relacionar el tipus de benefici amb el tipus de creixement de la renda d'acord amb la teoria de Cambridge.

«i aquí, sigui dit entre nosaltres, em passa pel cap també la teoria de Cambridge, com l'ha batejada Pasinetti, que fa dependre el tipus de benefici del tipus de creixement».

7. Les notes anteriors em semblen que poden contribuir a explicar el comentari de Lluch entorn del paper jugat per Piero Sraffa per tal de fer compatible el rigor econòmic amb els estudis d'història i de dinàmica econòmica en general.

Com s'esdevé sovint, aquest rigor és fruit d'un cert capteniment personal. Aquest comentari sobre el significat que Lluch atribueix a *Producció*... i a tots els afanys de Sraffa obligaria segurament a referir-se al propi temperament de Sraffa, extremadament modest i extremadament rigorós.

Però voldria remarcar singularment que l'aventura intel·lectual de l'economista italià és

moguda per un ideal d'acció, que li costà l'exili a Cambridge. A més, va practicar una extraordinària llibertat de pensament i d'expressió pública d'aquest pensament en el camp del pensament econòmic, a desgrat de corrents majoritaris i de riscos inevitables.

Quan Ernest Lluch publicà la seva traducció del treball de Sraffa tingué la delicadesa d'enviar-me un exemplar. Hi figuren unes paraules de dedicatòria. Parla de certs entrebancs que hem patit i formula el desig que aquests no ens separin de les fites a assolir.

A ell, els entrebancs no el van fer dissuadir.

SE Serveis Col·legi d'Economistes Borsa de Treball

Promoció de perfils professionals en el WEB del Col·legi

La Borsa de Treball posa en marxa un nou servei mitjançant el qual aquells col·legiats que ho desitgin podran promocionar el seu perfil professional (fotografia i dades de contacte incloses) dins el web del Col·legi. L'objectiu d'aquest nou servei és el de posar a l'abast de les empreses la possibilitat de contactar amb economistes

col·legiats per tal que aquests acce-
deixin a les possibles vacants laborals
que aquestes empreses tinguin.

S'estructurarà la informació en base a una classificació per especialitats professionals per facilitar a les empreses la recerca de possibles candidats davant una oferta laboral.

Dins el web del Col·legi, aquesta informació es posarà en l'apartat dedicat a serveis a les empreses que s'ofereix des de la pàgina de la Borsa de Treball.

Memòria personal*

JOSÉ LUIS GARCÍA DELGADO

Rector de la Universidad Internacional Menéndez Pelayo

* Amb lleus retocs, de forma, aquestes línies reproduïen el text de la intervenció de l'autor en l'acte d'homenatge a Ernest Lluch, celebrat a la Residencia de Estudiantes, de Madrid, el passat 13 de març, i constitueixen també l'essencial de les publicades a la revista *Economistas*, núm. 87, extra (2001), «Ernest Lluch, recordar para no olvidar».

Breument, evocaré en primer lloc alguns moments viscuts amb l'Ernest Lluch, i després em fixaré en algunes facetes de la seva personalitat. Ho faré fent servir el títol del llibre de Gerald Brennan, que tant d'entusiasme ens va despertar a tots dos.

Recordo aquella primera fotografia seva, a prop de la meua, a les planes de la revista *Triunfo*, l'any 1968. Tots dos havíem estat seleccionats per Santiago Roldán (quin laberint tan capriciós, la vida!) com a economistes representatius de les últimes promocions d'aleshores per respondre un qüestionari sobre els problemes de l'economia espanyola del moment. Lluch hi estava dret, potser amb una mà recolzada al respall d'una cadira: el rostre transmetia un cert instint de curiositat i un deix d'ironia. Probablement no van passar gaires mesos fins al moment que ens vam donar la mà per primer cop: des de 1971 o 1972, ben segur, les ocasions de coincidir se succeïren, a Madrid o a Barcelona, on ell residia, i vam començar a intercanviar tot sovint opinions i referències bibliogràfiques sobre els temes en què treballàvem, principalment tot allò relatiu a la industrialització espanyola. Alguna vegada, el motiu de trobar-nos, aquells primers anys setanta d'intens estudi però també de compromís amb la recuperació d'un règim de llibertats per Espanya, no deixà de sorprendre'ns: com aquell dia que, amb uns pocs col·legues més, vam ser convidats a un excel·lent i animat dinar en un menjador oficial per l'aleshores Ministre d'Indústria, interessat a convèncer-nos, davant la nostra quasi obligada incredulitat, de la seva voluntat d'impulsar polítiques actualitzades i obertes. Lluch, ho recordo molt bé, va prendre la paraula ben aviat per fer constar, d'una manera valent, la desigual posició en què ens trobàvem els qui ens assèiem a taula, tot al·ludint a l'angoixa de la seva mare davant els registres policials que ell patia al seu domicili de Barcelona.

Recordo la seva ajuda en la preparació de la meua oposició a Madrid a la càtedra universitària, ja fa ara més d'un quart de segle, tot secundant la impetuosa «mobilització» —si se'm permet el terme— de voluntats i expectatives que havia iniciat el major dels mestres de Lluch, Fabian Estapé.

Poc després van arribar els intensos mesos i anys de fletar una revista especialitzada —*Investigaciones Económicas*— amb la qual preteníem, l'any 1976, impulsar l'anàlisi econòmica, tant teòrica com aplicada, que aleshores es feia a Espanya. El treball amb Lluch aquella època sí que va ser molt proper i intens. Formàvem el reduït Consell de Redacció: Julio Segura (com a director), Josep Fontana, Manuel Lagares, Ernest Lluch i qui això escriu; en fer-me'n càrrec de la coordinació, vaig tenir múltiples ocasions de reunir-me i despatxar amb Lluch, el qual va participar amb entusiasme a l'empresa, tot aportant suggeriments de contingut i de forma, oferint originals propis i donant a conèixer a les pàgines de la revista els primers avenços de les tesis doctorals que aleshores estava dirigint als primers integrants del seu grup de col·laboradors i deixebles a la Universitat de València, amb Vicent Llombart i Salvador Almenar al capdavant. D'altra banda, els consells de redacció als quals Lluch assistia eren qualsevol cosa menys avorrits: ell se les enginyava amb tota naturalitat per passar de Piero Sraffa a Neeskens (aquell fantàstic jugador desaprofitat del Barça), de Laureà Figuerola a la perruca de Carrillo o de Joan Robinson a les aleshores princeses en flor de Mònaco; era fabulosa la seva facilitat per saltar d'un tema a un altre, treient rigidesa a les reunions, evitant impostades gravetats en les deliberacions i fent impossible qualsevol solemnitat buida.

De la seva etapa de Ministre, ja als anys vuitanta, retinc sobretot la seva generosa intermediació perquè un dels millors economistes espanyols nascuts amb el segle, Romà Perpinyà, no passés els seus últims anys pràcticament en la indigència, abandonat a la seva sort després d'haver per-

Un acte de la UIMP. D'esquerra a dreta, José Luis García Delgado, Encarna Roca, Fabià Estapé, Ernest Lluch i Joan Trullén.

tangut durant molts anys al Consejo Nacional de Economía, un d'aquells fantasmals organismes que el franquisme va adoptar de la Dictadura de Primo de Rivera. Lluch, en les antípodes ideològiques de don Roman, apreciava l'obra d'aquest, i compartia l'afecte que molts de nosaltres li professàvem, i va fer tot el que va poder per trobar una situació material digna al mestre octogenari.

Després van venir els anys de rectoria de la UIMP. Va ser un Rector que va velar amb zel per la qualitat acadèmica dels cursos i que va tenir molt clar quin era el subjecte col·lectiu al qual calia prestar atenció preferent: el que formava el conjunt dels alumnes. Vaig despatxar amb ell poc després que prengués possessió, i em va demanar un detall de problemes i possibilitats d'una tan bonica empresa de cultura, en la qual jo havia estat vice-rector els anys immediatament anteriors. Amb ell vaig tornar a despatxar el novembre de 1995, quan vaig ser nomenat per substituir-lo, i em va donar el relleu amb la naturalitat i l'elegància del bon universitari que sempre va ser i de qui estava convençut de la instància d'exemplaritat que la funció pública ha de complir en una societat democràtica. En la llarga reunió en què em va posar al corrent dels temes de gestió, va facilitar-me unes detallades notes manuscrites sobre problemes i persones. Totes deixen entreveure bon criteri i agudeses; també bondat: ho revela la crítica més dura que en elles s'hi conté, referida a una de les persones amb tasques de responsabilitat a la Universitat, de la qual afirma que «és un home d'una capacitat de treball perfectament descriptible». Poc després, com per ratificar el que estic dient, en l'acte formal del seu comiat com a rector, al Saló Goya del Ministeri d'Educació, va demanar perdó pels errors que hagués pogut cometre i pel dany que hauria pogut causar alguna decisió seva. Va fer-ho també sense retòrica innecessària i amb l'emoció del que és profundament sentit.

Podria seguir així una bona estona més, esfilagarsant per la meua memòria de Lluch, abans i després de l'última data esmentada, fins a la vigília mateix en què va caure per defensar allò pel que sempre va lluitar: la llibertat. D'abans i després, repeteixo, conservo records de multiplicades trobades en fòrums acadèmics: cicles de conferències, seminaris monogràfics, tribunals de doctorat, consells de redacció... Els records s'entortolliguen capriciosament, desdoblant-se, ra-

mificant-se, jugant amb el temps, recuperant llocs, circumstàncies, frases, mirades, fragments d'afany compartits, de vivències comunes. Però no m'hi he de detenir més. Sí que vull, per acabar aquestes breus paraules, subratllar els trets que, a mesura que el temps engrandeix la perspectiva, més sobresurten de la seva personalitat, al meu parer.

Primer de tot, l'avidesa: avidesa de cultura, afany de conèixer i comprendre, vida viscuda amb intensitat. La seva curiositat intel·lectual no tenia límits, però no era un diletant: les seves recerques sobre diversos passatges del Set-cents català, sobre diferents capítols de la història del pensament econòmic i sobre determinats fets de l'Espanya vuitcentista, tenen la profunditat i el rigor de l'especialista consumat. Tanmateix, el seu enciclopedisme rebossava demarcacions i fronteres disciplinàries, que traspassava amb l'agilitat que donen combinadament la independència de pensament i aquesta qualitat pròpia del saber de debò: la capacitat per revelar problemes. A més, tenia i sostenia opinions i criteris sobre tot allò que és humà... i diví (com quan parlava d'aquell teòleg nòrdic que tant captivava Borges). Sempre amb la ironia i el punt d'una mica massa que distingeix la bondat; algú ho va dir: la mentida és l'exageració dels homes bons.

I passió per la vida: per les coses grans que de vegades ens porta en l'esfera del privat i del públic —ell va viure en primera línia capítols decisius de la nostra història recent— i per les seves petiteses, aquelles que formen les llambordes de la vida, amb les seves vicissituds, sol·licitacions, repartides dosis d'abaltiment i de felicitat, de dolor i d'alegria. Lluch les apurava amb passió.

Va treballar durament —com li agradava de dir— per aquesta Espanya amb tantes sobresades raons per l'esperança que culmina el segle xx. Va fer-ho sempre amb actituds constructives, tolerants, de profunda civilitat: per això és més cruel —si és que pot ser-ho un assassinat sobre un altre— la vilesa amb què li han arrabassat la vida, la seva intensa, il·lusionada, solidària vida. Tant de bo que els qui el sobrevivim encertem a omplir la fossa profunda que la seva mort ha obert davant els nostres peus: el buit d'esforç, talent i bonhomia que la seva absència ens deixa. Aconseguir-ho serà el nostre millor homenatge a l'Ernest Lluch.

Ernest Lluch i el Cercle d'Economia

JOAN MAS CANTÍ I CARLOS GÜELL

Cercle d'Economia

Ernest Lluch va ser el primer Secretari General del Cercle d'Economia. La seva relació amb l'entitat s'inicià amb el mateix naixement del Cercle, cap al 1958, al qual arribà de la mà del seu mestre i amic, Fabian Estapé.

En aquells anys, al voltant d'universitaris com Fabian Estapé, Enrique Fuentes Quintana, Joan Sardà o José Luis Sampedro, i d'empresaris com Carles Ferrer Salat, es va començar a consolidar el tipus de Cercle que buscàvem. Ernest va saber entendre el sentit d'una entitat com el Cercle que pretenia respondre a les necessitats d'aquell moment històric, tot incorporant els ensenyaments i criteris del nostre admirat professor Jaume Vicens Vives.

Aleshores, consideràvem que, d'una banda, es feia indispensable apropar el món empresarial i professional a la Universitat i a la Administració Pública. De l'altra, ens semblava que havia d'aprofundir-se en aquells primers símptomes d'una Espanya que començava a deixar el seu aïllament internacional. El Pla d'Estabilització era l'exemple més clar d'aquesta obertura i modernització.

En aquest marc se celebrà, el 1961, la primera Reunió Costa Brava, en la definició i desenvolupament de la qual Ernest Lluch va tenir un paper molt actiu. El mateix paper que assumia en la tasca diària, complexa i compromesa, de l'entitat. Tenia aquella capacitat per ajudar a trobar el «to» que permetés la mateixa existència del Cercle. Així es varen poder tractar qüestions fins aquell moment poc o gens tractades en el nostre país.

Tots els qui vam viure aquells anys recordem la seva capacitat de vibrar pels contiguts, per les idees i de defensar amb entusiasme els seus propis criteris. El jove universitari capaç de brillar per les seves aportacions, de sorprendre per la seva capacitat de definir espais de trobada i acord entre les parts, era el mateix que no dubtava a franquejar la correspondència o col·laborar en qualsevol tasca de secretaria.

Al final de la seva etapa com a Secretari General del Cercle, Ernest aprofundí en la seva vocació acadèmica i en el seu compromís polític. Encara que allunyat, amb motiu de la seva perllongada estada a València, la seva presència en el Cercle era constant.

En el nou context democràtic, Ernest es va comprometre en la seva activitat política, com molts dels qui conformaven el Cercle. Per a l'Ernest fou la continuació natural d'una trajectòria de compromís de molts anys.

En aquest nou període, la seva relació amb el Cercle va tenir dues característiques significades. D'una part, el seu més profund respecte a la independència de l'entitat, com així vàrem saber-ho fer tots.

De l'altra, col·laborà decididament a fer que el Cercle trobés el seu nou paper en una societat democràtica. Era dels qui pensava, a diferència d'altres posicions, que en el nou context al Cercle li seguia corresponent un destacat, encara que renovat, paper.

Personalitat ja destacada de la política a finals dels setanta, va saber continuar amb una relació fluida, cordial i sincera amb destacats dirigents d'altres formacions polítiques sent, així, capaç de fomentar la trobada i l'acord en qüestions d'especial transcendència. Col·laborà molt activament a fer que el Cercle es convertís en un punt de trobada destacat en aquest, apassionant i complex, període constituent.

Amb aquest esperit, animà a definir aquells compromisos que van conduir als *Pactos de la Moncloa*. Sens dubte, fou mestre a trobar i desenvolupar complicitats entre actors de diversos espais polítics per defensar conjuntament posicions d'interès general.

Una de les característiques activitats del Cercle d'Economia. En aquest cas, la visita de Felipe González.

Amb anterioritat a les seves importants responsabilitats com a Ministre del primer govern socialista, i especialment quan ja en formava part, Ernest va jugar un paper discret i eficaç intentant apropar l'empresari a la nova generació de governants. Pocs com ell van saber apropar aquests sectors, en aquell moment molt allunyats i, en moltes ocasions, carregats de mútua desconfiança. Aquesta actitud resultà fonamental per a l'estabilitat i progrés del país. Exemple d'aquesta discreció fou el seu destacat paper, i molt desconegut, en la consecució de la nominació olímpica de Barcelona.

Durant aquesta etapa ministerial, va saber col·laborar lleialment amb el Cercle, fomentant la trobada i afavorint aquests espais de discussió i mutu coneixement.

Acabada la seva etapa ministerial, Ernest fou un actiu i convençut impulsor de la Fundació Cercle d'Economia. Una Fundació amb un Patronat que, integrant equilibradament els homes de les diferents etapes del Cercle, fos capaç de recollir el seu esperit més profund, centrant la seva activitat en una de les qüestions que sempre havia considerat preferents: apropar món universitari i món productiu. Ningú com ell va gaudir, des de molt jove, de l'amistat profunda i sincera de Fabian Estapé i Carlos Ferrer Salat, personalitats singulars i destacades d'aquests dos móns.

Com a Vice-President de la Fundació va aportar tot el seu entusiasme per identificar i desenvolupar iniciatives. Iniciatives com la creació de l'Asociación Española para el Desarrollo del Mecenazgo Empresarial (AEDME).

No voldríem finalitzar aquesta breu referència al molt que ha representat Ernest per al Cercle, i per a tots els qui el vam conèixer de prop en aquest marc, sense destacar aquelles dues grans virtuts que avui recordem.

Ernest fou sempre el mateix. La seva personalitat no va canviar en absolut al llarg dels anys. Sempre fou una persona accessible i acollidora, bé com a recent llicenciat bé com a home influent en el nostre país.

I sempre va restar a disposició de l'entitat, al llarg de més de quaranta anys. De la mateixa manera amb què va servir a aquelles institucions en les que ell va creure. Pocs com ell tan lleial als seus amics i a les seves institucions.

En el Cercle ens sentim orgullosos d'haver-lo conegut tan de prop. D'haver viscut amb ell com el nostre país es modernitzava, com la nostra economia es desenvolupava i com la nostra societat es feia més justa. Aquests foren els objectius que el varen animar al llarg de la seva trajectòria i pels quals va donar la seva vida.

Ernest Lluch, economista «regional» i urbanista. 1960-1976¹

JOSEP MARIA CARRERAS I PUIGDENGOLAS

Economista, Síndic de Comptes de la Generalitat de Catalunya

1. Per poder escriure aquest article he hagut de recórrer a diversos amics. Els arquitectes Lluís Cantallops i Manel Ribas i Piera m'han recordat diversos aspectes de l'activitat professional de l'Ernest Lluch. Els economistes Francesc Artal i Eugeni Giral m'han proporcionat la bibliografia d'aquells anys i la Sra. Conxita Rodríguez, secretària de l'Associació de Ciència Regional, m'ha facilitat l'accés als arxius de la institució. A tots ells el meu agraïment.

2. Gunnar Myrdal, *Economic theory and Under-developed Regions*, Londres, 1957. Albert O. Hirschman, *The strategy of economic development*, New Haven, Yale University Press, 1958.

3. *De estructura económica y economía hispana*, Rialp, Madrid, 1952.

4. *Teoría y práctica de la política económica*, Aguilar, Madrid, 1955.

5. *Realidad económica y análisis estructural*, Aguilar, Madrid, 1959.

6. «El espacio en el análisis económico» (Revista *Moneda y Crédito*, juny 1956); «El concepto económico de región: instrumento imprescindible del análisis espacial empírico» (Revista *Moneda y Crédito*, març de 1957).

INTRODUCCIÓ

En aquest article es vol fer una ressenya de l'activitat de l'Ernest Lluch en l'àrea de l'economia territorial i urbana, en la qual va treballar amb molta intensitat els primers quinze anys de la seva activitat professional. He triat aquest aspecte llunyà i un xic oblidat perquè, a més de considerar que la seva aportació en aquest camp va ser remarcable, va coincidir amb els anys que acadèmicament, professionalment i personalment vaig tenir més relació amb ell, de la qual en va resultar una amistat que ha durat tota la vida.

L'orientació de Lluch cap a aquestes qüestions crec que es va produir per diversos factors que varen coincidir en aquells anys. A començament de la dècada dels seixanta l'estudi de les relacions de l'economia i el territori té a casa nostra un fort desenvolupament en formes diverses. Per una banda, en el camp de la geografia hi ha un increment de l'interès cap a aquests aspectes; això també succeeix, i és més novetat, en el camp de l'economia, amb l'aparició de l'economia regional i urbana, i es produeix un fenomen similar en l'urbanisme.

L'ECONOMIA

En aquells anys, en el pensament econòmic es desenvolupen propostes tendents a incorporar la variable espai en els models vigents, derivades principalment de la teoria de la localització, desenvolupada anteriorment pels geògrafs. Un fet que pot resumir l'estat de la qüestió és la col·lecció de llibres dirigida per Walter Isard, que a partir del 1956 publica l'editorial del MIT, titulada «The Regional Science studies series». També són d'aquells anys les obres de Myrdal i de Hirschman,² que traduïdes a principis dels seixantes tenen un ampli ressò en la Facultat d'Econòmiques de Barcelona. A Espanya aquesta dimensió territorial de l'economia la trobem en autors com Román Perpiñá Grau³ o Manuel de Torres⁴ i més endavant, ja en contacte personal amb la generació d'en Lluch, José Luis Sampedro⁵ i Ramón Trias Fargas.⁶

A banda del món universitari, però sovint relacionat amb ell, és important l'activitat dels serveis d'estudis d'alguns bancs. El del Banc de Bilbao, que el 1957 comença a publicar estimacions de la renda nacional espanyola i la seva distribució provincial, la primera referida a l'any 1955. A Catalunya destaca especialment l'activitat del servei d'estudis del Banc Urquijo, dirigit per Ramon Trias Fargas i també el de Banca Catalana, creat el 1964 i dirigit per Artur Saurí.

En aquells anys s'intenta crear a Catalunya una filial de la «regional science association» però els intents de formalitzar administrativament aquesta activitat, entorn del tema regional, no fou acceptat per les autoritats de l'època fins a principis dels setanta. En el món acadèmic es coneixia com a «ciència regional» l'aplicació de la variable espai en els models econòmics. Però en el nostre país la principal motivació era estudiar l'economia catalana o d'una altra «regió», amb la seva entitat pròpia i comparar-la amb unitats similars. Això que ara pot semblar una obvietat, en aquells anys era una gosadia i calia fer-ho sota una certa disfressa científica. Sense això es fa difícil d'explicar, tant les dificultats de creació de l'AECR com el seu posterior èxit, com que en el seu primer any hi trobem com a socis importants professors de les disciplines relacionades amb l'especialitat, juntament amb professionals i persones de significació més política que acadèmica.

El Banc Urquijo celebra el 1973 dues reunions entorn d'aquests temes: una a Barcelona, de caràcter internacional, sobre «Localització Econòmica i Desenvolupament Regional» i una altra a Madrid, de tots els serveis d'estudis, anomenada «I Reunión de Estudios Regionales». En aquesta reunió, Ramon Trias Fargas per una banda i Lluís Carreño Piera per una altra, insisteixen en la necessitat de crear el capítol espanyol de l'associació de ciència regional i es crea una comissió per a portar-ho a terme. El 1975 té lloc a Canàries la segona de reunió, fruit d'aquesta és la legalització l'abril de 1976 de la «Asociación Española de Ciencia Regional», amb seu a Barcelona, que celebra la seva primera assemblea en la Tercera reunió d'estudis regionals celebrada a Oviedo l'octubre d'aquell mateix any.

L'URBANISME

En aquesta activitat l'esforç d'incorporar elements d'economia es dona també tant en l'activitat acadèmica com en la professional. A l'Escola d'Arquitectura, l'any 1959 entren com a ajudants de la càtedra d'Urbanisme els arquitectes Manel Ribas i Piera i Xavier Subies Fages, amb activitat com a urbanistes a la Diputació i l'Ajuntament respectivament. Un any després comencen els contactes per convidar conferenciant d'altres disciplines i ja com a titular d'Urbanisme el professor Ribas Piera porta a terme un enfocament pluridisciplinar de la matèria amb professors de diverses disciplines.

Professionalment, a principis dels anys seixantes, en la Diputació es treballa en la revisió del Pla Provincial, del qual ja el 1959 s'havia aprovat una Memòria. En aquesta revisió ja hi va participar algun economista de les primeres fornades. El 1964 es considera necessari revisar el Pla Comarcal, es crea una comissió tècnica per portar a terme la dita revisió, hi ha tècnics de l'Ajuntament i de la Diputació, però també un grup de joves «independents» de diferents professions.⁷ Segons Fabre i Huertas⁸ és «un ampli equip de tècnics entre els quals hi havia una bona part de professionals independents dels interessos immobiliaris i amb plantejaments clarament progressistes». El febrer de 1966 es presenta el Pla Director de l'Àrea Metropolitana de Barcelona que contemplava una àrea molt més extensa que la que tenia el Pla Comarcal, passa de 478 Km² a 3.297 Km². Això genera un conflicte entre les institucions promotores del Pla i es tarda dos anys⁹ perquè el pla sigui aprovat pel Ministerio de la Vivienda, i únicament «als efectes administratius interns, preparatoris de la redacció del Pla o Plans pels quals s'ha de revisar el vigent Pla d'Ordenació urbana de Barcelona i la seva Comarca».

A partir del 1968 es comença a desenvolupar el pla per trossos, per una banda el Pla Comarcal, per l'altra el pla de l'Àrea d'acció immediata, i un tercer pla d'infraestructures. Al cap de dos anys novament es produeixen conflictes entre els components de l'equip director, i d'aquest amb les autoritats afectades pel planejament, que donen lloc a una sèrie de dimissions i a una reestructuració de l'equip director. La causa definitiva del trencament fou l'aprovació per part del Ministerio de la Vivienda, l'any 1970, d'unes «Areas de Actuación Urbanística Urgente» (AC-TUR) a Martorell-Anoia, a la Mancomunitat Sabadell-Terrassa i la denominada Riera de Caldes, ignorant un cop més les propostes del Pla Director.

Totes aquestes actuacions es feren amb nivells elevats de pluridisciplinarietat en els equips tècnics de planejament i foren molts els economistes que en els anys seixanta i setanta treballaren en aquest camp.

L'ACTIVITAT DE L'ERNEST LLUCH

L'Ernest Lluch té contactes amb molts dels àmbits de l'entorn que hem esbossat i en algun cas n'és una peça fonamental. A més de les activitats de l'entorn, en el seu interès per l'estudi del territori hi té sens dubte una influència important el seu germà Enric, geògraf i professor de la Universitat Autònoma de Bellaterra. Per aquesta raó o per alguna altra, el fet és que Lluch té en aquells anys un coneixement de la geografia catalana per sobre del que era habitual

7. M. Ribas Piera, «Sobre el futur del territori de la Corporació Metropolitana de Barcelona», *L'Avenc*, núm. 88, desembre 1985 (pàg. 78).

8. J. Fabre i J. M. Huertas, «Crònica d'una subburbualització», *L'Avenc*, núm. 88, desembre 1985 (pàg. 45).

9. En aquests anys a la Diputació hi ha canvi del president, el 1967 surt el Marquès de Castell Florite (que s'havia enfrontat amb l'alcalde Porcioles pel tema del túnel del Tibidabo que volia fer la Diputació l'any 1960) i entra Josep Ma. de Muller i d'Abadal.

10. E. Lluçh i J. Petit, «La indústria corcho taponera»; E. Lluçh i altres, «La balança comercial interior de Catalunya», ICE, núm. 342, febrer 1962.

11. E. Lluçh i R. Trias Fargas, «Balance of payment studies for the region of Catalonia», *Papers of the Regional Science Association*, vol. X, 1963; R. Trias Fargas, E. Lluçh i altres, *Estructura de la base econòmica de Catalunya*, Sociedad de Estudios y Publicaciones, Barcelona, 1965.

12. Casassas, *Barcelona i l'espai català*, Curial, 1977, pàgs. 234 i 235.

13. Ernest Lluçh i Eugeni Giral, «La població catalana» (a Alfred Sauvy *La Població*, Edicions 62, Barcelona, 1964).

entre els economistes o els arquitectes d'aquell temps i coneixia els principals corrents de la geografia com a ciència. Això ho podrà aplicar sovint en el camp de l'economia regional i de l'urbanisme.

Els temes de l'ordenació del territori molt aviat varen interessar l'Ernest Lluçh quan era estudiant. Dintre de les seves funcions de delegat, entre les diverses conferències que va organitzar a la Facultat, hi trobem una de Manel Ribas i Piera sobre Urbanisme, més tard, i possiblement com a resultat d'aquell primer contacte, donarà una xerrada sobre localització industrial a l'Escola d'Arquitectura a la plaça Universitat. Són també d'aquells anys els primers contactes amb Oriol Bohigas, amb qui coincidirà, entre d'altres llocs, en la redacció de la revista *Serra d'Or*.

Un cop llicenciat, forma part del Seminari de Política Econòmica dirigit pel Dr. Estapé i allí, en el camp de l'economia regional, realitza diversos treballs. Destaca el «famós» número de febrer de 1962 de la revista *Información Comercial Española* sobre l'economia catalana, en què Lluçh publica, conjuntament amb N. Bozzo i M. Capdevila, un treball sobre «la balança comercial interna de Catalunya» i un altre amb J. Petit sobre la indústria del suro.¹⁰ En ser expedientat es produeix un parèntesi en la seva activitat docent fins que va a la Universitat de València el 1970.

Col·labora amb el professor Trias Fargas en les activitats que organitza en el Servei d'Estudis del Banc Urquijo, amb el resultat de diversos treballs signats conjuntament.¹¹ Posteriorment, Lluçh va assistir, com a professor de la Universitat de València, a la reunió que a Barcelona organitza el Servei d'Estudis el 1973 i també a la de Madrid el mateix any, en aquest cas com a membre del Servei d'Estudis de Banca Catalana. Una mostra de la seva activitat en aquest camp és la seva alta com a soci de l'Associació Catalana de Ciència Regional des de la seva fundació fins al 1982.

En els primers anys seixanta se celebra un seminari sobre urbanisme, organitzat pel Col·legi d'Arquitectes en què parlen professionals diversos com Gabriel Alomar, Manuel Ballvé, Salvador Giner i Fabià Estapé. Lluçh hi assisteix, ja que en aquells anys ja participa professionalment en algunes feines urbanístiques. Participa en els treballs de revisió del Pla Provincial i el 1961 forma part d'un equip, que es presenta a un concurs per a l'ordenació urbanística de la Vall d'Assua, al País Basc.

Sens dubte tots aquests contactes amb arquitectes-urbanistes el porten a formar part de l'equip de la revisió del Pla Comarcal. És difícil destriar-ne la seva aportació. En la primera etapa, entre 1964 i 1966, «fou molt important l'esforç teòric que s'efectua tendent a justificar l'organització de l'àrea metropolitana», intentant aplicar les teories més modernes «de la geografia i de l'economia urbanes» i assenyalar que entre les funcions que serviren per justificar l'àrea metropolitana, les econòmiques (afavorir les economies externes, disposar de mà d'obra especialitzada, centres d'investigació, serveis d'assessorament i financers, etc.) foren importants.¹² Encara que tampoc no cal oblidar la influència que en tots els aspectes i també en els econòmics varen tenir els plans de diverses metròpolis europees, i molt especialment el de l'àrea metropolitana de Milà.

La delimitació de l'àrea es va fer fonamentalment segons criteris de «espai per habitant» i les projeccions de població foren realitzades per l'equip d'economistes que dirigia l'Ernest Lluçh, que ja havia demostrat el seu interès pels temes demogràfics.¹³ Per altra banda, la coincidència de l'àrea amb el «vuit ferroviari català», que havia definit molts anys abans Pau Vila, la proposta del qual era coneguda per Lluçh, ens porten a pensar que molt possiblement tingué un paper rellevant en la delimitació del territori metropolità.

En la segona etapa del planejament metropolità, que s'inicia el 1968, en l'equip directiu de l'anomenada Àrea d'acció immediata hi ha uns responsables institucionals: Soteras (Ajuntament), Ribas (Diputació) i Serratosa (Comarca); i uns coordinadors tècnics: Cantallops (arquitecte), Garcia Rosales (enginyer) i Lluçh (economista). Com hem dit, l'any 1970 hi ha la crisi i els coordinadors dimiteixen.

Simultàniament amb les activitats anteriors, a partir de 1966, en el Servei d'Estudis de Banca Catalana porta a terme una sèrie d'estudis sobre l'economia de parts del territori català

on el banc té previst ampliar la seva xarxa. En aquests estudis trobem els aspectes històrics, geogràfics i, sobretot, econòmics relatius a la localització i al model específic de desenvolupament econòmic de cada zona. Són treballs que, com diu Saurí, denoten «un coneixement directe del territori», que «s'havia trepitjat i parlat amb el país», ja que aquesta era la seva manera de treballar i «poder dir coses.»¹⁴

El primer d'aquests estudis, realitzat amb Eugeni Giral, igual que el segon, va sortir l'any 1967 i feia referència a les Terres de l'Ebre.¹⁵ L'any següent apareix el de la regió de Tarragona,¹⁶ després el de l'economia del Baix Maestrat, el 1970, amb Ramon Seró el de «La regió fruitera de Lleida»¹⁷ i el darrer apareix el 1972, amb Pere Campistol, sobre la zona turística de la Costa Brava.¹⁸

També va tractar, amb Joan Gaspar, en aquesta col·lecció de Banca Catalana, el tema del mercat del sòl a Catalunya. El 1969 estudien els preus dels terrenys industrials¹⁹ i el 1972 la totalitat del mercat.²⁰ Aquest tema també el desenvoluparà posteriorment en el País Valencià.²¹

Lluch marxa el 1970 a València i tot seguit centra el seu interès en aquell territori i comença a publicar llibres i articles sobre la seva economia. Poc després d'arribar va coordinar una estructura econòmica²² i passats uns anys, després de treballar sobre diversos aspectes,²³ publica una obra de síntesi que és considerada per molts economistes valencians fonamental per entendre les claus del desenvolupament d'aquella regió, ens referim a *La via valenciana*.²⁴ A València manté ben viu el seu interès per l'economia territorial, però de la seva activitat en aquelles terres no en farem el seguiment en aquest treball.

Una de les característiques de l'activitat d'en Lluch ha estat l'esforç suplementari dedicat a la divulgació dels temes que tractava científicament o professional. Aquesta dedicació de publicista fa possible que repassant els seus articles puguem conèixer els temes que el van anar ocupant al llarg dels anys. Una mostra de la seva bibliografia d'aquests anys, sense tenir en compte els diaris, de títols que tenen a veure amb el territori, la localització de les persones i les seves activitats, l'urbanisme, l'economia regional o temes afins, figura en l'annex.

Un repàs d'aquesta relació confirma el que hem comentat i també podem veure altres aspectes, com la seva preocupació pels temes demogràfics i especialment els relacionats amb la immigració. Tracta d'inputs fonamentals per l'economia, com l'aigua, el sòl o les infraestructures. Es planteja els problemes sectorials, de l'agricultura, la indústria i especialment el turisme.

Una part dels articles tenen un enfocament per territoris i fan referència a les zones concretes que ha anat estudiant, però també examina el conjunt de Catalunya, del País Valencià, d'Aragó o dels Països Catalans

També podríem trobar una bona part de les dèries, com també dels seus referents teòrics d'aquells anys, seguint una altra de les seves activitats, en tasques editorials o en les col·laboracions en enciclopèdies. Per exemple, resseguint la llista de la col·lecció d'economia de l'editorial Oikos-Tau de Vilassar de Mar, que va dirigir des de 1964, on per exemple, el 1969, fa traduir i publicar el llibre de H.O. Nourse, *Economía Regional*. Pel que fa a les enciclopèdies, en els anys 1967 i 1968 fou responsable de la secció d'economia del Diccionari Enciclopèdic Salvat en quatre volums. A partir de juliol 1969, Lluch va ser assessor i responsable de l'àrea d'economia, de la Gran Enciclopèdia Catalana, fins al quart volum, publicat el maig de 1973, que passa a ser col·laborador i redueix molt la seva participació.

CONCLUSIÓ

És conegut que l'Ernest Lluch va saber aprofitar el seus coneixements en diverses àrees de la ciència per aplicar-ho d'una manera interrelacionada i així poder entendre millor els processos que s'estaven produint en el tema objecte d'estudi. Això es fa molt evident quan es veu com analitza un determinat territori i explica la seva economia, fent servir tot un ventall de disciplines.

Sovint, en aquells primers anys, quan iniciava l'estudi d'un tema els seus coneixements sobre aquest eren limitats, molts cops no s'havia ni esmentat durant la seva formació università-

14. Artur Saurí, «Lluch: un bon coneixedor del territori català», *L'economista*, núm. 74, desembre/gener 2000.

15. E. Lluch i Eugeni Giral, *L'economia de la regió de l'Ebre*, Banca Catalana, Barcelona, 1967.

16. E. Lluch i Eugeni Giral, *L'economia de la regió de Tarragona*, Banca Catalana, Barcelona, 1968.

17. E. Lluch i Ramon Seró, *La regió fruitera de Lleida*, Banca Catalana, Barcelona, 1970.

18. E. Lluch i Pere Campistol, *Les conseqüències comarcals del turisme en la Costa Brava*, Barcelona, 1972.

19. E. Lluch i J. Gaspar, *Els preus dels terrenys industrials a Catalunya. Una primera guia analitzada*, Banca Catalana, Barcelona, 1969.

20. E. Lluch i Joan Gaspar, *Els preus del sòl a Catalunya*, Banca Catalana, 1972, 2 vols. (2a edició revisada, 1979).

21. E. Lluch, *Els preus del sòl industrial al País Valencià*, Gorg, núm. 27, gener 1972.

22. *L'estructura econòmica del País Valencià*, 2 vols., L'Estel, València, 1970.

23. Per exemple en el treball que fa amb J. Fuster, M. Garcia Bonafé, L. Font, V. Ventura, «Models d'industrialització i ideologies al País Valencià» (a *Nova frontera econòmica*, Gorg, 1974).

24. *La via valenciana*, Tres i Quatre, 1976.

25. Penso quan en el PAMB es va encarregar de les projeccions demogràfiques i va explicar les tècniques d'un demògraf italià anomenat Maximo Livi Bacci, que ningú no havia sentit anomenar l'any 1965. No sé si l'any passat, quan la Generalitat li va donar un premi internacional, algú li va explicar que a Catalunya un tal Ernest Lluch ja havia seguit les seves tècniques trenta-cinc anys enrera.

ria, però aviat i sense l'ajuda dels mitjans que tenim actualment, apareixien diverses referències teòriques i/o pràctiques, molt ben triades, que li servien per establir un bons fonaments amb els quals iniciar amb bon peu qualsevol estudi.²⁵

Un altre aspecte destacable en tota l'activitat que hem resseguit és la seva facilitat de treball en equip o, si es vol, de repartir la feina. Tant en els treballs professionals com en les publicacions, difícilment trobem el seu nom en solitari, tot i que els que hem col·laborat amb ell sabem que molts cops això estaria ben justificat.

Dir, finalment, que com a persona interessada en aquests temes territorials, vaig lamentar que, a mesura que varen anar passant els anys, l'Ernest Lluch deixés de treballar-hi, especialment els més lligats al territori, per centrar-se en d'altres camps, val a dir, científicament i políticament, més rellevants. Però en el camp de l'urbanisme i de la planificació territorial en els anys vuitanta i noranta hauria anat bé comptar amb la seva activitat i amb més economistes amb idees i ganes, com deia Lluch, de no limitar-se als aspectes purament financers i agafar el llapis amb criteris econòmics.

Amb temps, potser serà convenient fer una anàlisi de contingut de les propostes que Lluch va fer en els temes territorials, tinc el convenciment que en molts casos va realitzar unes diagnosis prou encertades dels problemes i va recomanar solucions adients. Tot i que han passat força anys, molts dels problemes encara estan presents i podríem treure profit d'una relectura actualitzada de les seves propostes.

ANNEX: ARTICLES D'ERNEST LLUCH SOBRE TEMES TERRITORIALS, 1961-1976

- «A Barcelona hi ha un port?», *Serra d'Or*, octubre 1961.
- La propietat de la terra a la província de Barcelona», *Serra d'Or*, maig 1962.
- i J. Estrada «Estudi sobre les necessitats d'habitatges a Barcelona i la seva comarca», *Serra d'Or*, juliol 1962
- «La localització de les escoles religioses i públiques al municipi de Barcelona», *Serra d'Or*, octubre 1962.
- «Alguns pressupòsits per a un realisme arquitectònic», *Serra d'Or*, novembre 1962.
- «Demografia» (a *Llibre de l'any 1962*, Alcides, 1963.
- «Las relaciones económicas entre Cataluña y el resto de España», *Promos*, núm. 15, abril, 1963.
- «Estudio sobre la balanza de pagos de Cataluña», *Promos*, núm. 21, nov-des., 1963
- i altres «Estructura de la base económica de Cataluña», *Moneda y Crédito*, núm. 88, març, 1964.
- «Població», «Construcció de vivendes», «Turisme», «El nucli de desenvolupament econòmic de Tarragona» (A *Llibre de l'any 1963*, Alcides, 1964.
- «L'assimilació dels immigrants a Catalunya», *Serra d'Or*, juny, 1964.
- «El turisme a la badia de Palamós», *Serra d'Or*, octubre, 1964.
- «La immigració econòmica i les anàlisis econòmiques», *Serra d'Or*, desembre, 1964.
- «El desenrotllament industrial de la ciutat de Tarragona» *Serra d'Or*, febrer, 1965.
- i Eugeni Giral «Demografia i Economia de la regió de l'Ebre», *Serra d'Or*, setembre, 1965.
- i E. Giral, R. Bastardas, A. Montserrat, «Enquesta: Què pensen de llurs comarques els homes de la regió de l'Ebre?», *Serra d'Or*, novembre, 1965.
- «Ara neixen més catalans», *Serra d'Or*, gener, 1966.
- «Les carreteres catalanes», *Serra d'Or*, febrer, 1966.
- «La minva relativa de la immigració», *Serra d'Or*, març, 1966.
- «Tres notes sobre la nostra agricultura», *Serra d'Or*, març, 1966.
- «La Vivienda», *Promos*, núm. 43, maig, 1966.
- «L'autopista Barcelona - La Jonquera», *Serra d'Or*, maig, 1966.

- «Un pla tancat amb pany i clau», *Serra d'Or*, febrer, 1967.
- «La cançó de l'enfadós de les autopistes», *Serra d'Or*, març, 1967.
- i Josep Mª Carreras, «Els recursos hidràulics de Catalunya», *Banca Catalana*, núm. 5, juny, 1967.
- «L'evolució del turisme a la Costa Daurada i el seu finançament. Un esquema de l'origen del finançament del turisme a Catalunya», *Banca Catalana*, núm. 7, desembre, 1967.
- «Economistas y economía catalana», ICE, núm. 417-8, maig-juny, 1968.
- «El Col·loqui de Còrdova sobre economia regional», *Serra d'Or*, juny, 1968.
- «Proyecto contra la especulación», *Destino*, núm. 1607, juliol, 1968.
- «La fruita de l'Urgell», *Serra d'Or*, juliol, 1968.
- «El Camp: un pol natural de desenvolupament», *Serra d'Or*, febrer, 1969.
- i Joan Gaspar, «Els preus dels terrenys industrials a Catalunya. Una primera guia analitzada», *Banca Catalana*, núm. 13, juny, 1969.
- «El turisme a la badia de Palamós», *Serra d'Or*, octubre, 1969.
- «Reforma econòmica regional i una certa por», *Serra d'Or*, gener, 1970.
- «Breu historia d'una realitat que es precisa: les regions a Itàlia», *Serra d'Or*, febrer, 1970.
- «Riforma urbanística, subito», *Serra d'Or*, maig, 1970.
- «Una Lleida a la valenciana?», *Serra d'Or*, novembre, 1970.
- «La unitat econòmica dels països catalans: parla el Roselló», *Serra d'Or*, desembre, 1970.
- «Un comarcalisme econòmic d'avui». (A *Les comarques de Catalunya*, Cercle d'Economia, 1970).
- i J.M. Carreras i E. Giralt, «Gairebé un manifest comarcalista», *Serra d'Or*, gener, 1971.
- «Canvis al País Valencià», *Serra d'Or*, març, 1971.
- «Més sobre la «revolució industrial al País Valencià», *Serra d'Or*, maig, 1971.
- «Cap a una àrea demogràfica tancada», *Serra d'Or*, novembre, 1972.
- i P. Campistol, E. Gasch, «El futur de la immigració a Catalunya. Proposta d'una tècnica, una hipòtesi i dos casos locals sobre l'oferta de mà d'obra autòctona», *Banca Catalana*, núm. 26, setembre, 1972.
- «País Valencià: indústria per contagi», *Serra d'Or*, març, 1973.
- «La constitució d'Aragó», *Serra d'Or*, desembre, 1973.
- «Modelos de industrialización e ideologías en el País Valenciano», ICE, núm. 485, gener, 1974.
- «Per una teoria de Països Catalans. Un guió i uns problemes», *Serra d'Or*, març, 1976.
- «Renta del suelo urbano. Unas aproximaciones teóricas y empíricas», ICE, núm. 513, maig, 1976.
- «J.M. Carreras, E. Giral F. Roca, «Nació i regió als Països Catalans: economia, política, estructures territorials i ideologies». (Ponència presentada a les Jornades de debat sobre els Països Catalans, octubre, 1976) publicada a *Aïnes*, núm. 3, desembre, 1997, Perpinyà; a *L'estel*, núm. 3, València, 1997; i al llibre *Debat sobre els Països Catalans*, Curial i altres editorials, Barcelona, 1997.

Lluch i la via valenciana

VICENT SOLER

Universitat de València

1. Els seus contactes valencians havien estat intensos des de feia anys i, particularment, en els mesos precedents perquè havia assumit la direcció i coordinació d'una obra que marcaria l'inici de l'anàlisi sistemàtica i moderna de l'economia valenciana, *l'Estructura Econòmica del País Valencià* (1970), per encàrrec, suposem, de Vicent Ventura i Joan Fuster, entre d'altres.

2. En aquest sentit, el paper jugat pel professor Lluch a València fou, si més no, molt més important que el jugat a la Universitat de Barcelona en la mesura que a aquesta hi havia un capital humà i una experiència acumulats des de feia anys.

3. Sens dubte, l'actual prestigi de la *Facultat d'Economia* de València —com també el de les altres dues facultats filloles d'Alacant i de la Jaume I de Castelló— (sense oblidar la seua influència en altres facultats, com la de Geografia i Història) es deu en bona part a aquest faranà d'exigència docent i de rigor en la recerca que ell va imbuir a estudiants i joves professors que, actualment, conformen els sectors *senior* de les facultats valencianes, els quals han anat projectant-lo en promocions i generacions subsegüents. La seua influència, però, ha abastat més enllà de les aules, fins i tot els professionals que reflexionaven sobre els afers econòmics en els llocs més diversos del sector públic i de l'empresa privada.

4. Cal assenyalar que el professor Lluch no restringia els seus esforços per animar la modernitat de l'anàlisi econòmica i el seu ressò social a la vida acadèmica. Ell fou impulsor, per exemple, el 1976, de la renovació de la bicentenària *Real Societat Econòmica d'Amics del País* (RSEAP) de València amb Joaquim Maldonado, Pascual Carrión i Manuel Sancho Guarner. O soci d'una empresa de serveis especialitzada en estudis econòmics, el *Gabinet Sigma*, que resultava un tipus d'empresa inèdita fins aleshores a València. Una empresa en la qual col·laboraven de manera decidida Vicent Ventura, Jaume Avellà, Ricard Pérez Casado, Josep Maria del Rivero o Miquel A. Fabra. També va crear una insòlita, per la seua qualitat, revista de ciències socials, *Arguments*, que desgraciadament no tingué continuïtat a partir dels anys vuitanta.

5. Títol *togliattí*, suggerit per l'historiador Alfons Cucó, que reivindica el dret del país dels valencians al seu propi camí en la Història, com qualsevol altre país.

6. En la redacció d'aquest llibre hi comptà molt, particularment, les reflexions del professor Màrius García Bonafé, perquè, en un principi, anava a ser un llibre conjunt.

«El País Valencià ha quedat al marge de la revolució industrial... [la indústria que tenim] és una indústria desconcentrada, dispersa en petites empreses, en tallers gairebé familiars. Per dir-ho sense embuts: quan les estadístiques parlen d'indústria al País Valencià, hem de pensar que més aviat es refereixen a "artesania"».

FUSTER, J. (1962),

Nosaltres els valencians, Edicions 62, Barcelona

Aquest paràgraf del llibre *capdavanter* de la reflexió teòrica sobre l'economia del país dels valencians era el paradigma vigent quan Ernest LLuch el curs 1970-71, als 33 anys, fixa la seua residència a la ciutat de València.¹ Lluch, que intuïa, des de bell antuvi, que al país s'estava donant un avançat procés d'industrialització, no dubtarà a plantejar-ne un d'alternatiu des d'una perspectiva de rigor i de singularitat: la de la *via valenciana* a la industrialització, al canvi i transformació econòmiques.

En general, en l'àmbit acadèmic, la seua estada, durant tota la dècada dels setanta, a la Universitat de València suposa un extraordinari catalitzador dels esforços per dotar la docència i la recerca econòmica d'un nivell alt, comparable al dels altres centres amb més tradició acadèmica. Tot estava per fer i, particularment, la creació d'una atmosfera que propiciara el gust per l'exigència i el rigor professionals,² és a dir, va crear un clima de treball i d'excel·lència en la recerca del que es beneficiaria molta gent.³

Potser, allò més beneficiat per aquest clima serà l'estudi de l'economia valenciana.⁴ En l'àmbit de la producció literària, si bé *l'Estructura Econòmica del País Valencià* (1970) suposà entrar en el llenguatge i les descripcions dels professionals de l'economia, un altre llibre, *La Via Valenciana*,⁵ significà un salt qualitatiu decisiu en la mesura que planteja les primeres reflexions teòriques sobre allò descrit en el llibre anterior. Un llibre que assumeix, alhora, la densa relació interactiva entre l'autor i els seus col·legues i deixebles que estan propiciant nous passos endavant en la qualificació dels coneixements sobre l'economia valenciana.⁶

Com plantejem en la *Introducció* de la segona edició de *La Via Valenciana* (Soler 2001), aquest llibre entra a considerar, per exemple, dos aspectes centrals de *Nosaltres els valencians*, l'obra cabdal de Joan Fuster publicada catorze anys abans: un, del que ja ens hem fet ressò, la *manca d'industrialització* i l'altre, la *inexistència d'una burgesia valenciana*. Per a l'autor, dos aspectes de la mateixa qüestió històrica: la *transició al capitalisme* de la societat i l'economia valencianes.

Pel que fa a la primera qüestió, és convenient d'insistir que moltes de les pàgines del llibre venen a esmenar la cita de Joan Fuster que encapçala aquestes *lletres* perquè, segons Lluch, el 1962, hi havia alguna cosa més que artesania en la manufactura valenciana. De fet, es farà cèlebre al món acadèmic la idea *lluchiana* del «fil industrial», que ve a resumir la seua convicció que hi va haver profundes transformacions estructurals de l'economia als anys seixanta (del segle xx) i que aquestes transformacions no haurien estat possibles sense una base industrial pre-

existent. Concretament, sostindrà que la diversificació de l'economia valenciana, des de les darreries del XIX, era major del que s'havia pensat.⁷

Pel que fa a la posició de Fuster, i de Vicent Ventura, sobre la inexistència de burgesia valenciana, Lluch s'alinea en l'actitud crítica de Lluís Aracil i Josep Vicent Marqués tot defensant l'existència de burgesos valencians des del segle XIX, com ho demostren el protagonisme social i econòmic de la família dels Beltran de Lis, en la València de la primera meitat del segle, i de José Campo o Gaspar Dotrés, en la segona. Més encara, Lluch planteja la diversitat de la classe dominant valenciana del XIX i que la burgesia agrícola i comercial i exportadora no és l'única ni el component decisiu. Clementina Ródenas ho perfilarà de sobra poc temps després (Ródenas, 1978).⁸

Tot plegat, Lluch consolida una manera de fer i de treballar que serà realment oxigenant en l'ambient intel·lectual de l'època. Com demostra la manera de revisar Fuster. Ell debat des del respecte al contraopinant, fins i tot, des de la cordialitat, i, per suposat, des de la consideració que el debat té coordenades històriques precises. A més, reconeixent que, si pot discrepar de Fuster, és perquè el Fuster de *Nosaltres els valencians* és l'únic punt de referència al qual es pot agafar.⁹

És interessant de recordar que aquest tarannà tan constructiu i poc arrogant¹⁰ que mantingué (el *revisionista* Lluch fins les darreres seqüeles d'aquesta polèmica en titular el seu últim article, de manera inequívoca, «*També ens equivoquem*» (*El País*, 23, 11, 00), tot i reiterar les discrepàncies bàsiques amb Fuster. Més encara, quan diu que «*el que més em sorprèn de Fuster no és el que va escriure el 1962, sinó que va mantenir els seus punts de vista més enllà del que era raonable i quan un ja havia publicat La Via Valenciana, de propera reedició*».

En d'altres paraules, Lluch accepta el repte *fusterià* d'esmenar i superar *Nosaltres els Valencians* i en fa la primera, i no per això menys profunda, revisió del llibre del «*volterià* de Sueca» en el camp que li és propi, l'economia (Soler, 1994).¹¹ En realitat, Lluch planteja una alternativa a la visió hegemònica de l'economia valenciana d'aleshores (Juan i Fenollar, 1979), «descobreix» la industrialització autòctona, la de les petites i mitjanes empreses, «l'existent».¹²

La barreja d'ignorància, de lectura inercial de la realitat i d'instrumentalització interessada fa que, en plena dècada dels setanta, els organismes oficials valencians expliquen el menor creixement relatiu de la renda per càpita valenciana respecte l'espanyola pels problemes del suposat sector clau valencià, l'agricultura. No expliquen que el creixement de la renda per càpita (que és un quocient) no depèn només del creixement de la renda (el numerador, que creixia, i molt, a l'època) sinó també del «per càpita», del creixement de la població (el denominador). Resultava que la població creixia molt més al País Valencià que a Espanya perquè, mentre que aquest era un país d'emigració, el valencià acumulava un saldo migratori positiu, des de la dècada anterior, de centenars de milers de persones.

Un any després de *La Via Valenciana*, guanyava el Premi Joan Fuster dels Octubre un llibre col·lectiu amb el nom de *Pèls i Senyals*. A destacar en aquest llibre, d'una banda, la col·laboració de l'historiador Màrius García Bonafé, que havia estat pensada com a primer capítol de «L'IPI, Adán i companyia» [l'IPI era l'institut oficial valencià de promoció industrial i Adán era J. M. Adán García, *Consejero Nacional del Movimiento* i germà de l'alcalde franquista de Sagunt], i que desplega amb inusitada claredat les explicacions del tombant d'actituds de l'establiment des de l'agrarisme militant al messianisme de la industrialització mitjançant les grans plantes industrials d'importació.

Diu Martínez Serrano (p. 159): «*La ideologia desenvolupista serà la seua nova bandera [la de l'establiment]. Si anteriorment la seua posició privilegiada i de poder l'havien obtinguda essent els defensors a ultrança d'un agrarisme inepte, ara intentaran mantenir-la posant-se al servei dels monopolis o oligopolis industrials*». En comptes de centrar-se a resoldre els possibles límits i dificultats de la indústria autòctona en plena expansió, optaren per començar de bell nou. Les prioritats que l'IPI donava a la recerca de sòl industrial era un símptoma que pensaven més en els problemes de les indústries forasteres que el de les autòctones. Perquè aquestes el que demanaven en aquest assumpte era tan sols claredat del mercat, «*almenys per la simple raó que retarden el seu*

7. Pocs anys més tard, les tesis doctorals de José Antoni Martínez Serrano, Ernest Reig, Vicent Soler i Josep Sorribes, resumides en el llibre *Evolució de la economia valenciana (1878-1978)* de Martínez et al. (1978) ho demostrarien a bastament. Amb posterioritat, l'autoritat del professor Jordi Nadal (1987) reblaria el clau en la revista *Recerques*. Uns anys abans Joaquín Azagra (1982) havia enriquit el panorama amb una exhumació d'estadístiques fiscals que mostraven una important diversificació productiva des de mitjan segle XIX.

8. Paral·lelament, el professor d'Història Contemporània Enric Sebastia, en la seua tesi doctoral inèdita, posarà peu fiter en la importància de la burgesia valenciana en els tombants conservadors de la política espanyola, tant en el *modernisme* dels quaranta del segle XIX com en la caiguda de la Primera República en els setanta. Joaquín Azagra (1978) en dona compte, amb tota mena de detalls.

9. Diu textualment Lluch (1980, 11): «*He escrit alguna altra vegada que Nosaltres els valencians (1962) separa la història de la nostra prehistòria. Abans d'aquest llibre les interrogacions sobre el País existien però eren escasses. Nosaltres els valencians ha estat el llibre del tombant, que té una vàlua històrica incommensurable. Això dit, seria injust considerar-lo, així com el pensament posterior de Joan Fuster, com un mite o un intocable*». Encara afegeix: «*La gran virtut de les aportacions fusterianes és que permet avançar i aprofundir en el que suggereixen, i això, sortosament, des de l'angle social i econòmic, s'ha pogut fer, i s'ha fet al nostre país en els darrers disset anys*».

10. Un tarannà que estén a d'altres revisions, com la que feia darrerament sobre el segle XVIII valencià, en fer-se ressò dels treballs d'Enrique Giménez (Universitat d'Alacant) per palesar la intensa militarització i castellanització que va sofrir el Regne de València després de 1707 (Lluch, 2000) i reivindicar l'austracisme, en coherència amb la seua idea d'una Espanya plurinacional.

11. Tal i com en altres àmbits feien sociòlegs com Rafael Ninyoles (1982) o Josep Picó (1994) i historiadors com Alfons Cucó (1989, 1994) i que ha catalitzat, finalment, en un paradigma interpretatiu global de la realitat valenciana francament diferenciada, com posa de relleu J. F. Mira en el seu llibre *Sobre la nació dels valencians* (1997).

12. Però en aquell important —i darrer, ai last!— article d'Ernest Lluch hi ha les claus d'una altra lectura de *La Via Valenciana* de dimensió històrica. Diu l'autor: «*Quan es parla sobre aquests temes, es pot induir a pensar que només es va equivocar Joan Fuster. La gent més "establerta" i els polítics més "connectats" van creure exactament el mateix. Per això pensaven que era absolutament necessari atreure una gran inversió pública com era la IV Planta a Sagunt. Amb aquesta siderúrgia compensarien una irreal falta d'industrialització. La lectura del diari encapçalat per una cita d'Azorín [Las Provincias] demostraria, penso, que no vaig desencaminat*».

Fins i tot recordo un article que va sortir firmat amb l'esperança que era aquells anys José María Adán García. Els "establerts" també eren agraristes i creien en la solució de la "indústria enclavament", un error en el qual Fuster Ortells no va caure. Tant de bo, que aquests diners haguessin anat a favor de "l'existent" (segons expressió de Vicente Blasco Ibáñez).

13. D'altra banda, Joaquim Capilla, un bon coneixedor del sector metall-mecànic, ja es va encarregar de demostrar que els efectes arrossegament de la IV Planta serien ben minsos en tant que les necessitats d'aquesta planta es traduïrien en «demandas coyunturales que podrán ser atendidas en la parte correspondiente a la industria nacional sin dificultad» (Capilla, 1974, 186-187).

Foto de viatge. Ernest Lluch amb la primera promoció de la Facultat d'Econòmiques de València

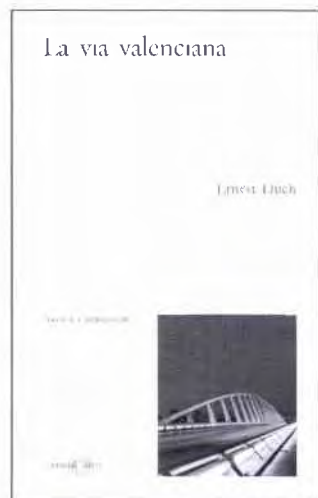
trasllat lluny dels centres urbans car una de les seves fonts d'autofinançament és la que donen, a través de successius trasllats, els beneficis de l'especulació del sòl» (Lluch, 1976, 195-196).

Fins i tot, s'hi comptava amb un error teòric greu en confondre els conceptes d'indústries bàsiques, indústries punta i indústries motriu. Per a «ells», tot tenia el mateix significat (Lluch, 1976, 195). Més encara, la petita i mitjana empresa, amb independència del sector i les condicions amb les quals actue, estava abocada al fracàs. I no s'estaven de demanar informes tècnics que avalaren la seua política com aquell (IPI, 1974: *Repercusiones de la IV Planta Siderúrgica Integral de Sagunto*) que, entre les moltes hipòtesis absurdes, assegurava que amb les tendències econòmiques de l'època [sense la presència d'una IV Planta Siderúrgica], cap a l'any 2000, València ocuparia el penúltim lloc al *ranking* de renda per càpita a Espanya (Martínez, J. A., 1977, 172).¹³

Però Lluch reconeix, en el seu article *També ens equivoquem*, que «un [altre] error del qual em peneixo va ser ampliar l'oposició a la IV Planta Siderúrgica a la instal·lació de la Ford». Perquè la presència de la Ford ha pogut fomentar una certa cultura de la qualitat en la producció industrial que ha servit com a mirall a imitar per alguns sectors industrials, alhora que ha pogut crear, també, una certa difusió, a través d'empreses subministradores. De fet, en una recent tesi doctoral (Pérez Sancho, M., 2000) es confirmen ambdues matisacions, en el benentès que el gran pas en la concreció de vincles amb proveïdors es farà a partir de 1995 quan es crea el parc industrial contigu a la factoria d'Almussafes.

Per tot això, Lluch diu que, si rellegeix els seus escrits, hauria d'agafar el llapis afilat i de punxa vermella. Ara bé, afegeix amb rotunditat, «l'única cosa que no corregiria seria la meua convicció que els poders públics no haurien d'haver oblidat els sectors industrials de mida petita i mitjana que estaven naixent o consolidant-se».

Així, doncs, *La Via Valenciana* fixa un nou paradigma pel qual l'ampli teixit de *pimes* (petites i mitjanes empreses) industrials són les protagonistes del creixement i canvis a l'economia valenciana, un poc a la manera del que havia passat abans de la *Terza Italia* (del Vèneto a la

Toscana) i que Lluch recorda que havia estat explicat en el seu moment pel professor Bernardo Secchi (1975).

Aquesta alternativa permetrà confeccionar en la pròpia Universitat unes grans línies de política industrial que acabaran fent-se realitat de la mà de deixebles d'Ernest Lluch en els primers governs de la Generalitat, en particular, de l'equip del primer Conseller d'Indústria, Segundo Bru. La creació de l'IMPIVA (Institut de la Mitjana i Petita Indústria Valenciana) i els seus instituts tecnològics i incubadores d'empreses innovadores (CEEI's), de l'antic *Procova* (ara, IVEX, Institut Valencià d'Exportació) o de l'Institut Valencià de Finances (IVF) o l'impuls i remodelació de la *Fira de València* o de la *Borsa* són respostes concretes a suggerències que, implícitament o explícita, estan contingudes en les darreres pàgines de *La Via Valenciana*.

En definitiva, *La Via Valenciana* no solament inicia l'etapa de maduresa dels estudis sobre economia valenciana, sinó que canvia el paradigma dominant de la seua anàlisi,¹⁴ tot *desco-brint* la industrialització i permetent que els agents econòmics, tant públics com privats, ajustaren més a la realitat les seues actuacions. Una aportació, doncs, com poques a la història del pensament —i de l'acció política— econòmic valencià.

Bibliografia

- AZAGRA, J. (1978): *El bienio progresista a Valencia*, Universitat de València.
- AZAGRA, J. (1982): «Noticia de la situación fabril valenciana a mediados del XIX según las fuentes de origen fiscal», AAVV: *Estudios dedicados a Juan Peset Aleixandre*, Universitat de València, València.
- BRAMÓN, D. et al. (Pere Sisé): *Raons d'identitat del País Valencià/Pèls i senyals*, Eliseu Climent, València.
- CAPILLA, J. (1974): «La producción de bienes de equipo en la región valenciana», *ICE*, 485, pp. 181-187.
- CUCÓ, A. (1989): *País i estat: la qüestió valenciana*, Tres i Quatre, València.
- CUCÓ, A. (1994): «Notes sobre el pensament nacionalitari de Joan Fuster», IBORRA, J. (ed.), *Homenatge a Joan Fuster*, Consell Valencià de Cultura, València, 251-270.
- FUSTER, J. (1962): *Nosaltres els valencians*, Edicions 62, Barcelona.
- JUAN I FENOLLAR, R. (1979): «Notes sobre el feixisme agrari espanyol: la utilització del cas valencià», *Arguments*, 4.
- LLUCH, E. (1974a): «Modelo de industrialización e ideologías en el País Valenciano», *ICE*, 485, pp. 45-54.
- LLUCH, E. (1974b): «La primera Facultat de Ciències Econòmiques de València (1937)», *Arguments*, 1.
- LLUCH, E. (1975): «Tamaño de empresa y País Valenciano», AAVV: *Estudio Económico. Región Valenciana*, Induban, Madrid, pp. 145-161.
- LLUCH, E. (1976a): *La Via Valenciana*, Eliseu Climent, València.
- LLUCH, E. (1976b): «Estudio preliminar», MAYANS, G. «Escritos Económicos (Selecció, transcripció i notes d'Antoni Mestre)», València.
- LLUCH, E. (1997): «Pròleg, MARTÍNEZ, J. A. et al.: *Introducció a l'economia del País Valencià*, Eliseu Climent, València, pp. 9-22.
- LLUCH, E. (1982): «La fisiocràcia al País Valencià: història d'un retard», *L'Espill*, 13-15, pp. 95-117.
- LLUCH, E. (2000): «Militarisme i castellanització a la València de després de 1707», *L'Espill*, 5, pp. 181-185.
- LLUCH, E. (1970): ed., *L'Estructura Econòmica del País Valencià*, 2 vol., L'Estel, València.
- LLUCH, E. i ALMENAR, S. (1983): «El "Grup de València" davant la revolució dels preus», AAVV: *Història de l'economia valenciana*, Diputació de València, València, pp. 189-198.
- MARTÍNEZ SERRANO, J. A. (1977): «L'IPI, Adan i companyia», BRAMÓN, D., et al. (Pere Sisé), *Raons d'identitat del País Valencià / Pèls i senyals*, Eliseu Climent, València, pp. 159-186.
- MARTÍNEZ SERRANO, J. A. et al. (1978): *Evolución de la economía valenciana (1878-1978)*, Caja de Ahorros de Valencia, València.
- MARTÍNEZ SERRANO, J. A. et al. (1980): *Introducció a l'economia del País Valencià*, Eliseu Climent, València.
- MIRA, J. F. (1997): *Sobre la nació dels valencians*, Treis i Quatre, València.
- NADAL, J. (1987): «El desenvolupament en l'economia valenciana a la segona meitat del segle XIX: una via exclusivament agrària?», *Recerques*, 19 (reproduït a NADAL, J. i CARRERAS, A. (dirs.) (1990), *Pautas regionales de la industrialización española siglos XIX y XX*, Ariel, Barcelona).
- NINYOLÉS, R. (ed.) (1982): *Estructura Social al País Valencià*, Diputació de València.
- PÉREZ SANCHE, M. (2000): *La racionalidad del poder. Multinacionalización y reestructuración productiva: el caso de Ford España (1969-1999)*, Tesis Doctoral, Departamento de Economía Aplicada, Universitat de València, inèdit.
- PICÓ, J. (1994): «Joan Fuster, una perspectiva general», IBORRA, J. (ed.), *Homenatge a Joan Fuster*, Consell Valencià de Cultura, València, 231-250.
- RÓDENAS, C. (1978): *Banca i industrialització: el cas valencià (1840-1880)*, Eliseu Climent, València.
- SECCHI, B. (1975): «Desequilibrios territoriales y desarrollo económico: el caso italiano», CAU (Barcelona), 31.
- SOLER, V. (1994): «L'economia a Nosaltres els valencians», IBORRA, J. (ed.), *Homenatge a Joan Fuster*, Consell Valencià de Cultura, València, pp. 285-303.
- SOLER, V. (2001): «Introducció», LLUCH, E., *La Via Valenciana*, 2.ª edició, Afers, Catarroja-Barcelona.

14. Fou relativament aviat, el 1980, quan apareix la primera sistematització del nou paradigma econòmic valencià en veure la llum el primer «manual» d'economia valenciana (Lluch dixit), *Introducció a l'economia del País Valencià*, dels joves professors José Antonio Martínez Serrano, Ernest Reig, Josep Sorribes i Vicent Soler. El pròleg al llibre és del professor Lluch que l'aprofita per arrodonir i completar allò plantejat en *La Via Valenciana* amb una perspectiva temporal més madura en tant que algunes de les recerques suggerides ja havien estat enllestides. Hi inclou un reconeixement explícit de la tasca dels geògrafs i de la necessitat de la recerca interdisciplinària.

Ernest Lluch i els Acords de la Moncloa

JOAN TRULLÉN

Universitat Autònoma de Barcelona

1. La ponència d'Ernest Lluch no va ésser inclosa en les actes.

2. Vegis Javier Tusell (1996, pág. 135).

Cap retrat d'Ernest Lluch pot deixar de banda un dels seus trets característics: la seva capacitat d'implicar-se en l'estudi i en l'elaboració de la política econòmica. L'economista Lluch entenia la ciència econòmica com una eina de transformació, i en conseqüència són diverses les etapes de la seva vida, des dels anys inicials al Seminari de Política Econòmica de Fabià Estapé, els anys seixanta en el Cercle d'Economia o la labor des del Ministeri de Sanitat i Consum, en què va deixar constància d'aquesta manera positiva d'entendre «la trista ciència». Em referiré en aquesta nota a un episodi especialment fructífer de la seva labor com a economista-polític: l'etapa central de la transició, l'etapa immediatament anterior a la redacció de la Constitució, que va de juny a novembre de 1977, i que va tenir en els Acords de la Moncloa el seu punt culminant.

Efectivament, el principal document polític-econòmic de la transició —ho podem ja afirmar sense temor a equivocar-nos amb la perspectiva temporal que ens dona el gaire bé un quart de segle transcorregut des de la seva signatura— té molt a veure amb la labor d'Ernest Lluch, amb la seva tasca política, però també, i sobretot, amb la seva feina com a economista. Es tracta d'un document impulsat pel president del govern Adolfo Suárez, que va tenir en Enrique Fuentes Quintana com a vice-president del govern i ministre d'economia el seu principal protagonista, i que va contar amb un selecte grup d'economistes que en van elaborar el seu primer esborrany, encapçalats per Manuel Jesús Lagares.

Diguem-ho clar: Ernest Lluch va exercir un paper important en la gènesi, l'elaboració i el desenvolupament del Acords de la Moncloa. L'estudi d'alguns aspectes de la seva participació en aquest episodi de la política econòmica espanyola contemporània ens permetrà també identificar alguns trets característics de l'obra d'Ernest Lluch com a economista i com a polític.

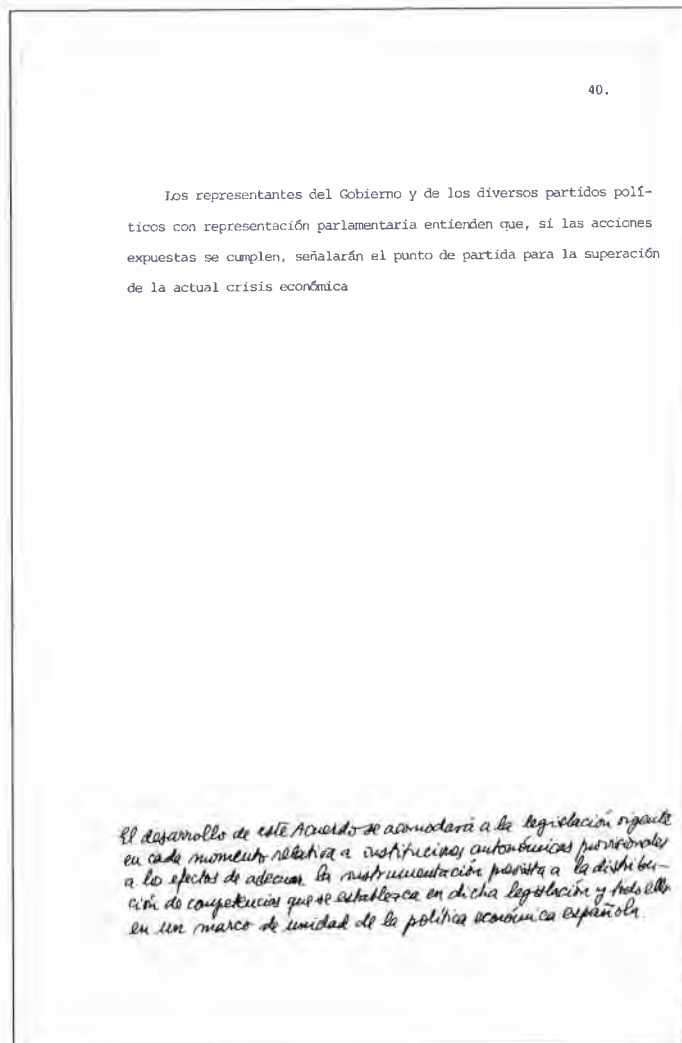
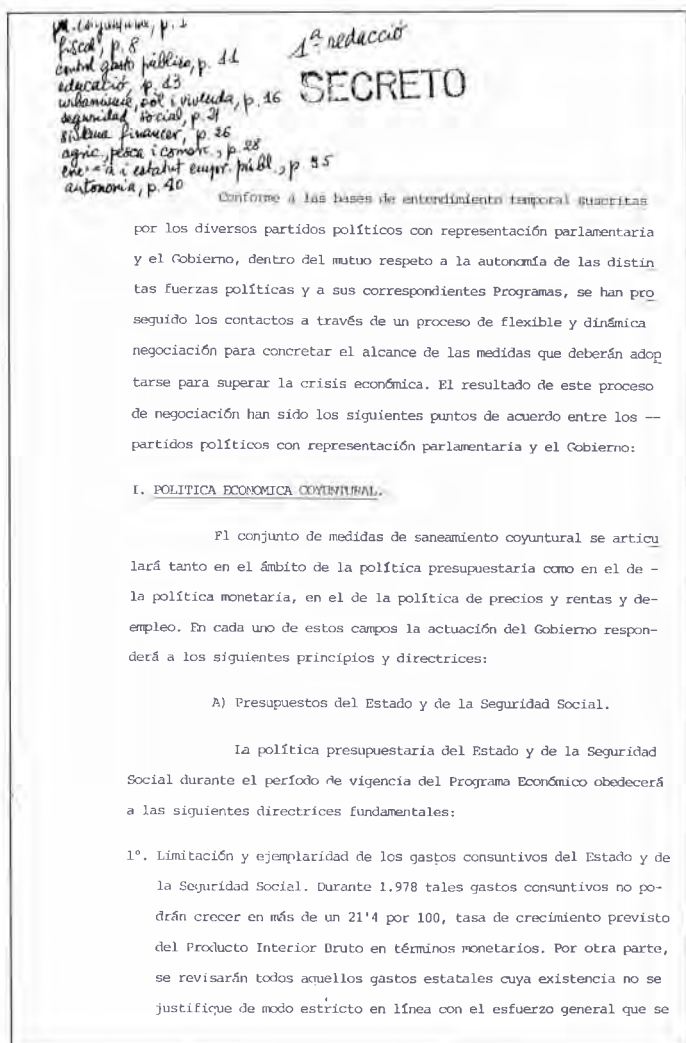
Disposem d'algunes publicacions d'Ernest Lluch sobre l'economia de la transició en les quals hi aporta de forma explícita la seva pròpia visió, especialment la seva visió com a economista. En destaca de forma particular l'estudi «Transición económica y transición política: la anomalía 1978-1980», publicat inicialment per la Fundació Rafael de Campalans l'any 1996, i inclòs en el volum dirigit per Javier Tusell i Álvaro Soto *Historia de la transición (1975-1986)*, que recull algunes de les ponències del Congreso Internacional de Historia de la Transición y Consolidación Democrática en España (1975-1986).¹

La transició, des del punt de vista de l'economia disposa ja d'algunes publicacions que permeten fer una interpretació força precisa de l'abast de la mateixa. Però, com ha afirmat Javier Tusell, no s'ha avançat tant en la investigació de la transició des del punt de vista de la història de la política.² Apuntarem aquí també aspectes més relacionats amb l'economia que amb la política.

Avançarem una interpretació: les aportacions d'Ernest Lluch i, per extensió, dels representants socialistes catalans en la negociació del Acords de la Moncloa, seran molt significatives en la definició d'una estratègia que, tot i admetre la necessitat de l'ajustament macroeconòmic, trobarà contrapartides importants tant en el domini de les institucions polítiques com en les reformes econòmiques.

ANTECEDENTS

Els Acords de la Moncloa foren signats el dia 25 d'octubre de 1977 pels representants de totes les forces polítiques amb representació parlamentària. Inclouen un Acord sobre un «Programa de Sanearamiento y Reforma de la Economía» i un Acord sobre un «Programa de Actua-

Primera i darrera pàgina de l'exemplar d'Ernest Lluch del primer esborrany secret dels Acords de la Moncloa. Destaca el redactat manuscrit del títol desè dedicat a les institucions autonòmiques provisionals.

ción Jurídica y Política».³ Però el procés fins assolir la seva signatura no va ésser ni molt menys mancat de dificultats.

L'economia espanyola des d'octubre de 1973, data d'inici de la crisi energètica, havia experimentat un seriós deteriorament tant en el front exterior, amb un important dèficit en la balança per compte corrent, com en els principals registres interiors de la seva economia, amb una important acceleració de la inflació, que es temia podia superar el 40% anual a finals de 1977. Estancament amb inflació: la famosa «estanflació» que portaria l'economia espanyola a mitjan 1977 a una situació insostenible. La devaluació de la pesseta formava part de propostes polítiques electorals, i la qüestió de com afrontar finalment els desequilibris interns planava sobre l'economia espanyola. De nou la democràcia s'havia de consolidar en un entorn macroeconòmic molt desfavorable. I aquest és el context en què sorgirà aquest gran acord polític i econòmic definidor de la transició.

3. Varen ésser signats per Adolfo Suárez, Felipe González, Joan Reventós, Josep Maria Triginer, Manuel Fraga, Enrique Tierno Galván, Juan Ajuriaguerra, Miquel Roca i Junyent, Leopoldo Calvo-Sotelo y Santiago Carrillo. El partit Alianza Popular no va signar el «programa d'actuació jurídica i política».

LLUCH EN LA GÈNESI DELS ACORDS DE LA MONCLOA

Les eleccions del 15 de juny de 1977 havien situat el nou partit «Unión de Centro Democrático» del president del govern Adolfo Suárez com a força política amb majoria relativa al Parlament, seguit pels partits socialistes, entre els quals destacava pel seu pes específic el PSOE i els socialistes catalans. El socialista Ernest Lluch havia sortit escollit diputat al Congrés per la província de Girona, i tindria la oportunitat de participar activament durant l'estiu de 1977 i després durant el propi procés negociador en l'elaboració dels anomenats «Pactes de la Moncloa».

¿Com afrontar la crisi econòmica en plena transició política? El mot d'ordre era clar: consens. Fuentes Quintana maldava per trobar una sortida negociada entre govern, sindicats (acabats de legalitzar) i patronal (encara per constituir) per tal d'avançar en la definició d'un gran pacte social sobre el qual encarrilar l'economia espanyola.

Les negociacions entre el Govern i els líders sindicals i empresarials es varen succeir sense èxit durant l'estiu de 1977. Nicolás Redondo havia anunciat explícitament que la UGT no subscriuria cap pacte social, i Comissions Obreres exigia negociar no solament salaris sinó també un ampli ventall de qüestions, cosa que afavoria la tesi de Santiago Carrillo que calia avançar cap a un govern de concentració.

Paral·lelament, a Itàlia, durant l'estiu de 1977, s'havia tractat d'avançar en el compromís històric, i el dia 4 de juliol s'havia signat un «Accordo Programmatico fra i partiti dell'arco costituzionale», que va tenir com a principals protagonistes Aldo Moro, President de la Democràcia Cristiana també tràgicament desaparegut, i Enrico Berlinguer, secretari general del Partit Comunista Italià.

D'Itàlia s'importarien no solament fórmules polítiques com aquest «Accordo Programmatico» de naturalesa parlamentària, sinó també teories, com la que un altre dels referents fonamentals d'Ernest Lluch, el professor Paolo Sylos Labini venia desenvolupant des de finals dels anys seixanta. Es tractava de situar la distribució de la renda no com a un resultat ineludible del procés d'acumulació sinó com una variable més en l'arsenal d'instruments de política econòmica. La caiguda de l'activitat econòmica des de la crisi de 1973 obeiria no solament a raons d'encariment de l'energia o a les conseqüències del mal funcionament de les grans economies occidentals (les màquines de tren) com recordaven Paul McCracken i els seus col·laboradors, sinó —i de manera molt especial en els països llatins— a l'existència d'un procés previ de creixement dels salaris per sobre del creixement de la productivitat. Calia fer polítiques de rendes actives capaces de situar el creixement dels salaris reals en un punt òptim que permetés optimitzar el creixement de la inversió, i a mig termini possibilités la recuperació de l'ocupació.

¿Com es va arribar a la fórmula d'Acord Programàtic en el cas espanyol? D'una banda hi havia els partidaris d'aprofundir en la negociació d'acords socials, en la qual s'hi alineaven per un cantó destacats membres del Govern com Fuentes Quintana però també economistes liberals com Ramon Trías Fargas. D'altra banda la posició comunista, que era força moderada d'acord amb el compromís Suárez-Carrillo, apuntava a la necessitat d'un pacte polític, amb alguna instància que en vigilés el contingut.

La tercera via va ésser exposada en el marc de la Sessió Informativa de la Comissió d'Economia del Congrés el dia 9 d'agost de 1977, amb motiu de la presentació del projecte de llei de mesures urgents de reforma fiscal que impulsava el ministre d'Hisenda Francisco Fernández Ordóñez.⁴ Efectivament, primer Ernest Lluch per part del grup parlamentari «Socialistes de Catalunya» i després Enrique Barón com a representant del grup parlamentari «Socialistas del Congreso» sostindran que precisament calia emmarcar la reforma fiscal en el debat sobre el procés d'ajustament de l'economia espanyola, obrint «un procés de negociació per a sortir de la crisi» en què hi «participin les forces polítiques de la oposició». Fernández Ordóñez va manifestar que prenia bona nota de l'oferta socialista.

Després dels reiterats fracassos en la negociació amb els sindicats, Suárez rebria al cap de la oposició Felipe González amb qui acordarien l'estratègia bàsica: redactar un programa transi-

tori de govern que servís a curt termini per ajustar l'economia i reformar-la, i definir les bases institucionals necessàries per arribar a aprovar el text constitucional.

Es tractava d'obrir la porta a una fórmula que no fos el pacte social ni tampoc un pacte polític que impliqués entrar en el govern. D'aquí que es propugnés «a la italiana» un «acord programàtic», és a dir, un acord sobre un programa de govern, elaborat pel conjunt de forces polítiques amb representació parlamentària, que trobés suport en el parlament per les forces signants. Es pretenia obtenir els avantatges del pacte social (i singularment la política de rendes) i els avantatges de l'acord polític (l'estabilitat parlamentària). Fuentes Quintana maldava per trencar l'espiral salaris-preus mitjançant la negociació de polítiques de rendes que admetessin un principi fonamental: que els salaris es fixessin sobre la base de la inflació esperada o acordada i no sobre la base de la inflació passada. A més a més calia reformar l'economia i, calia fer-ho amb el màxim consens: una visió socialdemòcrata en la qual coincidirien Ernest Lluch i, en general, els economistes partidaris de trobar vies de consens, en oposició a les vies monetaristes que tants costos platejaven en termes de destrucció d'ocupació i alentiment de l'activitat econòmica.

Es tracta d'un procés polític i econòmic que, com ha escrit el mateix Ernest Lluch «va estar profundament marcat pel record dels errors i de les adverses circumstàncies de la II República Espanyola».⁵ Fuentes Quintana ha repetit reiteradament que l'èxit en la recerca del consens tenia molt a veure amb el record de la Guerra Civil. Hi aquí hi rau en la meua opinió la força de la transició política espanyola: impulsar el consens, apel·lar a la corresponsabilitat, establir mecanismes institucionals compensatoris respecte a les mesures d'ajust; en definitiva, construir el futur de manera negociada.

ERNEST LLUCH I LA M₃

No és el moment d'entrar en aspectes tècnics relacionats amb el disseny i la instrumentació de la política monetària a l'economia espanyola durant la transició, però sí que sembla necessari explicar alguns elements del debat sobre la selecció de variables intermèdies de política monetària atès que Ernest Lluch hi va tenir un paper protagonista destacat. Aquesta qüestió tindrà, a parer meu, una importància decisiva en l'esdevenidor de l'economia espanyola entre 1977 i 1993. El debat sobre l'eficàcia de la política de rendes en contraposició a l'eficàcia de la política monetària com a instruments estabilitzadors sembla destinat a complir un paper d'una importància similar al que tindrà el debat sobre lliure canvi i proteccionisme des de la segona meitat del segle XIX i fins al Pla d'Estabilització de 1959.

Per un cantó trobem els economistes que, com Dennis H. Robertson a la Gran Bretanya durant el segon terç de segle XX o Luis Ángel Rojo a Espanya durant el darrer quart de segle XX consideraran força ineficaç els intents d'establir polítiques de rendes centralitzades. Per una altra banda economistes com Nicholas Kaldor a la Gran Bretanya o Fuentes Quintana a Espanya seran fermes defensors de polítiques de rendes. Els primers oferiran una alternativa als pactes de rendes: el disseny de polítiques monetàries definides sobre la base del control del creixement d'agregats monetaris molt amplis, com són les famoses «disponibilitats líquides» o M₃.

Aquesta discussió no és aliena a l'economia de la transició. El Banc d'Espanya de la mà de Mariano Rubio primer i Luis Ángel Rojo després maldaran pel seguiment d'objectius molt restrictius de creixement de la quantitat de diner en termes «robertsonians». Aquesta visió serà severament criticada en primera instància per Ernest Lluch. El lector no familiaritzat en l'economia de la transició pot pensar que aquest debat era aliè a la població en general: s'equivocarà. Lluch va aconseguir que fos un debat seguit per la població en general i els sindicalistes en particular: hi havia massa en joc, i el temps li donaria la raó. Avanço que el debat el va guanyar la visió més «financera» i més estesa entre economistes de la capital financera d'Espanya, enfront de la visió més «real» i més estesa entre economistes de la capital industrial d'Espanya. Entre els economistes que van exposar la necessitat de definir la política monetària tenint més present el

6. Los Pactos de la Moncloa, Texto completo del Acuerdo Económico y del Acuerdo Político, pág. 28.

7. Ibidem, pág. 30.

sector real hi destaca Frederic Segura Roda, en un llibre l'edició del qual es va endarrerir de manera inexplicable, i que va editar el Servei d'Estudis del Banc Urquijo.

El problema es pot presentar de la manera següent. En un context d'expansió de la base monetària provocat per una millora en l'equilibri exterior fruit de les devaluacions i d'expansió de les necessitats de finançament del sector públic, el seguiment d'objectius restrictius de creixement de les disponibilitats líquides pressionarà a l'alça les taxes d'interès, tot i limitar el crèdit disponible pel sector privat. Fer créixer el conjunt de les disponibilitats líquides a taxes insuficients pot comportar una restricció de crèdits que aboqui a la fallida a nombroses empreses endeutades, que no tenen perquè ésser empreses ineficients. L'opció per variables intermèdies més properes al crèdit intern o a la M_2 podria ésser preferible, com apunten economistes com Franco Modigliani.

La realitat va ésser que el Banc d'Espanya va exercir un control molt estricte del creixement de M_3 abans fins i tot que s'acordessin les mesures d'ajustament en els Pactes de la Moncloa. Els resultats en termes d'expulsió del finançament privat van ésser molt intensos, i van provocar alces en les taxes d'interès reals. Aquí rau en la meua opinió l'existència d'un diferencial negatiu de creixement de l'economia catalana entre 1977 i 1986, el període més negatiu des dels anys quaranta; aquí rau també el creixement diferencial de l'economia de Madrid del darrer quart de segle.

Ernest Lluch va tractar infructuosament d'impulsar en el redactat dels Acords de la Moncloa la inclusió d'un paràgraf per garantir el creixement suficient del crèdit intern. Els Acords finalment només van establir que «es mantindria durant 1978 un viarany de creixement monetari el punt mitjà del qual s'aproximarà al 17% d'increment anual».⁶

Nogensmenys, el text de l'acord en l'apartat de política monetària establia que «es proposarà la creació d'una secció de la Comissió Parlamentària d'Economia pel control de la política monetària i de les institucions financeres públiques i privades».⁷

El debat entre Fuentes Quintana i Ernest Lluch en el si de la comissió va servir per establir finalment la divergència de criteris entre per una part el Govern i el Banc d'Espanya i, per l'altra, l'oposició socialista catalana, liderada per Ernest Lluch. Es va imposar la via d'ajustament dura i basada en objectius quantitius definits en termes de disponibilitats líquides.

DE LA MONCLOA A LA GENERALITAT

Finalment podem referir el paper d'Ernest Lluch en els Acords de la Moncloa com a impulsor, juntament amb el líder socialista Joan Reventós i altres parlamentaris catalans, tant de continguts econòmics com de continguts de naturalesa política relacionats amb la recuperació de les institucions d'autogovern.

Un dels objectius dels socialistes catalans era incloure en el text dels Pactes de la Moncloa un capítol en el qual hi constés la transició d'un estat centralista a un estat autonòmic. Cal recordar que en ple procés de negociació dels Acords de la Moncloa es va produir el retorn del President Josep Tarradellas, en el marc del restabliment de la Generalitat provisional, una manifestació aïllada de continuïtat institucional amb la II República.

En aquest context els Acords de la Moncloa compliren un paper important. En la seva negociació s'hi van incloure en primer lloc continguts relacionats amb la recuperació de les institucions d'autogovern en el cas de Catalunya, o el que seran institucions autonòmiques en la resta d'Espanya. Es pot afirmar que els Acords de la Moncloa institucionalitzen l'Estat de les Autonomies a Espanya.

En el primer esborrany dels Acords no hi ha cap referència a aquesta qüestió, en canvi al document final s'hi inclou un Títol X titulat: «Criteris per a l'adaptació a les Institucions Autonòmiques» que inclou un epígraf únic redactat conjuntament per Abril Martorell i Ernest Lluch en el qual s'afirma:

«El desenvolupament d'aquest Acord s'acomodarà a la legislació vigent en cada moment relativa a institucions autonòmiques provisionals, als efectes d'adequar la instrumentació prevista a la distribució de competències que s'estableixi en la dita legislació, i tot això en un marc d'unitat de la política econòmica espanyola».

En aquest procés negociador hi varen intervenir també: F. Ferrer, M. Rubies, per Convergència Democràtica de Catalunya; J. Fenolleda per Esquerra Democràtica de Catalunya; i Enrique Barón pel PSOE. El propi Ernest Lluch considera però que el capítol «és malauradament massa curt i barroc».⁸

Al marge d'aquest epígraf, els Acords de la Moncloa inclouen diferents remissions a les futures institucions autonòmiques, en el que constitueix una incipient però clara voluntat de tractar no solament les institucions bàsiques pel funcionament democràtic o de sanejar i reformar l'economia espanyola, sinó d'abordar una de les mancances històriques de l'Estat, el reconeixement de les llibertats nacionals.

Es tracta segons el meu criteri d'un document realment històric, que anticipa el que serà el marc competencial de les comunitats autònomes de la Constitució Espanyola de 1978. A diferència de l'experiència de la II República Espanyola, aquestes institucions autonòmiques estaran dotades de competències econòmiques.

Ernest Lluch va dedicar el seu text principal sobre l'economia i la política de la transició «a Joan Sardà i Dexeus, el qual va pensar que el Pla d'Estabilització tindria efectes polítics democràtics en 4 o 5 anys». Creia —a la Hirschman— que l'economia tindria conseqüències sobre les institucions democràtiques. També compartia l'opinió de Joan Reventós sobre els Acords de la Moncloa: «o els demòcrates acabem amb la crisi o la crisi acabarà amb la democràcia». De l'economia a la política; de la política a l'economia. Heus aquí una constant en el no prou llarg trajecte vital d'Ernest Lluch, economista i professor, polític i historiador; home de diàleg i de pau.

Bibliografia

- FUENTES QUINTANA, E. (1990): «De los Pactos de la Moncloa a la Constitución (julio 1977-diciembre 1978)» dins GARCÍA DELGADO (1990).
- GARCÍA DELGADO, J. L. (director) (1990) *Economía española de la transición y la democracia 1973-1986*, Centro de Investigaciones Sociológicas, Madrid.
- LLUCH, E. (1993): «Economistas políticos y Acuerdos de la Moncloa» dins TRULLÉN (1993).
- , (1996): «Transició econòmica i transició política: la anomalia 1978-1980», Fundació Rafael de Campalans, 1996. Aquest estudi fou publicat dins Javier Tusell (1996, pàgs. 252-263).
- PRESIDENCIA DEL GOBIERNO (1977): *Los Pactos de la Moncloa. Texto completo del Acuerdo económico y del Acuerdo político.*, Madrid, 8-27 octubre, 1977, Madrid, Servicio Central de Publicaciones, Madrid.
- SEGURA RODA, F. (1979): *La nueva política monetaria española. Un análisis crítico*, Servicio de Estudios en Barcelona, Banco Urquijo, Editorial Moneda y Crédito, Madrid.
- SOTO, A. y otros (editores) (1995): *Historia de la transición y consolidación democrática en España, 1975-1986.*, Vol. II. Perspectiva internacional. Análisis comparado. Política exterior, Economía, sindicatos y sociedad., UNED-UAM, Madrid.
- TRÍAS FARGAS, R. (1979): «Prólogo» a Frederic SEGURA RODA (1979).
- TRULLÉN, J. (1993): *Fundamentos económicos de la transición política española. La política económica de los Acuerdos de la Moncloa, Economía y Sociología del Trabajo*, Ministerio de Trabajo y Seguridad Social, Madrid. Pròleg d'Ernest Lluch.
- TUSELL, J. y otros (1995) *Historia de la transición y consolidación democrática en España. Vol I. Transición y consolidación política. Estructura territorial del Estado.*, UNED-UAM, Madrid, 1995.
- TUSELL, J. i A. SOTO (eds.) (1996): *Historia de la transición 1975-1986*, Alianza Universidad, Madrid.

8. Ernest Lluch, «A la Moncloa per la Generalitat. De la Moncloa a la Generalitat», article de premsa.

L'etapa d'Ernest Lluch com a Ministre de Sanitat i Consum

FRANCESC RAVENTÓS

Ex Director general de l'INSALUD (1982-1985)

ASSASSINAT, I MANIFESTACIÓ

No puc referir-me a l' Ernest Lluch, pensant en el seu pas pel Ministeri de Sanitat i Consum, sense recordar els moments tràgics viscuts. Ara se'm desperten molt records i més encara per les doloroses circumstàncies que me'ls generen.

Tot el que es refereix a Euskadi, donada la seva complexitat i el radicalisme al qual s'ha arribat, fa molt de temps que he renunciat a entendre-ho, la qual cosa no vol dir que no em preocupi la seva gravetat. Per això vaig sentir com a pròpies les paraules de la periodista Gemma Nierga, després de la multitudinària manifestació que, per condemnar la mort d' Ernest Lluch i la violència, va aplegar gairebé un milió de persones al Passeig de Gràcia de Barcelona.

«Se lo digo en castellano para que me entiendan todos: Ernest, hasta con la persona que lo mató, hubiera intentado dialogar. Ustedes que pueden, dialoguen, por favor».

Va ser una manifestació emocionant, en la qual va dominar el silenci com a expressió profunda d'un sentiment d'impotència davant un nou assassinat, i de la manca de trobar sortides per part d'aquells que haurien de buscar-les. I així poder acabar amb tanta violència.

UNA VELLA AMISTAT

Coneixia l'Ernest des de feia molt de temps, ja des de la Facultat d'Econòmiques. Tenia un parell d'anys més que jo, ell va néixer l'any 1937.

Era de la tercera promoció de la recentment creada facultat. Va ser deixeble i professor ajudant de Fabià Estape fins que l'any 1966 va ser expulsat de la Universitat de Barcelona junt amb 69 professors més, per haver donat suport al Sindicat Democràtic d' Estudiants. Gran admirador de Jaume Vicens i Vives, Jordi Nadal, Pierre Vilar, Schumpeter, etc.

Vaig tenir-hi més contacte quan vàrem organitzar l'oposició democràtica al Col·legi d' Economistes de Catalunya. Ell no creia en els col·legis professionals com a instruments de democratització del país, però en tot moment va donar suport a la candidatura democràtica que finalment ens va portar a guanyar les eleccions l'any 1977.

Què dir de l' Ernest com a militant i dirigent del PSC? Ell va ser sempre un socialista liberal, heterodox i força independent. Va ser diputat al Congrés de l'Estat de 1977 a 1982. En el procés de tramitació de la Llei Orgànica d' Harmonització del Procés Autonòmic (LOAPA en castellà), impulsada per la UCD i el PSOE l'any 1981, Ernest Lluch va demostrar la independència de criteri que tenia, però també la capacitat de pressió de l'Alfonso Guerra.

L'Ernest Lluch, que actuava de portaveu del Grup Parlamentari dels Socialistes Catalans al Congrés —era un temps en què els socialistes tenien grup propi al congrés del diputats— va negar-se a tramitar l'esmena que l' executiva del PSC havia aprovat, situació que el va portar a haver de dimitir.

Com era l'Ernest?

Podria allargar-me molt, sobre els mil-i-un contactes que vàrem tenir abans i després de la nostra relació vinculada al Ministeri de Sanitat. Només voldria referir-me un moment a com era l'Ernest:

ERNEST LLUCH
MINISTRO DE SANIDAD Y CONSUMO

*Diversos són els homes i diverses les parles,
i han convingut molts noms a un sol amor.*

*Diversos son os homes e diversa las falas,
e teñen concordado moitos nomes pra un só amor.*

Diversos son los hombres y diversas las hablas,
y han convenido muchos nombres a un solo amor.

Ezberdinak dira gizonak eta ezberdinak mintzairak,
eta izen asko komeni zaizkio maitasun bati.

*Salvador Espriu
"Pell de Brau", Fragmento del poema XXX*

Reproducció d'una de les nades, en els quatre idiomes de l'Estat, que Ernest Lluch enviava durant la seva etapa com a Ministre de Sanitat i Consum. 1984-85.

Evidentment era una persona singular, amb molta personalitat, polifacètic, intel·ligent, i irònic. Li agradava descol·locar al seu interlocutor, esmentant un llibre o una teoria més o menys desconeguda. Llegia molt, i sobre temes ben diversos. Li agradava mostrar el seu coneixement. El que mes m'impactava és que es recordava de tot el que llegia. Així qualsevol!

L'Ernest era agut i compromès amb les seves idees, amb una gran cultura i, com he dit, amb una memòria envejable. Indisciplinat i amant de la polèmica. Molt senzill de costums: poc presumit en el vestir, qui no recorda haver-lo vist amb el seu barnús a la platja de Premià?, en el menjar i en el beure. Treballador i auster. Podríem resumir dient que tenia un tarannà molt a la catalana d'abans.

Li agradava impactar. Al començament arribava al Ministeri a les 8 del matí, amb la qual cosa deixava descol·locats a bona part dels funcionaris que encara no havien arribat. No cal descriure la situació que es creava, i els comentaris que es feien córrer.

NOMENAMENT I INICI AL MINISTERI

Els mesos previs a les eleccions de 1982, quan el PSOE va treure els 10 milions de vots, ja corria el rumor que Felipe González comptava amb l' Ernest Lluch com a ministre. Les traveses el col·locaven al Ministeri de Transport. A Sanitat tothom donava per descomptat que hi aniria com a ministre Ciriaco de Vicente, cap de la comissió de Sanitat del PSOE, i gran fustigador de la UCD en el Parlament.

Segurament Felipe González va preferir per dirigir un tema tan complex i delicat com era el de la sanitat, una persona molt més moderada i pactista com era en Lluch, i que a més estava molt allunyat d'aquest món, la qual cosa el permetria estar lliure de prejudicis.

Va ser molts poc dies abans del seu nomenament que l'Ernest es va assabentar, amb gran sorpresa seva, que «anava a sanitat»; segurament era dels pocs càrrecs que no havia previst.

El 2 de desembre de 1982 va ser nomenat oficialment Ministre de Sanitat i Consum. Càrrec que va ocupar durant els quatre anys del primer govern socialista, és a dir fins al 22 de juny de 1986.

I què fa un quan el nomenen ministre d'un camp del qual no en sap gran cosa, per no dir res? I si a més no coneix persones per formar el seu equip? Doncs ho té difícil, i acaba formant un equip en bona part influït o suggerit per d'altres. Per qui? Doncs per l'Alfonso Guerra. Així es

va nomenar Pedro Sabando com a Sots Secretari de Sanitat (1982-1985). Sabando, metge expert en sanitat pública, dins del PSOE estava molt vinculat a Ciriaco de Vicente i a tot l'equip de sanitat que havien actuat d'oposició a la UCD. Sabando aportava l'experiència en el camp de la sanitat que l'Ernest Lluch no tenia. Els punts de referència que es proposaven per un futur model sanitari espanyol eren el National Health Service anglès, posat en marxa al Regne Unit després de la segona guerra mundial, i el model sanitari cubà, que havia suposat una gran transformació social. El model cubà era un motiu d'admiració en aquells moments de molts grups de l'esquerra. D'aquestes dues visions, evidentment en Lluch s'inclinava molt més per la visió europea.

El que sí va poder fer en Lluch era algun nomenament interessant com ara el de Fèlix Lobo com a Director General de Farmàcia, o un petit equip propi format bàsicament per catalans: Juli Nadal, Cap del Gabinet Tècnic del Ministeri, Josep Artigues, com a Cap de Gabinet del Ministre, Francesc Raventós com a Director General de l'INSALUD, i com a secretària la Josefina Vidal. Com a delegat de Sanitat a Catalunya en Jacint Reventós. Després a l'INSALUD vàrem incorporar també un grup de catalans com Ricard Gutiérrez, Director per l'Atenció Hospitalària, Carles Gausachs, com a Gerent d'Obres, Instal·lacions i Serveis, un cert temps Francesc Moreu, i la Isabel Rebello, com a secretària meva.

Com es va trobar en Lluch el món de la sanitat?

La situació era un xic complicada. Dins del PSOE, molts dels membres que configuraven «el món de la sanitat», feien uns plantejaments una mica radicals, incorporant molta ideologia, i un cert esperit de revenja de tants anys de domini de la dreta en el sector sanitari. En canvi, no hi figurava com a prioritària la gestió en general ni l'optimització dels recursos econòmics. No cal dir que la majoria dels metges i l'economia estan força renyits.

D'altra banda, la cúpula mèdica dirigent espanyola era força conservadora i poc amiga d'introduir correccions i canvis a la situació existent. Institucions com Farmaïndústria, que agrupava la indústria farmacèutica, o l'Opus Dei, o el sector hospitalari privat, tenien força influència, en la negociació dels acords, i concerts de centres hospitalaris. Les grans constructores i la indústria mèdico-sanitària estaven molt interessades en l'important pla d'inversions sanitari.

També els sindicats CC.OO., UGT, sindicats de metges, infermeres, etc., tenien esperança que l'arribada d'un govern socialista resoldria problemes d'injustícies, expectatives creades, i desajustos que al llarg del temps s'havien generat.

Com veieu, el repte que Ernest Lluch tenia al davant no era cap tasca fàcil.

L'OBRA FETA: LA REFORMA SANITÀRIA

El fet més destacat del pas d'Ernest Lluch pel Ministeri de Sanitat i Consum va ser, sens dubte, l'aprovació de la Llei General de Sanitat l'any 1986, Llei 14/86 de 25 d'abril, que, entre moltes novetats importants, incorporava la universalització gratuïta de la sanitat.

Aquesta llei va posar les bases per una profunda reforma del sistema sanitari. Llei modèlica i pragmàtica que ha permès que tant els governs socialistes com els del Partit Popular la tinguin com a base del seu sistema sanitari.

La llei creava el Sistema Nacional de Salut, figura que tenia com a referent el National Health Service anglès, que en el seu moment va gaudir de molt de prestigi dins del món sanitari mundial, i era un referent clar del progressisme. Recollia els principis bàsics de ser un servei públic de bona qualitat, modern, universal i gratuït.

Fixem-nos que la llei va ser aprovada l'any 1986, és a dir, cap al final del mandat, i això no és casualitat, sinó que demostra les dificultats i entrebancs que va caldre superar fins aconseguir-ne l'aprovació.

Les dificultats van ser moltes i provenien de molts fronts. Una de la més significatives tenia un segell ben marcat: el Dr. Ramiro Rivera, president de l'Organització Mèdica Col·legial. Ramiro Rivera és un cardiòleg d'idees fortament conservadores i immobilitistes. Amb gran sor-

De visita oficial a un poble d'Àvila.

presa vaig llegir a la premsa que l'actual Ministre de Sanitat, Celia Villalobos, el va nomenar, l'any 1999, President del seu Consell Assessor.

L'altra gran oposant era la CESM, Confederación Española de Sindicatos Médicos, presidida pel Dr. Juan Blázquez, encara que aquest tenia un tarannà més obert.

Les males relacions amb els doctors Rivera i Blázquez venien ja de lluny. Al punt àlgid va arribar-s'hi amb la nova normativa sobre incompatibilitats mèdiques. Es va demanar a cada metge funcionari de sanitat que fes una declaració dels diferents llocs públics i privats que tenia. Va resultar que algun metge feia constar 13 llocs de treball diferents. *No comment!*

Un altre aspecte sonat era el d'intentar controlar el nivell de la prescripció mèdica, que en molts casos semblava abusiva. La inspecció que des de l'INSALUD vàrem posar en marxa va trobar anomalies del tipus que un metge prescrivís 12.000 receptes al mes. Novament: *No comment!*

La defensa amb les dents per part del sindicat mèdic, CESM, del rígid, i privilegiat, per ells, Estatuto Médico Colegial, era un altre espai de discòrdia.

Només són algunes de les mostres del recel i de les resistències amb què l'organització mèdica col·legial i el sindicat mèdic encaraven la proposta d'una llei de sanitat inspirada per un govern socialista. L'acusació i el temor era molt simple: volíem socialitzar la sanitat!

Les sessions, tensions, pressions i vagues van ser constants. En alguna ocasió, Lluch li deia al Dr. Rivera que preparava l'«operació cassoles», i aquest no sabia de què li parlava. En Lluch evidentment tenia molt clara la dura oposició que, a Xile, la dreta va conduir contra el president Allende, organitzant entre d'altres moltes resistències les manifestacions de protestes de les classes benestants de la dreta amb les operacions «cassoles».

No van faltar tampoc les pressions del Consell General de Col·legis de Farmacèutics, i de la representació de la indústria farmacèutica, Farmaindustria. D'altra banda per contrarestar, els metges i el personal sanitari vinculats a la Federació d'Associacions per la Defensa de la Sanitat Pública pressionaven cap a l'altra direcció. Sumem-hi els sindicats CC.OO., UGT, i d'altres sindicats sectorials, així com d'altres grups amb els seus propis interessos, i quasi va ser un miracle que la llei s'acabés aprovant.

Però si la Llei de Sanitat es va aprovar cap al final del mandat, moltes van ser les accions i reformes incorporades de mica en mica, ja des del començament.

El mes de febrer de 1983, és a dir, molt poc després de prendre possessió del seu càrrec, Lluch va presentar el seu programa de Planificació Sanitària i Assistència Hospitalària, en el qual va esbossar el programa d'actuació que volia desenvolupar durant el seu mandat.

Com es lògic, no puc estendre'm massa sobre la tasca feta, però només per deixar-ne constància val la pena d'indicar la importància de les accions empreses en la reforma de l'atenció primària, el donar un salt important en la millora del mapa hospitalari, la unificació de les diferents xarxes públiques existents, el pla d'humanització dels centres assistencials, la integració dels metges especialistes, la millora del programa dels MIR (metges interns residents), l'impuls en el trasplantament d'òrgans, la creació del Pla Nacional sobre la Droga, la reforma de la llei del medicament, etc. etc.

En el seu pas per Sanitat, Lluch hi va deixar també la seva empremta universitària fomentant la recerca i la docència. El fet més destacat és sens dubte la creació de l'Institut de Salut Carlos III, que ha esdevingut l'òrgan de suport científic, tècnic i docent del Ministeri de Sanitat i Consum, i dels diferents serveis de salut de les comunitats autonòmiques. També cal destacar l'esforç fet per millorar els coneixements sobre salut pública, l'Escola Nacional de Sanitat, i el canvi de criteri en l'assignació dels recursos de recerca del FIS, que en aquells moments quedaven repartits bàsicament en els centres de Madrid i ara en canvi poden ser gaudits per tots els investigadors d'Espanya.

En el camp del consum cal destacar l'aprovació, ja l'any 1984, de la Llei 26/84 de 19 de juliol, Llei General per a la Defensa de Consumidors i Usuaris, que desenvolupava l'article 51 de la Constitució Espanyola, de promoció i foment dels drets dels consumidors, i que ha donat lloc a allò que avui és l'Institut Nacional del Consumo. A aquesta llei no se li ha donat molta importància, potser perquè es va aprovar sense massa soroll, però ha fet desenvolupaments i ordenacions posteriors especialment en el sector alimentari, que han suposat un bon pas en la protecció del consumidors i un esglaió més en el procés de modernització d'Espanya.

El que sí va generar un intens debat polític, mediàtic i ideològic va ser la llei de la interrupció de l'embaràs en el tercer supòsit. Ja el 25 de gener de 1983 —observi's que el Govern va prendre possessió el 3 de desembre de 1982— el Govern Socialista va presentar a les Corts la Llei Orgànica de Regulació de la Interrupció Voluntària de l'Embaràs, és a dir, la llei de l'avortament. Els bisbes espanyols la van considerar «moralment rebutjable», i no cal dir el soroll que va aixecar la drete. Però el debat no va venir només de la drete. Molts sectors d'esquerra, feministes i una certa part del PSOE, exigien que s'aprovés també un quart supòsit, que facilitava encara molt més l'avortament d'allò que preveia la proposta de llei.

Cal destacar també el procés endegat de transferir les competències sanitàries a les comunitats autonòmiques de l'article 151 de la Constitució: Catalunya, Euzkadi, Galícia, Navarra, Andalusia, Comunitat Valenciana i Canàries. L'acord de transferències sanitàries a Catalunya ja s'havia fet amb el govern d'UCD, però faltaven tots els serrells de la seva aplicació, i d'entre ells un de tan bàsic com és el de la fixació del percentatge de finançament que li corresponia. El Conseller de Sanitat de la Generalitat de Catalunya era en aquell moment el Dr. Josep Laporte (1980-1988).

Totes aquestes reformes i canvis no van resultar fàcils. Van ser moltes les vagues i manifestacions de diferents col·lectius, tant davant el Ministeri, al Passeig del Prado, com davant l'IN-SALUD, al carrer Alcalá. Donat que entre un lloc i l'altre no hi ha gaire distància, molts cops els manifestants aprofitaven la circumstància per fer-se veure davant de les dues institucions.

No cal dir que també en el propi Ministeri hi va haver les tensions i divergències pròpies de qualsevol organització, i més en una organització àmplia i complexa com aquesta. Les diferents concepcions i visions de les coses, els interessos i ambicions personals, pressions externes, compromisos, etc., portaven a situacions internes complicades i difícils, que van generar algunes dimissions o cessaments significatius.

Però un element clau de tot el procés de reforma sanitària, que va donar força per impulsar-la, va ser l'esperança i il·lusió que la victòria socialista va insuflar a milions d'espanyols. La reforma sanitària era un compromís polític dels socialistes i una demanda dels ciutadans a la qual s'havia de donar satisfacció. I per tirar endavant la reforma es comptava amb milers i milers de professionals del món sanitari, a tots els nivells, que estaven compromesos i il·lusionats amb la reforma. Només aquest ampli suport de ciutadans i professionals la va fer possible. És meravellós recordar la il·lusió, esforç, i desinterès de tanta gent en favor d'una reforma sanitària realment al servei dels ciutadans.

L'INSTITUTO NACIONAL DE LA SALUD. INSALUD

El Ministeri de Sanitat és l'autoritat sanitària màxima. Defineix les polítiques, proposa el marc legal al Parlament en el cas de les lleis, al Govern en el cas dels decrets, i és el propi Ministeri que proclama les ordres ministerials, i les circulars.

L'òrgan executor de la política sanitària era en bona part l'INSALUD, ja que era l'organització d'on depenien la major part dels centres d'atenció primària i hospitalària a Espanya. Per tenir-ne una certa idea de la dimensió, l'INSALUD tenia en aquella època 250 000 funcionaris, i uns 1800 centres d'atenció primària o hospitalària repartits per tot Espanya. El pressupost de l'INSALUD era a l'entorn d'un bilió de pessetes d'aquells anys, mentre que el pressupost del Ministeri era una xifra poc significativa.

Les relacions de l'INSALUD amb el Ministeri

Tradicionalment les relacions entre el Ministeri de Sanitat i l'INSALUD, tot i que aquest depenia formalment d'aquell, havien estat difícils, i no exemptes de tensions. Encara que des de lluny costi d'entendre, la realitat era així. En el meu cas, els problemes derivaven del fet que algunes vegades des del ministeri s'anunciaven mesures, es feien ordres ministerials o circulars, que, en no haver estat treballades conjuntament, resultaven de difícil aplicació.

Un altre element que va generar moltes tensions és la doble dependència de l'INSALUD. En el tema sanitari depenia del Ministeri de Sanitat, i en l'econòmic del Ministeri de Treball i Seguretat Social, que en aquells moments tenia com a ministre Joaquín Almunia. Mentre que un ministeri fixava les polítiques i donava instruccions, l'altre assignava o no els recursos econòmics necessaris per dur-les a terme. I els que assignava sempre estaven molt per sota de les necessitats reals. Ja es veu que això no podia anar molt bé. Malgrat la importància del pressupost de l'INSALUD, aquest no es podia discutir directament amb el Ministeri d'Economia, ja que només era una part, encara que important, del pressupost del Ministeri de Treball. Conclusió, era aquest Ministeri qui fixava el pressupost de l'INSALUD, un cop ateses les seves necessitats de responsabilitat més directa del propi Ministeri de Treball. Lluch batejava el pressupost de l'INSALUD que fixava el Ministeri de Treball, com «el residuo del residuo»

Una d'aquestes tensions és la que va provocar la meua dimissió com a Director General de l'INSALUD. En una de les múltiples negociacions amb un dels col·lectius, en aquest cas el personal d'infermeria, i després de mesos de vagues i de tensions, es va arribar a un acord pel qual abonariem uns augments que en el seu conjunt pujaven uns 4.000 milions de ptes. Era una xifra important, però perfectament ortodoxa. Amb l'autorització del Ministre de Sanitat, Ernest Lluch, vaig procedir a la signatura de l'acord amb els representants sindicals, posant així fi a una situació que venia de lluny. Després va resultar que el Ministeri de Treball es va negar a assignar pressupost per al compliment del compromís, la qual cosa significava una clara desautorització a l'acord firmat per mi amb els sindicats amb el vist-i-plau del Ministre Lluch.

La meua situació com a màxim responsable de l'INSALUD esdevenia molt difícil. Davant del personal perdia tota autoritat moral i credibilitat per assumir nous compromisos, i per tant per dirigir una institució tan complexa com l'INSALUD. El meu sentit de responsabilitat no em deixava cap altra sortida que la de presentar la meua dimissió, cosa que vaig fer el setembre de 1985.

LA VIDA A MADRID

Madrid era i és una gran ciutat. Era el temps en què l'Alcalde de Madrid era Enrique Tierno Galvan, i el moment àlgid de la «movida madrileña». Van ser moments molt intensos en tots els sentits.

Malgrat les moltes hores de treball que l'Ernest dedicava a la seva responsabilitat com a Ministre, sempre quedava algun moment per fer acte de presència a alguna de les múltiples activitats que hi havia. Algunes eren actes oficials als quals hi assistia com a Ministre, d'altres com a simple interessat per l'art, el teatre, o la música, o trobades amb els amics. No cal dir també la quantitat de recepcions i invitacions de tota mena que rebia i de les quals només en podia atendre unes poques.

A tot això cal sumar-hi els viatges que com a Ministre havia de fer a tot Espanya inaugurant centres, donant conferències, o també fent política, cosa que li encantava. Recordo per exemple un viatge que vàrem fer en un avió privat el Vice-president del Govern, Alfonso Guerra, el Ministre Lluç i jo mateix a la Corunya, que va servir tant per fer una inauguració oficial, com per parlar, evidentment a porta tancada, amb els caps directius del PSOE gallec, que ja en aquella època es mostraven molt dividits.

Un altre viatge interessant en el qual vaig acompanyar el Ministre va ser a Rússia l'any 1984. Es tractava de conèixer de manera directa el sistema sanitari rus, però especialment algunes especialitats en què el russos eren força innovadors. Relacionat amb aquest viatge, va ser la seva preparació amb l'Ambaixador Soviètic a Madrid. Durant la conversa va sortir el tema de la riquesa de la literatura russa. L'Ambaixador i el Ministre van començar a referir-se a les obres mestres més clàssiques i conegudes d'autors russos, però aviat Lluç va començar a esmentar el nom i les obres d'autors menys coneguts, alguns d'ells actuals, amb la qual cosa l'ambaixador va haver d'acceptar que en literatura russa el ministre li donava deu voltes. Aquests llüiments personals, a l'Ernest li encantaven.

Podria seguir i seguir detallant un seguit de fets i d'anècdotes, però l'espai s'acaba...

HOMENATGES

Per acabar voldria tornar al que ha motivat aquest article: l'assassinat de l'Ernest Lluç, que ha causat una gran commoció per tot arreu. Pel que significa, per la forma de morir, per l'estèril que ha estat i pel sense sentit de la violència en una democràcia. Per la manca de Pau, i de Diàleg, que ens porta a un carreró sense sortida. Sí! La mort de l'Ernest ha portat una gran commoció. Ha estat una mort molt sentida tant pels amics com per gent més distant.

La immensa manifestació popular al Passeig de Gràcia en va ser l'expressió més clara, però també els molts actes de diferent índole celebrats arreu.

Molts han estat els actes de condol i els homenatges. Jo m'he sentit molt a prop del que es va realitzar a la seu del PSC, seguit per centenars de persones des del carrer donada la gentada que hi havia. Van intervenir-hi Joan Reventós, Felipe González, Pasqual Maragall i José Luis Rodríguez Zapatero. També vaig sentir molt de prop l'acte d'Homenatge celebrat a la Universitat de Barcelona.

Hi hagut tants actes i tants homenatges que el seu esment obligaria a fer una llarga llista: Parlament de Catalunya, Congrés dels Diputats, Ministeri de Sanitat, i tants d'altres. Però de tots aquests en voldria destacar un per la seva significació: el de l'Assemblea de Presidents de l'Organització Col·legial d'Infermeria de Espanya que han nomenat Ernest Lluç Col·legiat d'Honor, pels molts mèrits adquirits amb la sanitat espanyola, concedint-li també l'alta distinció de la professió: la Venera al Mèrit Professional. És un bon reconeixement, encara que malauradament pòstum.

ERNEST: ELS QUE SOTA LA TEVA DIRECCIÓ VÀREM IMPULSAR LA REFORMA SANITÀRIA
ET RECORDAREM SEMPRE.

Ernest Lluch: entre l'actualitat i el record

ANTONI CASTELLS

Universitat de Barcelona

1. Ernest Lluch era un home d'una personalitat desbordant. Suposo que dir això no és cap originalitat, i que al llarg d'aquestes pàgines s'haurà dit en nombroses aportacions. Però aquesta és la veritat. Una persona polifacètica. Politic, economista, professor. També divulgador, sempre amb posicions pròpies. Va destacar en nombrosos camps. I en tots ells tenia una vocació més enciclopèdica que especialista. No vol dir que no conegués en especial determinats temes. Dit d'una altra manera: en algunes qüestions, com el pensament econòmic en la Catalunya del XVIII, era el que més en sabia. Però ell no es conformava amb saber molt d'un tema. Volia entrar en tots els temes. I volia fer-ho coneixent-los. Volia opinar i volia tenir raó en tots ells. Saber-ho tot. Per això se n'informava, llegia, parlava amb els que en sabien. I després opinava, i ho feia, normalment, amb plantejaments que no eren banals, que no passaven desapercebuts. Amb afany de dir coses diferents, o de dir-les de manera diferent. Naturalment, no podia entendre de tot. Però era un erudit, que disfrutava amb la polèmica. Aquest és el primer tret de la personalitat d'Ernest Lluch com a economista. Lluch va parlar de tot, del diví i l'humà, però jo em referiré sobretot a alguns aspectes concrets de la seva trajectòria.

2. En aquest número especial de la *Revista Econòmica de Catalunya* no es tracta de fer un inventari; de fer un recorregut fred i asèptic per l'obra d'Ernest Lluch, sinó més aviat de parlar del *nostre* Ernest Lluch (com diria Joan Reventós, que desgraciadament, en el seu estat actual, no podrà col·laborar en un número en el qual el seu testimoni hauria estat tan il·luminador). El coneixement personal resulta, doncs, indestriable de l'aproximació que haig de fer a la seva obra i a la seva persona. Per mi Ernest Lluch està lligat, sempre ho estarà, al seu germà Enric. Vaig conèixer l'Ernest quan jo feia l'ingrés de batxillerat a l'Escola Costa i Llobera, i ell venia de tant en tant a fer classes substituint a d'altres professors. Això devia ser per l'any seixanta, i ell devia tenir vint-i-tres o vint-i-quatre anys. Ja aleshores es posava de manifest el seu caràcter enciclopèdic: tant podia donar classes de matemàtiques, com d'història, com, m'imagino, d'economia dins de la *Formación del Espíritu Nacional*. En parlàvem després de la seva mort amb l'Enric, i em deia que la feina era per substituir el substitut sense que els alumnes el reclamesin. Més tard l'he anat trobant al llarg de la meua vida, en uns moments amb una major intensitat que en d'altres, però d'una forma més o menys recurrent. En la política, en la universitat, en les múltiples activitats de divulgació, en l'impuls de diverses iniciatives, per a les quals l'Ernest Lluch estava sempre a punt. Recordo especialment l'etapa de *Taula de Canvi*, revista bimestral en català, fundada i dirigida per Alfonso Comín l'any 1976, que va integrar en el seu consell tot el ventall del progressisme catalanista, i a la qual Ernest Lluch es va incorporar l'any 1979. L'Ernest va col·laborar-hi activament, sempre amb una actitud oberta i constructiva, amb el propòsit, junt amb tots els altres que en formàvem part, d'ajudar a consolidar una eina de qualitat que fes possible elevar el nivell del debat polític-intel·lectual del país, i sobretot, que contribuís a normalitzar-lo. És a dir, a fer que els continguts del que dèiem fos el realment important, i que el fet que ho féssim en català es donés gairebé per suposat, en lloc de fer servir l'instrument, el català, com una excusa per a dir no importa què, sense preocupar-nos del seu nivell i la seva qualitat. L'exigència de rigor i de feina ben feta, en definitiva, com a senyal de marca d'una certa tradició del catalanisme. I el rebuig a utilitzar el catalanisme com una capa per passar de contraban mercaderies de segona qualitat.

3. D'aquesta època són algunes de les meves primeres col·laboracions amb l'Ernest

Amb Raimon Obiols en un acte polític.

Lluch. De vegades el veia pel Servei d'Estudis de Banca Catalana, amb el qual ell mantenien una molt forta vinculació. Em sembla recordar que un dia a la setmana, encara que no podria assegurar-ho, es reunia amb l'Alicia Arrufat, en Joan Gaspar, i no sé si també amb l'Eugení Giral. Crec que per aquella època devien estar treballant en el llibre *Els preus del sòl a Catalunya*. A part d'això, l'Ernest Lluch havia escrit nombrosos articles a la *Revista Econòmica* de Banca Catalana, que en una època difícil va tenir la virtut d'impulsar i canalitzar nombrosos estudis de qualitat que altrament difícilment s'haurien pogut publicar. El repàs d'aquests articles és ben il·lustratiu de l'amplitud dels camps d'interès d'Ernest Lluch, i de la fecunditat de les seves aportacions a temes diversos relacionats amb l'economia de Catalunya: «Els recursos hidràulics de Catalunya» (amb Josep M. Carreras, al núm. 5, el juny de 1967), «L'evolució del turisme a la Costa Daurada i el seu finançament» (al núm. 7, el desembre de 1967), «Bancs i caixes catalanes: 1925-1965, una aproximació quantitativa» (amb Emili Gasch i Rossend Termes, al núm. 10, el setembre de 1968), «Els preus dels terrenys industrials a Catalunya: una primera guia analitzada» (amb Joan Gaspar, al núm. 13, el juny de 1969), «El 'Diario de Barcelona', órgano de difusión y de debate económicos (1792-1810)» (al núm. 18, el setembre de 1970), «Dou: Adam Smith desde el mercantilismo» (al núm. 20, el març de 1971), «El futur de la immigració a Catalunya» (amb Pere Campistol i Emili Gasch, al núm. 26, el setembre de 1972), «Grandes empresas exportadoras: Regionalización y capital privado, público y extranjero» (amb Alicia Arrufat, al núm. 35, el desembre de 1974). I la llista seria més extensa si desitgéssim continuar. Els recursos hidràulics, els preus del sòl, el sistema financer, la immigració... Els problemes abordats per Ernest Lluch constitueixen un llistat gairebé complet dels temes que avui estan al bell mig de la nostra economia.

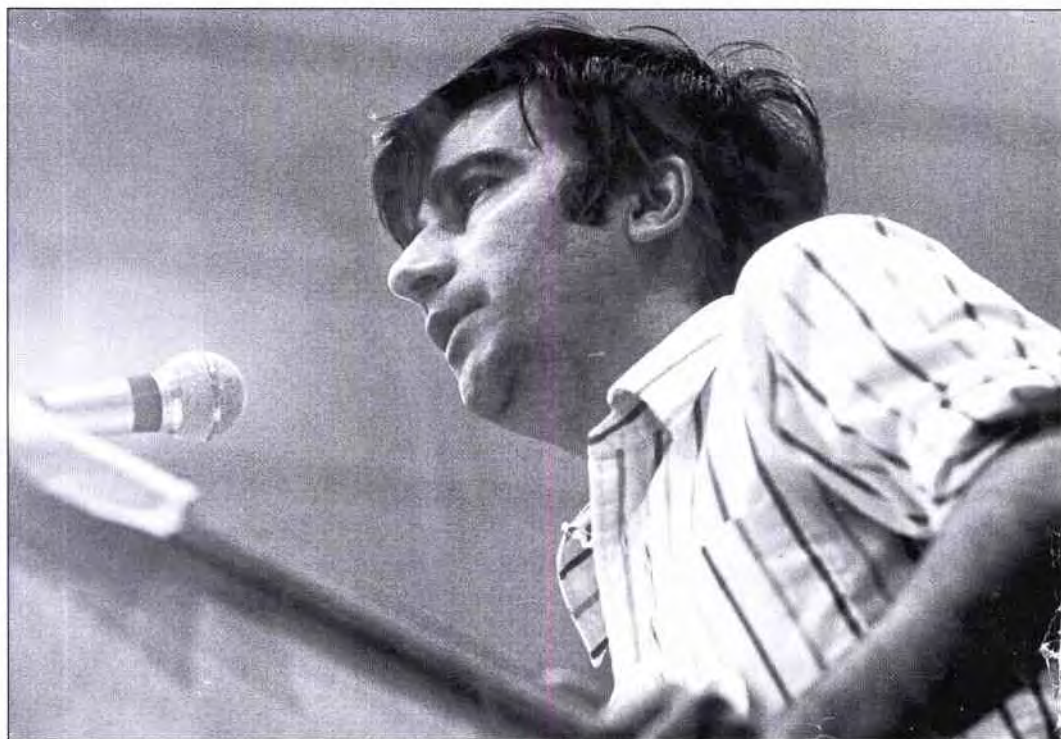
La coincidència a *Taula de Canvi* es va traduir en converses cada cop més aprofundides sobre alguns dels temes que aleshores estaven sobre la taula, com l'agonia dels governs de la UCD, la problemàtica de la política catalana, les peces que a poc a poc anaven donant forma a l'Estat de les Autonomies. I sobretot la LOFCA, la Llei Orgànica de Finançament de les Comunitats Autònomes. Ell, l'Ernest, estava al Parlament, on hi jugava un paper important dins del

grup socialista, i va viure en directe i d'una forma molt viva el procés d'elaboració d'aquesta llei, que va quedar aprovada, si no m'equivoco, el setembre de l'any 1980 (és a dir, abans de la involució autonòmica que va tenir lloc el 1981 després del 23 F). Aquestes converses es van convertir en una col·laboració força fructífera, que a la vegada es va traduir en diversos articles que vam realitzar conjuntament: «La hisenda de la Generalitat i la llei orgànica de finançament de les Comunitats Autònomes», publicat a les actes de les *Jornades sobre l'Estatut d'Autonomia de Catalunya*, organitzades el juny de 1980 per l'Acadèmia de Jurisprudència, les Facultats de Dret de les Universitats catalanes, i els Col·legis d'Advocats i de Notaris; «La hisenda de la Generalitat de Catalunya: una valoració crítica», publicat a *Lectures de l'Estatut d'Autonomia de Catalunya, Taula de Canvi*, extra núm. 2, maig de 1980; i «La hacienda de la Generalidad y la Ley Orgánica de Financiación de las Comunidades Autónomas: un comentario», *Revista de Economía y Hacienda Local*, setembre-desembre 1981.

Aquests treballs van ser el resultat, com he dit, d'una col·laboració que, per damunt de tot, partia d'unes preocupacions comunes. D'una col·laboració, haig de dir-ho, en la qual jo vaig aprendre'n molt. En aquells moments teníem l'Estatut i la LOFCA, però encara no sabíem ben bé com es desenvoluparien. El que fèiem era analitzar les vies possibles, examinar les implicacions de l'aplicació d'unes o altres variables, i treure'n algunes conclusions. Sempre amb l'objectiu d'examinar el que podia representar l'aplicació d'aquestes normes per a Catalunya, i d'una preocupació molt clara per la suficiència de la nostra hisenda i el grau d'autonomia i capacitat de decisió que podríem tenir. Examinar avui aquells papers de fa més de vint anys produeix un cert vertigen. Té alguna cosa d'exercici d'arqueologia. Estàvem certament en els inicis de la història, la prehistòria tal vegada, del sistema de finançament. Des d'aleshores ha plogut molt. I sobretot n'hem parlat molt, del sistema de finançament. Per això, a la vegada que podem constatar fins a quin punt les coses han canviat, d'altra banda sorprèn també fins a quin punt alguns dels problemes que ja allà es detectaven, o de les fórmules de desenvolupament que se suggerien, continuen tenint, tants anys després, una certa vigència.

4. Les relacions econòmiques entre Catalunya i Espanya estan avui de nou, com ho han estat al llarg de molts i molts anys, al centre del debat polític i de les preocupacions de les persones que, especialment des del món universitari, s'han dedicat a la recerca econòmica al nostre país. De fet, aquesta qüestió és, sense cap mena de dubte, una de les qüestions centrals del catalanisme polític, i fariem bé de preguntar-nos si part del desconcert, del neguit que avui viu el catalanisme no té a veure amb la dificultat que tenim per refer les nostres formulacions davant d'una realitat canviant. En tot cas, com deia, les relacions econòmiques de Catalunya amb Espanya tornen a estar d'actualitat. Mai no van deixar d'estar-ho per a Ernest Lluch, que com hem vist ja als seixanta parlava de moltes de les qüestions que avui continuen estant al centre de les nostres preocupacions.

Una d'elles és la del finançament autonòmic. Ara torna a estar d'actualitat molt immediata per les negociacions sobre la seva reforma, però de fet ha estat més o menys sobre la taula des de fa molts anys. En discutir aquesta matèria s'hi barregen i entrecreuen moltes coses i de vegades resulta difícil separar el que és important del que no ho és tant. Perquè estem parlant a la vegada d'una qüestió de diners i d'una de poder polític, de la quantia de recursos que ha de rebre la Generalitat i de com els ha de rebre. Estem també parlant, per una banda, del que resulta indispensable per autogovernar-nos i, per altra, de quina manera volem formar part d'Espanya. Estem parlant a la vegada d'una qüestió instrumental, els recursos són importants per les polítiques que permeten dur a terme, i d'una qüestió essencial, d'un objectiu que és en si mateix important, indispensable per l'autogovern. Per tot això es tracta d'un problema important, de primera magnitud. Com ha quedat assenyalat, E. Lluch hi va entrar, en la seva doble condició d'universitari i d'home polític. Com a diputat, primer, que va participar directament en l'elaboració de les diferents normes que van configurar el marc legal: la Constitució, l'Estatut, la LOFCA; com a ministre, després, que va protagonitzar el traspàs de les competències de sanitat a les Comunitats Autònomes, i va establir-ne el marc inicial de finançament. Com a universitari i in-

Intervenció en un míting de la campanya electoral.

vestigador va fer diverses aportacions, des del primer moment, i després no va perdre l'ocasió per a donar a conèixer la seva posició davant de les diverses qüestions d'actualitat que s'anaven suscitant.

5. Una altra qüestió que apareix també sovint, i normalment amb una inevitable càrrega polèmica, en la nostra escena pública, és la de les relacions fiscals de Catalunya amb Espanya. Ernest Lluch va entrar també, com no podia ser d'altra manera, en aquest debat. Va fer-ho a la seva manera, amb posicions sempre inequívokes en un sentit o un altre, amb opinions pròpies. Entenent, i dient-ho amb apassionament, que el contracte polític que uneix els ciutadans a través del pressupost, és un contracte tan lliure, vàlid i legítim com el que els uneix a través del mercat, en contra de la tesi dels fonamentalistes del mercat i del pensament únic, que neguen, pel que es veu, el dret de l'Estat democràtic a finançar la seva activitat a través dels impostos, i que comparen aquest Estat amb un atracador. E. Lluch va participar activament en totes les polèmiques entorn d'aquest tema. No és estrany. Feia molt que hi treballava. És possible que en aquest mateix número de la *Revista Econòmica de Catalunya* s'hi refereixin alguns dels altres companys que hi col·laboren. Recordo l'article «La actividad presupuestaria del Sector Público», escrit conjuntament amb J. Mafé i J.J. Pérez Tortajada, i publicat a la revista *Panorama Bursátil* el juny de 1976. En això, E. Lluch no feia més que seguir una llarga estela, de tots aquells que en un moment o un altre de la seva trajectòria, han volgut entrar, probablement els ha resultat inevitable fer-ho, en l'anàlisi de les relacions econòmiques entre Catalunya i Espanya, en la qual s'inscriuen noms tan reconeguts com els d'Alzina, Pi i Sunyer, Trias Fargas, o Ros, entre altres.

6. Les relacions econòmiques entre Catalunya i Espanya no s'esgoten, però, amb l'anàlisi del dèficit fiscal, ni tan sols amb la comptabilització dels diferents tipus de fluxos econòmics. Aquests fluxos no són més, en realitat, que l'expressió d'unes tendències de fons, que són les que de veritat ens importen, i que ens diuen quin paper juga Catalunya dins de l'economia espanyola. Avui aquesta qüestió torna a estar de viva actualitat i només cal anar seguint la premsa

per adonar-se'n. Perd pes Catalunya dins de l'economia espanyola?, potser no perd pes econòmic, però perd capacitat de decisió?, Catalunya continua essent capdavantera, com ho havia estat en el passat, en els sectors més avançats de l'economia? El debat està servit, i és bo que hi sigui si serveix per detectar problemes i projectar-nos cap endavant. És menys bo si només serveix per llepar-nos les ferides i caure en una actitud hipocondríaca a la qual en tenim una certa propensió, sobretot si podem atribuir a Madrid i a la malvolença del govern central les culpes dels nostres mals.

Aquesta és una qüestió clau del catalanisme polític, i també en ella Ernest Lluch adoptava posicions definides. Lluch, per dir-ho molt breument, era en aquest punt seguidor de Vicens Vives. Pensava, continuo esquematitzant, que el catalanisme tenia per sobre de tot unes bases econòmiques i socials, i no només culturals, idiomàtiques i ideològiques. També en aquest fil trobaríem probablement elements essencials del pensament de Tarradellas. Simplifico, ben cert, perquè és indiscutible que hi ha un punt en el qual tots els factors s'entrecreuen i es potencien mútuament, i el projecte polític necessita dels elements d'identificació i d'auto-consciència que ajuden a construir els aspectes culturals. Però la idea bàsica és que el catalanisme polític neix al tombant del segle per dues raons: per la consciència que la societat catalana té d'ella mateixa com una societat diferenciada, amb unes característiques i uns problemes diferents dels del conjunt de la societat espanyola; i per la constatació que l'Estat espanyol no s'adaptava a les seves necessitats. I com a corol·lari, i també aquí amb totes les matisacions, l'aposta per transformar aquest Estat, no per separar-se'n, i per aconseguir que reconegui un espai de llibertat per a Catalunya. Apostar a la vegada per jugar un paper protagonista a Espanya i per l'autonomia de Catalunya, com ha fet històricament el catalanisme polític, no és precisament una opció senzilla, però aquesta és una altra qüestió.

Bé, aquesta concepció és més o menys la de Vicens Vives, i també la de Lluch. És la idea, insisteixo, que el catalanisme polític no s'explica sense aquesta base social i econòmica. Vicens no solament ho teoritza, sinó que tracta d'incidir-hi políticament, i per això juga el paper que juga en l'impuls de diferents projectes després de la Guerra, estableix diversos llaços amb els industrials i burgesos del país, té contactes amb Tarradellas, i inspira la creació del Cercle d'Economia, del qual precisament Ernest Lluch en seria el primer secretari general, com evoca una altra de les col·laboracions d'aquest número especial de la *Revista Econòmica de Catalunya*. Potser confiaven massa en una burgesia que havia renunciat al seu paper de classe dirigent i transformadora molts anys abans, els anys vint, quan va cridar la Dictadura, i després en la Guerra, arrossegada per la raó de força major que sempre és la supervivència. Però aquesta és una altra història. El que importa constatar aquí és la implicació d'Ernest Lluch en aquestes iniciatives, i la seva concepció del catalanisme. I sobretot, caldria plantejar-se si el desconcert que ens provoca el debat actual sobre la situació econòmica de Catalunya en relació a Espanya, no hauria de conduir-nos, també, a un cert replantejament, a una renovació si es vol, del pensament catalanista. Perquè, més enllà de si Catalunya perd o no pes en relació a Madrid, el que hauríem de preguntar-nos és quines són avui les bases econòmiques i socials del catalanisme. És a dir, quins són aquells problemes de la nostra societat i de la nostra economia que si no els resollem nosaltres no ens els resoldrà ningú, quines polítiques podem fer per tractar de resoldre'ls, aquí i a Madrid (és a dir per part dels governs municipals i de la Generalitat, i també del govern de Madrid; i és inqüestionable que, en aquest punt, la Generalitat ha de jugar un paper de lideratge polític que no pot realitzar ningú més) i quins són els sectors de la nostra societat que poden fer de motor per encapçalar aquest procés. Aquest és el punt central al qual ha de fer front avui dia el catalanisme polític; aquell que enllaça amb una certa tradició, que és, m'atreveixo a dir, aquella en què s'inscrivía Ernest Lluch.

The background is an abstract collage. It features a light blue textured surface. In the upper right, there is a rectangular piece of darker blue paper with a white wavy line and a small circle. In the lower left, a yellowish-tan paper is layered over the blue, featuring a dark blue geometric shape. The overall composition is layered and artistic.

Lluch i la història
del pensament econòmic

Antoni de Capmany, llums i ombres*

PIERRE VILAR

Historiador

* Aquest article correspon al text «Antonio de Capmany, des lumières et des ombres», presentat al IX Congrés des Hispanistes Français de l'Enseignement Supérieur, a Dijon el 1973. En ell Pierre Vilar fa referència al text «L'obra de Capmany, model de mètode històric. La història catalana al segle XVIII», Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya, núm. XLIII (1933), pp. 146-154, reeditat dins *Assaig sobre la Catalunya del segle XVIII* (Barcelona, Curial, 1973), pp. 83-90, amb el títol «Capmany i el naixement del mètode històric».

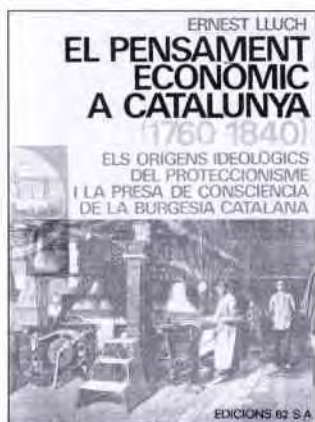
No voldria que aquest antic article es publicués aquí sense expressar tot l'afecte que sentia per la persona d'Ernest Lluch a la memòria del qual el dedico. Havia seguit de prop el seu recorregut des dels temps en què va ser oient meu a l'EHESS, i em vaig sentir commogut i honrat per les nombroses manifestacions d'amistat que em va prodigar en el decurs d'aquests anys i que sovint van tenir com a marc un «país» que ens estimàvem molt tots dos. Els fruits científics de la seva vocació constant pel pensament econòmic antic sempre han suscitat la meua admiració. Això significa quant dolor i indignació m'ha causat la seva absurda desaparició.

PIERRE VILAR, 12 de maig de 2001

Fa quaranta cinc anys que visc amb en Capmany. I tot especialista en Catalunya sap el que li deu. Tot historiador hauria de saber-ho, i molt pocs ho saben. L'home que va publicar alhora les *Memorias históricas* sobre el passat econòmic de Barcelona, el *Consolat de Mar*, text fonamental del dret marítim universal, i la *Práctica y estilo de celebrar Cortes en Cataluña, Aragón y Valencia*, text fonamental de la història del parlamentarisme, forma part d'aquesta generació massa sovint oblidada pels historiadors, no solament a Espanya, sinó també a d'altres països, injustament menyspreats del temps de la Il·lustració, com ara Polònia o Itàlia, que van enfrontar directament els grans problemes, els principals textos del seu passat, però desapareixen avui en la historiografia de l'erudició, entre el segle XVII de Mabillon i el segle XIX de Mommsen, i entre Voltaire i Montesquieu a la historiografia de la crítica o del pensament sociològic. Podem buscar en va el seu nom als índexs de les obres dedicades a la cultura del segle XVIII o a la gènesi de la ciència històrica. Són les seqüeles d'aquesta concepció de la història que, durant una època, va fer de l'erudició una finalitat, i no un mitjà.

Els erudits del segle XVIII van treballar més sovint amb un esperit més proper del nostre. Intèrprets d'una nova classe, inventora, creadora, impulsada pel moviment de la història, i, per tant, més capaç de copsar-la, van posar en relleu, en el camp de l'anàlisi social, vies fonamentals. I de la mateixa manera que Petty i Smith anuncien Marx en el camp de l'economia, més d'un historiador del segle XVIII l'anuncia en l'àmbit de la història. El problema, per a ells com ara per a Marx i com per a nosaltres, consisteix a establir la vertadera jerarquia entre els tipus de fets, i a criticar *constructivament* les ideologies i els mites. La seva pràctica d'historiadors es organitzadora, interpretativa. Encara no és teoria. Però intenta esdevenir teoria. De vegades, és «compromesa», no falsament «objectiva», però hi distingim la recerca ingènua d'una justificació racional del compromís, mitjançant una anàlisi justa. Em refereixo a Capmany enfront de Napoleó.

He dit que feia quaranta-cinc anys que freqüentava Capmany. I aquest mes en fa just quaranta que vaig publicar un article sobre ell. Un article de joventut, i, per tant, prematur. Gairebé me n'havia oblidat. I ni tan sols en tenia el text. Acabo de rebre'n una fotocòpia d'un editor català que vol incloure'l dins un recull. En tornar a llegir-lo, hi descobreixo dues parts. Una primera on hi ha poques coses a modificar, i que tracta del lloc de Capmany en el llinatge d'historiadors, i que tot just acabo de descriure. Una segona part, en canvi, està antiquada perquè hi

atribuïa a Capmany la paternitat dels manuscrits anònims que es troben en el seu dossier als arxius de la «Real Junta particular de Comercio» de Barcelona. Tothom ho feia en aquella època. Ruiz Manent, fill de Ruiz y Pablo, historiador de la Junta, fins i tot preparava, sota el nom de Capmany, una edició del *Discurso sobre la agricultura, comercio e industria de 1780*.

Tanmateix, des d'aquells temps llunyans, Jaume Carrera Pujal, després Joan Mercader, i, per fi, Ernest Lluch, van rebatre aquesta atribució, i penso que de fet era, com a mínim, imprudent. Donat que el dossier Capmany conté tota la correspondència sobre el conjunt de les obres històriques patronitzades per la Junta, hi representa tot un equip. Els manuscrits anònims poden per tant correspondre a diferents autors, o poden pertànyer a uns quants autors alhora. I, per la mateixa raó, l'atribució del *Discurso de 1780* a Jaume Caresmar, l'altre gran historiador català del segle, no em sembla gaire més evident que l'antiga atribució, encara que hagi estat admesa per Carrera, Mercader i Lluch. Si en jutgem per l'estil de les preocupacions reflectides, només el manuscrit *Consistencia antigua y moderna de Cataluña* em sembla coincidir clarament amb les preferències de Caresmar. I, per altra banda, en demostrar fa ben poc que el que vaig anomenar una «influència» de Necker sobre el *Discurso* arribava en realitat al plagi, amb introducció de frases senceres, l'Ernest Lluch em fa pensar que més aviat es tractaria d'una obra d'*equíp*, alhora compilació de dades sobre el Principat i de cites que intentaven aclarir-les.

De totes maneres, no convé jutjar Capmany a partir dels manuscrits de Barcelona. El que caldria fer, mitjançant noves recerques en les correspondències, o mitjançant una anàlisi estilística, és reconstituir la manera com es duia a terme la col·laboració entre la Junta i el seu equip d'historiadors. El mecanisme mateix d'aquesta col·laboració no seria menys esclareidor, per a la nostra imatge del segle XVIII, que el repartiment de les obres, o dels fragments d'obres, entre autors.

La tasca no es fàcil, però mentrestant em proposo reprendre sense massa escrúpols les meves reflexions de 1930, sobre el sentit més general de la trobada entre la Junta i Capmany en el moment de la redacció de les *Memorias Históricas* sobre la Catalunya medieval, i sobre l'esperit manifestat en la redacció d'aquestes.

Hi indicava una primera expressió de l'esperit modern del segle XVIII: l'any 1779, la Junta tornava a encarnar des de feia uns vint anys l'antic Consolat de Mar, la institució potser més típica de la potència marítima de la Barcelona medieval. Mera assemblea de comerciants, dels quals vaig estudiar en un altre lloc els caràcters i l'evolució, el «Cos de Comerç» del segle XVIII era profundament impregnat de la seva responsabilitat organitzadora en el renaixement econòmic del Principat, i no separava (en aquest punt, es mostrava més lúcida que els nostres mànagers contemporanis) els encoratjaments donats a la *tècnica*, a les escoles *professionals*, als estudis de *mercat* (que ja existien), dels encoratjaments que es donaven als estudis de tipus *històric* o *demogràfic*, concebuts no pas com un simple mecenatge, com una obra de prestigi, sinó com l'oferta d'un fons comú de reflexió útil als homes d'acció, per una justificació històrica del seu paper.

Capmany, per la seva banda, semblava, fins al 1779, tan allunyat de les coses catalanes com de la història mateixa. L'any 1777, la seva *Filosofía de la elocuencia* obria una de les vies característiques de la seva obra, la que a mi menys m'interessa i de vegades m'irrita, i que, de tota manera, només podria, en una assemblea d'hispanistes literaris, lliurar a persones més competents que jo. Es tracta del Capmany traductor, lexicòleg, purista, defensor aferrissat de la llengua castellana front de la francesització, i polemista sovint mesquí en aquest àmbit académico-literari, amb excessos d'evident pedantisme, de vegades creuat amb estranyes lluentors. D'aquest aspecte de la seva obra aquí només subratllaré dos trets útils per situar Capmany en el marc de la història del seu país: 1) el *sentit polític* que ell mateix va atribuir, l'any 1810, a les seves polèmiques lingüístiques («mi objeto era mas político que gramatical»); (*Centinela contra franceses*, I, pàg.73); 2) la certesa que Capmany, sovint citat com a exemple de català molt lligat als seus orígens (i de fet ho era), no ha de ser considerat ni pot ser considerat com un dels precursors d'un «catalanisme», complex ideològic en què la fidelitat a la llengua vernacle és essencial; la fredor cap a Capmany del catalanisme tradicional és, per tant, ben comprensible.

Podríem per tant preguntar-nos, donat que Capmany, l'any 1779, no tenia inclinació,

aparentment, ni per Catalunya ni per la història, si no va senzillament respondre, en escriure les seves *Memorias históricas*, a la proposta, materialment avantatjosa, de la Junta de Barcelona. Ernest Lluch va poder distingir en Capmany una certa preferència per les feines ben remunerades. La hipòtesi no seria gaire exaltant en els orígens d'una vocació profunda d'historiador.

El pròleg, però, de les *Memorias* i la correspondència intercanviada ens mostren, el 1778, que en Capmany duia entre mans «un trabajo ya hecho y muy adelantado mediante un estudio profundo en la historia política y economica de esta capital y principado...».

La Junta es va informar, la qual cosa demostra que Capmany era poc conegut pels seus membres, i va triar per anar més de pressa i per evitar solapaments. Les *Memorias* van aparèixer de fet *poc després* d'aquesta negociació. La trobada no és senzillament la d'un Cos constituït desitjós de finançar un monument a la seva glòria, i d'un historiador improvisat temptat per un editor. Es tracta de la convergència d'un grup d'interessos que prova de situar-se en una perspectiva històrica, i d'un intel·lectual que ja ha reconegut, malgrat les seves preocupacions literàries dominants, el que és l'«estudi profund» d'una «història» concebuda com a convergència de forces materials i de voluntats de poders, és a dir, d'allò *econòmic* i allò *polític* (expressat amb aquestes paraules). Classe en auge i pas endavant cap a una anàlisi raonada de les forces i de les relacions humanes: estem al segle XVIII. Ernest Lluch va voler reprendre, en el seu recent article, aquesta primera conclusió citant les meves reflexions del 1933.

Tanmateix resta a demostrar tota la modernitat de l'actitud global de Capmany envers la recerca tan bon punt es va convertir a la història. Personalment, li reconec una superioritat poc freqüent en els quatre nivells de la pràctica historiadora: 1) solidesa i profunditat en la documentació, 2) rigor crític enfront de les tradicions, de les idees rebudes, 3) sentit de la reconstitució i de la síntesi, 4) solidesa de la presentació combinada del discurs històric i de la seva justificació mitjançant els documents.

I. CAPMANY, DESCOBRIDOR I USUARI D'ARXIUS

Existeix un problema amb el Capmany arxiver (arxiver de la Corona d'Espanya), i amb el paper de Capmany a l'Acadèmia d'Història de Madrid. N'existeix potser un altre més irritant, que és gairebé un enigma: el de les relacions entre Capmany i el dipòsit de l'Arxiu de la Corona d'Aragó, aquest tresor inexhaurible. Se'ns diu que Capmany va passar molt poc temps a Barcelona. Només hi va estar dues vegades. És cert que descriu el seu entusiasme desbordant, la seva curiositat insaciable, el que designa sota l'expressió de «paciència alemanya», i els seus remordiments pel que fa al treball que imposava als guàrdies de l'Arxiu d'Aragó, tret que no respon gaire a la imatge «inhumana» que certs adversaris van esbossar-ne. Però si Capmany només va ser a l'Arxiu d'Aragó un visitant passatger, com va fer una tria tan perfecta? Com va fer una publicació tan perfecta? Què resta a dir d'essencial que puguem extraure del mateix Arxiu sobre el pasat econòmic de Barcelona i que no trobem a les *Memorias*? I qui va dictar a Capmany com havia de triar les seves altres publicacions (*El Consolat*, *Las Cortes*, *Las Ordenanzas de la Marina*)? Avui cerquem altres fonts, notaries, quantitatives. Però, pel que fa als textos, fonament primer d'una reconstitució, quin Centre de Recerca actual trobaria algú millor que Capmany i publicaria tan bé com ell?

Si Capmany va dirigir de lluny, des de Madrid, la seva recerca documental, com explicarem els seus assoliments? Sobre aquest punt, Ernest Lluch proposa un esquema: Jaume Caresmar, arxiver model, home modest i discret, però escriptor poc dotat, hauria copiat i format les col·leccions que Capmany va publicar i comentar. Es tracta d'una explicació possible. Sembla mancar de proves i ser massa simplificadora. En primer lloc, perquè aquesta divisió de la feina entre Capmany i Caresmar tendeix a subestimar alhora les qualitats dels dos homes. Caresmar, al meu parer, té més originalitat, més personalitat, i, fins i tot, més qualitats estilístiques que les d'un mer erudit copiador de documents. Pel que fa a l'antiga societat catalana, tant de l'Edat Mitjana com del segle XVIII, n'he citat nombroses proves. Tant sobre l'evolució demogràfica ca-

A l'esquerra, Antoni de Capmany, possiblement el més gran intel·lectual de la Il·lustració peninsular. A la dreta, Fèlix Amat, arquebisbe de Palmira i ideòleg de la nova indústria.

talana com sobre el destí de les famílies burgeses catalanes, Caresmar és un mestre, com ho és també Capmany. És cert que havia vist més arxius directament. No és menys cert, però, que va publicar menys (en vida seva, la *Carta al barón de la Linde* no va ser publicada). Però d'això a atribuir a Caresmar tot el treball de recerca que impliquen les publicacions de Capmany, és difícil salvar la distància. El lligam és tan fort entre una recerca, un descobriment i una publicació intel·ligent que no sé com admetre un trencament absolut entre Capmany i les seves fonts. I Caresmar no va poder subministrar-l'hi totes. Es va fer, ben segurament, un treball en equip. No sabem ni quan ni per què aquest es va iniciar. Cal estudiar-ho a fons i caracteritzar-ho. Però, sigui com sigui, no és suficient per a explicar les qualitats excepcionals que va mostrar Capmany en el decurs de la seva carrera d'historiador, tant si es tracta de la crítica de les tradicions i dels documents, o de l'exposició i de la síntesi.

II. CAPMANY CRÍTIC

No afegim una importància particular a les condemnes fetes per Capmany als llibres de meravelles i a les faules que encara eren respectades en el seu segle. Sobre aquest punt, està

lluny de ser l'únic a Espanya que coincidia amb Voltaire i perllongava Feijoo. Tanmateix, per jutjar-lo com a historiador, és més significatiu veure com atacava les falses precisions, les falses certes, que d'altres escriptors contemporanis d'ell acollien amb passivitat malgrat la seva inversemblança. No oblidem que un Campomanes (que no és l'espanyol menys important del segle de la Il·lustració) acceptava per a la població espanyola del temps dels reis catòlics les xifres més extravagants (25 o 70 milions) i raonava, sobre els preus de la llana, a partir d'indicacions aïllades que no tenien en compte les qualitats, falsejant així qualsevol possibilitat de raonament.

Capmany, en l'àmbit dels moviments a llarg termini, econòmics o demogràfics, no es deixa mai enganyar. Té un sentit excepcional, per una banda, de les versemblances i de les possibilitats, i, d'altra banda, dels paranys que creen a l'historiador les variacions monetàries i meteorològiques. En canvi, no té la superstició de les xifres exactes, a la unitat, i coneix molt bé les imperfeccions, en el seu temps i, encara més, en un passat més llunyà, de qualsevol «mesura». En el meu cas, després d'haver fet el millor que sabia, sobre les dates primàries per reconstituir el moviment demogràfic català, entre el seu nivell més baix al segle XVII i l'apogeu de finals del segle XVIII, em vaig entretenir a fer conclusions sobre la frase de Capmany, en les seves *Cuestiones críticas*, publicades el 1807:

«Malgrat la pèrdua del Rosselló, la població catalana s'ha duplicat, sense tenir en compte la capital, el nombre d'habitants de la qual ha triplicat en menys de mig segle. Als pobles costaners, o a prop de la costa, la població també s'ha triplicat en el cas d'una bona part d'aquests pobles, s'ha multiplicat per quatre en d'altres casos, sense que puguem sospitar que aquest creixement estigui fonamentat en la decadència d'altres municipis, car tots en general, fins i tot els més interiors, han conegut un creixement considerable».

Els mapes comparatius que vaig establir i que em van representar mesos i mesos de càlculs, no tenen res d'important a afegir a aquest resum de Capmany. Això no vol dir que fos inútil establir-los. Sempre cal desconfiar de les «impressions» dels contemporanis d'un mateix. Tanmateix, per una vegada, teníem un contemporani lúcid.

Afegiré unes quantes línies sobre aquestes *Cuestiones críticas* insistint particularment perquè, en ser publicades l'any 1807, van ser conegudes a França però únicament figuren poques vegades a les nostres biblioteques (ni tan sols es troben a la Biblioteca Nacional de França). Quantes vegades he desitjat donar-les com a model als nostres aprenents historiadors! És curiós d'assenyalar que, des de la presentació d'aquesta obra, Capmany, tan autoritari i intransigent en l'àmbit lingüístic, desconfia d'ell mateix i dels altres quan es tracta d'història:

«porque si bien he caminado en mis investigaciones con la antorcha de la autoridad y de los monumentos, podrá el amor propio, que es mal consejero, haber extraviado mi juicio alguna vez antes de fundar mi opinión. Esta la expongo liberalmente sin pretender tiranizar la ajena... y provocho a los críticos a que me ayuden con sus luces a disipar mis dudas, y desengañar el mundo para hacer triunfar la verdad contra la vaga fé de vulgares tradiciones, o la vanidad de los sistemas...»

I quan es pregunta — és el títol del seu primer assaig:

«Si la industria, la agricultura y la población de España de los siglos pasados han llevado ventaja a las del tiempo presente» (pàg. 1-72), recorre a les comparacions (Flandes, Champagne, Bretanya, Llenguadoc), ataca les interpretacions massa tradicionals (per a ell, la concurrència de Flandes, Nàpols, i Milà va ser tan perjudicial per a Espanya com l'emigració a les Índies, o l'expulsió dels jueus i moriscs), cita — i ho fa de primera mà — tots aquells que avui considerem alhora com a «primitius» i com a «clàssics» de la reflexió econòmica espanyola dels temps moderns, utilitzant uns, criticant els altres, sempre amb

raó; tanmateix, no cita menys els autors italians o flamencs del segle XIV al segle XVI, i, entre els textos oficials, no només les Cortes de Castella i Aragó, sinó també els arxius del Mestre Racional del regne aragonès, donant la referència dels documents (armari XX.G) que, segons diu, «ha tingut a la vista». Segurament va veure els censos catalans antics i molt probablement els censos castellans que més tard rebran el nom de l'arxiver que els publicaria «cens de Tomás González. En efecte, cita xifres successives de la població per a certes ciutats i ja dibuixa la corba dels ramats de la Mesta, com ho farà Julius Klein l'any 1920. Pel que fa als contemporanis, va llegir l'Epidemiologia del doctor Villalba, del 1803, i va dir, sobre Amèrica, que coneixia tot el que se n'havia escrit, de «l'Inca Garcilaso al modern Humboldt».

Així, l'home que ben aviat, a *Centinela contra franceses*, aconsellaria d'identificar sentiment patriòtic i consciència nacional, disculpa aquells que es van deixar enlluernar per les grandeses del passat, però els retreu de no haver establert «con el debido examen y meditaciones estos puntos de nuestra historia económica».

Ell mateix va preferir, segons que ens diu, amb la mateixa intenció lloable, destruir imatges il·lusòries i fonamentar la seva fe històrica «por vía de cuestión o más bien de duda; y en esta viviré hasta que algún patricio con más inteligencia, auxilio o fortuna desvanezca mis conjeturas o sosiegue mi incertidumbre, para instrucción y desengaño de unos y de otros.»

Més estrictament erudites son les altres «cuestiones críticas» tractades a l'obra de 1807: invenció de la brúixola i de la pólvora, expansió de les malalties venèries, estudis de vaixells de rem, i comparació entre els tipus de tonatge utilitzats per als vaixells de l'Edat Mitjana i per als vaixells del segle XVIII, no menys sòlidament establerta que els recents estudis de Pierre Chaunu o de Michel Morineau.

Si, doncs, us deixo jutjar fins a quin punt la violenta crítica i les propostes detallades de correcció, redactades per Capmany contra una traducció espanyola del *Télémaque* poden encara ajudar un professor francès de traducció inversa a l'espanyol, continuo convençut que el Capmany historiador va manipular amb mestratge la polèmica erudita constructiva.

III. DESPRÉS DE LA CRÍTICA, LA SÍNTESI

Capmany, un cop assegurada la solidesa de la seva documentació, es nega a fer-ne un poti-poti no organitzat: «no todos leen con los ojos avaros del anticuario ni con el ansia del erudito sediente de noticias recónditas y peregrinas, esta especie de lectores devorarían grandes libros, aunque se presentasen en forma de inventario, derrotero o almanaque.»

I ofereix, com a contrast, la sòlida bastida de les *Memorias*, on se succeeixen, en la seva lògica, primer el quadre de les eines existents de l'economia estudiada: arsenals, ports, edificis, i, més tard, en l'estudi del comerç: cap on anem? què venem? I només després, «segons quines regles?» perquè el dret emana del desenvolupament històric i geogràfic d'una economia, i no inversament.

El segle XIX, de vegades el segle XX, de Colmeiro a Albert Girard o a Carrera Pujal, sovint ha confós «història econòmica» amb «història de l'economia política», i ha anat, de fet, cap a «una història de l'administració econòmica», senzillament. Capmany no ho va fer. Sempre va voler copsar, sota els documents oficials o les protestes interessades, el fons dels problemes.

I, com a mínim, es mereix un homenatge: és, de fet, l'inventor del terme d'història econòmica. Pierre Ponsot, en un article recent publicat a la *Revista de la Universidad de Madrid*, titulat «Crisi i mutació de la història econòmica: la segona trobada» es pregunta, pel que fa a la història econòmica, el següent: durant la seva curta vida, podem assignar-li una data de naixement abans de mitjan segle XIX i a un indret que no sigui Alemanya?»

Em sobta la interrogació per part d'un hispanista. Perquè, a partir de la tercera (III) plana del pròleg de les seves *Memorias*, Capmany va escriure: «se coordinó una historia económica».

Afegiré tot seguit (i al meu parer aquest fet és encara més important) que es tracta d'una

història econòmica al servei d'una història més general, ja que l'antiguitat és negada perquè està mancada de documents segurs i és massa aliena al present, mentre que l'Edat Mitjana, per als catalans dels anys 1770-1780 encara pot semblar propera. Tanmateix, els historiadors d'aquesta Edat Mitjana en general van negligir l'economia: «Los patricios que emprendieron escribir crónicas y anales del país en los últimos tiempos, bien fuese pereza de consultar monumentos originales o archivos, o ya ignorancia de las partes constitutivas de una historia general, no mostraron la menor curiosidad de ilustrar la parte económica de este genero de obras».

La història econòmica és, doncs, definida com a part constituent d'una història general. Capmany se sorprèn que Anglaterra i França hagin fet tants pocs intents per aclarir el passat de la seva economia, i, en canvi, es refereix a assaigs italians que potser li van servir d'exemple.

Voldria afegir que el concepte d'història econòmica és designat unes quantes vegades, i fora de les *Memorias* (acabem de veure-ho a les *Cuestiones críticas*). No hi ha per tant convergència fortuïta i paraules llançades a l'atzar. Pierre Ponsot parla de «dues trobades» entre història i economia, que són, al seu parer, l'Escola històrica de Schmoller i l'actual New economic history, de Fogel i North. De fet, es tracta de dues trobades de la història pels economistes. Però la trobada de l'economia per l'historiador, com a part de la història, i potser fonament de la història, es produeix evidentment sobre una altra trajectòria en què el nom dominant serà el de Marx. Pel que fa a la partida de naixement de la història econòmica com a «part constituent», va ser establerta per Capmany. A menys que no preferim dir «partida de baptisme». El nadó encara és proper de l'embrió. Encara no hi veu prou clar. Però és nomenat. És el principi d'una consciència.

Un «discurso... seguido así en la correlación y dependencia de los hechos como en el orden de las materias y sucesión de los tiempos». És proposat, és cert, com a base per a una anàlisi filosòfica i per a «vivas lecciones para la moral pública», la qual cosa podria semblar tradicional. Analitzem, però, el vocabulari de Capmany: correlació, dependència, ordre de matèries, anàlisi —es tracta prou d'una «història raonada». I la hipòtesi d'un ordre, de correlacions i de dependència alhora imposa una concepció sistemàtica de l'exposició. El vocabulari de Capmany n'és un altre cop testimoni: *se coordinó* apareix unes quantes vegades; *organizar* s'aplica a la seva descripció d'un esforç d'historiador; *generalizar* és una preocupació no menys evident, i *comparar* està sempre present, a les *Memorias* com també a la publicació de les Cortes, on s'evoquen, per a confrontació, tots els antics règims parlamentaris de la història europea.

Quins en són els resultats? Tots els historiadors de la Mediterrània medieval els reconeixen. Només donaré, com he fet abans per a la demografia, una frase tipus: per a la Barcelona dels anys 1200, sobre la qual, és clar, ens manquen massa precisions, quin examen recent de l'economia medieval ha sabut plantejar en poques paraules més preguntes pertinents i hipòtesis suggerents que el tros següent? (*Comercio*, p. 25):

«Esta ocurrencia de traficantes extranjeros no podía haber subsistido largo tiempo si Cataluña no hubiese subministrado algunos renglones para la exportación; pues era imposible sostener un comercio puramente pasivo en unos siglos donde el numerario corría con la escasez en la Europa. Así es de creer que la provincia abundaba de sobrantes para facilitar los retornos; a menos que Barcelona fuese entonces el depósito general de las mercaderías de Oriente para distribuir las a las provincias interiores de España. Esto es tanto mas verosímil cuanto hasta después de mediados del siglo XIII en que quedaron conquistadas y pacíficamente reducidas al dominio cristiano Valencia y Sevilla, ninguna provincia tuvo actividad ni comercio propio.»

Cap afirmació. Raonaments i hipòtesis. Per tant, suggeriments als investigadors. Per aquesta raó, encara avui Vicens, Verlinden, Claude Carrere, jo mateix, hem pogut partir de Capmany com d'un historiador del passat.

IV. OBRES

La presentació material mateixa de les principals obres és impecable. En les seves reproduccions de textos, i en les seves referències arxivístiques. I confesso que m'agraden especial-

ment, a les *Memorias*, les notes breus del tom IV on s'enumeren amb gran facilitat, i es critiquen, els documents pel que fa a les mortalitats, les pestes, les llistes de cònsols, les mutacions monetàries. Deixades com a justificacions i com a eines alhora, aquestes referències precises, que no són feixugues per al text, són nombroses valuoses invitacions per als futurs investigadors.

I si cal donar crèdit d'aquest èxit al conjunt d'una col·laboració entre Capmany i Caresmar, entre l'equip català de la Junta de Comerç, de l'Arxiu d'Aragó, del monestir de les Avellanes, per una banda, i, per l'altra, a l'equip de l'Acadèmia d'Història i del Palacio de Madrid (Arxiu i Biblioteca on trobem en efecte nombroses còpies de Caresmar), traguem-nos el barret davant de la més perfecta formació d'investigadors interdisciplinaris i interprovincials que mai no hagi existit entre els historiadors, i que cap CSIC, cap CNRS, el 1973, resulta capaç de retrobar-ne la fórmula!

Ens posem doncs a somniar en una biografia de Capmany. Perquè no n'existeix cap. No conec res de menys consistent, de més insignificant que els elogis acadèmics successius d'un Forteza, d'un Milà, d'un Montoliu. Sé per diferents fonts que Hans Juretschke potser prepara una vertadera biografia. La seva obra sobre Lista, els seus *Afrancesados*, ens garanteix que es tractarà d'un treball seriós. Ens dirà tot el que caldria saber d'un complex biogràfic on no seria menys important fixar detalls materials (dates, viatges, mètodes de treball) que no pas aclarir certes orientacions, potser certes mutacions intel·lectuals?

Permeteu-me classificar els nombrosos problemes que cal aclarir:

1) Pel que fa a l'atribució i a l'anàlisi de les obres. He parlat de la revisió que cal fer del dossier barceloní de la Junta i de les acumulacions de documents a Madrid. Ernest Lluch ha esbossat aquestes accions, però en el marc de recerques i de reflexions més àmplies sobre el pensament del segle XVIII en general, i no podia doncs arribar fins als detalls. Però es planteja un altre problema d'atribució, i aquesta vegada es tracta d'atribuir a Capmany un manuscrit que Julián Marías va posar al centre o, millor dit, en la conclusió de la seva obra *España posible en tiempos de Carlos III*. Antonio Elorza dona aquesta paternitat com a certesa adquirida, segons un autor que no he pogut consultar, i François Lopez acaba d'indicar-me que Juretschke va identificar el «manuscrit de 1773» signat per Pedro Fernández a Sevilla amb un discurs acadèmic de Capmany.

Si aquest fet és exacte, ens hem de representar el Capmany de 1773, que acaba de deixar l'exèrcit i de ser nomenat «director d'agricultura» de les «nuevas poblaciones» de la Sierra Morena, per Olavide, com un dels esperits més «avançats», dels més «filòsofs» del seu temps; l'estil viu, el to polèmic concorden prou bé amb el caràcter capriciós i batallador (sobre el paper) que caracteritzarà l'obra de Capmany. Tanmateix, pel que fa a les idees, quina distància entre aquest elogi de Montesquieu, aquest panegíric de la Il·lustració, aquesta insistència en els retards i les misèries d'Espanya, i el que es proclamarà més tard l'adversari de qualsevol *afrancesamiento*, l'home que criticarà qualsevol traductor, tot difusor dels pensaments que no fossin estrictament «espanyols!» És prou cert que cal «datar amb precisió». 1773 és el moment de l'idil·li entre Capmany i Olavide, el fugitiu triomf de les «colònies», l'apogeu del saló filosòfic de l'assistent de Sevilla. No hi ha res de sorprenent que un home encara jove — de trenta anys — que passa d'una carrera militar i d'home d'acció a una carrera d'intel·lectual cedeixi a la moda d'un entorn brillant. Però, ben aviat, Capmany ensopegarà amb Olavide. Va ser perquè aquest pretenia obligar les dones (i la de Capmany en particular) a deixar de portar la mantellina a les esglésies de Sierra Morena? Va ser perquè ambdós homes divergien d'opinió sobre el problema dels gremis? Marcelin Desfourneaux suggereix aquest punt sense inclinar-se per cap solució. I probablement, com en el cas de tot conflicte, la raó ideològica es va barrejar a la raó existencial. L'instint profund de Capmany era tradicionalista i conservador. La seva intel·ligència era innovadora, o revolucionària. El conflicte existia en ell. Podríem dir que va passar la seva vida descobrint raons lògiques i històriques alhora (i que hauria volgut que fossin crítiques, «científiques») en la seva

visió del món, que no el duia cap endavant, sinó cap enrera, cap al passat, mentre que les seves amistats, els seus interessos, els seus lligams socials, la seva claredat de visió l'empenyien més cap als cercles il·lustrats que cap als entorns conservadors. Però no podríem dir el mateix de Campomanes, i del mateix Carles III? No són els homes qui són complexos i contradictoris, ho és l'Espanya del segle XVIII en estat de mutació.

Per tant, seria particularment útil procedir a un examen estricte, de rigor cronològic, dels escrits successius de Capmany. Emili Giralt, al seu petit *Ideari* (publicació en català d'un recull de textos), va establir una cronologia comparativa per demostrar, en unes quantes pàgines substancials, com Capmany va poder ser alhora alt funcionari del despotisme il·lustrat i portaveu català, erudit exigent i historiador sempre guiat per les circumstàncies: les *Memorias* van ser redactades quan triomfava la llibertat del comerç l·lunyà (1788); els *Tratados medievales* van ser publicats quan Espanya negociava amb el Marroc. En canvi, podem considerar que el *Discurso económico-político en defensa del trabajo mecánico de los menestrales* (signat per Miguel de Palacios el 1778) és una resposta als atacs de Campomanes contra les organitzacions corporatives, sorgides entre el 1775 i el 1776? En desacord sobre els beneficis d'aquestes organitzacions, els dos homes no eren propers, de fet, per les seves visions idíl·liques de la vida dels artesans? Mentre no tinguem reconstituïdes, pas a pas, les accions successives d'un pensament a la vegada crític i apassionat, coneixerem malament Capmany.

2) On hem de classificar Capmany dins l'Espanya de la Il·lustració? E. Giralt, E. Lluç, A. Elorza i, segons puc constatar, François Lopez, estan turmentats per les aparents contradiccions d'un Capmany portaveu d'una burgesia de comerciants, que hauria hagut d'apostar per la llibertat econòmica, i que es va llançar, no solament el 1778, sinó en el conjunt de la seva obra, a la defensa dels gremis.

Carrera Pujal, per la seva banda, suggereix una visió de les coses força caricaturesca: Capmany podria haver traduït primer els interessos dels gremis artesans, que solien pagar molt bé aquestes defenses (recordem Feliu de la Penya cap al 1680). Un any més tard, es va posar, per raons anàlogues, al servei de la Junta de Comercio, òrgan dels grans comerciants. Però Ernest Lluç va mantenir amb molta pertinença que aquests mateixos grans comerciants estaven molt allunyats d'una doctrina realment liberal. No es tracta pas de traficants internacionals com n'existien a Anglaterra, a Bordeus, o a Marsella. Jo mateix he demostrat com sortien de la botiga i del taller. I amb ocasió del seu treball sobre els gremis, Capmany va reunir prèviament aquesta documentació que li va permetre, el 1779, de presentar la seva candidatura per elaborar les *Memorias*. Aquestes, a més, són fidels a la glorificació dels artesans gremials, i la Junta no se'n va ofendre. Podem veure-hi el principi d'aquest contrast entre Madrid i Barcelona que el segle XIX il·lustrarà: Barcelona es preocupa poc per les contradiccions i les teories; econòmicament més avançada, raona sobre conflictes reals. Madrid s'esqueixa entre un fons conservador, constituït totalment per l'Antic règim, i cercles minoritaris que pensen en la teoria assimilant obres de l'estranger. Capmany, cap al 1770-1780, es troba a la cruïlla entre aquestes dues tendències.

De fet, continuarà profundament fidel a aquest «món que hem perdut», descrit per Laslett. És cert, com subratlla Lluç, que l'any 1802 tindrà una reacció negativa i brutal contra la Barcelona plena de fum i envaïda per les fàbriques. No va presenciar sense angoixa l'emergència del món de l'obrer proletaritzat, del camperol expulsat de la seva terra. És interessant de notar que va tenir la lucidesa de veure'l arribar. Perquè l'adveniment d'aquest món no era una evidència: encara el 1766, els Alegre no sabien que en cas d'aturada tècnica d'una fàbrica es posen els obrers a l'atur. A França, l'assalariat pròpiament va néixer amb els Montgolfier el 1781.

El 1778, Capmany va esbossar el seu ideal social: una societat d'ordres, posició indiscutiblement «reaccionària», enfront a la propera expansió del capitalisme industrial. Tanmateix, l'angoixa era justificada envers el probable augment de les necessitats, donat que el comerciant ric volia sempre ser més ric i el senyor que tenia quatre criats en volia tenir vuit. És cert que hi ha molta ingenuïtat en la destrucció d'un treball no excessiu, controlat gremialment, d'una for-

tuna mitjana, oposada al que fa ben poc un autor americà lloava sota el terme de «societat ambiciosa». Les definicions de Capmany, però, no intenten lloar les jerarquies de l'antiga societat. Ni la monarquia ni la noblesa no es troben al centre dels seus pensaments (en aquest sentit, que n'és de lluny d'un Jovellanos!). Medita incessantment, al contrari, sobre dos conceptes: *pueblo* i, ja, *nació*, en els seus lligams amb l'estat.

«Es necesario dar aquí una clara y sólida noción de lo que constituye verdaderamente el pueblo de un estado.»

«En Grecia y en la antigua Roma representaba la nación entera: pero entre nosotros que no somos Griegos ni Romanos, sólo significa una parte de ella. Sin embargo, si la consideramos en su esencia y origen, es la masa fundamental de la sociedad, pues del pueblo sale, o ha salido, el clero, la nobleza, la magistratura y la milicia.»

Aquest text serà reprès, gairebé literalment, l'any 1810 a *Centinela contra franceses*, per tal de justificar la unitat de la nació. La concepció medieval es troba present: les classes privilegiades ho són per instruir, protegir, defensar el conjunt de la societat; però aquest fet no és irreconciliable amb la idea que l'estat general ho es gairebé tot.

«Por consiguiente el pueblo, que es la parte más numerosa, y la única que trabaja, constituye la fuerza física de una nación, porque sólo él aumenta la masa del dinero por la del trabajo, y la del trabajo por la multiplicación de los hombres. También constituye su fuerza moral en otro sentido; porque el carácter y las verdaderas costumbres nacionales se hallan en la vida privada de la clase más numerosa; la razón es porque sólo en ésta son naturales, constantes y uniformes. Luego parece que la prosperidad y honor del pueblo no deben ser puntos indiferentes del estado.»

La idea segons la qual la fortuna pública emana del treball, i que la població únicament es manté per la virtut del més gran nombre s'uneix, és clar, a la idea que cadascú ha de romandre dins la seva «condició», però més val que aquesta condició sigui considerada, col·lectivament, honorable, que no pas de veure, sota el pretext que una condició és considerada superior, que tothom intenta accedir-hi.

Tanmateix, malgrat tot, Capmany es troba lluny de considerar que els ordres són fixos. No creu que la noblesa emani del naixement. Curiosament, sobre aquest punt, ataca, amb la seva habitual violència verbal, un autor que generalment gaudeix de la seva bona opinió, el que, en tantes ocasions, va anomenar «el nostre Saavedra». Als seus *Emblemas*, aquest havia inscrit la fórmula: «Nace el valor, no se adquiere; calidad intrínseca es del alma».

No!, crida Capmany a la seva

«Este pensamiento es falso a los ojos de quien busca la verdad, cerrando los oídos a la severidad de las palabras; en primer lugar el hombre nace cobarde, porque nace endeble, imbecil, ignorante; la experiencia de sus propias fuerzas, de su habilidad, o de su fortuna en los peligros, le da confianza, y de eso nace el valor; así, la ventaja del soldado veterano al bisoño no consiste en otra cosa; además la necesidad hace también al hombre valiente; tal defiende con intrepidez su casa que no asaltaría la ajena. Hay héroes que fueron cobardes la primera mitad de su vida, y valientes la otra mitad; ¿dónde está, pues, el valor innato? ¿Qué consideraciones podríamos hacer sobre éstas y muchas sentencias magistrales que cien escritores estampan ciegamente y mil lectores adoptan sin reflexión!»

Així es Capmany, alhora conservador i contestatari, tant si es tracta de la noblesa com de l'eloqüència. No és impossible de situar-lo prop de Maurras. Però de vegades parla com Sieyes. Luis de Valdeavellano el va apropar a Justus Möser, de qui Schmoller deia que a Alemanya alça-va, contra el racionalisme superficial, «el seu sentit històric, la seva comprensió del que és pràctic i popular».

3) **Capmany, teòric de la nació.** Al final de la seva vida, Capmany es va trobar implicat, directament i per la seva voluntat, en l'episodi de Cadis, on va representar, a les Cortes, Catalunya. I, en aquest cas, també queda molt a fer per distingir, a la seva acció parlamentària,

la via innovadora i la via conservadora. Tanmateix, recentment vaig subratllar sobre el que Capmany va ser essencialment en aquell episodi: un teòric del fet nació, on es combinen (i no dic es barregen), els dos conceptes contraris que van sorgir a la seva època: la nació voluntat general com la va viure la Revolució Francesa, i la nació que encarna el *Volksgeist*, creació dels alemanys. Em permeto remetre-us al meu estudi que vaig llegir en el Congrés de Moscou, i que va ser publicat als *Annales Historiques de la Révolution Française*.

Amb ocasió d'aquestes reflexions sobre «Nació i Pàtria», concebudes com un estudi del vocabulari polític en el decurs de la guerra de la Independència, vaig tornar a descobrir Capmany sota un aspecte que gairebé no havia explorat. La Resposta a l'enquesta sobre la reunió de les Cortes, els discursos parlamentaris, per fi *Centinela contra franceses*, obra de circumstàncies tan apassionant com apassionada, descobreixen un Capmany desitjós de definir, a partir del sentiment elemental, popular, del lligam al campanar, els fonaments del sentiment nacional: la terra, el nom, la sang, l'amor, la feminitat del terme pàtria; la psicologia històrica de Capmany coincideix de vegades amb la psicoanàlisi; la seva teoria de l'agitació propaganda al servei de la nació, formulada des del 1806 en una carta a Godoy, presenta accents de Maurras, gairebé fascinants. Tanmateix, ben aviat pensem que van ser també els del durkheimisme i de la pàtria laica. I quan evoquem aquella primera sessió constitucional de les Cortes, en què, Capmany, en definir la nació espanyola, va proposar substituir la paraula reunió per la de comunió, com no veure en ell el precursor de la distinció *Gesellschaft* — *Gemeinschaft*, que Tonnies, un segle més tard, va fer cèlebre?

Quedaria jutjar l'home, tot i que m'interessi menys. Tanmateix, al seu voltant, al voltant del seu record, s'ha creat una mena d'ambient. Durant la defensa de la tesi doctoral del nostre amic Derozier, Capmany va ser interrogat sobre les seves disputes amb Quintana. I Marcelin Desfourneaux, durant l'episodi Olavide, no el va considerar menys odiós. Potser ho va ser. Però què era violent, apassionat, tenia una llengua d'escurçó. Penso tanmateix, tenint en compte l'obra i les conviccions que he pogut trobar en Capmany, que un Olavide li havia de semblar un home molt intel·ligent però poc simpàtic, i que un Quintana li va semblar potser simpàtic, però probablement no gaire intel·ligent. Una cosa que Capmany perdonava encara menys.

Aquest militar, esdevingut colonitzador, convertit a l'erudició, alt funcionari intel·lectual sobre els límits de la política, militant exaltat de la Resistència, va assolir, la qual cosa és veritablement un *tour de force*, no deixar mai de pensar històricament. Fins i tot quan lluita, quan inventa la noció de propaganda nacional, quan ataca França i l'Emperador, ho fa amb una mena de distanciament. Només donaré com a evidència dos petits textos, un històric i l'altre teòric. Heus aquí com Capmany, en el tom II de la seva *Centinela*, resumeix la França de l'Imperi i de la Revolució:

«*Vive l'Empereur* es la invocación diaria de sus soldados en guerra y en paz. *Vive la liberté* fue antes quando eran los franceses mas sabios y mas locos. *Vive la Paix* fue el penúltimo, quando espiraba la República.»

«Mas sabios y mas locos», ahora. Qui proposa una expressió més adient?

I quan Capmany retreu als «filòsofs» l'ús de la paraula «poble» amb èmfasi, sense donar-ne «una definició clara y exacta en sus escritos», també els retreu d'emprar «la palabra patria sin definirla de independencia, sin explicarla de libertad, de circunscribirla de pueblo, y sin demarcarla de soberanía cuando menos dejan de ésta al soberano.»

Fórmula reaccionària o fórmula revolucionària? Fórmula de lucidesa històrica, senzillament. No creieu que un Antoni de Capmany mereixia força aquests minuts de reflexió?

Aportacions d'Ernest Lluch a la història del pensament econòmic¹

SALVADOR ALMENAR

Catedràtic d'Història i Institucions Econòmiques
Universitat de València

*En un altre lloc he exposat com aquesta erudició
havia servit per alimentar el seu geni i no per ofegar-lo,
igual com un feix de llenya apaga un foc petit
però en fa créixer un altre de molt gran.*

MARCEL PROUST

Les activitats estrictament acadèmiques desenvolupades per Lluch van ser nombroses i variades, però hi ha un potent fil subtil que les enllaça. Entre elles destaca amb claredat la seva dedicació professional a la història del pensament econòmic, manifestada en una perllongada i persistent seqüència de publicacions, i en la influent orientació de nombrosos investigadors en diferents universitats espanyoles i portugueses. Sense que sembli una exageració, es pot afirmar que el desenvolupament disciplinar de la història del pensament econòmic a Espanya no es pot explicar sense considerar les aportacions d'Ernest Lluch.

Al seu torn, és impossible estudiar correctament les aportacions de Lluch en aquest camp específic si se separen totalment de la seva complexa biografia intel·lectual. Per tant, sembla aconsellable seguir el curs temporal de les seves trajectòries professionals i de les seves publicacions, tot i que aquest repàs necessàriament breu pugui incórrer en solapaments ocasionals amb d'altres exposicions. Recordem que la infància i joventut d'Ernest Lluch van coincidir amb el període de consolidació de la dictadura de Franco i l'aïllament cultural d'Espanya. Entre 1957 i 1961 va realitzar els estudis d'Economia a la Universitat de Barcelona, dels quals sempre recordaria l'empremta de Jaume Vicens Vives, Fabian Estapé i Jordi Nadal. Posteriorment va seguir un curs d'ampliació d'estudis a l'École Pratique d'Hautes Études amb Pierre Vilar, Jean Weiller i André Pietre, on va dur a terme un treball sobre el pensament econòmic del grup Chez Guillaumin-*Journal des Économistes* i la seva influència a Espanya. Aquest treball va constituir el primer projecte de tesi doctoral el 1964, però va ser modificat poc després (Lluch, 1973: 7). En aquest context, cal recordar una nota crítica sobre la reedició de les obres de l'economista Álvaro Flórez Estrada, on ja va advertir la relació intel·lectual d'aquest últim amb James Mill i amb Sismondi (1964), un treball que el va vacunar contra la tendència habitual a buscar «precursors» entre els economistes espanyols del passat. Durant aquests anys va col·laborar en el Departament de Política Econòmica de la Universitat de Barcelona, dirigit pel professor Fabian Estapé, una ocupació que va simultanejar de tant en tant amb la realització d'estudis sobre l'economia catalana, entre ells un sobre la balança nocial de pagaments entre Catalunya i Espanya enfocat amb una perspectiva històrica.

L'expulsió de la Universitat de Barcelona el 1966 per «motius» polítics va modificar aparentment aquesta orientació. Entre 1966 i 1970 va combinar el treball professional en l'àmbit de l'urbanisme i l'economia regional (temes als quals va dedicar diversos llibres i articles en col·laboració amb Eugeni Giral i Joan Gaspar) amb les tasques de recerca històrica per realitzar la seva tesi doctoral, desenvolupades amb una tenacitat exemplar, en estar privat dels avantatges de la vida universitària. El març de 1970 va defensar la seva tesi doctoral, dirigida pel pro-

¹ El text d'aquesta nota és una versió notablement modificada del publicat a *European Society for the History of Economic Thought Newsletter* 6 (2001). Agraïxo als professors Lluís Argemí i Vicent Llobart els seus comentaris.

fessor Estapé, amb un llarg títol, *El pensament econòmic a Catalunya entre el renaixement econòmic i la revolució industrial: la irrupció de l'escola clàssica i la resposta proteccionista* (1970). Els tres volums de la tesi havien estat precedits per alguns articles i notes publicats sobre el pensament econòmic de la Il·lustració i els economistes clàssics a Catalunya.

El 1970, Lluch va ser nomenat professor agregat interí d'Història de les doctrines econòmiques de la Universitat de València. Va romandre vinculat a aquesta universitat fins a 1986, tot i que des de 1980 havia passat a l'excedència especial per la seva condició de diputat. Durant els primers cursos Lluch va impartir, a més de la Història de les doctrines econòmiques, Organització econòmica internacional, i un curs de doctorat dedicat als debats recents sobre les teories del capital, la distribució i la dinàmica econòmica. D'aquesta manera va ser un dels principals introductors a Espanya de les idees de Piero Sraffa (Lluch 1985a, 1988b), Albert Hirschman, Axel Leijonhufvud, Michael Kalecki, Luigi Pasinetti o Paolo Sylos Labini, i en el camp estricte de la història del pensament econòmic, Joseph Schumpeter, Ronald Meek, Aurelio Macchioro, Joseph Spengler o Robert Sidney Smith (els dos últims fundadors de la *History of Political Economy* el 1969). El caràcter renovador de les seves classes, seminaris i tertúlies va significar un impacte decisiu en diverses generacions d'estudiants i professors tant a la Facultat d'Econòmiques com a la de Geografia i Història.

De manera simultània va preparar l'edició revisada de la seva tesi doctoral, que va publicar deliberadament en català, amb el títol *El pensament econòmic a Catalunya (1760-1840)* (1973). Segons la seva pròpia síntesi (Lluch 1974c), es tracta d'explicar «les transformacions que va experimentar la teoria econòmica clàssica en ser absorbida o adoptada en una zona subdesenvolupada industrialment (...); modificacions [que es referien no solament a] la teoria del comerç internacional, sinó a un problema més ampli», que abraça una concepció econòmica, social i política de conjunt. Analitzar el pensament econòmic a Catalunya implica reconèixer alguns «corrents menors» en la història de la teoria econòmica però amb gran influència a Europa: el «reformisme llombard...», l'agrarisme francès, el cameralisme i romanticisme econòmic germànic o fins i tot el pensament agrarista polonès» i, al mateix temps, establir les línies de continuïtat i ruptura en els caràcters analítics i político-econòmics al llarg del període estudiat: «Continuïtat en la defensa del prohibicionisme, en la desconfiança de l'Estat, en l'interès per la formació d'un mercat peninsular, un reformisme gremial i agrari, poden ser cinc elements fonamentals». Al seu torn estableix tres etapes successives: la primera el mercantilisme industrialista (1760-1790, Romà i Rossell, Capmany i Caresmar) com una «estratègia de desenvolupament» enfrontada al mercantilisme agrarista de la Il·lustració pròxima a les institucions de l'estat espanyol, que amb el temps va definir com el model de desenvolupament «astur-lleonès» (1992b). La segona etapa és qualificada com a «industrialisme prohibicionista» (Jaume Amat) per assenyalar el nou protagonisme transformador de la indústria. I la tercera, «que podem definir com a prohibicionisme industrial dins d'un sistema general de llibertat» econòmica i política (1814-1841, Cassó, Oliver, Jaumeandreu) per possibilitar un nou esquema de desenvolupament després de la pèrdua de les colònies. En les conclusions del llibre (1973: 347-62) i en un altre treball posterior (1976b) va prestar una atenció particular a les característiques teòriques (variables estratègiques, relacions) d'aquestes etapes del pensament econòmic català per suggerir «models» interpretatius intermedis, entre l'anàlisi i les estratègies de desenvolupament de Hirschman, que podrien ser utilitzats per la història econòmica.

Des de començament dels anys setantes, Lluch va dedicar un gran esforç a la preparació de l'oposició d'Agregació d'història de les doctrines econòmiques, i en especial de l'extensa i innovadora *Memòria metodològica* (1974d). Convé destacar tres contribucions generals que tindran una repercussió posterior. La primera es refereix a l'esterilitat pràctica de la contraposició entre absolutisme i relativisme. La segona és la defensa metodològica explícita d'un enfocament denominat *història nacional* del pensament econòmic. I la tercera és l'intent d'incorporar o situar la història del pensament econòmic dins la història general de la ciència.

Lluch sostenia una posició crítica respecte a la utilització espúria de la distinció meto-

dològica rotunda entre absolutisme i relativisme plantejada per Mark Blaug (1962), que d'altra banda considerava bastant estèril (1974d). D'una banda, perquè Schumpeter, el principal historiador que havia defensat la consideració analítica, mai no havia practicat categòricament la noció de reconstrucció racional de les teories. D'altra banda, perquè Marx no era relativista. Va argumentar, per exemple, que la pràctica historiogràfica de Marx a la *Història crítica de les teories de la plusvàlua* era la d'un absolutista peculiar perquè jutjava als autors per la seva proximitat amb la teoria de l'explotació, i amb el criteri d'originalitat, constituint els plagiaris el blanc de les seves ires verbals (1977). Lluch era, per tant, favorable a superar la dualitat entre història interna i externa de la ciència econòmica, i proposava una major integració entre els tres nivells (història de la teoria econòmica, del pensament econòmic, de les ideologies o mentalitats econòmiques). És interessant comprovar que els últims anys Blaug ha abandonat les conseqüències d'aquella polèmica distinció, i ara proposa la *reconstrucció històrica* de les teories econòmiques dins del seu temps, davant la reconstrucció racional d'aleshores, amb un sentit semblant a l'enfoc plantejat als anys setanta per Meek, Macchioro i Lluch (Blaug, 1990 i 2001, Meek, 1967, Macchioro, 1970 i Lluch, 1974d).

En la tesi doctoral, Lluch va advertir que l'estudi de l'evolució del pensament econòmic en països no productors d'anàlisi econòmica plantejava especials problemes de «fusió» entre els coneixements importats i la realitat econòmica i cultural interna. Era convenient construir un *enfoc nacional* per abordar aquest problema superant «la integració deficient del pensament econòmic en una perspectiva global [i] l'absència d'una fusió satisfactòria que s'adverteix també en les «històries nacionals» del pensament econòmic més divulgades», citant a continuació Dorfman (Estats Units), Bousquet (Itàlia), Csipanki (Polònia) i Letiche (Rússia), pel seu caràcter excessivament sociològic (Lluch 1970, II: 454-55). Lluch va desenvolupar sistemàticament la tesi de l'enfoc nacional en el capítol VI de la *Memòria* (Lluch 1974d, I: 283-353) però aquest text no es va publicar, revisat, fins uns anys després, amb motiu de l'edició crítica del *Curso de economía política* de Flórez Estrada (Lluch, 1980), tancant un cercle iniciat el 1964. A partir d'uns suggeriments de Joseph Spengler i Terence Hutchinson sobre els fluxos internacionals del coneixement econòmic, el nou enfoc de la història del pensament econòmic hauria d'estar especialment preparat per estudiar la difusió, influència i adaptació de les idees econòmiques dins d'entorns econòmics, polítics i socials diferents (1974d, 1980, 1999a, 1999c).

En aquest enfoc va anar integrant alguns conceptes provinents de la història intel·lectual (A. Lovejoy), el caràcter peculiar dels processos nacionals d'industrialització i modernització (A. Gerschenkron), i les nocions d'estratègia, veu i esglaonament aportades per Albert Hirschman. L'enfoc nacional de la història del pensament econòmic ha tingut un fonamentat reconeixement acadèmic internacional (Albertone i Massoero, 1994), tant per la quantitat i qualitat d'investigacions realitzades, com per la seva consolidació institucional, tangible per exemple en l'existència d'una col·lecció específica de l'editorial Routledge, o la celebració de la tercera reunió de l'European Society for the History of Economic Thought sobre «National Traditions in Economic Thought and the Diffusion of Ideas» (València, 1999). Com va assenyalar el professor Fuentes Quintana (1999), la definició i arquitectura de l'obra monumental *Economía y economistas españoles* també s'emmarca dins l'enfoc nacional de la història del pensament econòmic.

Per últim, seguint suggeriments del professor José María López Piñero, Lluch va exposar una proposta favorable per utilitzar els mètodes «qualitatius i quantitius» de la història de la ciència en la història del pensament econòmic (Lluch, 1974d, cap. VII). En particular, durant el curs 1971-2 va coordinar (amb S. Bru, S. Lanzuela, V. Llombart i S. Almenar) el primer treball bibliomètric de la literatura econòmica mundial entre 1550 i 1850 a través del Catàleg de la Biblioteca Goldsmith de Londres, deduint una periodificació de la producció en la qual l'etapa de *maduració científica* de l'economia sembla coincidir amb la Il·lustració (Lluch, 1974b; Lluch, 1989b).

A més de la revisió de la tesi i de la *Memòria*, Lluch va reunir en el llibre *La via valenciana* (1976a) diversos assaigs articulats per presentar una interpretació nova i molt suggerent so-

bre la peculiar forma de la industrialització i el desenvolupament econòmic i social contemporani del País Valencià. El maig de 1975 va ser, de nou, detingut i acusat de formar part de l'oposició democràtica (Consell Democràtic del País Valencià).

Durant els anys 1970, Lluch va desenvolupar una important tasca de direcció d'investigadors en història del pensament econòmic, teoria econòmica i economia aplicada a les universitats de València i Barcelona. Menció particular s'ha de fer del seu impuls intel·lectual al volum de Francesc Artal, Emili Gasch, Carme Massana i Francesc Roca, *El pensament econòmic català durant la República i la guerra (1931-1939)*, publicat el 1973. A més de les tesis doctorals dirigides (sobre les quals tornaré més endavant), cal esmentar ara la direcció de nombroses tesis de llicenciatura com les de Gabriel López Casares, *Las Sociedades Económicas de Amigos del País: el caso de Murcia*, la tesi de Francisco Pérez García, *Teoría de la renta de la tierra, en David Ricardo*, la tesi d'Ignacio Jiménez Raneda, *La teoría ricardiana del valor: una formulación matemática* (les tres presentades el 1973), i la tesi de llicenciatura de Manuel López Estornell, *Una aproximación al pensamiento económico de Sempere y Guarinos* (presentada el 1977). Van ser el punt de partida d'algunes tesis doctorals i diverses publicacions, entre elles el volum de Pérez y Jiménez, *Teoría económica heterodoxa: introducción al enfoque reproductivo: Ricardo, Marx*, de 1977. Pel que fa a l'economia valenciana, les hipòtesis que havia exposat en *La via valenciana* van ser l'origen de quatre tesis doctorals degudes a José Martínez Serrano, Vicent Soler, Ernest Reig i Josep Sorribes i dels volums *Evolución de la economía valenciana 1878-1978*, i *Introducción a l'Economia del País Valencià*, publicats el 1978 i 1980 respectivament.

A més, el professor Lluch va contribuir a la difusió del pensament econòmic contemporani com a director de la secció d'economia de l'editorial Oikos-Tau, va ser també fundador i editor de les revistes de ciències socials *Recerques* i *Arguments*, i coeditor d'*Investigaciones económicas*. En un altre pla, des dels anys seixanta la majoria de les seves col·laboracions periodístiques tractaven d'aspectes controvertits de l'actualitat econòmica però també de la història econòmica.

El 1980, després de passar a la situació d'excedència especial a València per ser diputat, va sol·licitar el reingrés a la Universitat de Barcelona. Malgrat els bons oficis del professor Estapé i del Rector Badia perquè se li apliqués l'amnistia, l'administració va restituir de manera surrealista Lluch com a professor ajudant de política econòmica (lloc del qual havia estat expulsat el 1966), una posició que va acceptar sense sou i des de la qual va iniciar la seva col·laboració amb algunes tasques docents i de direcció de tesis doctorals. Durant els anys en què Lluch participà activament en les institucions polítiques (Diputat des de 1977 a 1988, Ministre de Sanitat des de 1982 a 1986) va continuar desenvolupant noves línies d'investigació que donarien lloc a publicacions successives. Tot i que amb la nova llei els professors agregats van ser assimilats a la condició de catedràtic (només calia redactar una sol·licitud), Lluch va complir un compromís verbal que afectava els membres del govern, i el 1986 es va presentar a una nova oposició i va obtenir per unanimitat la càtedra d'Història del pensament econòmic convocada ja per la pròpia Universitat de Barcelona.

Entre les noves línies d'investigació destaca, especialment, l'estudi de la influència de la Fisiocràcia a Espanya i a Europa desenvolupat tant en solitari (1984, 1985c), com en col·laboració amb el professor Lluís Argemí (1985b, 1994, 1995b, 1995c). Els primers treballs es refereixen a la influència fisiòcrata en Manuel Belgrano, il·lustrat argentí que va traduir a Espanya les *Máximes* que acompanyaven originalment el *Tableau économique*. Els estudis conjunts aborden la penetració directa i indirecta de les tesis fisiocràtiques tant en qüestions teòriques, com en política econòmica o d'organització política estrictament. La penetració teòrica no va ser rellevant, mentre que la política econòmica va ser «moderada i tímida», lligada de vegades amb la projecció de la nova agronomia. En tot cas, la influència fisiòcrata va ser molt superior del que s'havia assegurat en estudis anteriors, i amb vinculacions territorials tan diverses com el nucli central proper a Campomanes, el País Valencià o el País Basc.

D'aquesta època data la direcció de diverses tesis doctorals sobre el pensament econò-

mic al País Basc i a Andalusia, i —poc després— l'impuls de tesis i treballs conjunts amb col·legues aragonesos. D'altra banda, en aquests anys vuitanta va prosseguir amb tenacitat una revisió polèmica sobre el context històric de la política de protecció aranzelària del segle dinou (1988a), sistematitzant la tesi de la restricció exterior sobre el creixement (1993b), i reformulant la seva posició amb la tesi de l'«esglaonament fiscal» del comerç exterior a Espanya (1997b).

L'estada a l'Institut d'Estudis Avançats de Princeton va confirmar la seva admiració intel·lectual per Albert Hirschman (1992c, 1993a); el qual li va correspondre amb la seva amistat i estima (patents en el seu recent discurs en rebre el doctorat honorífic a la Universitat Complutense). En aquesta línia, cal destacar també la seva primerenca atenció per l'entorn religiós de les idees econòmiques (1970), i en particular per la rellevància del jansenisme en el desenvolupament de les noves idees sobre l'esforç, el treball i la iniciativa personal durant el segle divuit (1988d, 1998b, 1999b). Va aprofitar l'estada a Princeton per acabar un dels seus millors treballs, referit a les aportacions a l'economia matemàtica de l'economista espanyol Juan López de Peñalver (1992a), i més àmpliament de l'aritmètica política a Espanya.

Al final dels anys 1980 va prosseguir una àmplia investigació sobre la difusió i influència del cameralisme a Espanya i a tot el continent europeu, i també sobre l'existència d'un sistema econòmic compartit per diversos grups d'economistes europeus durant el segon terç del segle divuit (1997a). En particular, davant el tòpic que agermana Il·lustració i liberalisme, Lluch va sostenir que el cameralisme era un corrent molt important dins del pensament econòmic a l'Espanya del segle divuit, tot i que havia tingut una influència més gran a l'Aragó, Catalunya, el País Basc i Navarra. Per aquells autors, els mercats i l'Estat no eren realitats antitètiques sinó complementàries. Comprendre aquestes diferències el va conduir a un treball més detallat sobre els models econòmics i polítics que implícitament es confrontaren a la Guerra de Successió a Espanya (1700-1714), així com la seva conflictiva supervivència al llarg del segle.

Aquesta línia de treball s'ha plasmat en diversos articles i en els llibres *La Catalunya vençuda del segle XVIII* (1996b) i *Las Españas vencidas del siglo XVIII* (1999b), i també en els treballs monogràfics sobre els escrits de Ramón de Vilana Perlas (2000a) i sobre el comte Juan Amor de Soria amb el títol *Aragonesismo austracista (1734-1742)* (2001). El volum sobre les Espanyes vençudes conté, entre d'altres moltes aproximacions innovadores, un estudi sobre la cultura catalana després de la guerra de successió, o sobre les relacions entre sociabilitat religiosa i extensió del comerç en el segle divuit. Aquest conjunt més recent de treballs va fonamentar una interpretació crítica molt severa amb la historiografia política i econòmica del segle divuit, ancorada en un durador però implícit biaix dinàstic. Al seu torn, aquesta reflexió es va projectar en una reinterpretació de la pluralitat nacional d'Espanya, plantejada també com a alternativa a la interpretació construïda per les historiografies nacionalistes dels segles dinou i vint.

La part més important de l'obra de Lluch es dedica a la fusió i integració dels elements necessaris per aportar una interpretació de l'evolució del pensament econòmic a Catalunya i a Espanya. En primer lloc, per mitjà d'una elaboració costosa dels materials bàsics, entre els quals es troba l'estudi de la difusió i influència dels principals corrents del pensament econòmic. Recordem que Lluch va estudiar amb erudició i detall, en diferents moments, la importància del mercantilisme (no hem d'oblidar la seva edició alemanya de Luis Ortiz (1998a)), l'aritmètica política, el cameralisme, la fisiocràcia, l'economia clàssica (2000b), els industrialismes i l'escola històrica (2000c). En segon lloc, amb aquests materials va poder perfilar l'existència de diferents models, estils, tradicions i estratègies peculiars, en la història del pensament econòmic dins d'Espanya i a Europa, l'exposició dels quals ultrapassa els límits d'aquest treball.

A més d'un investigador intel·lectualment molt capaç i treballador, imaginatiu i dotat d'una curiositat contagiosa, Lluch va ser un professor brillant, i un conversador intel·ligent, simpàtic i divertit. Tòt plegat va facilitar molt la seva tasca com a mestre d'investigadors més joves, de manera que una part fonamental de la investigació actual del pensament econòmic a Espanya és obra seva i dels seus deixebles i col·laboradors. Convé recordar ara sumàriament les tesis doctorals dirigides per Lluch sobre història del pensament econòmic. La tesi de Segundo

Bru, *La economía política de Sionde de Sismondi* (presentada el 1976), parcialment publicada pel que fa al model teòric de Sismondi i a la difusió de les seves idees a Espanya; la tesi de Vicent Llombart, *Pensamiento y teoría de la política económica del Conde de Campomanes. Economía e ideología de la «Ilustración oficial» en España (1760-1790)* (presentada el 1976), donaria lloc a diverses publicacions i al volum *Campomanes, economista y político de Carlos III* (Llombart, 1992); la tesi de Salvador Almenar, *El pensamiento económico de A. Flórez Estrada. Libre-cambio, reforma agraria y de la hacienda ante la crisis del Antiguo Régimen en España* (presentada el 1976) va donar lloc a diverses publicacions i a l'edició crítica del *Curso* de Flórez el 1980. La tesi de Carme Massana, *Indústria, ciutat i propietat. El cas de Barcelona i la seva àrea (1904-1939)* (presentada el 1980) seria publicada el 1985; la tesi de Rogelio Velasco, *Orígenes y consolidación del movimiento librecambista en España, con especial referencia a Andalucía (1812-1849)* (presentada el 1989), es va publicar posteriorment amb el nom *Pensamiento económico en Andalucía* el 1989. La tesi de Jesús Astigarraga, *Pensamiento económico y reforma ilustrada de la Real Sociedad Bascongada de los Amigos del País, 1760-1793* (presentada el 1990) ha originat diverses publicacions i està en curs una edició abreujada; la tesi de Francesc Artal, *Pensament econòmic català 1840-1898: del proteccionisme al regionalisme econòmic* (presentada el 1991) ha originat diverses publicacions; igual com la tesi de Javier Usoz, *Pensamiento económico y reformismo ilustrado en Aragón, 1760-1800* (presentada el 1996).

Hi ha un grup de tesis en la direcció de les quals Lluch va tenir un paper decisiu, com a director real o com a codirector, entre les quals cal esmentar les d'Emili Gasch, *El pensamiento económico marxista a Catalunya (1969-1939)* (presentada el 1976) i parcialment publicada com a *Marx a Espanya* el 1983; la tesi de Francesc Roca, *Política urbana i pensamiento económico: Barcelona, 1901-1939* (presentada el 1977), publicada com *Política económica i territorio a Catalunya: 1901-1939*; la tesi d'Alfons Barceló, *Fundamentos y aplicaciones del enfoque reproductivo. Elementos para la crítica de la teoría económica* (presentada el 1977), la tesi d'Antón Costas, *Política económica y reforma liberal (1868-1874)* (presentada el 1981) i publicada com a llibre *Apogeo del liberalismo en «La Gloriosa»: la reforma económica en el sexenio liberal (1868-1874)* el 1988. La tesi de José Manuel Barrenechea, *Valentín de Foronda (1751-1821): un economista vasco* (presentada el 1983) es publicaria com *Valentín de Foronda, reformador y economista ilustrado* el 1984. La tesi de Joan Trullén, *Economía de la transición: economía política y política económica de los Acuerdos de la Moncloa* (presentada el 1989) ha donat lloc al volum *Fundamentos económicos de la transición política española. La política económica de los acuerdos de la Moncloa* publicat el 1993.

Tant les tesis del primer conjunt com les del segon s'han publicat amb pròlegs o introduccions d'Ernest Lluch, de manera que és possible considerar l'existència d'un ampli equip de treball amb un estil historiogràfic que posseeix elements comuns més implícits que no pas explícits. Un exemple de treball conjunt és el volum sobre els industrialismes a *Homenaje al profesor Estapé* (1997d). No fa gaire, en el pròleg de *Las Españas vencidas del siglo XVIII*, després de la sincera menció d'agraïments cap als professors Albert Hirschman, Fabian Estapé, Enrique Fuentes Quintana i Josep Fontana, Lluch afirmava que «una companyia constant ha estat la del meu «grup» d'història del pensament econòmic ibèric: Almenar, Almodóvar, Argemí, Artal, Astigarraga, Barrenechea, Bru, Cardoso, Cervera, Llombart, Malo, Pascual, Sánchez Hormigo, Usoz, Velasco y Zabalza.. Abans els ensenyava i ara m'ensenyen. Alfonso de Otazu i Antón Costas m'han escoltat» (Lluch 1999b: 21).

Lluch va contribuir de manera decisiva al projecte més ambiciós d'exposició de la història del pensament econòmic a Espanya, que ha donat lloc a *Economía y economistas españoles*, impulsada i dirigida pel professor Enrique Fuentes Quintana (8 volums, 1999-2002), com a membre de l'equip de direcció, amb la redacció de nombrosos capítols i, de manera indirecta, amb les contribucions dels seus deixebles.

La plena reincorporació de Lluch a la vida acadèmica va implicar de nou la seva participació activa i regular en les reunions d'Història del Pensament Econòmic i Història Econòmica

tant nacionals com internacionals. Va ser reconegut com a acadèmic corresponent de la Real Academia de la Historia. Era membre del consell editorial de *History of Economic Ideas*, i va ser també el promotor principal de l'Asociación Ibérica de Historia del Pensamiento Económico, que aplega els col·legues de Portugal i Espanya. A la reunió anual de l'European Society of the History of the Economic Thought (Darmstadt, febrer 2001), se li va retre un merescut homenatge.

A Lluch no li van deixar acabar alguns treballs en curs, com ara la finalització d'una edició més completa del primer memorial mercantilista europeu degut a Luis Ortiz, un treball sobre l'evolució de la corba de Phillips dins de les teories contemporànies sobre la teoria de l'ocupació, preus i salaris, i una interpretació de conjunt de la història del pensament econòmic a Espanya per ser publicada en anglès.

En observar en conjunt les més de dues-centes cinquanta referències bibliogràfiques de caràcter acadèmic escrites per Lluch, apareix amb llum pròpia el fil subtil i indestructible que les enllaça internament, però també els nexos que existeixen amb els centenars d'articles periodístics, o amb les seves intervencions parlamentàries i escrits polítics. Aquesta obra extensa i suggerent ens ha permès conèixer i comprendre el nostre passat i l'actual present amb una perspectiva més àmplia i clara. Valguin aquí les paraules de Gabriel García Márquez, perquè Lluch va dedicar el millor de la seva vida «*tratando de recomponer con tantas astillas dispersas el espejo roto de la memoria*», l'enteniment i la convivència. La seva exemplar trajectòria acadèmica i el seu valent compromís civil ens ajudaran, això espero, a millorar l'avenir.

Referencias

- ALBERTONE, M.; MASOERO, A. (eds.). (1994), *Political Economy and National Realities*, TORÍ (Fond. Luigi Einaudi).
- BLAUG, M. (1962-1968) *Teoría económica en retrospectiva*, Barcelona: L. Miracle ed.
- (1990) «On the Historiography of the Economics», dins M. Blaug (1997) *Not Only an Economist, Recent Essays*, Cheltenham: Edward Elgar, 55-65.
- (2001) «No History of Ideas, Please, We're Economists», *Journal of Economic Perspectives* 15(1): 145-164.
- FUENTES QUINTANA, E. (1999) «Ensayo introductorio», dins E. Fuentes Quintana (dir.) *Economía y economistas españoles*, vol. I: pp. 7-388.
- LLUCH, E. (1964) «Notas a la edición de la obra de Álvaro Flórez Estrada», *Anales de Economía* 8: 813-819.
- (1970) *El pensamiento económico en Cataluña entre el renacimiento económico y la revolución industrial: la irrupción de la escuela clásica y la respuesta proteccionista*. Tesis doctoral, Universitat de Barcelona, 3 vols.
- (1973) *El pensamiento económico a Catalunya (1760-1840)*, Barcelona: Edicions 62.
- (1974a) «La primera Facultat de Ciències Econòmiques de València (1937)», *Argumentos* 1: 173-77.
- (1974b) «La quantificazione nella storia delle dottrine economiche», dins *Storia del pensiero economico* 3: 20.
- (1974c) [Méritos de Ernest Lluch Martin. Text preparat per al primer exercici de la plaça de professor agregat d'Història de les Doctrines Econòmiques de la Universitat de València], 17 pàgines mecanografiades amb anotacions manuscrites, sense títol.
- (1974d) *Concepto, método, fuentes y programa de Historia de las doctrinas económicas*, Ms. 2 vols.
- (1976a) *La via valenciana*, Valencia: Ed. Tres i Quatre.
- (1976b) «La Cataluña industrial: del mercantilismo al prohibicionismo», *Información Comercial Española* n° 517, sep.
- (1977) «Marx y la historia crítica de la teoría económica», *Investigaciones económicas* 2: 229-33.
- (1980) «Introducción.- Sobre la historia nacional del pensamiento económico», dins S. Almenar (ed), A. Flórez Estrada, *Curso de Economía Política*, Madrid: Instituto de Estudios Fiscales, vii-xxxiii.
- (1984) *Acaecimientos de Manuel Belgrano, fisiócrata*, Madrid: Ed. Cultura Hispánica.
- (1985a) «Pròleg», dins P. Sraffa: *Producció de mercaderies per mitjà de mercaderies*, Ed. 62. Barcelona.
- (1985b) (amb Ll. Argemí) *Agronomía y fisiocracia en España (1750-1820)*, València: Edicions Alfons el Magnànim-IVEL.
- (1985c) «Manuel Belgrano, introduttore della fisiocrazia nell'area di lingua spagnola», *Il Pensiero Economico Moderno* IV (3): 11-26.
- (1988a) «La gira triomfal de Cobden per Espanya», *Recerques* 21: 71-90.
- (1988b) «Sraffa in Spagna», *Il Ponte*.
- (1988c) «Pròleg», dins E. Jaumeandreu, *Rudimentos de Economía Política*. Ed. Altafulla, Barcelona.
- (1988d) «Pròleg», dins B. Mandeville, *La fàula de les abelles*. Ed. 62, Barcelona.
- (1989a) «Pròleg», dins F. Romà i Rosell, *Las señales de la felicidad en España*. Ed. Altafulla, Barcelona.
- (1989b) «Ilustración y economía», *Revista de Economía* 2: 117-120.
- (1992a) «Estudio preliminar», dins J. López de Peñalver, *Escritos*. Ed. IEF Madrid.
- (1992b) «Pròleg» dins V. Llombart, *Campomanes, economista y político de Carlos III*. Ed. Alianza, Madrid.
- (1992c) «Alabanza de Albert O. Hirschman», *Revista de Economía* 14: 121-25.
- (1993a) «Albert O. Hirschman: el trasmundo de un disidente», *Claves*.
- (1993b) «La manilla exterior de la economía española», *Banca Catalana, Revista económica*, 100: 42-52.
- (1994) «Physiocracy in Spain» (amb Ll. Argemí), *History of Political Economy* 26(4): 613-27.
- (1995a) «El pensament econòmic des de Keynes fins ara», dins *Noves aproximacions al pensament econòmic*, Ed. Eumo, Vic—

- (1995b) «La diffusion internationale de la physiocratie: quelques problèmes ouverts» (amb J. L. Cardoso i Ll. Argemí) dins Ph. Steiner, T. Demals, B. Delmas, *La diffusion internationales de la physiocratie (XVIIIe-XIXe)*. Ed. P.U.Grenoble.
- (1995c) «La physiocratie en Espagne: une synthèse provisoire» (amb Ll. Argemí), dins Ph. Steiner, T. Demals, B. Delmas, *La diffusion internationales de la physiocratie (XVIIIe-XIXe)*. Ed. P.U.Grenoble.
- (1996a) «Estudio Introductorio» (amb A. Sánchez Hormigo), dins M.D. Generés, *Reflexiones políticas y Económicas sobre la población, agricultura, artes, fábricas y comercio del Reyno de Aragón*, Ed. Instituto Aragonés de Fomento. Saragossa.
- (1996b) *La Catalunya vençuda del segle XVIII*. Barcelona: Edicions 62.
- (1997a) «Cameralism beyond the germanic world: a note on Tribe», *History of Economic Ideas* 5(2): 85-99
- (1997b) «El eslabonamiento fiscal del comercio exterior», *Papeles de Economía Española* n° 73: 350-59
- (1997c) «Estudi introductorio», dins J. Caresmar, *Discurso sobre la agricultura, comercio e industria del Principado de Cataluña*, Ed. Altafulla, Barcelona.
- (1997d) «Introducción» (amb A. Costas), dins G. Bel y A. Estruch (coord.) *Industrialización en España: Entusiasmos, desencantos y rechazos. Ensayos en homenaje al profesor Fabián Estapé*, Madrid: Ed. Civitas
- (1998a) «Luis Ortiz Buch über die Frage, wie in Spanien dem Mubiggang Abhilfe zu schaffen und die Arbeit zu befördern sei», dins *Vademecum zu zwei klassikern des Spanischen wirtschaftsdenkens*. Verlag wirtschaft und finanzen ein Unternehmen der verlagsgruppe handelsblatt G.Düsseldorf.
- (1998b) «Jansenismo y Polizeiwissenschaft en Adam Smith», *Revista de Economía Aplicada* 6 (18): 157-67
- (1999a) «Economic theories seen trough a national looking glass» (amb J. L. Cardoso), dins *Third Annual Conference of ES-HET*, València.
- (1999b) *Las Españas vencidas del siglo XVIII*, Barcelona: Ed. Crítica.
- (1999c) «Las historias nacionales del pensamiento económico y España» dins E. Fuentes Quintana (ed.): *Economía y Economistas Españoles*. Barcelona: Ed.Galaxia Gutenberg. Vol. I
- (2000a) *La alternativa catalana*, Vic: Ed. Eumo.
- (2000b) «Difusión e influencia de los economistas clásicos en España» (amb S. Almenar), dins E. Fuentes Quintana (ed.): *Economía y Economistas Españoles*. Barcelona: Ed.Galaxia Gutenberg. Vol. 4
- (2000c) (amb Ll. Argemí) «El krausismo económico sin Institución Libre . La influencia germánica en España (1800-1860)», *Sistema* 157: 3-18
- (2001) Conde Juan Amor de Soria, *Aragonesismo austracista (1734-1742)*, Estudi introductor i edició d'Ernest Lluch, Saragossa: Institución Fernando el Católico
- MACCHIORO, A. (1970), *Studi di storia del pensiero economico e altri saggi*, Milán: Feltrinelli.
- MEEK, R.L. (1967 1972) *Economía e ideología y otros ensayos. Estudios sobre el desarrollo del pensamiento económico*, Barcelona: Ed. Ariel
- SCHUMPETER, J.A. (1954 1971) *Historia del análisis económico*, traducción de M. Sacristán, Barcelona: Ed. Ariel.

Entre Amor de Soria i Ernest Lluch

MIGUEL HERRERO Y RODRÍGUEZ DE MIÑÓN

Académico de número
Real Academia de Ciencias Morales y Políticas

L'origen d'aquestes línies es troba en una carta que vaig escriure a Ernest Lluch des de Milà, a mitjan novembre de 2000 i que el destinatari va llegir poc abans de la seva mort.

M'havia emportat a l'equipatge les galeres del que hauria de ser *Aragonesismo austriacista*,¹ un llibre que, si l'autor hagués viscut, jo hauria hagut de presentar a Saragossa al mes següent. En acabar de llegir-les, li vaig escriure per reiterar-li l'entusiasme sobre Amor de Soria i com era d'encertada la seva interpretació protonacional dels escrits d'aquest autor, davant les interpretacions protoliberal, a l'ús.² Una interpretació que podrà il·luminar i que en tot cas hauran de contrastar i revisar les futurs investigadors quan es conegui íntegrament la persona i l'obra del misteriós Comte.

En efecte, dues són les principals lectures que es poden fer dels textos de l'il·lustre exiliat austriacista al qual el nostre amic va dedicar els últims afanys. D'una banda, la interpretació protoparlamentària i protoliberal que José Antonio Maravall ja havia fet de *Las Comunidades de Castilla*³ i *La oposición política bajo los Austria*.⁴ Aquesta interpretació posa l'accent en l'atenció prestada per Amor de Soria a les Corts com a eina clau per al restabliment de la llibertat, segueix la tradició incoada per Martínez Marina⁵ i atén més aviat a una llibertat dels moderns, «avant la lettre», que no pas a la llibertat dels antics.⁶

D'altra banda, la interpretació foral, d'acord amb la qual Amor de Soria i tota la tradició político-jurídica en què s'insereix, presten una major atenció al complex caràcter de la Monarquia, a la pluralitat i heterogeneïtat dels seus «fragments», que no pas a la suposada representativitat, en el sentit modern del terme, de les seves institucions. No perquè la politerritorialitat descarti la representativitat com a alternativa excloent, sinó perquè la representativitat només té sentit si respon a la realitat d'uns «corpora politica» que són infungibles entre si i, cadascun d'ells, sustenta la seva pròpia representació.

Aquesta és la lectura que, progressivament, va fer Ernest Lluch i em sembla important, per entendre millor les seves idees a l'hora d'homenatjar-ne la figura, i per assolir allò que de més objectiu hi ha en la seva pròpia evolució intel·lectual, explicitar la gènesi d'aquesta interpretació.

Ernest Lluch era, com ell mateix pensava, un il·lustrat filokantià o, tal vegada, fent servir les categories suggerides per Mossèn Corts i Blay a la seva *Oració fúnebre*,⁷ un preil·lustrat apegat al «genius loci» de la seva pròpia terra catalana? Quedi per a una altra ocasió respondre a aquesta pregunta, fonamental per comprendre el personatge, i basti, per ara, amb puntualitzar els següent i, al meu parer, importants extrems.

El catalanista que Ernest Lluch sempre va ser no podia ser insensible al ferment nacionalista. Així, el 1976, seguint Hobsbawm, afirmava que el nacionalisme suposa un rotund desmentiment de les interpretacions marxistes.⁸ Certament, aquesta afirmació suposa una concepció del nacionalisme que transcendeix qualsevol vinculació partidista i, fins i tot, qualsevol formació política. El nacionalisme, que per Hobsbawm és el ferment de la consciència nacional, per Lluch no era la concreta opció nacionalista d'un o diversos partits catalans, sinó el correlat noètic de la Nació entesa com a noema. És a dir, la consciència nacional que nacionalitza els fets bruts de la realitat social i que és, alhora, inexplicable sense el pol objectiu que ella mateixa il·lumina.* I és el nacionalisme, així entès, que va permetre a qui mai no va militar en formacions nacionalistes i fins i tot va passar per adversari de les seves concepcions, superar les seves visions inicials. Perquè el nacionalisme fermenta una realitat nacional que el supera, es pot ser

1. Saragossa (Institución Fernando el Católico), 2000.

2. Vid. Maravall a *Estudios de Historia del pensamiento español (siglo XVIII)*, Madrid (Instituto de Cultura Hispánica), 1991, p. 70 i 380 i ss. Aquesta interpretació és la que explica la desqualificació com a contradictòria, de la posició d'Amor de Soria per Castellano, *Las Cortes de Castilla y su Diputación (1621-1789) entre pactismo y absolutismo*, Madrid, (Centro de Estudios Constitucionales), 1990, p. 187 i ss.

3. *Las Comunidades de Castilla. Una primera revolución moderna*, Madrid (Revista de Occidente), 1983; en especial, p. 163 i ss.

4. *La Oposición política bajo los Austrias*, Barcelona (Ariel), 1974.

5. *Teoría de las Cortes*, segona part, cap. IX (ed. Escudero, Oviedo, 1996, II, p. 79).

6. Cf. Maravall, vol. cit., p. 117.

7. Una aportació a la història de la Il·lustració i del jansenisme a Catalunya, en l'acte celebrat a la Parròquia de Sant Joan de Vilassar de Mar el diumenge 21 de gener de 2001 dia del seixanta-quatrè aniversari del seu naixement, pp. 3-4. (Aquest treball es publica en aquest número de la Revista Econòmica de Catalunya. (N. de la R.)

8. «Per una teoria dels Països Catalans», *Serra d'Or*, XVIII, (1976), núm. 198, p. 30. Una última versió de les tesis de Hobsbawm a *Nations and Nationalism since 1780*; Cambridge (Cambridge University Press), 1990.

* L'obra de Joan Nogué, *Nacionalismo y Territorio* (Lleida, Milenio, 1998) que Lluch prologa serà un retard testimoni d'això.

9. *Serra d'Or* III, (1961), núm. 9, p. 29.

10. *Ibid.* IV (1962), p. 18.

11. *Ibid.* III, núm 10 (1961), pp. 41-42.

12. Cf. P. Moussa, *Les nations prolétaires*, Paris, 1969.

13. *Serra d'Or* XIV (1971), núm. 145, p. 34.

14. *Ibid.* XIII, núm. 137, p. 32.

15. *Ibid.* IV.1962, p. 17.

16. *Ibid.* XIV (1972) núm 153, p. 37; XV, (1973) núm. 1970, p. 35 i XVI (1974) núm. 74, p. 31.

17. *Ibid.*, VI (1964) núms. 2.3, p. 23.

18. *Ibid.*, X (1968) núm. 104, p. 59; núm. 105, p. 115; XII (1970), núm. 124, p. 49; núm. 129, p. 26; núm. 134, p. 36; núm. 135, p. 31; XV (1973), núm 163, p. 27.

19. *Ibid.*, XIV, (1972), núm. 159, pp. 27 i ss.

20. Cf. *Las Españas vencidas del siglo XVIII. Claroscuros de la Ilustración*, Barcelona (Crítica), 1999.

21. Cf. «Una visión de Aragón desde el exterior», a *Ebro. Revista Aragonista de pensamiento*, I, 1, desembre 1999, pp. 17 i ss.

22. Barcelona (Edicions 62), 1999.

23. Cf. Loewenstein, *Teoría de la Constitución*, trad. esp. Barcelona (Ariel), 1964, pp. 252 i 353.

catalanista en el sentit d'assumir Catalunya com a nació i nació pròpia, sense ser nacionalista. N'hi ha prou per comprovar-ho, d'atendre la molt important, valuosa i significativa producció de l'autor aquí homenatjat, a la revista *Serra d'Or*, sens dubte un element capital en la seva bibliografia de joventut.

En efecte, en un primer moment, Lluch interpreta les tensions nacionals en funció de l'economia de la dependència. No trobo referències marxistes o filomarxistes, la qual cosa per raons circumstancials és explicable. Però són significatives les ressenyes que dedica a les obres de Dragat⁹ i Lebreu¹⁰ en les quals el fons cristià, que tant afloraria amb els anys, serveix, també, per emmascarar posicions aleshores prohibides. El que evidentment eren tensions nacionals es consideren només en funció de l'explotació econòmica, fins al punt d'explicar-les com una mera projecció espacial de les diferències de renda. Així, per exemple, a l'hora de donar compte del problema flamenc-való.¹¹ La nació dominada, en conseqüència, no és ni tan sols una nació proletària com aquells anys estava de moda de dir,¹² sinó un territori els habitants del qual han estat proletaritzats. Això és evident en l'explicació que Lluch dona dels desequilibris interregionals a Espanya, amb especial referència a Galícia,¹³ tant com de les tensions nacionals foranes, sigui en el ja esmentat cas belga o en el de Quebec.¹⁴ D'aquí la universalització de les explicacions tant com de les preocupacions. Per Lluch, Rio Muni era, en expressió de Balandier, «la face noire de notre commune inquietude».¹⁵

Però pocs anys després, l'historiador atent a la realitat no pot deixar de subratllar els invariants diferencials dels fets, protonacionals primer i nacionals després, que a Espanya hi ha, amb especial atenció al País Basc i a la Corona d'Aragó¹⁶ i el catalanista Lluch, tot i posar un especial relleu als factors econòmics a l'hora de «fer país», destaca, cada cop més, la importància del factor polític, tant per identificar els fets diferencials, com per proposar les solucions oportunes als seus problemes.¹⁷ La realitat plurinacional té així una versió econòmica que correspon a una dimensió real de la mateixa.¹⁸ D'aquí el pragmatisme de Lluch a l'hora d'estudiar, des de l'òptica de la descentralització econòmica, l'autonomia política i de reinterpretar, en clau «nacional», la funció de la burgesia catalana.¹⁹ La identitat nacional dissol així la versió de la nació de proletaris.

El substitut lògic podia haver estat la nació de ciutadans, a la qual Lluch semblava abocat atenent la circumstància política del primers vuitanta i les seves convencions il·lustrades. Per això, no ha d'estranyar que, al fil de la primera legislatura constitucional en la qual el nostre amic va ser diputat, estigués a punt de sucumbir a aquella gran banalitat que, anys després, Habermas elevaria a categoria amb el nom de «patriotisme constitucional». Però qui des de tan aviat i tant es va interessar per la Corona d'Aragó i la foralitat basca, es va forjar un ideal de nació d'institucions i ella mateixa institucional. L'afició a l'organicisme, primer dels krausistes, als quals va dedicar molta i molt primerenca atenció, després de Gierke i del mateix Savigny, al qual va acabar per aficionar-se, van fonamentar la seva innata inclinació cap a les institucions. Aquestes singularitats decantades en el temps i que generen en el seu entorn ordres concrets prenyats d'afectes. Així es desprèn dels seus estudis sobre la il·lustració catalana i dels seus paral·lels bascos.²⁰ Catalunya encapçala i s'integra en un complex més gran que és la Corona d'Aragó, l'estil de la qual va impregnar la Monarquia Catòlica i que per al polític-historiador aquí homenatjat hauria de ser la pauta de l'Espanya autonòmica.²¹

Aquesta és la interpretació que Lluch dona de Juan Amor de Soria a la seva *Alternativa Catalana*²² i que després amplia en el ja esmentat *Aragonesismo Austracista*. Pel nostre autor, Amor de Soria no és, com pretenia Maravall, un importador d'idees angleses, sinó un jurista típic de la Corona d'Aragó els antecedents i paral·lels del qual no escassegen, segons estan a punt de demostrar-nos les investigacions en curs del professor Ion Arrieta.

Per tant, allò que Lluch destaca en Amor de Soria no és tant el control que avui diríem horitzontal de la representació democràtica sobre el poder,²³ sinó el control vertical que suposa la politerritorialitat de la Monarquia. Si les Corts són importants, encara ho és més la pluralitat de *corpora politica* que simbolitzen els furs i que una pluralitat de Corts i institucions àuliques

representen. I, com ja he dit abans, no perquè una exclougui l'altra, sinó perquè els *corpora política* fonamenten la representativitat de les seves pròpies institucions. D'aquí que, davant els foralistes radicals, els mitjans en què es movia Amor de Soria no tinguessin empatx a enfortir el poder regi, sempre que se salvés la politerritorialitat i la seva expressió en la diversitat de drets propis.²⁴

Que, com si anés al darrera de les empremtes de Josep Fontana, suggerís el mateix Lluch,²⁵ les institucions forals, de no frustrar-se el 1714 i el 1839, haurien pogut derivar cap a formes constitucionals i representatives modernes, ho crec absolutament versemblant, atès el balanç d'altres experiències històriques, i no fa sinó confirmar la interpretació dels Drets Històrics com a matriu de representativitat democràtica.²⁶ De fet, i com el mateix Lluch recordaria, la representativitat de les institucions locals forals basques, tot i que molt reduïda si es mesura amb criteris actuals, era molt més àmplia i democràtica que la de les institucions constitucionals de l'època, és a dir, a mitjan segle XIX.²⁷ I el mateix autor insistiria en el profund nexa d'unió que va existir entre la reivindicació de les llibertats preburgeses i el liberalisme furista tant basc com català sense que manquin paral·lels històrics que avalin aquesta interpretació.²⁸ Però, d'aquí a interpretar la nostàlgia per les antigues Corts com una reivindicació protodemocràtica, em sembla una mica equivocat. N'hi ha prou d'atendre a la dependència del Comte Juan Amor de Soria respecte de Saavedra Fajardo i enquadrar la posició d'aquest en l'abundant doctrina espanyola de Consejos, com ja he assenyalat en una altra ocasió, en les antípodes del protoparlamentarisme.²⁹

Ara bé, aquest Amor de Soria, l'«austriacisme purificat» del qual tant entusiasmava el meu entranyable amic, a la vegada que insisteix en la politerritorialitat a totes llums protonacional d'Espanya i la consegüent contel·lació institucional tan llunyana dels constitucionalisme dels «doceañistas» o, si més no, del que va triomfar amb ells,³⁰ no qüestiona, ans al contrari, la integritat de la Monarquia Hispànica. Una Monarquia basada més en criteris normativistes que decisionistes; això és el pacte. Per això Lluch insisteix en la reivindicació de la formació política confederal que va ser la Corona d'Aragó com a mediació entre la Catalunya que ja és i aspira a afirmar-se i l'Espanya, aleshores vençuda i que de nou podria ser. La politerritorialitat i policratisme de la Corona d'Aragó seria, doncs, un model a projectar sobre tot Espanya. Així semblava entendre-ho ja el mateix Juan Amor de Soria i així ho han entès els mateixos crítics de Lluch.

Per això el mateix Ernest Lluch, en oferir-nos en castellà, corregida i augmentada, la versió de la seva obra *La Catalunya vençuda del segle XVIII* (Barcelona, 1996), va poder titular-la *Las Españas vencidas*. Si la primera me la va dedicar com aquell «en qui pensava en redactar el capítol 3» (relatiu a Amor de Soria), la versió definitiva ho va fer amb les paraules següents: «para que veamos unas Españas plenas».

24. Cf. *Aragonesismo Austracista*, cit., pp. 65 i ss.

25. «Una visión de Aragón desde el exterior», *Ebro*, cit. p. 24.

26. Cf. el meu llibre *Derechos históricos y Constitución*, Madrid (Taurus), 1998, pp. 80 i ss.

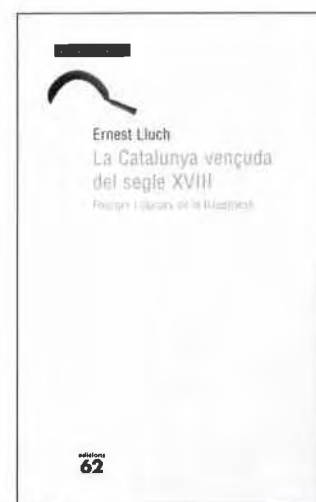
27. Cf. Lluch, «El liberalisme foralista en el segle XIX: Corona d'Aragó i País Basc», *L'Avenç*, núm. 230, novembre 1998, p. 18, seguint Otazu. Introducció a *Alfonso de Otazu e Iñigo Cortés de Velasco*, Correspondència, I, Vitoria (Diputació Foral de Àlava), 1885. Versió castellana a *Derechos históricos y Constitucionalismo útil*, Bilbao (BBV), 2000, pp. 45 i ss.

28. Lluch, *Ibid.*, Cf. «La constitució d'Aragó», a *Serra d'Or*, XV, núm. 170, p. 35. Les referències a Marx a la sèrie d'articles traduïts a l'espanyol sota el títol de *Revolución en España*, Barcelona (Ariel), 1962. Sobre els avatars del paral·lel basc, n'he donat un apunt a la meua introducció a *Alfonso de Otazu e Iñigo Cortés de Velasco*, cit. II, p. 7 i ss. Respecte a centreeuropa cf. la meua *Idea de los Derechos Históricos*, Madrid (Austral), 1991, pp. 54 i ss.

29. Cf. la meua contribució a *Libro Homenaje a José Antonio Maravall*, Madrid (CIS) 1985, II, pp. 385 i ss.

30. Cf. Lluch, «El liberalisme foralista...», cit., p. 15 i ss.

31. Cf. Albadalejo, «La España austro-húngara de Ernest Lluch», *Revista de Libros*, desembre de 1999, núm. 36, p. 13 i ss.

Ernest Lluch i l'alternativa catalana

JOSEP FONTANA

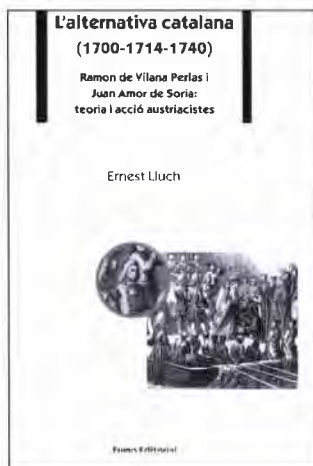
Director de l'Institut Universitari d'Història
Jaume Vicens Vives de la Universitat Pompeu Fabra

El darrer llibre d'Ernest Lluch va interessar-me molt des del primer moment, per dues raons. Una feia referència al desig de conèixer un aspecte de la història de la guerra de Successió del qual no s'acostuma a parlar: el que fa referència al que va passar *després* de la guerra. M'interessava, per una banda, conèixer l'actuació dels catalans que van seguir l'arxiduc a Viena, on sabíem que havien tingut una influència important, però ignoràvem què havien fet exactament. Tot el que per la meua part intuïa, fins aquest llibre, era que aquest clan anomenat 'espanyol', la figura clau del qual és Rialp —a Vilana se l'esmenta habitualment pel seu títol—, tenia a veure possiblement amb la mena d'orientació que havia dut l'emperador a organitzar les companyies de comerç marítim d'Ostende i de Trieste. Ara, amb aquest llibre, en sabem força més, però segurament resta encara feina a fer.

Tampoc de l'arxiduc-emperador no en sabem prou. Ens diuen que era petit i lleig, amb el llavi típic dels Àustries, que li agradava la música, que passava el temps amb la família jugant al billar o a les cartes, i que col·leccionava llibres i monedes. Sabem també, però, que estimava profundament Catalunya. En la tardor de 1740, ens diu un historiador anglès, va agafar un refredat mentre caçava i al primer signe de recuperació es va atipar de bolets, cuinats amb el seu oli català preferit i a la manera catalana, que o bé no eren bons o van resultar massa forts per a ell i li van precipitar la mort. I, segons ens diu aquest mateix historiador: «La darrera paraula que van emetre els seus llavis va ésser 'Barcelona'».

També els catalans semblen haver-lo estimat. L'ambaixador d'Àustria, príncep de Lobkowitz, va redactar en 1765 una «Description de la Principauté de Catalogne», que es troba a l'arxiu familiar Lobkowitz, dipositat avui a l'Arxiu regional d'estat de Zitenice, a Txèquia, on es diu, parlant del caràcter dels catalans: «Els catalans passen per ésser una nació laboriosa, plena de coratge i d'amor per la llibertat. Van tenir més d'una vegada la idea de fer-se independents seguint l'exemple dels holandesos. Es veuen encara avui proves de la seva indústria enmig dels impostos que els esclafen i de la duresa amb què són governats. I pel que fa al seu coratge, en van donar proves esclatants en tota la guerra de Successió d'Espanya. Els habitants de Barcelona són encara tan afectes a la memòria de l'emperador Carles VI, que conserven el seu retrat en coves i subterranis on hi posen llums a l'entorn». Una mica més endavant afegeix: «Els catalans, així que obliden una mica l'opressió sota la qual gemeguen, són naturalment alegres».

Alguns aspectes d'aquest document us poden sorprendre: «opressió», «impostos que els esclafen», «duresa amb què són governats»... Deixeu-me aclarir que aquest no és un document polític, sinó essencialment econòmic —es tracta d'un projecte, d'acord amb comerciants catalans, d'establir relacions econòmiques amb l'Imperi— i que el 1765 Viena no estava per reivindicacions a Catalunya. Ja sé que ens han venut la faula que Felip V duia una política de centralització modernitzadora i que ací tots vivien tan feliços. De felicitat no en parlen pas els testimonis d'un segle de violència com va ésser a Catalunya el XVIII. I si us mireu els documents del nou règim veureu que més que de centralització són de venjança. Podeu veure-ho, per basarnos en un text oficial, en una reial cèdula de 1718 sobre diversos punts que fan referència al govern polític i econòmic de Barcelona i dels caps de corregiment de Catalunya. Tot plegat és un seguit de prohibicions humiliants i estúpides: que els regidors no puguin vestir les seves antigues robes de cerimònia sinó que portin «el trage moderno español», que no puguin anar en carrosses de la vila «ni aun para funciones públicas, sino que hayan de ir a pie o en coches particulares», que a les funcions públiques de les esglésies no puguin seure en cadires sinó en un banc,

«permitiéndoles sólo tener una alfombra o alcatifa de lana a los pies, al igual de la longitud del banco, y no almohadillas para arrodillarse» o que «no puedan tener en la casa pública de su ayuntamiento, ni en la estancia o cuarto donde se habrán de juntar dosel alguno, sino que sólo tengan un paño de terciopelo a la pared a la testera de la mesa donde se sentaren, con mis reales armas, y que se quite y arrime el dosel que hay puesto en la Casa de la ciudad de Barcelona, en el aposento donde se juntan los administradores que era la Sala del Consejo de Ciento, y así mismo qualquier otro dosel que tengan puesto».

Res té a veure tot això amb eficàcia o centralització, sinó amb el desig d'esclafar el vell model polític de la Corona d'Aragó que Felip entén, prou correctament, com incompatible amb l'absolutisme que pretén d'imposar.

I això té a veure amb el segon aspecte a què em referia i que pot explicar el títol que li vaig suggerir a Ernest per al seu llibre. L'estudi de l'obra d'Amor de Soria és una molt interessant aportació al coneixement d'aquest projecte polític alternatiu pel qual va lluitar la Catalunya austriacista a la guerra de Successió: un projecte realment modernitzador, basat en unes corts representatives on el paper dels interessos del comerç era cada vegada més gran, com ho era als parlaments d'Holanda o de Gran Bretanya. És la mena de projecte que Capmany evocaria a les seves *Memorias*, quan lloa el vell govern de la ciutat de Barcelona, posat en mans de comerciants i menestrals, «de aquellos hombres cuyo interés particular era inseparable del general». I és el mateix projecte que sostindrà a les corts de Cadis, on exposaria una visió del passat que anunciava la imatge reivindicativa de la història de Catalunya que elaborarien posteriorment els historiadors romàntics —amb les fites essencials que són les guerres contra Felip IV i contra Felip V, sense oblidar ni tan sols la menció explícita de Rafael de Casanova—, amb la valoració positiva de les institucions vigents abans del 1714, «en que las armas de Felipe V, más poderosas que las leyes, hicieron callar todas las instituciones libres en Cataluña».

Circumstàncies de política internacional van fer que la guerra la guanyés el partit de l'absolutisme, que frenaria el progrés polític de la monarquia espanyola durant més de cent anys, fins que, desfeta i arruïnada, es veuria obligada a adoptar cap a 1837 —el d'abans són solament provatures— un sistema parlamentari representatiu com el que els catalans proposaven a començaments del segle XVIII, o el que la mateixa França havia hagut d'adoptar des de 1789. Aquest segle i escaig de retard en el desenvolupament polític que ha estat una conseqüència de la derrota de l'alternativa catalana ha pesat molt en la història d'aquest país: ha marcat el seu Sonderweg, el seu camí peculiar, i retardat, cap a la modernitat, que pot ajudar a explicar que el seu rellotge hagi anat tantes vegades a una hora distinta de la d'Europa.

I fins i tot avui, quan els nostres governants presumeixen d'apuntar-se a les novetats més rigorosament postmodernes, aquest retard podria explicar alguns fenòmens que em penso que no es poden donar en altres països europeus, ni en la major part dels africans, com que el govern espanyol feliçment regnant triés per dirigir la Biblioteca Nacional un individu que en una entrevista que li va publicar *La Vanguardia* assenyalava la poesia de Carles Riba, el Riba de *Les elegies de Bierville* que canta la necessitat vital de la llibertat, com una mostra de com les idees feixistes havien penetrat en els nacionalismes (exceptuant, està clar, el nacionalisme espanyol, que és d'una altra mena i d'origen evidentment celestial).

Per no haver de pensar que som en un país de bojos, em consolo donant a aquests fets una interpretació d'historiador: portem cent vint-i-cinc anys de retard respecte de la marxa d'Europa, gràcies al fet que en la guerra de Successió van guanyar els retrògrads. Amb raó va dir el meu vell mestre don Ramón Carande a un periodista que li demanava que resumís la història d'Espanya en dues paraules: «Demasiados retrocesos».

El llibre de Lluç ens pot il·lustrar justament sobre un d'aquests lamentables retrocessos, les conseqüències del qual encara seguim sofrint. Perquè en Ernest Lluç tant l'obra com la vida han estat una lliçó de seny i de convivència.

El pensament econòmic català segons Ernest Lluch

LLUÍS ARGEMÍ I JORDI PASCUAL

Universitat de Barcelona

A) INTRODUCCIÓ

En un document redactat uns mesos abans del seu assassinat, Ernest Lluch escrivia que tenia la intenció de fer una síntesi del pensament econòmic català des de 1700 fins a l'actualitat. L'índex proposat era el següent:

- 1) L'escolàstica a Catalunya i a la Corona d'Aragó
- 2) Les controvèrsies de meitat del sis-cents
- 3) El cas singular de Narcís Feliu de la Peña i el seu pensament econòmic austriacista
- 4) L'economia de la Il·lustració
- 5) La controvèrsia proteccionisme-lliurecanvi
- 6) El començament d'una controvèrsia: la balança fiscal i la balança de comerç
- 7) L'historicisme germànic
- 8) L'inici de les facultats d'economia

Aquest esquema es proposava ampliar el que havia iniciat quasi bé trenta anys abans, però amb la inclusió d'alguns punts metodològics, especialment el que es referia a l'ús d'un estil o enfocament «nacional», que es podria definir per quatre punts especials:

- 1) Les relacions establertes entre economia política i ciències socials, o la forma d'abordar els problemes econòmics tant des del punt de vista teòric, com ideològic com polític.
- 2) Les diferents formes d'institucionalitzar l'economia política
- 3) La importació i adaptació d'idees econòmiques estrangeres relacionades amb el debat econòmic intern.
- 4) La relació entre la reflexió teòrica i els principals problemes de l'economia nacional.

Per tant, aquesta síntesi introduïa força novetats respecte del que havia estat el seu punt de partida, *El pensament econòmic a Catalunya: la irrupció de l'escola clàssica i la resposta proteccionista*, la seva tesi doctoral. A més de la proposta metodològica, potser el més important era el canvi del punt de començament, a l'edat moderna i no 1760.

Aquest canvi cronològic era el resultat d'un llarg viatge intel·lectual, viatge que, temporalment l'havia dut, amb l'ajut d'altres autors, a ampliar el marc de la seva recerca, i geogràficament l'havia portat a ampliar el seu estudi a la totalitat d'Espanya primer, fins a l'Europa del XVIII després, per retornar finalment a Catalunya per via dels regnes de la Corona d'Aragó. Els que l'ajudaren en el viatge foren Artal, Gasch, Massana i Roca, pel que fa al segle XIX i XX a Catalunya; Almenar, Llombart i Bru, pel que fa a la Il·lustració i el segle XIX, a València i la resta d'Espanya; Astigarraga i Barrenechea, pel País Basc; Velasco per Andalusia, etc. Aquest treball sols vol ser una descripció d'aquest viatge, i de les raons que l'impulsaren...

B) EL PENSAMENT ECONÒMIC CATALÀ 1760-1840

Partint del seu primer intent de tesi de doctorat, que volia dedicar al pensament econòmic i la política econòmica espanyols (observem una constant en el treball d'Ernest Lluch, la de lligar sempre l'estudi del pensament amb la realitat) de 1868 a 1874. Havent hagut de desistir per la destrucció d'arxius fonamentals, aprofità l'avinentsa d'haver-se ficat en el tema proteccionisme-lliurecanvisme per continuar la recerca començada, però cap enrera. De la tesi *El pensament econòmic a Catalunya entre el renaixement econòmic i la revolució industrial: la irrupció de l'escola clàssica i la resposta proteccionista* sortí un llibre bàsic en un programa de recerca que Ernest inicià i també altres han continuat. El títol del llibre canvià adoptant un subtítol més compromès: *El pensament econòmic a Catalunya (1760-1840). Els orígens ideològics del proteccionisme i la presa de consciència de la burgesia catalana* (1974).

En aquesta obra passarà revista a un grapat d'autors rellevants en el seu context, bé que alguns tenen, naturalment, un relleu major que altres. Comença per Francesc Romà i Rossell (*Disertación histórico-político-legal por los Colegios y Gremios de la Ciudad de Barcelona y sus Privativas*, 1766; i *Las señales de la felicidad en España y medios de hacerlas eficaces*, 1768). Se'ls qualifica com els primers escrits econòmics de l'època, que seran punt de referència per als mercantilistes posteriors. Aquests escrits han d'ésser considerats com una part d'una ciència molt àmplia, la «ciencia del gobierno», la qual contempla una problemàtica política general. Una part fonamental de la mateixa és l'econòmica. L'objectiu és ben clar: un volum de població màxim que estigui ocupat productivament. És molt important rastrejar les influències rebudes per Romà i destaca netament la de Jacob-Friederich von Bielfeld, entre d'altres; totes les idees bàsiques del baró alemany es troben a Romà, a qui Lluch inclou dins del corrent del mercantilisme liberal.

Seguint l'ordre cronològic, Lluch estudia la figura d'Antoni de Capmany, figura d'una època en la qual la consolidació del creixement econòmic a Catalunya incideix en un major nivell de la reflexió econòmica. Destaca la defensa dels gremis. La seva estabilitat, fonamentalment econòmica, però també política i social, assegura uns mínims de treball i ingressos a tota la població. Capmany no arribarà a comprendre les característiques del nou món capitalista (la qual cosa no és gens sorprenent, sinó més aviat normal), però el seu treball serà útil per a generacions posteriors.

Jaume Caresmar, mercantilista industrialista, que plagia *Sur la législation et le commerce des grains*, de Jacques Necker (1775), és l'autor examinat a continuació, en el qual destaca, entre altres coses, l'elogi de l'emfiteusi. Lluch es decanta per atribuir l'autoria del *Discurso de 1780*, anònim, a Caresmar, tot posant de manifest el seu tarannà industrialista.

Els plantejaments de Romà, Capmany i Caresmar, que inclouen bastants trets comuns, forneixen una visió del funcionament d'una economia de caràcter mercantilista. Aquesta visió es basa en una interpretació diferent de la que es pot desprendre de Madrid estant. Lluch destacà, a més de la influència de Bielfeld sobre Romà, la de J.H.G. von Justi.

En els capítols següents Lluch tractà del pensament difós en el si de l'Acadèmia de Ciències i Arts, de la no-fundació de la *Sociedad Económica de Amigos del País de Barcelona* (opinant que aquesta no-fundació obeeiria al fet que era un instrument d'una estratègia de desenvolupament totalment allunyada de la que considerava pròpia la societat barcelonina des de Romà, reafirmada per Capmany i Caresmar) i de les Societats Econòmiques de la resta de Catalunya. Aquí Ernest mostra el seu interès pel jansenisme, en el concixement del qual seguiria treballant molts anys després.

Abans d'arribar al personatge que ocupa proporcionalment el major espai del llibre, Eudald Jaumeandreu, Ernest s'ocupà de plantejaments com el de Jaume Amat, que defensà per primera vegada la nova indústria al marge dels gremis i fou contemporani de qui va introduir el problema teòric de la protecció a la indústria naixent, Alexander Hamilton. Després s'arriba al grup de la universitat de Cervera, amb el seu màxim exponent, Ramon Llätzer de Dou i de Bas-

sols (*La Riqueza de las Naciones nuevamente explicada*). Lluch no creu que hom pugui afirmar que Dou accepti el marc general smithià. Destaca la consideració que fa Dou del treball com única font independent del valor i un tema que encara cueja: el de la polèmica amb Alcalá Galiano sobre si Catalunya «puede pagar y ha pagado ... más de lo que pagan las provincias de Castilla».

Després de fer referència a Guillem Oliver, aquesta obra de Lluch entra en el personatge més a fons estudiat, Jaumeandreu, del qual fa la primera anàlisi completa. El llibre conclou amb una al·lusió a alguns corrents heterodoxos, com el lliurecanvisme, l'industrialisme saint-simonià i el fourierisme.

El llibre fou saludat com la primera obra seriosa sobre el pensament econòmic català, i fins i tot, com un dels primers estudis del camp fet a Espanya. A més, incorporava ja una visió d'una forma de analitzar el pensament econòmic que Lluch va anar desenvolupant amb el temps, i que donà lloc a la idea d'un enfoc nacional al mateix.

C) DE CATALUNYA A VALÈNCIA I LA RESTA D'ESPANYA

El curs 1970-71, després de l'episodi de repressió que el va apartar de la seva Universitat de Barcelona, Ernest aconseguí iniciar una nova etapa docent i investigadora a la Universitat de València. Aquest fet es revelaria particularment fecund, ja que amb les seves característiques curiositat i inquietud intel·lectuals es llançà de ple a d'altres tasques de recerca, per una banda, i per altra a la creació d'un grup de deixebles alguns dels quals, amb el temps, han assolit un ben merescut lloc en els rengles de la investigació en història del pensament econòmic espanyol.

L'estada a València li permeté ampliar el seu camp d'interessos, tot revifant el seu interès pels autors valencians, fruit del qual van ésser els seus treballs sobre Gregori Mayans (1976a), Sisternes (1976b) o Tomàs Valeriola (1980). I pel que fa a la seva dimensió de suscitant de vocacions i d'estudis, dirigí tesis doctorals sobre autors rellevants dels segles XVIII i XIX espanyols. És el cas de la tesi sobre Álvaro Flórez Estrada, de Salvador Almenar, que fou seguida més endavant per l'excel·lent edició crítica del *Curso de Economía Política*, (1978), amb un pròleg on Ernest va acabar de desenvolupar la seva visió sobre l'enfoc nacional a la història del pensament econòmic; i de la tesi sobre el comte de Campomanes, de Vicent Llobart, publicada amb una introducció seva (1992); seguit així mateix de posteriors publicacions; i és també el cas de Segundo Bru i d'altres.

Tot això sense perdre de vista la contribució d'Ernest Lluch a la vida política valenciana, sempre d'acord amb aquell seu tarannà de viure integrats els aspectes intel·lectuals, històrics i d'acció en la seva vida i en la seva feina. Naturalment, aquest endinsar-se en l'estudi dels autors alhora perifèrics i vinculats amb els problemes d'Espanya, va anar treballant lentament, però de forma constant, la percepció de Lluch sobre el caràcter diferent que tingué la Il·lustració a Aragó, Catalunya i València, respecte del que adoptà a Castella. L'element diferencial es podia veure en la consciència de derrota, patent en Mayans, però en la voluntat de redreçament, que apareixia en tots. El contrapunt el posaven els asturians, com Campomanes i altres.

Més tard, l'interès pels autors dels Regnes de la Corona d'Aragó, i dels del País Basc en el període il·lustrat s'amplià a l'estudi d'autors com Generés, que prologà amb Sánchez Hormigo (1996c), o de Foronda, autor estudiat per un altre dels seus deixebles, Jesús Astigarraga.

D) LA FISIOCRÀCIA I EL CAMERALISME: D'ESPANYA A EUROPA

Amb la transició i el retorn de la democràcia, Ernest Lluch va poder retornar també a Catalunya, tot i que acadèmicament ho va fer de forma parcial. Com a diputat per Girona, i per aplicació de la Llei d'amnistia, tornava a ser professor (ajudant) de la Facultat de Barcelona, que havia deixat anys enrere. I, sense oblidar el treball fet a València, reprengué l'interès per l'estudi d'economistes catalans, que de fet no havia deixat.

Però les casualitats seguien. La troballa d'una traducció desconeguda d'un autor fisiòcrata fou el punt de partida de la següent etapa. Un tal Justo Linda Calle y Zocrar havia traduït, el 1820, durant el trienni liberal, una obra francesa amb el títol de *El orden natural y esencial de las sociedades políticas* a València. L'obra, a més, tenia força notes que intentaven aplicar el contingut a la nostra realitat. Tant l'obra com el nom incitaven a la curiositat. L'obra, perquè era una de les grans síntesis de doctrina fisiocràtica, la de Pierre Paul Mercier de la Rivière, escrita el 1767, on es descrivia el despotisme legal que defensaven aquests «economistes» francesos. L'autor, perquè era evidentment un joc de lletres, però que venint de València, va interessar Ernest. Però, amb aquesta troballa, el que calia era fer una recerca més ampla, sobre la introducció de la fisiocràcia, no sols de Mercier.

La recerca va portar finalment a esbrinar el nom del vertader autor: Juan del Castillo y Carroz, absolutista valencià, gran propietari i magistrat. I l'obra, en realitat, fou reeditada també en període absolutista, després de l'arribada dels 100.000 fills de Sant Lluís. Les notes, en aquesta nova edició, eren diferents, i l'excusa de la diferència era que en període liberal s'havien hagut de «disfressar» per a fer-les adients amb el règim polític. En conjunt, era una traducció que s'havia fet pel seu to absolutista trenta cinc anys després de la seva publicació. Però cal assenyalar que la fisiocràcia, en alguns dels seus aspectes polítics, tenia una ambigüitat molt marcada. Si bé el seu objectiu era el d'augmentar la productivitat agrícola mitjançant la millora tècnica de l'agricultura, i basar en aquesta nova agricultura el naixent sistema capitalista, l'estructura política que defensaven era la del despotisme legal. Molta gent interpretà aquest terme (i Castillo entre ells) com a despotisme d'un sobirà, mantingut per les lleis, mentre que el que volien dir els fisiòcrates era el despotisme de les lleis, que sols reflectien el funcionament natural de l'economia i la societat.

La recerca més general va aportar certes novetats. La primera, la d'un autor excepcional, Manuel Belgrano, l'heroi nacional argentí, traductor d'una de les principals obres fisiocràtiques (1984a, b). Però potser la més important fou una altra. Tòt i Belgrano, a l'inici, i Castillo, al final, la fisiocràcia tingué poc ressò al nostre país. A Castella, al segle XVIII, fou recollida en el que tenia de liberal en economia i de renovador pel que fa a les tècniques agrícoles. Però al segle XIX, el que es va recollir foren els aspectes més polítics i que permetien una interpretació reaccionària, o, com a molt, en el que tenien de racionalitzadors a l'Antic Règim. A més, la principal mostra d'aquesta segona recepció fou al País Valencià, que tenia una estructura més adaptada a les propostes fisiocràtiques (1985, 1994).

L'absència de Catalunya en l'estudi era un darrer element important. L'estructura de petita propietat agrària, amb l'emfiteusi que tant havia agradat als il·lustrats espanyols i el marcat camí cap a la manufactura, que en canvi no agradava a persones com Campomanes, podien ser la causa d'aquest desinterès per unes propostes innovadores en alguns camps.

Però, aquesta absència plantejava alhora un problema: quines altres alternatives hi havia a Europa? Quin era el camí intel·lectual que s'havia imposat a Catalunya?

El congrés sobre la difusió de la fisiocràcia a Europa, que prengué com a model el treball sobre la difusió de la fisiocràcia a Espanya, va aportar la solució. Lluch, Argemí i Cardoso foren encarregats de fer-ne la síntesi final (1995b). La forma en què la fisiocràcia s'havia difós a Espanya, malament i tard, (1995a) no era excepcional, sinó que era la regla en la majoria de països, excepció feta d'aquells amb un major desenvolupament econòmic, i amb domini burgès (com Anglaterra, o parts del nord de França i del nord d'Itàlia).

En les conclusions al treball, Ernest Lluch donava la línia a seguir per a cobrir el buit. Segons Soboul, fisiocràcia i nova agronomia eren dues de les tres forces que impulsaven les veles del progrés. La tercera, el cameralisme, l'enfocament o estil germànic d'apropar-se als fenòmens de l'administració (economia inclosa) encara estava per estudiar, tot i que alguns dels autors que Ernest havia treballat entraven en aquesta classificació (el valencià Valeriola, o Romà, per exemple). Però, en general, l'absència de recepció de la fisiocràcia fou, a l'Europa del segle XVIII, un símptoma del domini de les idees cameralistes. I semblava que, a Catalunya, en particular, però

també als altres regnes de la Corona d'Aragó, la influència germànica havia estat més forta que no pas a la resta d'Espanya (1992c).

Paral·lelament, Lluch va contribuir decisivament a la recuperació dels autors catalans que havia estudiat a la seva tesi. La reedició de Romà (1989), Caresmar (1997b), Jaumeandreu (1988c) i d'altres li va permetre avançar algunes d'aquestes noves idees, ja que alguns dels plantejaments inicials de la seva tesi necessitaven ara algunes precisions. Romà tenia alguns components cameralistes, i Caresmar tenia influències de Necker; i Necker era un dels principals autors d'un mercantilisme tardà que devia molt al cameralisme. Les introduccions a aquestes reedicions ja apuntaven en aquest sentit, que Lluch anava consolidant.

E) LA TORNADA D'EUROPA A LA CORONA D'ARAGÓ: CAMERALISME I AUSTRIACISME

El cameralisme fou la forma germànica del mercantilisme, el pensament econòmic dominant a l'Europa de l'Edat Moderna. El nom, que venia del terme llatí «camera», es referia a la hisenda dels principats alemanys. Però al segle XVIII es va transformar en un conjunt de sabers, que tenien un ensenyament universitari específic, i que incloïen tots els aspectes de l'administració dels estats, fins i tot els aspectes de les tècniques productives (agronomia, mineria, etc). La versió més moderna del cameralisme, la del segle XVIII, industrialista i amb components liberals, tenia com a grans mestres Justi, Sonnenfels i Bielfeld.

Però, de fet, el cameralisme tardà era també una variant del mercantilisme tardà, forma de pensament molt més àmplia, i a la qual els autors alemanys i austríacs (els tres citats especialment) havien contribuït a formar, ja que influenciaren molts altres: Genovesi a Nàpols, Forbonnais i Necker a París, Steuart a Anglaterra, etc. Catalunya, i per extensió els altres regnes de la Corona d'Aragó, havien estat més propers dels corrents germànics, i per tant, la visió cameralista hauria pogut arribar aquí amb més força que a d'altres indrets de l'Estat. De cop, les diferències de la Il·lustració castellana i de la Il·lustració a la Corona d'Aragó podien veure's amb una nova llum.

Tot i que sovint el cameralisme ha estat desacreditat com a «intervencionista» en moments de camí cap a la llibertat, l'estudi dels seus autors més destacats fa veure que reclamaven tant més estat com a més mercat: en definitiva, volien aprofitar totes les forces possibles per a la modernització en països econòmicament endarrerits respecte del petit nucli avançat. Ernest Lluch va fer importants contribucions a la definició del cameralisme, i mostrava, per una banda, que havia estat un desenvolupament ampli, no sols limitat a Alemanya i Àustria (1997a); i que fins i tot un autor com Smith en rebé influències, per vies curioses (1998a).

El cameralisme, a més, tenia una concepció de l'Estat que es va voler aplicar als diferents regnes a l'Imperi Austro-Hongarès, a fi de respectar les característiques de cada una de les unitats que el componien. I aquesta visió la va mantenir l'Arxiduc en la seva estada a Catalunya. La visió dels seus partidaris, els «austriacistes», podia, per tant, relacionar-se amb aquesta forma del pensament econòmic.

Amb aquest plantejament, la figura de Romà, «el primer de tots», tenia un marc específic, de record del sistema austríac que l'arxiduc havia intentat desenvolupar. La reedició de Romà va permetre aquesta reinterpretació i, amb ella, una nova visió de la Il·lustració catalana. Les obres dels cameralistes havien estat traduïdes a llocs de la Corona d'Aragó o el País Basc, i els traductors es connectaven bé tant amb d'altres il·lustrats, com amb la visió que de l'Estat tenien els membres del que s'anomenava el partit aragonès, amb el Comte d'Aranda al seu davant. *La Catalunya vençuda del segle XVIII* (1996b), juntament amb les altres Espanyes vençudes (1999a), havia mantingut un cert estil de pensar pel que fa a la forma de governar, fos aquesta forma la de governar l'economia, com la de governar la política. I en ambdós casos, l'estil català tenia elements germànics. Tant Romà, a Catalunya, com Mayans, a València, eren uns derrotats amb consciència de derrota, però amb ganes de recuperació.

Però aquest descobriment també obligava a replantejar altres problemes, i molt especialment, el de l'origen d'aquest tipus diferenciats de pensament que s'havia difós a la Corona d'Aragó. Calia anar més lluny, més enrere, per a trobar el seu origen, i molt especialment calia retornar als moments de la fi del regne dels Àustries, i a la creació intel·lectual dels seus partidaris a la Guerra de Successió, els austriacistes. Autors quasi desconeguts de fulletons sobre temes econòmics del sis-cents, altres prou coneguts com Feliu de la Penya, tots ells havien de ser re-estudiats, i a poc a poc, va anar apareixent un conjunt coherent de pensament, amb autors fins aleshores oblidats, però de gran importància política, i que formaren el nucli dels austriacistes. Molts d'aquests, que s'hagueren d'exiliar en acabar la Guerra de Successió, desenvoluparen la seva darrera activitat a Viena. Però el sentiment austriacista, o millor, l'estil austriacista, amb el component cameralista incorporat, també es mantingué en els escrits d'aquells que suportaren l'exili interior (2000a). *L'alternativa catalana* era fruit d'aquesta línia de pensament.

CONCLUSIÓ: DE NOU A CATALUNYA

L'estudi dels autors austriacistes, el que va ocupar Ernest en els darrers temps abans del seu assassinat, es va centrar en un aragonès i un català. Juan Amor de Soria, l'aragonès, era el polític teòric, mentre que Ramon de Vilana i Perlas, el català, era el polític pràctic, i de fet, el català que més alt ha arribat en una carrera política com a Ministre de l'Imperi Austro-Hongarès.

El pensament dels austriacistes (o la teoria i l'acció dels aragonesos austríacs, com Ernest hauria preferit anomenar) recollien moltes aspiracions que, a l'interior, també es mantingueren, i foren a l'inici de la represa catalana (p. e., amb Feliu de la Penya primer, i Romà i Rosell després). Potser el component econòmic no és tant important, però el component institucional ho és. La limitació dels poders reials, la importància de les corts, i més que tot, el caràcter plurinacional que ha de tenir el conjunt d'Espanya hi apareixen ben clarament (2000d). Per a Catalunya, el joc es planteja a tres nivells: el propi principat, la Corona d'Aragó i la totalitat d'Espanya, però sempre en el marc de les Constitucions de Catalunya.

El problema apareix en el suposat arcaisme d'aquesta opció, front a la modernitat de l'unitarisme borbònic. Que les Corts en temps dels Àustries no eren unes institucions modernes, no es pot dubtar, però servien de fre a les tendències despòtiques dels Reis. En d'altres aspectes, tampoc la visió dels austriacistes era més «reaccionària» que la dels borbònics (2000c). I aquests aspectes podien donar lloc a una interpretació moderna de la visió política austriacista, interpretació que calia aplicar a la nostra Constitució i que Ernest va propugnar, cosa que segurament fou una de les raons del seu assassinat (2000f).

Incidentalment, de nou apareixia en el seu estudi un element religiós que ja havia tractat en obres anteriors: el jansenisme. L'esposa de l'Arxiduc era jansenista, i els austriacistes connectaren, a Viena, amb cercles jansenistes, amb qui coincidiren en molts aspectes de política (i amb qui s'oposaren a les visions borbòniques, més lligades als jesuïtes).

Aquest fet podia relacionar-se amb d'altres importants. Per a Pierre Chaunu, conegut historiador i alhora professor de teologia calvinista, les arrels llunyanes de la reforma protestant es podien trobar en el catarisme. Tenint en compte la forta emigració d'huguenots del sud de França cap a Catalunya amb la Revocació de l'Edicte de Nantes, que Jordi Nadal havia estudiat, potser la implantació del jansenisme a Catalunya s'explicaria millor. I, el que és més important, tot i criticant les tesis weberianes, l'aptitud econòmica a Catalunya tindria més sentit. Ernest Lluch havia estudiat alguns jansenistes catalans, fins i tot a Itàlia (el germà de Vilana Perlas fou bisbe de Brindisi), i volia estudiar aquesta línia de influències.

Però la influència de les formes germàniques no va acabar amb el segle XVIII. Durant el segle XIX, a vegades per vies indirectes (generalment italianes), les idees sobre aspectes hisendístics, històrics o científics seguiren arribant a Espanya i a Catalunya des d'Alemanya. Si un cert austriacisme s'havia conservat durant tot el segle XVIII, i per alguns, el XIX era el de les influèn-

cies francesa i anglesa, el krausisme, l'agronomia de Liebig o les idees de List i dels hisendistes alemanys seguien traspassant les nostres fronteres (2000e).

EPÍLEG: LA VISIÓ NACIONAL

Ernest Lluch havia anat desenvolupat, durant tot aquest trajecte, una forma específica d'estudiar el pensament econòmic. Aquesta forma específica, que havia desenvolupat en el pròleg a l'edició de Flórez Estrada (1978), i més completament amb J. L. Cardoso (1999a,c), es referia a l'adopció d'un enfocament nacional. Evidentment, el terme «nacional» no es refereix a una entitat de dret polític, o a una que ho vol ser. El terme designa sols la voluntat d'estudiar el pensament econòmic d'una àrea determinada (cultural, política o jurídicament) en relació al desenvolupament del pensament econòmic de la resta del món. Es tracta d'evitar l'anglocentrisme o el galocentrisme tan comuns en el nostre camp, i pels quals l'únic pensament realment important és el que queda definit en els manuals, i que té una línia predeterminada que passa per Quesnay, Smith, Ricardo, Mill, Marshall, etc.. Per aquesta visió, tota la resta foren autors pels quals no cal preocupar-se, malgrat que en molts casos (p.e. els cameralistes) tingueren molta més importància en el seu temps que alguns de la via central. Els punts metodològics d'aquest enfocament Ernest els va resumir en el document que hem descrit a l'inici, i concorden perfectament amb tota la seva trajectòria, però tenen la importància que, cada vegada més, altres autors de casa i de fora començaren a practicar-los.

Evidentment, el programa que hem definit al principi encara té molts buits. Lluch havia treballat darrerament, a més d'Amor de Soria i Vilana i Perlas, en Feliu de la Peña, però encara no havia començat a treballar en els autors del segle XVII (confiava que Jaume Torras ho faria). Pel que fa als autors escolàstics catalans havia rebut l'ajut de Cosimo Perrotta, que havia estudiat al perpinyanès Giginta, opositor a alguns autors de l'Escola de Salamanca. De la segona part del segle XIX tenia l'esperança que Francesc Artal acabés la seva síntesi, i que Artal, Gasch, Massana i Roca afinessin l'estudi sobre el pensament de la República i la Guerra Civil, ampliant-ho als autors anteriors a 1930. Estem segurs que el projecte no quedarà en el buit, i tots aquells que hi hem estat implicats ens proposarem continuar la tasca.

Bibliografia

- 1974: *El Pensament econòmic a Catalunya (1760-1840)*, Barcelona, Ed. 62.
1976a: «Estudio preliminar a Mayans i Siscar, G.: *Escritos Económicos*», Ayuntamiento de Oliva, Valencia.
1976b: «La práctica económica de la Il·lustració: el valencià Manuel Sisternes i Feliu i els seus dictàmens com a Fiscal de la Audiència de Catalunya», *Primer Congreso de Historia del País Valenciano*.
— *La via valenciana*, València: Ed. Tres i Quatre.
1977: «Marx y la historia crítica de la teoría económica» *Investigaciones económicas*.
1978: «Introducción: sobre la historia nacional del pensamiento económico», a Florez Estrada, A., *Curso de Economía Política*, (Ed. S. Almenar), Madrid, Ed. Instituto de Estudios Fiscales.
1979: *Economic Development*, London, Ed. Alpha.
1980: «La Idea General de Policía de Tomas de Valeriola». *Recerques*.
1984a: *Acaecimientos de Manuel Belgrano, fisiócrata*, Madrid, Ed. Cultura Hispánica.
1984b: «Manuel Belgrano, introduttore della fisiocrazia nell'area di lingua spagnola», *Il Pensiero Economico Moderno*, Vol. 4 n.3
1985a: «Prólogo», traducció i edició, de Sraffa, P., *Producció de mercaderies per mitjà de mercaderies*. Barcelona: Ed. 62.
1985b: *Agronomía y fisiocracia en España (1750-1820)* (a Ll. Argemí). València: Ed. Alfonso V.
1988a: «La gira triunfal de Cobden por España». *Recerques*, Vol 12
1988b: «Sraffa in Spagna». *Il Ponte*.
1988c: «Prólogo». a Jaumeandreu, E., *Rudimentos de Economía Política*. Barcelona: Ed. Altafulla.
1988d: «Prólogo». a Mandeville, B., *La faula de les abelles*. Barcelona: Ed. 62.
1989: «Prólogo». In Romà i Rosell, F., *Las señales de la felicidad en España*. Barcelona: Ed. Altafulla.
1992a: «Estudio preliminar». a Lopez de Peñalver, J., *Escritos*. Madrid: Ed. Instituto de Estudios Fiscales.
1992b: «Prólogo». a Llobart, V., *Campomanes, economista y político de Carlos III*. Madrid: Ed. Alianza.
1992c: «La difusión del cameralismo y de la fisiocracia a través de Europa y en especial de España durante el siglo XVIII». *Homenaje a Juan Velarde Fuertes*. Eudema. Madrid
1993: «Albert O. Hirschman: el trascurso de un disidente». *Claves*. Vol. 35
1994: «Physiocracy in Spain» (amb Ll. Argemí). *History of Political Economy*. Vol. 26. N. 4
1995a: «El pensament econòmic desde Keynes fins ara», a *Noves aproximacions al pensament econòmic*. Vic: Ed. Eumo.
1995b: «La diffusion internationale de la physiocratie: quelques problèmes ouverts» (amb Cardoso, J. L., Argemí, Ll.). a Steiner,

- Ph. Demals, P. Delmas, P. (eds), *La diffusion internationale de la physiocratie (XVIIIe-XIXe)*. Grenoble: Presses Universitaires.
- 1995c: «La physiocratie en Espagne: une synthèse provisoire» (amb Argemí, Ll.). a Steiner, Ph. Demals, P. Delmas, P. (eds), *La diffusion internationale de la physiocratie (XVIIIe-XIXe)*. Grenoble: Presses Universitaires.
- 1995c: «Els orígens econòmics de la violència basca». *L'Avenç*. Vol 191
- 1996a: «Estudio Introductorio» (amb A. Sanchez Hormigo). a Generés, M. D., *Reflexiones políticas y Económicas sobre la población, agricultura, artes, fábricas y comercio del Reyno de Aragón*. Zaragoza: Ed. Instituto Aragonés de Fomento.
- 1996b: *La Catalunya vençuda del segle XVIII*. Barcelona: Ed. 62.
- 1997a: «Cameralism beyond the germanic world: a note on Tribe». *History of Economic Ideas*. Vol. 2
- 1997b: «Estudi introductorio». a Caresmar, J., *Discurso sobre la agricultura, comercio e industria del Principado de Cataluña*. Barcelona: Ed. Altafulla.
- 1998a: «Jansenismo y polizeiwissenschaft en Adam Smith» *Revista de Economía Aplicada*.
- 1998b: «Luis Ortiz Buch über die Frage, wie in Spanien dem Mssiggang Abhilfe zu schaffen und die Arbeit zu befördern sei». In *Vademecum zu zwei klassikern des Spanischen wirtschaftsdenkens*. Düsseldorf: Verlag wirtschaft und finanzen.
- 1999a: «Economic theories seen through a national looking glass» (with J. L. Cardoso). Paper presented at the *Third Annual Conference of ESHET*. Valencia.
- 1999b: *Las Españas vencidas del siglo XVIII*. Barcelona: Ed. Crítica.
- 1999c: «La Historias nacionales del pensamiento económico y España». a Fuentes Quintana, E. (ed), *Economía y Economistas Españoles*. Barcelona: Ed. Galaxia Gutenberg, Vol. I.
- 2000a: *La alternativa catalana*. Vic: Ed. Eumo.
- 2000b: «Difusión e influencia de los economistas clásicos en España» (amb S. Almenar). a Fuentes Quintana, E. (ed), *Economía y Economistas Españoles*. Barcelona: Ed. Galaxia Gutenberg, Vol. 4.
- 2000c: «De noms i de modernors». *L'Avenç*.
- 2000d: «Introducción» a Conde Juan Amor de Soria, *Aragonesismo austracista*. Ed. Diputación Zaragoza.
- 2000e: «El krausismo económico sin Institución Libre. La influencia germánica en España». *Sistema*.
- 2000f: *Derechos históricos y constitucionalismo útil*. Fundación BBV. Bilbao.

Ernest Lluch i la singular història del pensament econòmic del País Basc

JESÚS ASTIGARRAGA

Universidad de Zaragoza

1. Pel que fa als articles, han de veure's: «Cartas sobre Valentín de Foronda», Pròleg a l'obra de J. M. Barrenechea, *Valentín de Foronda, reformador y economista ilustrado*, Vitoria, Diputación Foral de Álava, 1984, pp. XIII-XXIV; i juntament amb J. M. Barrenechea i J. Astigarraga: «Valentín de Foronda en Navarra y el proyecto de traslación de aduanas de Berriestuechea y Zarigaitz (1781)», *Príncipe de Viana, I Congreso de Historia de Navarra de los siglos XVIII-XIX y XX*, XLVII, 1986, pp. 203-216; «En torno a una familia liberal pamplonesa del XVIII: los Vidartes», *Príncipe de Viana, I Congreso de Historia de Navarra de los siglos XVIII-XIX y XX*, XLVII, 1986, pp. 217-229. Així mateix, a més de supervisar i corregir la Tesi doctoral de J. M. Barrenechea: *Valentín de Foronda (1751-1821), un economista vasco*, presentada en el curs 1983-1984 a la Facultad de Ciencias Económicas de la Universidad del País Vasco (U.P.V.-E.H.U.), Lluch va dirigir la de J. Astigarraga: *Pensamiento económico y reforma ilustrada de la Real Sociedad Bascongada de los Amigos del País (1760-1793)*, presentada en el curs 1990-1991 a la Facultad de Ciencias Económicas i Empresariales de la Universidad de Deusto (Campus de San Sebastián); també ha dirigit recentment el treball d'investigació de Javier San Julián, presentat en el curs 1999-2000 en el Departament d'Història i Institucions Econòmiques de la Universitat de Barcelona, *José María Zuaznavar y Francia y el debate sobre el comercio de granos en Navarra a principios del siglo XIX*.

2. Ernest Lluch va participar sovint en diferents actes organitzats per les Universitats del País Basc i Deusto, la Conselleria d'Economia del Govern Basc, l'Ateneu de San Sebastián i la Real Sociedad Bascongada de los Amigos del País. Referim tot seguit aquells la contribució dels quals va ser publicada i que resulten rellevants des de la perspectiva d'aquestes línies: «Las Sociedades Económicas de Cataluña» («Asamblea del Patronato José María Quadrado sobre Sociedades Económicas» - RSVAP, San Sebastián, desembre de 1971; Diversos autores, *Las Reales Sociedades Económicas de Amigos del País y su obra*, San Sebastián, 1972, pp. 269-307); «La decadencia económica relativa de Euzkadi» («Jornadas de reflexión sobre las regiones periféricas europeas frente a los cambios mundiales» - RSVAP, Madrid, abril de 1995; BRSVAP, LI, 1995

Escriure sobre la contribució d'Ernest Lluch als estudis sobre Història del Pensament Econòmic del País Basc significa abans que res evocar la tasca d'un professor que va exercir una labor pionera de formació i d'esperó intel·lectual orientada a propiciar que aquesta mena d'estudis s'articulessin al voltant d'una activitat investigadora regular. I amb un resultat indiscutiblement positiu, ja que si a la primera meitat dels anys vuitanta, quan ell va començar a interessar-s'hi, amb prou feines havien merescut una atenció molt reduïda. I, amb l'única excepció del professor de la Universidad de Deusto, Demetrio Iparaguirre, més generalment entre especialistes de disciplines limítrofes a la Història del pensament econòmic, com ara Julio Caro, Alfonso de Otazu o Antonio Elorza, actualment comptem amb investigadors especialitzats, amb una bibliografia específica i amb una «Colección de Clásicos del Pensamiento Económico Vasco», en què s'estan reeditant les principals obres econòmiques d'autors bascos elaborades durant els segles XVIII, XIX i XX. Ara bé, potser en aquestes circumstàncies, tan important com reconèixer l'empremta que Lluch ens ha deixat, també plasmada en la publicació d'articles, l'orientació i la direcció de tesis doctorals i altres treballs d'investigació,¹ i la presentació de conferències en diversos congressos i trobades celebrats a la geografia basca,² resulti ressaltar que ell va ser el primer a apreciar que la realització d'aquesta mena d'estudis, més enllà de la mera reconstrucció acadèmica a l'ús, posseïa un sentit precís en el marc més general de la Història del Pensament Econòmic espanyol.

L'interès de Lluch es derivava d'una de les conclusions centrals de la seva obra *El pensamiento económico*. Es tractava d'analitzar si el fèrtil esquema interpretatiu que li havia permès de mostrar que els economistes catalans, ja des de l'època de la Il·lustració, havien configurat una interpretació general heterodoxa respecte als astur-castellans, hegemònics en els centres de poder de la Monarquia, es podia estendre també al cas dels economistes bascos. I tot això amb l'objectiu últim de, en allò que sens dubte constitueix un mòbil central de tota la seva trajectòria investigadora, contrarestar les «inèrcies centristes» presents en la Història del Pensament Econòmic espanyol i de procedir a una recomposició d'aquest que, partint del segle XVIII, anés integrant amb un pes específic equànime les contribucions econòmiques representatives de la perifèria peninsular fins completar una visió general espanyola. Inserir el País Basc en aquest programa era especialment necessari, a més de per les raons òbvies derivades de la seva peculiar posició política en el conjunt de la Monarquia, a causa que, com el mateix Lluch advertia, hi ha interessants trets peculiars en l'emergència i l'evolució en terra basca de la tradició econòmica moderna, ben representats en la «singularitat basca de tipus liberal i europeu» personificada en figures com l'alabès Valentín de Foronda, que en principi semblava procedent relacionar amb una major obertura cultural dels seus il·lustrats cap al món de les Llum europees.³ Ja prou roturada la Història del Pensament Econòmic basc del segle XVIII, per bé que no tancada de manera conclouent, estem en disposició de reflexionar sobre aquestes i altres idees, plasmades en la profunda obra que Lluch va dedicar al Segle de la Il·lustració.⁴

Els estudis han confirmat la Il·lustració econòmica basca com una nova i important especificitat en el conjunt de l'Espanya del segle XVIII. La primera raó explicativa d'aquest fet radica en la naturalesa de la Sociedad Bascongada, el principal organisme catalitzador en terra basco-navarresa de les idees il·lustrades, que exerceix entre 1765 i 1794 un paper molt semblant al de la Junta de Comerç de Barcelona a Catalunya. Tot i que una historiografia sense cap fissu-

ra s'ha empenyat a convertir-la en la primera —i en el seu cas el model— de les Societats Econòmiques espanyoles, resulta molt més correcte considerar-la un cas únic i aïllat entre les institucions econòmiques de la nostra Il·lustració. Això es deu, en particular, a l'estreta relació que va mantenir amb les institucions forals d'Àlaba, Guipúscoa i Biscaia, la qual cosa va dotar la Il·lustració basca en el seu conjunt d'una particular projecció institucional i política. Podriem dir, a la manera de F.Venturi, que la Bascongada es va configurar com «la punta liberal d'una voluntat reformadora»⁵ que operava en el si d'aquestes institucions, i això explica el seu particular procés formatiu, la seva prioritat i l'autonomia respecte als plans reformadors del Consell de Castella i la seva naturalesa d'òrgan «polític» al servei d'un programa il·lustrat que devia ser molt ambiciós, en pura lògica amb la vigent personalitat de les institucions forals i les seves àmplies competències culturals i socioeconòmiques. Així ho va ser de fet, ja que si, en general, en la seva faceta cultural la Sociedad bascongada sostenia l'aspiració de promoure l'educació i la investigació no solament en ciències «aplicades», sinó també en les «bàsiques», en la seva vessant econòmica destacava pel seu industrialisme, el qual incloïa la defensa del luxe, les figures de la «noblesa comerciant» i el «comerciant emprenedor» i les «companyies» industrials privades, juntament a un model agrari intensiu, respectuós amb la diversitat agrícola espanyola i d'eminent contingut liberal. La Bascongada pretenia projectar aquest programa sobre el conjunt de les tres províncies —si bé, com Lluch pensava, amb una obertura alhora respectuosa i preferencial cap a la realitat navarresa—, que, la qual cosa era una autèntica novetat històrica, eren contemplades com un espai únic, necessitat d'una major coordinació.

Així, l'operació promoguda per Campomanes el 1774-1775 a fi de generalitzar les Societats Econòmiques a la resta de la Monarquia només pot considerar-se una mena de refundació d'aquest moviment, ja al marge de la Bascongada —que va continuar mantenint el seu status diferenciat—, sobre unes bases institucionals i polítiques diferents —el protagonisme requeia ara sobre el Consell de Castella— i un també diferent programa econòmic i cultural— tot i que compartissin amb la institució basca el sentit «il·lustrat» i un mateix fons de voluntat liberalitzadora, les societats econòmiques dissenyades pel Fiscal estaven concebudes per mitigar el seu industrialisme a través d'un programa agrarista, d'«indústria popular», i ajustat a la mesura de la noblesa terratinent, reconduir cap a les arts «aplicades» la seva aposta per l'educació i la investigació en ciències bàsiques, i anul·lar el possible marge d'intervenció d'aquestes societats en l'esfera política, tot i que la plasmació en la realitat d'aquests principis podria respondre a un criteri més plural i ampli que el contemplat inicialment per l'il·lustrat asturià.

En el centre d'aquestes divergències hi havia, abans que res, dues estratègies alternatives de desenvolupament econòmic, que a més eren la manifestació de desigualtats de gran fondària respecte a l'evolució seguida per la tradició mercantilista castellana a partir de la generalització en la dècada dels anys quaranta del segle XVIII de les idees econòmiques d'Uztáriz. Lluny de veure's afectats pel gir agrari encoratjat per Ward i Campomanes, els economistes bascos, sense cap excepció significativa, es dedicaren a modernitzar i reviscolar el llegat industrialista de l'economista navarrès. Al voltant d'autors com ara Joaquín de Villarreal, Joaquín de Eguía, Nicolás de Arriquiribar, Manuel de Aguirre i Valentín de Foronda, les obres dels quals van ser elaborades durant la segona meitat d'aquest segle, va quallar una interpretació peculiar en l'anàlisi teòrica i aplicada dels problemes de les economies basca i espanyola de l'època, a la qual la Bascongada atorgaria carta de naturalesa institucional. La seva principal regularitat va consistir en el valor prioritari que tots ells van atorgar a la indústria i al comerç de manufactures com a eixos del desenvolupament econòmic, tot i que també és molt destacable la capacitat per absorbir progressivament les principals categories analítiques descobertes pels corrents previs a l'aparició de l'Economia Clàssica, des de Boisguillebert fins a Hume i els fisiòcrates francesos.

Totes aquestes qüestions aproximen sens dubte economistes bascos i catalans il·lustrats al voltant d'un substrat industrialista compartit. No obstant això, també hi ha importants discrepàncies entre tots dos col·lectius. D'una banda, entre els bascos predominen els corrents favorables a la reforma —i, en casos aïllats, l'abolició— dels gremis, en consonància amb la seva

(núm. extraordinari), pp. 57-73): «El déficit de la Hacienda Pública española y las propuestas del cameralismo» («II Seminario de Historia de la Real Sociedad Bascongada de los Amigos del País» -RS-VAP, San Sebastián, desembre de 1988; Diversos autors, *II Seminario de Historia de la Real Sociedad Bascongada de los Amigos del País*, San Sebastián, s.a., pp. 633-635); «El austracismo persistente y purificado: 1734-1741», («Foralismo, Derechos Históricos y Democracia» -U.P.V.-E.H.U., San Sebastián, juliol de 1997; Diversos autors, *Foralismo, Derechos Históricos y Democracia*, Bilbao, Fundación BBV, 1998, pp. 49-84); «El liberalismo fuerista en el siglo XIX; Corona de Aragón y País Vasco» («Derechos Históricos y Constitucionalismo útil» -U.P.V.-E.H.U., San Sebastián, juliol de 1998; Diversos autors, *Derechos Históricos y Constitucionalismo útil*, Bilbao, Fundación BBV, 2000, pp. 45-59). Sobre la ponderació de la importància del grup d'economistes bascos en el conjunt de la Història del Pensament econòmic espanyol, cal veure principalment els seus diferents estudis sobre la penetració a l'Espanya del segle XVIII de la fisiocràcia francesa i el cameralisme germànic.

3. Totes aquestes qüestions van quedar plantejades en el seu treball ja esmentat de les «Cartas sobre Valentín de Foronda», pp. XXIII-XXIV.

4. En un llibre que hem acabat recentment amb el títol provisional d'*Il·lustración, economía y Fueros*, plantejgem una innovadora interpretació global del conjunt de les institucions, idees i reformes econòmiques de la Il·lustració basca durant el període inclòs entre 1748 i 1804.

5. *Settecento riformatore*, Torí, 1969-1984, t. I, p. 569.

voluntat de promoure «noves indústries», així com les posicions proteccionistes sobre les prohibicionistes. D'altra banda, mentre que la seqüència representada per Romà-Capmany-Caresmar manté una regularitat amb escassos alts i baixos que es pot adscriure al mercantilisme liberal industrialista, en la que configuren Eguia-Arriquibar-Aguirre-Foronda es materialitza una major obertura cap al liberalisme econòmic, particularment en la generació equiparable als «homes de 1780» de la Il·lustració catalana. Aquesta qüestió cal relacionar-la amb una desigual recepció d'ideologies econòmiques en una àrea i l'altra, ja que mentre, d'acord amb l'anàlisi de Lluç, la seqüència catalana s'ordena bàsicament entorn de les obres de Bielfeld-Möser-Necker, en el cas basc, la inicial recepció de les idees econòmiques del nucli de Gournay —particularment, de Forbonnais— decisiva en els escrits d'Eguia i Arriquibar, s'obre primer al liberalisme que té la seva arrel en l'obra de Hume, autor clau en Aguirre i el «primer» Foronda, i després al poderós «gir liberal-fisiocràtic», que està subjacent al contingut de les *Cartas sobre la Economía Política* d'aquest últim.

Tot això no ve sinó a ratificar la pertinença del profund i persistent interès de Lluç d'anar desenvolupant una nova síntesi de la Història del Pensament Econòmic espanyol que evités el monopoli de la interpretació centrista al mateix temps que atengués l'ordenació espacial dels diferents corrents econòmics influents. També pel que fa a aquesta segona qüestió, la Il·lustració basca ofereix algunes qüestions d'interès. Ja que, juntament amb regularitats comunes al conjunt de la Monarquia, com la prioritària i persistent circulació i influència d'idees econòmiques provinents del liberalisme agrari, del mercantilisme liberal, sobretot el d'una forta arrel industrialista —des de Forbonnais i Plumars de Dangeul fins a Necker—, i del cameralisme germànic —tot i que cenyit a la versió de Bielfeld i amb una intensitat menor que a la Corona d'Aragó—, posseeix una particular inclinació cap a l'economia quantitativa de l'Aritmètica política —difosa a Espanya precisament de la mà de la Bascongada—, i pel que fa de cas excepcional, cap a les idees fisiòcrates. En aquest sentit, tot i que a la Il·lustració basca no hi hagi cap text econòmic fisiòcrata, en canvi, tots els seus escrits fonamentals —des del *Plan* (1763) de Peñaflores fins a les *Cartas* (1789-1794) de Foronda— es ressenten d'una utilització positiva d'idees de l'escola de Quesnay, la qual cosa permet explicar que, tot i no perdre el seu caràcter d'Il·lustració aplicada i orientada cap a la política econòmica, el nivell analític dels economistes de la Bascongada fos relativament elevat, i prova d'això és que formulessin quasi-sistemes amb conceptes analític propis dels *economistes*.

Encara que per motius diferents als exposats, la Sociedad Bascongada mereix una consideració més gran que la que se li ha estat prestant fins ara. No podem oblidar que, de la seva mà, les Llums europees van arribar a la terra dels Furs. La qüestió que aquesta circumstància plantejava de manera immediata era òbvia: a més d'il·lustrada, la Bascongada va ser foralista?; o, dit altrament, les Llums europees i els Furs bascos van ser realitats complementàries o excloents entre si? Aquesta pregunta, malgrat la seva indiscutible transcendència històrica, seguia estant mancada d'una resposta satisfactòria, perquè senzillament havia estat ignorada o s'havia contestat d'una manera poc rigorosa, tot situant la Bascongada davant d'una paradoxa insostenible: mentre que a partir de les obres de Sarraïll o Elorza no es posava en discussió la seva condició d'institució central de l'avantguarda il·lustrada espanyola, en canvi, el corrent actualment dominant en la historiografia basca, des de Fernández Albadalejo fins a Portillo o Fernández Sebastián, havia acabat introduint-la en el bàndol d'un foralisme ranci, que no hauria aportat res a la història de la foralitat i a la seva possible modernització.

Tanmateix, la nostra interpretació és ben diferent. En terra de Furs va sorgir sota la iniciativa de la Bascongada un moviment d'institucions, idees i reformes econòmiques que va representar una alternativa als programes socioeconòmics que van desplegar tant les institucions forals com el govern central, en aquest segon cas a més respecte als seus plans destinats a reformar els fonaments econòmics del sistema foral. El regionalisme espanyol de les Llums constituïria, així, un reflex de disparitats profundes sobre la manera de comprendre la mateixa Monarquia, i també de les reformes econòmiques que aquesta requeria. I, en aquesta línia, la

Bascongada constituïria l'origen d'un particular furisme (o foralisme) il·lustrat o d'una il·lustració furista (o foralista) d'enorme significació en el conjunt de la Il·lustració espanyola, que va ser el germen d'una voluntat de modernització dels ordenaments forals, que, per bé que fracassada en el seu temps, tindrà continuïtat al llarg del segle XIX. D'aquesta manera, també en el cas basc prenen vida dos «tòpics» de l'obra de Lluch que van anar cobrant força al llarg de l'extens viatge que va recórrer des d'*El pensament econòmic* fins a *Las Españas vencidas*: la Il·lustració com a programa que sobrepassa els límits de l'Antic Règim i com a despertador de la personalitat política i econòmica de minories nacionales inserides en el conjunt de la Monarquia.

Però, tot i amb això, el llegat de Lluch transcendeix aquests o uns altres assoliments científics. Els qui vam començar a aprendre Història del Pensament econòmic espanyol estudiant *El pensament econòmic*, coneixem que aquests estan supeditats al rigor d'un enfoc analític no precisament ortodox i la utilitat del qual està resistint el pas del temps. Calia eludir la temptació «presentista» d'estudiar les idees econòmiques fent-les passar només pel tamís d'aquelles que han sobreviscut, gràcies al seu major potencial analític; calia mitigar els excessos del determinisme, tot i admetent que a llarg termini les condicions materials condicionen les estructures mentals; i, finalment, sense negar la prioritat interpretativa que s'ha d'atribuir al progrés de l'Anàlisi Econòmica, convenia evitar també els excessos de l'abstracció, tot estudiant el desenvolupament de les idees en marcs temporals i espacials concrets. I, en aquest mateix sentit, tenint present que ens enfrontàvem a l'estudi d'àrees *second comer* i receptores d'idees econòmiques, cobraven una especial transcendència totes les qüestions, de naturalesa institucional o no, relacionades amb el procés de transmissió d'aquestes idees, de manera que ponderar la rellevància dels diferents corrents econòmics exigia prestar una atenció particular als canvis que aquelles experimenten en travessar les fronteres dels països. Per tant, sembla pertinent convertir les nostres troballes científiques en petites mostres de reconeixement de la idoneïtat del motlle acadèmic d'aquest *débrouillard* que va ser sempre l'Ernest Lluch que jo vaig conèixer, aquella mena de persones, el valor de les quals no és solament precisament testimonial, que s'esforcen a evadir una vegada i una altra els controls per poder així navegar més enllà de les aigües convencionals.

UNIVERSITAT DE BARCELONA

Av. Diagonal, 690
08034 Barcelona
Tel. 402 19 29
Fax 402 45 94

Divisió de Ciències Jurídiques,
Econòmiques i Socials

Departament d'Història i
Institucions Econòmiques

El socialisme és portar la màxima llibertat, la màxima igualtat i la màxima fraternitat possibles a les persones que viuen en societat. Per assolir-ho nomhi ha porou amb polítiques públiques, sinó que també cal que la moral i l'ètica de les persones canviï paral·lelament. Hem de canviar les coses però hem de canviar les persones. Penso que hem de fer nostres els valors del cristianisme primitiu i del cristianisme humanista. Hem d'incorporar els valors de la companyonia dels treballadors a la feina i a la seva organització autònoma. L'ètica del treball i de la feina ben feta ens ha de vertebrar. Col·lectivament hem de maldar per a que els flagells i causes de desigualtat desapareguin i la por a la malaltia sense assistència, la vellesa sense recursos, el no poder estudiar si es tenen condicions i ganes. Volem també que la formació de les persones ens permetin de fruita del lleure d'una manera creativa i enriquidora. Hem de fer això estenent la nostra mirada prop de nosaltres però mirant a tot el planeta que volem conservar i on la immensa majoria visqui en condicions i en una llibertat que és un fi en si mateixa.

Ernest Lluch i Martin

dos de gener de 1999

Ernest Lluch, estudiós de la cultura catalana del XVIII: una aportació a la història de la Il·lustració i del jansenisme a Catalunya*

RAMON CORTS I BLAY
Prevere

I. EL VAIG CONÈIXER...

...quan l'Ernest Lluch preparava la publicació de la seva tesi doctoral sobre el pensament econòmic a Catalunya de la segona part del XVIII i la primera del segle següent, i continuava visitant l'arxiu de la casa dels Torres Amat de Sallent. L'atreien l'emprenedora família sallentina i les seves figures de més relleu: l'arquebisbe Fèlix Amat de Palou i el seu nebot, el bisbe d'Astorga, Fèlix Torres i Amat, «il·lustrats», «jansenistes», precursors de la Renaixença.

Me n'havia parlat ja el malaguanyat Antoni Comas, professor meu a la Universitat de Barcelona, que m'invità a estudiar jo mateix Fèlix Amat. Arran d'aquest suggeriment és com vaig entrar en contacte i amb l'amistat del benivolgut mossèn Joan Bonet i Baltà, estudiós de la història eclesiàstica del Set-cents. Mossèn Bonet, sovint, em deia referint-se a l'Ernest Lluch: «aquest xicot val molt. Parla amb ell, n'aprendràs molt», i sempre ponderava —com després havia de veure-ho fer en tants d'altres— el seu caràter amable i respectuós.

Van passar els anys. Va morir la seva germana Montserrat, l'estiu de 1992. Amb en Jordi Garcia i l'Enric Lluch vam preparar-ne els funerals. Ens vam tornar a veure amb l'Ernest, com-mogut. A mi, m'acabaven de fer rector de Vilassar de Mar, i, dirigit pel pare Miquel Batllori, havia presentat ja la meua tesi sobre jansenisme i Il·lustració en l'arquebisbe de Palmira, Fèlix Amat. I és clar, va sortir també ara el jansenisme. La conversa se n'anava —ell la feia anar— al nucli més central d'aquest moviment, a aquelles preguntes que transcendeixen, a la «canya pensant» que —en paraules de Pascal— és l'home que se sap moridor i que es fa preguntes. (Pascal, *Pensées* 348).

Després va haver-hi altres ocasions, poques, de reveure'ns. Alguna vegada sols o acompanyats de la comuna amiga Mercè Zazurca. Aquí, a Vilassar, el 1993, en una vetllada al Museu Monjo en companyia de Josep Benet i del pare Miquel Batllori, per parlar en sessió pública de... la Il·lustració.

II. LA IL·LUSTRACIÓ

I a la Il·lustració voldria referir-me ara. Després ho faré respecte al jansenisme. Dos components, de diversa intensitat, de la cultura catalana del XVIII. En parlaré, de tots dos, i tindrè molt present el professor Lluch. Aquesta serà la meua aportació, que faig a tall d'homenatge.

Tothom reté que la Il·lustració és un moviment cultural de renovació d'idees i valoració de la pràctica, i de ruptura amb el passat, que arrenca dels finals del XVII, s'allarga fins a les darreries del XVIII i que derivarà, en el Vuit-cents, en el liberalisme. I dintre d'aquesta temàtica voldria ocupar-me d'un dels seus aspectes que va atreure també l'atenció d'en Lluch: el binomi Il·lustració i cristianisme o catolicisme a Espanya i, particularment, a Catalunya.

L'abundor dels estudis sobre la «Il·lustració» espanyola, entre els quals hi ha els de l'Ernest Lluch, ens permet de traçar de manera ràpida i sense dificultat les principals característi-

* Text destinat a una exposició oral en l'acte celebrat a la Parròquia de Sant Joan de Vilassar de Mar, el diumenge 21 de gener, dia del seixanta-quatre aniversari del seu naixement.

ques del catòlic «il·lustrat» espanyol de la segona meitat del segle XVIII. Els principis pels quals es guiava podien ser: fe en la cultura, la valoració dels seus aspectes pràctics i utilitaris, el dirigisme reformista, l'educació. I les armes de l'«il·lustrat»: les Sociedades de Amigos del País o les diverses acadèmies i juntes, l'obertura a l'estranger.

He parlat del reformisme cultural i econòmic, i encara m'haig de referir al reformisme eclesiàstic dels catòlics «il·lustrats». Les seves reivindicacions, les podríem sintetitzar així: la presència i actuació del laic en l'Església i el retorn a l'Església primitiva, i ací, a Espanya i a Catalunya, l'organització de l'«Església goda», per a la qual cosa comptaven amb l'ajut de la història eclesiàstica. L'ideal de l'«Església goda» significava el model d'una Església més independent de la intervenció de Roma i, per contra, amb més poder decisorí dels bisbes i del poder civil o dels reis. Els movia el desig d'una Església més pobra, fomentaven l'episcopalisme i la lluita contra la superstició. I unes notes encara de l'espiritualitat «il·lustrada»: referiments al segle XVI espanyol; l'estudi i la difusió de la Bíblia com a font de la vida espiritual, religió interior i caritat; el rigorisme i l'austeritat.

En aquesta mena de retrat robot podríem encaixar-hi més o menys del tot els «il·lustrats» de Catalunya, com els bisbes Climent de Barcelona, Armanyà de Tarragona, Lorenzana de Girona, el mateix Amat i el seu nebot Fèlix; el germà d'aquest bisbe, l'economista Jaume Torras i Amat —que estudià de passada en Lluch—; el gramàtic i pedagog mossèn Josep Pau Ballot; professors —els del seminari, per exemple—, que ensenyaven tractats d'agricultura als seus alumnes, futurs rectors rurals; advocats i comerciants; eclesiàstics i seglars que se situaven ja a les fileres de la pre-Renaixença de la llengua i cultura catalanes; rectors de parròquia que tenien cura que les llevadores fossin competents en el seu ofici o els parlaven del biberó; també aquells bisbes —fundadors de bones biblioteques i escoles, reformadors de seminaris— que es barallaven amb els portadors de gegants i capgrossos i de les àguiles ballarines de les processons, manifestació pràctica del zel episcopal «il·lustrat» en la seva lluita contra qualsevol índex de superstició o de pietat «poc il·lustrada» com, precisament, ells mateixos en deien.

Deixem ara la península i parlem un moment de l'Europa del XVIII. Triem-ne un país: França. D'il·lustrats ho eren Voltaire, D'Alambert, Diderot, Rousseau. Eren els partidaris de les *Lumières*, de les llums, de la raó; en suma, de la Il·lustració. Es declaraven, doncs, innovadors i reformistes, però no ocultaven ensem llur capteniment anticatòlic o llur religiositat deista enfront del cristianisme.

¿Es pot parlar de la mateixa manera, doncs, com d'il·lustrats», d'un bisbe prohibint que salti un capgròs a la processó del Corpus i de l'«impiu» Voltaire o d'un comte d'Aranda —que es cartejava amb Voltaire— o del ministre Roda, que després de l'expulsió dels jesuïtes aconsellava l'extermini de l'Església mateixa?

Faig una mica de caricatura; però em sembla que he plantejat la qüestió: de quina Il·lustració parlem i de com es pot tractar del binomi Il·lustració —cristianisme o catolicisme sense caure en una contradicció.

Potser l'explicació podria venir recordant que els principis fonamentals de la Il·lustració del XVIII comencen d'actuar a Europa, i a Espanya també, vers la fi del XVII. Aleshores, però, no es donava cap oposició entre la cultura il·lustrada i el cristianisme. Ans al contrari, alguns dels màxims representants de la pre-Il·lustració europea eren precisament eclesiàstics. Els principis de la pre-Il·lustració porten en si una càrrega reformadora, però no anticristiana o anticatòlica, com les *Lumières* del XVIII. Els principis pre-il·lustrats com, per exemple: la recerca d'una nova ciència, una nova filosofia, una nova crítica; tot plegat, mogut pel desig d'aplicar aquestes innovacions a la pràctica i a la vida de la societat civil i eclesial. Aquests principis podia fer-los seus, doncs, qualsevol cristià, diguem-ne «*eclairé*».

La historiografia actual mostra com els catòlics «*eclairés*» de la península —la majoria i la majoria a qui apliquem el nom d'«il·lustrats»— assimilaren l'esperit crític de les *Lumières* rebutjant, però, el racionalisme i materialisme radicals i el deisme de la Il·lustració.

Això fa pensar dues coses. La primera, que caldria relacionar la religiositat dels il·lustrats espanyols amb les tendències reformadores europees més que no pas amb allò que pròpiament

serien les *Lumières*. I encara, una segona cosa, que el criticisme i el reformisme eclesiàstic dels catòlics «il·lustrats» de després de la segona meitat del segle XVIII haurien de ser tinguts com un capteniment pre-il·lustrat en plena Il·lustració.

Tot això és el que ens ajudarà, segurament, a no incórrer en cap contradicció en parlar d'Il·lustració i cristianisme, i a entendre, per tant, l'adscripció de bisbes, eclesiàstics i seglars catòlics en les files dels il·lustrats espanyols en temps de Carles III i del seu successor.

I una darrera reflexió. Ni en l'Europa catòlica ni en la protestant el pas de la pre-Il·lustració a la Il·lustració, no pressuposà el rebuig de tot principi religiós, almenys dels més fonamentals. Pretendre, doncs, excloure de la Il·lustració tots aquells que no haguessin professat l'ateisme o el deisme seria reduir-la massa.

En Lluch responia a la qüestió dels bisbes catalans i la Il·lustració, que plantejava un historiador d'aquí, i ho feia des del marc del jansenisme. Ara en parlarem. De moment, deu quedar més o menys clar que es pot parlar de bisbes o de catòlics «il·lustrats», sols que ens hi hauríem de referir fent servir, per escrit, les cometes. I això, perquè els seus principis eren més aviat els de la pre-Il·lustració —Il·lustració al cap i a la fi— en plena Il·lustració.

III. EL JANSENISME

Entrem ara en el tema del jansenisme. Molts d'aquests «il·lustrats» de què acabo de parlar eren «jansenistes». I dit això, ens trobem ara que ens cal explicar, com abans, no un binomi, sinó perfilar un trinomi: cristianisme-jansenisme-«Il·lustració». Comencem per explicar-ne el segon element.

El jansenisme pròpiament és un corrent teològic que, des del segle XVII, havia anat prenent diverses coloracions fins arribar al XVIII, que és l'època que ens ocupa. Per més formes i ambigüitats que el nom de jansenisme pugui tenir, en el fons hi ha sempre una qüestió teològica: la llibertat de l'home davant de Déu. Si ho volem, podem revestir aquesta idea central de Déu i la llibertat humana amb la de la dificultat de l'accés de l'home a Ell. El jansenisme autèntic precisament insistint tant en la inaccessibilitat de Déu —diguem-ho així— acaba caient en un rigorisme dogmàtic; i del rigorisme dogmàtic es passa sempre al rigorisme moral. És tan difícil l'accés a Déu, complir les exigències evangèliques, que en el comportament moral —diria el jansenista— cal triar sempre el camí més difícil, el més rigorista. La traducció: vida i moral austera. No aniríem del tot desencaminats si diguéssim que el jansenisme moral és la versió catòlica del rigorisme calvinista.

He reblat el component teològic-moral del jansenisme; ara li n'afegeixo un altre: el reformisme. Començo parlant del reformisme econòmic. En Lluch parla dels efectes del jansenisme catòlic en l'economia, de la mateixa manera o semblant que la historiografia parla del calvinisme i l'economia: en termes de redreçament, iniciativa empresarial, capitalisme, etc. Per aquest camí no m'endinsó, perquè no veig clar la sendera. Aquest reformisme, és clar, arriba al camp de les activitats productives, l'agricultura —camp tan ben estudiat pel professor Lluch— i la indústria; de la ciència pràctica, de la cultura, amb les seves institucions i amb l'objectiu d'aplicar aquest reformisme a la realitat social. En suma, els anomenats jansenistes sembla que combreguen amb les actituds dels «il·lustrats».

Però el reformisme més autèntic dels més autèntics jansenistes és el reformisme eclesiàstic; val a dir, la reforma de l'Església en la línia de la valoració de la figura del bisbe i, per contra, la reducció de la potestat del Papa i de la seva infal·libilitat personal. Això ja des de l'origen del jansenisme; fonamentalment, perquè el jansenisme fou condemnat per Roma a causa, sobretot, del seu rigorisme. Els enemics naturals dels jansenistes havien de ser, per tant, els jesuïtes —lliats pel quart vot d'obediència al Pontífex Romà—, i les seves doctrines sobre la gràcia i la moral (molínisme i probabilisme) —que eren les de la majoria de la Companyia de Jesús— i a la defensa que els jesuïtes feien del papat.

Els mitjans dels jansenistes per assolir la reforma de l'Església eren el regalisme i el retorn a la primitiva disciplina eclesiàstica. Expliquem-los una mica.

En no poder venir del Papa la reforma que els jansenistes propugnaven, l'havien d'esperar dels reis —els monarques catòlics «il·lustrats»— interessats, amb llurs ministres, com els mateixos jansenistes, en aquesta reforma; més aviat però, per motius polítics i econòmics que no pas religiosos.

L'anhel dels jansenistes per retornar a l'antiga disciplina eclesiàstica significava, en realitat, l'eventual reinstauració del model preconstantinià d'organització de l'Església; és a dir, al model —idealitzat— de simplicitat dels tres primers segles de la història del cristianisme. Un model en què veien també el desenvolupament d'un govern de l'Església més col·legial, amb més poder decisor dels concilis generals o provincials.

I ara, amb aquestes pinzellades sobre el jansenisme, passo a relacionar-lo amb la Il·lustració. Ho faré «ex abrupto», amb aquesta afirmació: com més a prop hom està del jansenisme més lluny es troba de la Il·lustració.

Per explicar aquesta afirmació posaré dos exemples. El primer, el trauré de l'àmbit mateix de la teologia moral del jansenisme. Aquest corrent, com ja he dit abans, a causa de la seva concepció de la gràcia divina —pensament rigorista— té una visió força pessimista de la naturalesa i de la llibertat humanes i una desconfiança envers la capacitat de l'home per a atènyer la felicitat intramundana, a més del seu rigorisme contra la relaxació moral i el luxe. Tot això són característiques que s'adiuen ben poc amb l'optimisme il·lustrat, amb la seva confiança en la raó i en l'home.

I un segon exemple, manllevat ara del camp de les idees polítiques i filosòfiques. La reducció de la llibertat personal en els jansenistes —a causa de llur visió teològica també— els porta a acceptar pacíficament l'absolutisme monàrquic. És exactament el contrari del capteniment polític dels il·lustrats, que evolucionaran cap al liberalisme.

Els il·lustrats evolucionen cap al liberalisme, mentre que als jansenistes els tocava de convertir-se en *afrancesats*; és a dir, en partidaris de la monarquia bonapartista —representada a Espanya per Josep I—, que els asseguraria la continuació del despotisme il·lustrat, ara modernitzat per la nova dinastia francesa, sense fer el pas cap al liberalisme. Els autèntics il·lustrats són els de les Corts de Cadis, que van fer seva l'evolució política de les *Lumières* que desembocaria en la revolució francesa amb els seus principis de llibertat, igualtat i fraternitat. Principis del liberalisme que aniran evolucionant encara cap a altres formes al segle XIX.

Potser ara es pot comprendre una mica més l'afirmació que he fet fa poc: com més a prop hom està del jansenisme més lluny es troba de la Il·lustració. A cop d'ull, els jansenistes poden aparèixer com a renovadors; en realitat, però, no ho eren tant. Un exemple del que pot passar en qualsevol època en el camp del moviment d'idees.

Il·lustració i jansenisme. Conceptes als quals cal donar moltes voltes. Tantes segurament com a qualsevol manifestació de l'esperit humà, amb mirada crítica i amb comprensió. En altres paraules, classificar les persones o els moviments, o jutjar-los, sempre és molt complex i té moltes «*sfumature*».

És clar quins aspectes de la Il·lustració i del jansenisme podien atreure l'Ernest Lluch per a estudiar-los: la renovació cultural, pedagògica i econòmica, que, en general, representaven tota mena d'il·lustrats. I dels jansenistes, no pas llurs aspectes hipotecats pel rigorisme o pel pessimisme —que jo m'he entretingut a fer sobresortir— sinó llur reformisme i desig d'un retorn al cristianisme primicer. I hi afegeixo també alguns postulats del pensament teològic del jansenisme, que coneixia bé l'estudiós Lluch: la seriositat amb què el jansenista vol encarar la transcendència.

En Lluch en un text manuscrit del deu del gener de 1999 ha deixat escrit —semblaria que a tall no diré de testament, sinó de síntesi dels seus ideals respecte a l'humanisme socialista— aquests mots:

El socialisme és portar la màxima llibertat, la màxima igualtat i la màxima fraternitat possibles a les persones que viuen en societat. Per assolir-ho no n'hi ha prou amb

polítiques públiques, sinó que també cal que la moral i l'ètica de les persones canviï paral·lelament. Hem de canviar les coses però hem de canviar les persones. Penso que hem de fer nostres els valors del cristianisme primitiu i del cristianisme humanista. (Arxiu Històric del Socialisme Català, de la Fundació Rafael Campalans)

Són paraules que donarien molt per a ser comentades. Fan entendre no sols l'actuació en la vida de qui les escriví, sinó que mostren també molts dels temes que, amb insistència de mestre, estudià. Però jo ja m'aturo aquí.

No us sorprendrà que, a més, jo, que durant cinc anys m'heu vist pujar a aquest mateix lloc a predicar l'evangeli de Jesús, desitgi a l'Ernest Lluch —ben segur que no li desplaïria pas— al Lluch estudiós de la Il·lustració, de les llums, de la llum, que l'inundi ara aquella llum que és de dalt i ve de dalt. Aquella llum, vull dir, que té contorn de persona i nom de Pare. Que aquesta Llum brilli damunt seu.

Saludant el president Tarradellas i senyora acompanyat de les seves filles.

Algunes idees filosòfiques

CINTO ROS OMBRAVELLA

Universitat de Barcelona

Aquesta nota pretén referir-se a alguns elements del que podríem anomenar les idees filosòfiques d'Ernest Lluch, el seu ideari, algunes idees força, basades, «dins dels límits d'espai que toquem», en la seva obra (inclòs el publicisme), la seva vida i... les converses que, també sobre aquests temes, vaig mantenir amb l'Ernest al llarg de 40 anys (1958-1998); però, donat que tots evolucionem, em referiré a la seva personalitat ja feta des del 1980 ençà. Vaig adoptant nivells successius fins arribar a idees religioses crec que rellevants per a en Lluch.

És clar que l'Ernest va trobar a la ciència social, i concretament a l'Economia, un camp per aplicar tot el seu racionalisme positivista en el coneixement i reforma (o transformació) de la societat. En quin sentit «ideològic»? Podríem dir que ja ho va tenir molt clar des de finals dels cinquantes i començament dels seixantes: la socialdemocràcia. Una implicació d'aquest disseny és que per a ell la ciència econòmica sempre va ser ciència social i empírica i, si voleu, «útil» com a estri per racionalitzar la política econòmica (la multidisciplinarietat se'n derivava). En el fons, la política econòmica com a matèria sempre centrà el seu interès i la veia basada en la «bona» teoria econòmica (Etapé), però va tirar més cap a la història econòmica, de les idees i les institucions, i la que podríem anomenar, des de Morazé, la història global. La demografia i l'urbanisme també el van interessar i ocupar molt. Tot plegat amb una certa influència francesa i italiana, no tant anglosaxona (de la sociologia i la politologia en tenia, en canvi, un concepte «tou»).

Per cert: un socialdemòcrata que com a ministre pot portar a terme la sanitat pública universal, una de les peces claus de la «igualtat d'oportunitats», una de les bases de la seva concepció de reforma social! (Vegeu la nota de l'Arxiu de la Fundació Campalans reproduïda en aquest número de la REC). Però anem a un altre nivell també ben profund (idees marc, idees força). Em refereixo al nivell de l'ètica personal si voleu de l'home socialdemòcrata al qual li diu, a la mateixa nota-declaració esmentada: «Hem d'incorporar el valor de la companyonia dels treballadors a la feina i a la seva organització autònoma. *L'ètica del treball i de la feina ben feta*» (El subratllat és meu). Heus ací la seva exaltació del *treball* com a valor personal i, per tant, social (de vegades, amb ironia, em deia que jo era «treballista», per laborista, i que això no es portava gaire al país). I *la feina ben feta*, un cert perfeccionisme en el treball científic que ell va exercir per exemple amb la seva gran «crudició funcional». Potser un influx d'orsí de les seves denses lectures juvenils, de tota mena (també una convalescència per malaltia).

També podria afirmar que un altre tret d'ètica personal per a ell era l'austeritat. No li agradava gens la despesa «tonta», el malbaratament i, menys, els luxes. Si fou keynesià, que ho va ser, ho era d'inversió i no de consum excessiu. Amant de l'esport, com a protagonista i com a espectador, més enllà, estava interessat socialment «per fruit del lleure d'una manera creativa i enriquidora» i això implica nivells de formació (altra vegada la nota abans esmentada).

La mateixa nota-declaració, recordeu de gener del 99, acaba així: «Hem de fer això estent la nostra mirada prop de nosaltres, però mirant tot el planeta que volem conservar i on la immensa majoria visqui en condicions i en una llibertat que és un fi en si mateixa». Solidaritat, per tant, preocupació mediambiental i valor llibertat. L'Ernest mai no va combregar amb fórmules o sistemes de selectivisme més o menys totalitari, però, en canvi, va mostrar algun interès positiu per l'autogestió socialista de Iugoslàvia (també fracassada econòmicament).

Però, per acabar, anem a un altre nivell que pot ser considerat (dic «pot ser») més profund: el de les idees filosòfico-religioses. Puc partir d'una declaració de la mateixa densa nota de l'arxiu de la Fundació Campalans: «Penso que hem de fer nostres els valors del cristianisme pri-

mitiu i del cristianisme humanista». Aquesta pensada de Lluch —primeres educacions als germans La Salle, Pitet, Josepets— és complexa ja que parla d'incorporar al seu pensament socialista valors cristians que podríem anomenar de purs, és a dir, lluny de l'orientació general de l'església catòlica espanyola o catalana (Concili Vaticà?). I aleshores, què?

Ell mateix ens va donar més pistes d'aquest dimensió seva. Recordeu bé els seus articles dels dijous a *La Vanguardia*? Hi tractava de tot, potser del que menys, d'economia. Doncs bé, a tres o quatre d'aquests articles, com de passada, es declarà *jansenista i pascalià* (de Pascal). Crec que la majoria dels lectors/es no ho van entendre. Em vaig quedar «desmarat», «epatat» i vaig haver de documentar-me. I és que el fundador d'aquest corrent —herètic a trams— del cristianisme fou Cornelius Jansen, teòleg holandès (1685-1638). La seva teologia que va influir prou Pascal, era l'agustiniana i propugnava un rigorisme moral radical, contrari al molinisme i als jesuïtes de l'època, i la seva doctrina de la gràcia era bàsicament determinista; al XVII van arribar a fer un cisma als Països Baixos.

A Catalunya, als Països Catalans, van tenir una influència notable. Manuel Martí, a Alacant, Maïans molt «bíblic», Josep Terme bisbe d'Oriola i Rafael Lassala, bisbe de Solsona, entre d'altres. Més tard, Josep Climent, a la seu de Barcelona, Francesc Armanyà, bisbe de Tarragona... i els Torres Amat lligats als estudis bíblics i també a la Renaixença (segons l'Enciclopèdia Catalana).

Aquests referents del XVIII i XIX, no fan una certa flaire de protestantisme? De vegades, li havia preguntat a l'Ernest si no s'hagués fet a Catalunya, de poder, protestant. No m'ho negava. Altres vegades li vaig preguntar pel panteisme, com a fórmula de creença teïsta difosa. No. Cal recordar els seus contactes constants amb Montserrat, amb *Serra d'Or*, i després amb els seus propis premis Serra d'Or de Recerca, amb Massot, Sarsanedas... Eren contactes estrictament intel·lectuals o professionals, o es pot parlar d'alguna cosa més?

No ho tinc clar ni hi entenc prou. Però l'interès d'Ernest Lluch pel nivell d'idees filosòfico-religioses sembla palès i perllongat (aquests articles de *La Vanguardia* foren, és clar, de la segona meitat dels norantes). Ernest cristià? Potser sí. Però sempre en o de formes lluchianes. Pau per l'Ernest!

Bibliografia, activitat
periodística i notes

La bibliografia d'Ernest Lluch

EUGENI GIRAL QUINTANA

Doctor en Ciències Econòmiques
Universitat Autònoma de Barcelona

En voler recollir l'obra d'Ernest Lluch m'he quedat sorprès pel gran nombre de treballs que va veure editats. Per a realitzar-los calia una gran capacitat de treball, i una molt bona organització del temps. La bibliografia que us ofereixo en aquesta col·laboració recull les principals fites de la seva obra «seriosa», o «científica», de contingut econòmic, deixant per a una edició ja compromesa amb el CeDoC (Fons de Documentació Política Contemporània) de la U.A.B. la ressenya de la seva obra completa, incloses les col·laboracions a revistes i diaris.

Ernest Lluch tenia una especial preocupació per publicar els seus coneixements. Creia que era un deure dels economistes augmentar el nivell de raonament econòmic dels ciutadans, i, per tant, assegurava que calia oferir a través dels mitjans de comunicació informacions i raonaments que fessin més comprensibles els problemes econòmics. El seu mestre Fabian Estapé n'havia mostrat el camí des de feia molts anys, i ell va seguir-lo, i va incitar-nos a d'altres a examplar-lo. Ja en els darrers temps d'estudiant va iniciar les seves col·laboracions a *Germinabit*, on publicà el seu primer treball, a *Serra d'Or*, o a *Promos*, publicacions des de les quals va exercir un indubtable mestratge, i on va publicar sovint veritables investigacions originals. La tasca de reflexió la va ampliar treballant moltes vegades amb col·legues que figuren ara com a coautors dels treballs. Tampoc no es pot oblidar que va obrir a molts companys les tribunes de què disposava encarregant-los articles, traduccions o obres que suggeria, discutia i corregia amb cura i amb molt de profit. Pot ser-ne una mostra l'enorme tasca feta amb l'acord de l'editor Jordi Garcia i del seu germà Enric Lluch, a l'editorial Oikos Tau de Vilassar de Mar. O la que impulsà des del consell d'administració d'Edicions 62. La divulgació no li feia deixar de banda la tasca més pròpiament investigadora, que s'accentuà després de la lectura de la seva tesi, l'any 1970, i que prengué volada definitiva durant la seva estada a València. Aquesta faceta no l'abandonaria mai més, ni tan sols els anys en què les responsabilitats governamentals ho haurien explicat. Per a possibilitar-ho va impulsar la creació, junt amb d'altres companys, de revistes com *España Económica*, *Recerques*, o *Arguments*. Després de la seva estada als Estats Units, les publicacions encara van augmentar, convençut com estava que la publicació dels treballs és el camí científic per excel·lència en les ciències socials, i l'òptim per assolir ressò en cercles una mica amplis.

L'Ernest compartia —i impulsava— una concepció dels economistes com a professionals «de moda» en els primers anys 60. Més d'un recorda la contrarietat que tingué quan en el primer recull sistemàtic de la producció dels economistes catalans moderns, (l'obra de la Comisión Mixta de Coordinación Estadística: *Bibliografía económica de Cataluña 1960 — 1969*. Barcelona, CMCE, 1971. 116 pp. Serie bibliogràfica, 2), tan sols s'hi recolliren 22 treballs seus, col·locant-lo com el segon economista català pel nombre de treballs publicats. En la segona versió de l'obra (*Bibliografía económica de Cataluña 1960 — 1973*. Barcelona Consorcio de Información y Documentación de Cataluña, 1975. 374 pp.) ja hi encapçalava la llista d'autors amb 38 treballs recollits. Va ser un títol que l'enorgullia i que va voler mantenir sempre. Molts anys més tard quan es posà en marxa el Catàleg Col·lectiu de les Universitats de Catalunya, sovint feia constar en les converses amb quantes entrades comptava ell o d'altres, argument que reforçava les seves ironies sobre els amics, i especialment enemics, tractats d'àgrafs.

A partir de 1985 la preocupació per publicar s'accentuà. Era per ell una obligació sagrada mantenir al dia el fitxer que es porta dels investigadors en el Ministeri d'Educació. En Lluís Argemí va trobar entre els seus papers una còpia de la darrera relació lliurada, pocs mesos abans del seu assassinat, com a complement del seu «curriculum vitae» normalitzat, i que citava 221

Ernest Lluch amb intel·lectuals i polítics catalans al Port d'Aiguablava, amb motiu de les jornades Catalunya-Espanya organitzades per la Fundación Encuentro.

publicacions. Feia temps que m'havia demanat que li passés una còpia de les referències que jo anava recopilant, per tal de poder-la ampliar, conscient com era de no haver-ho ressenyat tot.

Ara he posat ordre en les diverses relacions d'obres de l'Ernest. A partir de la seva relació inicial hi he creuat, depurat, i afegit les que figuren en les bases de dades de l'ISBN, (15); ISOC del C.S.I.C. (68), CCUC; (115); i les del Catàleg Col·lectiu de les Universitats Espanyoles REBIUM, (202). He localitzat, i obtingut una còpia de tots els treballs. Aquest recull de tots els documents serà lliurat a l'Arxiu Ernest Lluch quan pròximament es posi en funcionament, com una tasca inicial de la «Fundació Ernest Lluch». També es facilitarà aquesta documentació a les principals biblioteques catalanes i estatals per tal de difondre el seu pensament i les aportacions a la cultura, un cop resoltos tots els problemes de la propietat intel·lectual. Serà una manera d'ampliar les referències que avui figuren a la Library of Congress (17), o al Catalogue Collectif de France (20).

En aquesta tasca de localització i recollida, a més dels meus propis exemplars, me n'han facilitat d'altres els amics Lluís Argemí, Joan B. Culla, Emili Gasch, i la seva filla Rosa Lluch Bramón. Altres còpies les he obtingudes de les biblioteques de l'Ateneu Barcelonès, de la Biblioteca Municipal (Donosti), Biblioteca Nacional (Madrid), Biblioteca Valenciana (València), Centre de Lectura (Reus), de Ciències Socials «Gregori Mayans» de la Universitat de València (València), del Col·legi d'Arquitectes (Barcelona), Facultat de Ciències Econòmiques i Empresarials de la Universitat de Barcelona, de la Koldo Mitxelena Kulturaldea (Donosti), Ministeri de Sanitat i Consum (Madrid), i de les biblioteques de la Universitat Autònoma de Barcelona (CeDoC, Ciències Socials, Hemeroteca General, Humanitats, Institut d'Estudis Territorials). En totes elles m'ha ajudat amablement en la meua recerca el seu personal, i vull personalitzar el meu agraïment a tots ells en els noms de Carme Ferrer, Carmen Linares Soler, i Ferran Ballester Rodríguez.

La relació adjunta aplega tan sols els treballs de contingut econòmic. I encara, per simplificar-la, només recull la versió més elaborada quan existeixen diverses versions sobre el mateix tema. És doncs una mostra parcial però ben representativa de l'enorme treball realitzat per l'Ernest. Les inicials LL.M., E, indiquen l'autoria en col·laboració, figurant sencers els cognoms i nom del coautors. Són d'ell sol els que no tenen cap indicació d'autor.

M'alegro molt d'haver pogut ressenyar tants treballs d'Ernest Lluch. I he de confessar que encara admiro més la seva enorme capacitat de treball. Quan d'ací a un temps hi afegim la relació de les tesis que va dirigir, o les col·laboracions periodístiques, el gruix serà extraordinari. És ben clar que l'enorme obra va fonamentar el seu alt grau de coneixement entre les persones

del país preocupades intel·lectualment, i que aquest coneixement i valoració és a la base de l'ampli rebuig que va provocar el seu assassinat. Em sembla que l'Ernest Lluch té garantit, per la seva extensa obra, un lloc d'honor, per sempre, entre els economistes catalans.

Llibres

- LL.M., E. i GIRAL QUINTANA, E. (1967): *L'Economia de la regió de l'Ebre*, Barcelona: Banca Catalana. Servei d'estudis, 58 pp. Estudis Comarcals.
- , (1968): *L'Economia de la regió de Tarragona*, Barcelona: Banca Catalana. Servei d'Estudis, 92 pp. + 7 pp. de fotos + 21 mapes. Estudis Comarcals.
- LL. M., E. i GASPAR FARRERAS, J. (1969): *Els preus de terrenys industrials a Catalunya. Una primera guia analitzada*, Barcelona: Banca Catalana. Servei d'Estudis, 1969. 40 pp. + [2] f. pleg.
- El pensamiento económico en Cataluña entre el renacimiento económico y la protección industrial: la integración de la escuela clásica y la respuesta proteccionista* (1970): [Tesis doctoral]. Barcelona: Universidad de Barcelona. Facultad de Ciencias Económicas y Comerciales, V.I. 229 pp. V.II. 228 pp. V.III. Apéndice documental, 261 pp. [Mecanografía].
- LL. M., E. i SERÓ ESTEVE (1970), R.: *La regió fruitera de Lleida*, Barcelona: Banca Catalana. Servei d'Estudis, 141 pp. Estudis d'economia catalana.
- LL. M., E. i GASPAR FARRERAS, J. (1972): *Preus del sol a Catalunya*, Barcelona: Banca Catalana. Servei d'Estudis, V. I. 332 pp.. V. II. mapes + 5 f. pleg.
- LL. M., E. i CAMPISTOL CIRERA, P. (1972): *Les conseqüències comarcals del turisme a la Costa Brava de Sant Feliu de Guixols a Pala-mós*, Barcelona: Banca Catalana. Servei d'Estudis, 118 pp.
- , *El pensament econòmic a Catalunya (1760-840). Els orígens ideològics del proteccionisme i la presa de consciència de la burgesia catalana* (1973): Barcelona: Edicions 62, 380 pp. Estudis i Documents, 22.
- , *El desarrollo económico* (1973). Personalidad entrevistada W. Rostow: Barcelona: Salvat editores S.A., 142 pp. Biblioteca Salvat de Grandes Temas, 25.
- , *La via valenciana* (1976): València: Editorial Tres i Quatre, 254 pp. La unitat, 24. Premi Joan Fuster 1975.
- , *Política general del Ministerio de Sanidad y Consumo. Programa 1982-1986* (1983): Madrid: Ministerio de Sanidad y Consumo. Secretaría General Técnica. Servicio de publicaciones, 68 pp.
- , *Academismos de Manuel Belgrano, fisiocrata, y su traducción de las «Máximas generales del Gobierno económico de un Reyno agricultor de François Quesnay* (1984): Madrid: Cultura Hispánica. Instituto de Cooperación Iberoamericana, 107 pp.
- , Traducció, edició i pròleg a SRAFFA, Piero: *Producció de mercaderies per mitjà de mercaderies. Premises a una crítica de la teoria econòmica* (1985): Barcelona: Edicions 62, 168 pp. Clàssics del pensament modern, 21.
- LL. M., E. i ARGEMÍ D'ABADAL, LL. (1985): *Agronomía y fisiocracia en España (1750-1830)*, Valencia: Institución «Alfonso el Magnánimo» - Institución Valenciana d'Estudis i Investigació, 1985. XLI + 215 pp. Estudios Universitarios, 11. Prólogo y epílogo por Fabian Estapé.
- , *Una teoria de l'Empordà* (1987): Figueres: Edicions Federals, 51 pp. Font del Soc, 1. Pròleg d'Alfons Romero.
- , *La Catalunya vençuda del segle XVIII. Foscors i clarors de la Il·lustració* (1996): Barcelona: Edicions 62, 201 pp. Universitària, 1.
- , Edició de JUNTA DE COMERCIO DE BARCELONA: *Discurso sobre la agricultura, comercio e industria del Principado de Cataluña, 1780* (1997): Barcelona: Alta Fulla - Diputació de Barcelona, 410 pp. Clàssics del pensament econòmic català, 11.
- HERRERO [Y RODRIGUEZ] DE MIÑON, M. i LL. M., E. (coords.) (1998): *Foralismo, derechos históricos y democracia*, Bilbao: Fundación BBVA, 350 pp.
- , *Las Españas vencidas del Siglo XVIII: claroscuros de la Ilustración* (1999): Barcelona: Crítica, 262 pp. Libros de Historia.
- , *L'alternativa catalana (1700-1714-1740). Ramon de Vilana Perbes, Juan Amor de Soria: teoria i acció austriacista* (1999): Vic: Eumo editorial, 1999. 189 pp. Referències, 27.
- HERRERO [Y RODRIGUEZ] DE MIÑON, M. i LL. M., E. (Editores) (2000): *Derechos históricos y constitucionalismo útil*, Bilbao: Fundación BBVA, 331 pp. Documenta.

Articles

- LL. M., E. i PETIT FONTSERE, J. (1962): «La industria corcho-aponera». *Información Comercial Española*, nº 342, (II/1962), pp. 205-216.
- Direcció de BOZZO [DURAN], N., CAPDEVILA, M., CASAHUCA [VINARDELL], A., ESTEVE [RIOS], M., ESTRADA [ULLASTRES], J., MARTINEZ DEL CAMPO, C. i SANCHEZ [JULIACHS], G. (1962): «La balanza comercial interior de Cataluña». *Información Comercial Española*, nº 342, (II/1962), pp. 291-299.
- TRIAS FARGAS, R. i LL. M., E. (1963): «Balance of Payments Studies for the Region of Catalonia». *Papers of the Regional Science Association* V. X, European Congres. Zurich, 1962. September 3-6, pp. 143-151.
- LL. M., E. i GIRAL QUINTANA, E. (1963): «La població catalana».
- A. SAUVY, A. (1963): *La població*. Barcelona: Edicions 62, 207 pp. Llibres a l'abast, 11, pp. 145-203.
- BOTEY SERRA, A., DOMINGO MATEO, A., LL. M., E., PETIT FONTSERE, J., ESTEVE RIOS, M., RUIZ GUTIERREZ, M. i SANCHEZ JULIACHS, G. (1964): «Estructura de la base econòmica de Catalunya». *Moneda y Crédito*, nº 88, (III/1964), pp. 3-67.
- «Notas a la edición de las obras de Alvaro Florez Estrada». *Anales de Economía*, C.S.I.C.. Instituto «Sancho de Moncada», (Madrid), 2ª epoca, nº 7, (X-XII/1964), pp. 813-819.
- GARRABOU [SEGURA], R. i LL. M., E.: «Notes sobre el desenvolupament de l'economia del Principat de Catalunya (1775-1964)».
- , Apèndix a: COLLE, George Douglas Howard: *Història de la economia moderna*. Barcelona: Edicions 62, 1965, 304 pp. Llibres a l'abast, 21, pp. 221-254.
- , «Les institucions de la Il·lustració a Girona». *Anales del Instituto de Estudios Gerundenses del Patronato «José Mª Quadrado»*. C.S.I.C. Patronato «José Mª Quadrado» de estudios locales - Patronato «Eiximenis» de la Excma. Diputación de Girona, (Girona), V. XVIII, (1966-1967), pp. 373-376.
- , «Trosky i el pensament nacional català en els anys 30», *Revista de Catalunya*: fundada per Antoni Rovira i Virgili, (Mèxic), nº 106, (IX/1967), pp. 59-62.

- LI, M., E. i CARRERAS [PUIGDENGOLAS], J. M. (1967): «Els recursos hidràulics de Catalunya», *Banca Catalana*: publicació de informació econòmica., n° 5, (VI/1967), pp. 5-14.
- , «L'evolució del turisme a la Costa Daurada i el seu finançament. Un esquema de l'origen del finançament del turisme a Catalunya», *Banca Catalana*: publicació de informació econòmica, n° 7, (XII/1967), pp. 5-12.
- , «Economistes i economia catalana», *Información Comercial Española*, n° 417-418, (V-VI/1968), pp. 91-99.
- LL, M., E., GASCH [GRAU], E. i TERMES [ARDEVOL], R.: «Bancs i Caixes catalans 1925-1968. Una aproximació quantitativa», *Banca Catalana*: publicació de informació econòmica, n° 10, (IX/1968), pp. 9-14.
- , «Jaumandreu i la difusió de la economia», *Revista de Occidente*, n° 83, (II/1970), pp. 231-235.
- , «La Catalunya del segle XVIII i la lluita contra l'absolutisme centralista. El "Proyecto de Abogado General del Público" de Francesc Romà i Rossell».
- , *Recerques*: Historia, Economia, Cultura. Edicions Ariel (Esplugues de Llobregat - Barcelona), n° 1, (1970), pp. 33-50.
- , «El «Diario de Barcelona», òrgano de difusión y debates económicos (1792-1810)», *Banca Catalana*: publicació de informació econòmica. n° 18, (X/1970), pp. 21-33.
- , «La pràctica econòmica de la Il·lustració: el valencià Manuel Sisternes i Feliu, i els seus dictàmens com a Fiscal de l'Audiència de Catalunya, (1766-1779)», A: *Primer Congreso de Historia del País Valenciano, celebrado en Valencia del 14 al 18 de abril 1971*, V. III. *Edad moderna*. Valencia: Universidad de Valencia, 1976. 854 pp, pp. 689-706.
- , «El mercantilismo industrialista (Capmany y Caresmar) entre el capitalismo comercial y los gremios catalanes», *Anales de Economía*, n° 10, (IV-VI/1971), pp. 19-60.
- , «Dou: Adam Smith desde el mercantilismo», *Banca Catalana*: publicació de informació econòmica., n° 20, (III/1971), pp. 27-40.
- , «La Sociedad Económica de Amigos del País de Tàrraga», *Ilerda*, C.S.I.C., Instituto de Estudios Ilerdenses de la Excm. Diputación Provincial de Lérida - Patronato «José M° Quadrado» de estudios locales, (Lleida), XXI, (1971), pp. 145-155.
- , *Cuatro capítulos de la historia de las teorías del capital y del interés*. Apuntes recogidos por REIC [MARTÍNEZ], E., PEREZ [GARCIA], F., JIMÉNEZ [RANEDO], I., i FABRA [SUAREZ], M. A.: Universidad de Valencia, Facultad de Ciencias Económicas y Empresariales. [Seminario de] Historia de las Doctrinas económicas, [1972], 49 pp. Publicación, 10, [Ciclost.]
- , «Las Sociedades Económicas de Cataluña», A: *Las Reales Sociedades Económicas de Amigos del País y su obra. Comunicaciones presentadas en el Pleno de la Asamblea celebrada en San Sebastian los días 9 al 14 de diciembre de 1971*.
- , San Sebastian: C.S.I.C., Patronato «José Maria Quadrado» de estudios locales, 1972. 400 pp., pp. 26-307.
- , «Burguesia i economia a Catalunya», A: ARTAL [VIDAL], F., CASALS [COUTURIER], M., CARRERAS [PUIGDENGOLAS], J. M., CLAVEIRA [MONJONEL], J., GASCH [GRAU], E., GIRAL [QUINTANA], E., LI, M., E., MASSANA [CALVETE], C., MONTSERRAT [SOLE], A., ROCA [ROSSELL], F., ROS HOMBRAYELLA, J., RUBIOLA [TORRENT], M., SANS [ALFONSO], C., TÀSIS [FERRER], R. i TAYA [PUIG], R. (1972): *Economía crítica. Una perspectiva catalana*. Barcelona: Edicions 62, 377 pp. Llibres a l'abast, 105 pp., pp. 13-27.
- LI, M., E., CAMPISTOL [CIRERA], P. i GASCH [GRAU], E.: «El futur de l'immigració a Catalunya. Proposta d'una tècnica, una hipòtesi general i dos casos locals sobre l'oferta de mà d'obra autòctona», *Banca Catalana*: publicació de informació econòmica, n° 26, (IX/1970), pp. 18-29.
- , «Guillermo Oliver: la política econòmica de la reforma burguesa», *Boletín Arqueológico*: Real Sociedad Arqueológica Tarraconense (Sección de Arqueología e historia del Instituto de Estudios Tarraconenses «Ramon Berenguer IV», de la Comisión Provincial de Monumentos y del Museo Arqueológico Provincial. (Iarragona), IV época, fasc. 113-120, (1971-1972), pp. 405-412.
- , «El caso de la no fundación de la "Sociedad Económica de Amigos del País", de Barcelona», *Revista de Occidente*, n° 115, (X/1972), pp. 51-70.
- , «La "Ilustración" valenciana en el siglo XVIII. La creación de la Sociedad Económica de Amigos del País», *Anales de Economía*, 3ª época, n° 15, (VII-IX/1972), pp. 53-88.
- , «Models d'industrialització i ideologies al País Valencià», A: FUSTER [ORTELLS], J., GARCIA BONAFE, M., FONT DE MORA, LL. y VENTURA [BELTRAN], V. (1974): *Nova frontera econòmica (País Valencià, 1974)*. València: Editorial Gorg, 64 pp. Els Quaderns, 9, pp. 8-22.
- , «Pensamiento económico e industrialización sedera valenciana (1740-1840)», A: *Siete temas sobre historia contemporánea del País Valenciano*. Ciclo de conferencias en la Facultad de Filosofía y Letras, Valencia: Universidad de Valencia, Facultad de Filosofía y Letras, 1974. 204 pp., pp. 57-94.
- , «La primera Facultat de Ciències Econòmiques de València (1937)», *Arguments*, L'Estel, (València), n° 1, (1974), pp. 173-177.
- ALLEGRET [LLORENS], J. y LI, M., E., (1974): «La economía política. Poema didáctico de B. C. Aribau», *Hacienda Pública Española*, n° 27, pp. 187-199.
- ARRUFAT [JULIAN], A. i LI, M., E., (1974): «Grandes empresas exportadoras: regionalización y capital privado, público y extranjero», *Banca Catalana*: publicació de informació econòmica, n° 35, (XII/1974), pp. 6-17.
- , Estudi preliminar a: MAYANS i SISCAR, Gregorio: *Epistolario*. V. *Escritos económicos*. Selección, transcripción y notas de Antonio Maestre [Sanchis]. Oliva (Valencia): Ayuntamiento de Oliva, 1976, XXVIII + 405 pp. Publicaciones del Ayuntamiento de Oliva, 7, pp. VII-XXVIII.
- «—, Renta del suelo urbano. Unas aproximaciones teoricas y empíricas», *Información Comercial Española*, n° 513, (V/1976), pp. 76-83.
- , «La Cataluña industrial: del mercantilismo al prohibicionismo», *Información Comercial Española*, n° 517, (IX/1976), pp. 27-36.
- CARRERAS [PUIGDENGOLAS], J. M., GIRAL [QUINTANA], E., LI, M., E. i ROCA [ROSSELL], F. (1977): «Nació i regió als Països Catalans: economia política, estructures territorials i ideologies», *Aïnes*: Annals del Centre Pluridisciplinari d'Estudis Catalans, Universitat de Perpinyà, (Perpinyà), n° 3, (XII/1977), pp. 25-40.
- Pròleg a: CUOCO GINER, M° Josepa, FABRA SUAREZ, M. A., JOU FONOLLAR, R. i ROMERO GONZALEZ, J. (1978): *La qüestió agrària al País Valencià* - Barcelona: Editorial Aedos, 155 pp., Premi «Xarxa» d'assaig 1977 pp., pp. 7-11.
- , *Balmes entre l'economia i la història, 9 de juliol de 1980. Conferència commemorativa de la mort de Jaume Balmes*, Vic: Ajuntament de Vic, 1986. 26 pp. Parlaments, 3.
- , «Sobre la història nacional del pensament econòmic», Introducció a FLOREZ ESTRADA, Alvaro: *Curso de economía política*. Edición y estudio preliminar por Salvador Almenar [Palau]. Madrid: Instituto de Estudios Fiscales 1980, V. I. CXXXIII + 486 pp. V. II. 552 pp. Clásicos del Pensamiento Económico Español, 5, pp. VII-XXXIII.
- , «La "Idea general de la policía" de Tomas Valeriola», —, *Recerques*, n° 10, (1980), pp. 125-137.
- , «Jaume Caresmar i el "Discurso sobre la agricultura, comercio e industria del Principado de Cataluña" (1780)», *Recerques*, n° 10, (1980), pp. 177-181.
- CASTELLS [OLIVERES], A. i LI, M. E.: «La hisenda de la Generalitat en l'Estatut d'Autonomia de Catalunya: una valoració crítica», *Taula de canvi*, Extra n° 2, (V/1980), pp. 57-86.
- , «La revolució industrial a la Garrrotxa (1777-1821)», *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, Patronat «Eiximenis» de la Diputació de Girona i C.E.C.E.L. del C.S.I.C., (Girona), V. XXV — II, (1981), pp. 193-230.

- Ll. M., E. i CASTELLS OLIVERES, A.: «La hacienda de la Generalitat y la Ley Orgánica de Financiación de las Comunidades Autónomas. Un comentario». *Revista de Economía y hacienda local*, nº 33, (IX-XII/1981), pp. 459-472.
- , «La fisiocràcia al País Valencià: història d'un retard». a: *Mayans i la Il·lustració. Simposio internacional en el bicentenari de la mort de Gregori Mayans*. València, Oliva — 30 setembre - 2 octubre 1981. Oliva (València): Ayuntamiento de Oliva, 1992. V. I., 408 pp. V. II., 320 pp. (pp. 409-720) + 16 h. s. n. Publicaciones del Ayuntamiento de Oliva, 9-10, pp. 673-696.
- , Edició, pròleg i notes a: PERPINYA GRAU, Romà: *La crisi del Priorat. L'interès col·lectiu econòmic a Catalunya i València*. Reus: Edicions del Centre de Lectura, 1982. [64 pp.]. Assaig, X.
- Ll. M., E. i ARGEMI D'ABADAL, Ll.: «La fisiocràcia a Espanya». *Recerques*, pp. 7-37.
- Ll. M., E. i ALMENAR [PALAU], Salvador: «El "Grup de València" davant la revolució dels preus».
- A: GARCIA, Eugenio (Coord.): *Història de l'economia valenciana. Llibre-catàleg amb motiu de l'inaguració de la Caixa d'Estalvis Provincial de València, dia 12 d'abril de 1983*, València: Generalitat Valenciana - Diputació Provincial de València, 1983. 306 pp., pp. 189-198.
- , «Cartas sobre Valentin de Foronda». Pròleg a BARRENECHEA, José Manuel: *Valentin de Foronda, reformador y economista ilustrado*. Vitòria (Alava): Diputación Foral de Alava. Departamento de Publicaciones. Arabako Foro Aldurdia. Argitaipena Saila, 1984. XXIV + 520 pp., pp. XIII-XXIV.
- , «Manuel Belgrano introductore della fisiocracia nell'area di lingua spagnola». *Il pensiero economico moderno*. Istituto Internazionale di Storia Economica «F. Datini», (Pisa), IV, nº 3, (1985), pp. 11-25.
- CABALLERO [ALVAREZ], A. i Ll. M., E.: «Sraffa en España». Ponencia presentada a la Sraffa Production on Commodities after twenty five years. Florence, 24-27 august 1985.
- , *Investigaciones Económicas*, 2ª època, V. X, nº 2, (VII/1986), pp. 419-423.
- , «Reflexiones sobre la Ilustración económica valenciana». A: ALBEROLA [ROMA], A. i LA PARRA [LOPEZ], E.: *La ilustración española. Actas del Coloquio Internacional celebrado en Alicante, 1-4 octubre de 1985*. Alicante: Instituto Juan Gil Albert - Diputación Provincial de Alicante, 1987, 544 pp., pp. 449-452.
- BARRENECHEA, J. M. i ASTIGARRAGA [GOENAGA], J. Ll. M., E.: «Valentín de Foronda en Navarra y el proyecto de la traslación de aduanas de Berriechea y Zarigaiz (1781)».
- , *Príncipe de Viana*: publicació trimestral, (Pamplona), XLVIII, Anejo 4, T. I, (1986), 594 pp. I Congreso de Historia de Navarra en los siglos XVIII-XIX - XX. Organizado por el Instituto Gerónimo de Ustáriz. Pamplona, 5, 6 y 7 de diciembre de 1985., pp. 203-216.
- Ll. M., E., BARRENECHEA, J. M. i ASTIGARRAGA [GOENAGA], J.: «En torno a una familia pamplonesa del XVIII: los Vidarte». *Príncipe de Viana*: publicació trimestral. (Pamplona), XLVIII, Anexo I, T. I, (1986), 594 pp. I Congreso de Historia de Navarra en los siglos XVIII-XIX - XX. Organizado por el Instituto Gerónimo de Ustáriz. Pamplona, 5, 6 y 7 de diciembre de 1985, pp. 217-229.
- ARGEMI D'ABADAL, Ll. i Ll. M., E.: «La difusión en España de los trabajos económicos de Condorcet y Levoiser. Dos científicos entre el enciclopedismo y la revolución». *Hacienda Pública Española*, nº 108-109, (1987), pp. 147-156.
- , «L'Il·lustració a Catalunya: l'esforç per a projectar un país» *L'Avenç*: L'Avenç S.A., (Barcelona), nº 193, (III/ 1987), pp. 6-17.
- , «La "gira triunfal" de Cobden per Espanya (1846)». *Recerques* nº 21, (1988), pp. 71-90.
- , «¿Fue la hacienda pública española proclive al proteccionismo?». *Sordina a la sobrecarga neoliberal. Economistas*: Colegio de Madrid. nº 34, (X-XI/1988), pp. 40-52.
- , «Romà i Rossell, un pensament germànic per a Catalunya i Espanya». Introducció a ROMA I ROSSELL, Francesc: *Las señales de la felicidad de España y medios de hacerlas eficaces*. Barcelona: Alta Fulla, 1989. LIII + 374 pp. Clàssics del pensament econòmic català, 5, pp. V-LIII.
- , «El cameralismo ante la España de Carlos III: influencia y contraste». *Hacienda Pública Española*, Monografía nº 2, (1990), pp. 73- 86.
- , «La Universitat de Cervera i els Ensenyaments Superiors a Catalunya (1714-1851)».
- A: TERMES ARDEVOL, J., ALCOLEA GIL, S., CASSASSAS YMBERT, J. i Ll. M., E.: *La Universitat de Barcelona*. Barcelona: Universitat de Barcelona, 1991. 290 pp., pp. 47-80.
- , «La Il·lustració a Catalunya: projectar el país i revisar el 1714». A: GENERALITAT DE CATALUNYA: *Catalunya a l'època de Carles III*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, 1991. 430 pp., pp. 47-73.
- , Edició i estudi preliminar «Juan López de Peñalver en los orígenes de la economía matemática». A: *Escritos de López de Peñalver*. Madrid: Sociedad Estatal V Centenario — Instituto de Cooperación Iberoamericana- Instituto de Estudios Fiscales - Antonio Bosch, 1992. CXXIV + 254 pp.
- , Clàssics del pensament econòmic espanyol, 18, pp. IX-CXXIV.
- Ll. M., E. i ALMENAR [PALAU], S.: «Difusión e influencia de los economistas clásicos en España (1776-1868)».
- A: CISEP: *Actas do encontro ibérico sobre a historia do pensamento economico* Lisboa, 1992. pp. 91-155.
- , «Cameralisme, Corona d'Aragó i "partit aragonès" o "militar"». *Recerques*, nº 26, (1992), pp. 135-166.
- , «Alabanza de Albert O. Hirschman». *Revista de economia*, nº 14, (3er T/1992), pp. 121-125.
- , «La manilla exterior de l'economia espanyola». *Revista econòmica*. Banca Catalana, nº 100, (VI-IX/1993), pp. 42-52.
- , «Genealogia teòrica e influència pràctica del "Discurso sobre el fomento de la industria popular" (1774)». *Revista de Historia industrial*, nº 3, (1993), pp. 179-189.
- , «Economistas, políticos y acuerdos de la Moncloa». Pròleg a TRULLEN THOMAS, Joan: *Fundamentos económicos de la transición política española. La política económica de los acuerdos de la Moncloa*. Madrid: Ministerio de Trabajo y Seguridad Social, 1993. 362 pp., pp. 10-26.
- Ll. M., E. i ARGEMI D'ABADAL, Ll.: «Physiocratie in Spain». *History of Political Economy*, Duke University Press, (Durham, USA), V. 26, nº 4, (Winter/1994), pp. 613-627.
- ARGEMI D'ABADAL, Ll. i Ll. M., E.: «La physiocratie en Espagne: une synthèse provisoire». *Economies et Sociétés*, Cahiers de l'ISEMA, Serie Oekonomie. Histoire de la Pensée Economique, (Paris), nº 22-23, (I-II/1995). La diffusion internationale de la physiocratie (XVIIIé-XIXé), pp. 267-285.
- ARGEMI D'ABADAL, Ll. i Ll. M., E.: «Postface. La diffusion internationale de la physiocratie: quelques problemes ouverts». *Economies et Sociétés*, Cahiers de l'ISEMA. Serie Oekonomie. Histoire de la Pensée Economique, (Paris), nº 22-23, (I-II/1995). La diffusion internationale de la physiocratie (XVIIIé-XIXé), pp. 473-480.
- , «El pensament econòmic des de Keynes fins ara». A: ARGEMI [D'ABADAL], Ll. (et alii): *Noves aportacions a la història del pensament econòmic*. Edició a cura d'Esteve Oroval. Vic: Eumo editorial, 1995. 163 pp. Economia i empresa, 6, pp. 151-161.
- ARGEMI [D'ABADAL], Ll. i Ll. M., E.: «Producció de llibres en català (1476-1860), la història de la "morta viva"». *L'Avenç*, nº 189, (II/1995), pp. 22-27.
- , «La visión económica de Sarmiento». A: *O padre Sarmiento e o seu tempo. Actas do Congresso Internacional do Tricentenário do Fr. Martin Sarmiento 1695-1995*. Santiago de Compostela, 29 de maio-3 de xuno de 1995. Santiago de Compostela: Conselho de Cultura Galega-Universidad de Santiago, 1997. 464 pp., pp. 92-102.

- , «La decadencia económica relativa de Euskadi». *Boletín de la Real Sociedad Bascongada de Amigos del País*, Real Sociedad Bascongada de Amigos del País, (San Sebastián), LI, n° extraordinario, (1995).
- , Las regiones periféricas frente a los cambios mundiales, pp. 57-73.
- LI, M., E., FERNÁNDEZ [CLEMENTE], E. i SANCHEZ HORMIGO, A.: Presentació a: LARRUGA [Y BONETA], E.: *Memoria política y económica sobre los frutos, comercio, fábricas y minas de España, con indicación de los Reales Decretos, ordenes, cédulas, aranceles y ordenanzas expedidas para su gobierno y fomento*. Edición facsimile. Introducción de José Fontana [Lazaro]. Zaragoza: Gobierno de Aragón-Institución «Fernando el Católico»-Instituto Aragonés de Fomento, 1995. 1174 pp., pp. 5-9.
- LI, M., E., SANCHEZ HORMIGO, A. i SANCHEZ HORMIGO, M.: Estudi introductorio a: GÉNERES, Miguel Donoso: *Reflexiones políticas y económicas sobre la población, agricultura, artes, fábricas y comercio del Reyno de Aragón* (Madrid, 1790). Zaragoza: Gobierno de Aragón-Institución «Fernando el Católico»-Instituto Aragonés de Fomento, 1996. 85 + [14] + 292 pp. Biblioteca de economistas aragoneses, 3., pp. 11-85.
- , «Transición económica y transición política: la anomalía 1978-1980». A: TUSELL [COMEZ], Javier-SOTO, A[lonso] (Coords): *Historia de la Transición* (1975-1986). Madrid: Alianza Editorial, 1996. 504 pp., pp. 252-263.
- , «L'austriacisme persistent: 1714-1725». *Initium: revista catalana d'Història del Dret*, n° 1, (1996), pp. 397-404. «El Cameralismo más allá del mundo germánico». *Revista de economía aplicada*: publicación cuatrimestral. Universidad de Zaragoza Facultad de Ciencias Económicas, Departamento de Estructura económica y Economía pública, (Zaragoza), IV, n° 10, (IV/1996), pp. 163-175.
- , «La producció de llibres en català per territoris (1476-1860)». *L'Avenç*, n° 199, (I/1996), pp. 20-23.
- , «La difusión del cameralismo y de la fisiocracia a través de Europa y en especial de España durante el siglo XVIII». A: GUILLAMON ALVAREZ, Francisco Javier-RUIZ IBAÑEZ, José Javier (Editores): «Sapere aude: el "Atrevete a pensar" en el siglo de las luces». *Cuadernos del seminario Floridablanca*, Universidad de Murcia, (Murcia), n° 3, (1996), pp. 17-26.
- , «Un cop d'ull a la Il·lustració catalana». Prefaci a GABRIEL, P. (Director): *Història de la Cultura Catalana*, V. III, *El set-cents*. Barcelona: Edicions 62, 1996. 286 pp., pp. 15-38.
- , «La arquitectura modernista catalana contra la industrialización». A: BEL [QUERALT], Germà i ESTRUCH, A. (Coords.): *Industrialización en España: entusiasmos, desencantos y rechazos. Ensayos en homenaje al profesor Fabian Estapé*. Madrid: Editorial Civitas, 1997. 340 pp., pp. 163-203.
- , «"Alarme aux endormis" (1734): la difusió diplomàtica de l'austriacisme persistent». *Revista Jurídica de Catalunya*, XCLVI, n° 2, (1997), pp. 299-304.
- , «Costos crecientes y éxitos sanitarios públicos». *Administración Sanitaria*, n° 1, (I-III/1997), pp. 35-44.
- , «Antoni de Capmany, el primer de tots». *L'Avenç*, n° 220, (XII/1997), pp. 24-27.
- , «El austriacismo persistente y purificado 1734-1741». A: HERRERO Y RODRIGUEZ DE MIÑON, Miguel-LI, M., E.: *Foralismo, derechos históricos y democracia*. Bilbao: Fundación BBVA, 1998. 350 pp., pp. 49-84.
- , «El pensament econòmic astur-castellà. Uns contrapunts». *Afers: fulls de recerca i pensament*. Editorial Afers S.L., (Catarroja-València), n° 30, (1998), La Il·lustració, pp. 349-358.
- , «La "operación primavera" contra la Ley General de Sanidad». A: ORTEGA, Francisco-LAMATA [COTANDA], Francisco: *La Década de la reforma sanitaria*. Madrid: Ex-libris, 1998. 512 pp., pp. 29-34. Anexo, pp. 495-504.
- , «Jansenismo y polizeiwissenschaft en Adam Smith». *Revista de economía aplicada*: publicación cuatrimestral. Universidad de Zaragoza. Facultad de Ciencias Económicas. Departamento de Estructura económica y Economía pública, (Zaragoza), VI, n° 18, (Invierno 1998), pp. 157-167.
- , «Jovellanos, prohibicionista». *Cuadernos Aragoneses de Economía*, Universidad de Zaragoza. Facultad de Ciencias Económicas y Empresariales, (Zaragoza), n° 1, (1998), pp. 53-58.
- , «Das "Buch über die Frage, wie in Spanien dem mubftgging Abhilfe zu schiften und die Arbei zu beforderung sei" (1668)». A: SCHEFOLD, Bertran (Coord.): *Vademecum zu zwei klasiker des Spanischen wirtschefesdensens* Dusseldorf: Verlag wirtschaft und finanzen ein inter nehmen der verlagsgruppe handelsblat GMBH, 1998. 200 pp., pp. 91-113.
- , «La teoría política de l'Austriacisme: el comte del S. R. I. Juan Amor de Soria». A: Actas del IV Congrés d'Història Moderna de Catalunya i Europa a l'Edat Moderna. 14 al 18 de decembre de 1998. *Pedralbes*: revista de història moderna, Universitat de Barcelona. Facultat de Geografia i Història, Departament d'Història Moderna, (Barcelona), n° 18, (1998), pp. 601-620.
- , «Introducción». A: COVER-SPRING, Joseph (ANDREU FONTCUBERTA, José): *Escritos Saint-Simonianos*. Edición y estudio preliminar de SANCHEZ HORMIGO, Alfonso. Madrid: Ministerio de Economía y Hacienda. Instituto de Estudios Fiscales, 1999. CXXXIV + 329 pp. Clásicos del pensamiento económico español, 22, pp. IX-XIV.
- LI, M. E. i ALMIENAR [PALAU], S.: «The itineraries neo-smithian political economy in Spain (1800-1840)». A: *L'economie politique neo-smithienne en Europe continentale (1803-1848)*. Colloque, 11-12 juin 1999, Ecole Normale Supérieure de Fontenay-Saint Cloud Preliminary version. (In Spanish). 37 pp.
- , «El judici imperial sobre la "Via Fòra als adormits"». *Butlletí de la Societat Catalana d'Estudis Històrics*. Institut d'Estudis Catalans, Societat Catalana d'Estudis Històrics, (Barcelona), X, (1999), pp. 67-88.
- CARDOSO, J. L. i LI, M., E.: «Economic Theories seen through a national looking glass». A: EUROPEAN SOCIETY OF HISTORY OF ECONOMIC THOUGHT: *Third Annual Conference of ESHET. Palacio de Pineda, Valencia (Spain). 26 th-28h february 1999. Book of extended summaries*. Valencia: ESHET-Universitat de València-UIMP, 1999. 426 pp., pp. 86-89.
- ALMIENAR [PALAU], S., LI, M., E. i ARGEMÍ [D'ABADAL], LL.: «Els mercantilistes a Espanya: 1804-1850». A: CARRERAS [ODRIAZOLA], Albert-PASCUAL [DOMENEC], Pere-REHER, David-SUDRIA [TRIAY], Carles (Eds.): *Doctor Jordi Nadal. La industrialització i el desenvolupament econòmic a Espanya. La industrialización y el desarrollo económico de España*. Barcelona: Universitat de Barcelona, 1999. V, II, XVII + [834] (811-1645) pp. Homenajes, 17, pp. 1436-1454.
- , «Las historias nacionales del pensamiento económico y España» A: FUENTES QUINTANA, Enrique (Director): *Economía y Economistas Españoles*. V. I. *Una introducción al pensamiento económico*. Barcelona: Galaxia Gutenberg-Círculo de Lectores, 1999. 678 pp., pp. 435-475.
- , «Fabian Estapé: sobre los otros y sobre él». A: FUENTES QUINTANA, Enrique (Director): *Economía y Economistas Españoles*. V. I. *Una introducción al pensamiento económico*. Barcelona: Galaxia Gutenberg-Círculo de Lectores, 1999. 678 pp., pp. 619-624.
- , «Como quitar de España toda la ociosidad e introducir el trabajo. Comentario al memorial del contador Luis Ortiz a Felipe II». A: FUENTES QUINTANA, Enrique (Director): *Economía y Economistas Españoles*. V. II. *De los orígenes al mercantilismo*. Barcelona: Galaxia Gutenberg-Círculo de Lectores, 1999. 667 pp., pp. 429-450.
- HERRERO [Y RODRIGUEZ] DE MIÑON, M., i LI, M., E.: «El liberalismo fuerista en el siglo XIX. Corona de Aragón y País Vasco». A: HERRERO Y RODRÍGUEZ DE MIÑON, Miguel-LI, M., E. (Eds.): *Derechos históricos y constitucionalismo útil*. Bilbao: Fundación BBVA, 2000. 331 pp., pp. 45-60.
- , «Una dotzena de qüestions jansenistes». A: AA.VV.: *Bisbes, Il·lustració i jansenisme a la Catalunya del segle XVIII*. Vic: Eumo Editorial, 2000. 182 pp. Biblioteca universitària. Història, 6, pp. 169-180.

- , «El industrialismo en la Corona de Aragón y en la Corona de Castilla (Siglo XVIII)». A: FUENTES QUINTANA, E. (Director): *Economía y Economistas Españoles. V. III. La Ilustración*. Barcelona: Galaxia Gutemberg-Círculo de Lectores, 2000. 799 pp., pp. 567-582.
- , «La fisiocracia en España» A: FUENTES QUINTANA, E. (Director): *Economía y Economistas Españoles. V. III. La Ilustración*. Barcelona: Galaxia Gutemberg-Círculo de Lectores, 2000. 799 pp., pp. 709-720.
- , «El cameralismo en España». A: FUENTES QUINTANA, E. (Director): *Economía y Economistas Españoles. V. III. La Ilustración*. Barcelona: Galaxia Gutemberg-Círculo de Lectores, 2000. 799 pp., pp. 721-728.
- , «Difusión e influencia de los economistas clásicos en España (1776-1870)». A: FUENTES QUINTANA, E. (Director): *Economía y Economistas Españoles. V. IV. La economía clásica*. Barcelona: Galaxia Gutemberg-Círculo de Lectores, 2000. 767 pp., pp. 93-170.
- , «Juan López de Peñalver, un economista matemático». A: FUENTES QUINTANA, E. (Director): *Economía y Economistas Españoles. V. IV. La economía clásica*. Barcelona: Galaxia Gutemberg-Círculo de Lectores, 2000. 767 pp., pp. 441-446.
- ARGEMI D'ABADAL, LL. i LL. M., E.: «La influencia alemana en España (1800-1860). Desde el cameralismo tardío hasta Jakob Krause y List». A: FUENTES QUINTANA, E. (Director): *Economía y Economistas Españoles. V. IV. La economía clásica*. Barcelona: Galaxia Gutemberg-Círculo de Lectores, 2000. 757 pp., pp. 454-458.
- , «La Nova Economía». *L'Avenç*, n° 250, (IX/2000), pp. 28-32.
- , «Straffa en España». A: FUENTES QUINTANA, E. (Director): *Economía y Economistas Españoles. V. V. Las críticas a la economía clásica*. Barcelona: Galaxia Gutemberg-Círculo de Lectores, 2001. 970 pp., pp. 841-851.
- , Estudio introductorio «Juan Amor de Soria y Ramon de Vilana Perbes. Teoría y acción austriacista». A: *Aragonesismo austriacista (1734-1741) del conde Juan Amor de Soria*. Zaragoza: Institución «Fernando el Católico», C.S.I.C.-Diputación Provincia de Zaragoza, 2001. [386 pp], pp. 9-183.

Una referència periodística

LLUÍS FOIX

Periodista. Director de *La Vanguardia Digital*

Ernest Lluch tenia una curiositat immensa. L'hi interessaven moltes coses. Era un home de llibres. A més, tenia la xafarderia de la gent de poble, no se l'hi escapava res de les persones que es movien al seu voltant. Aprofitava el temps enmig dels llibres, de la càtedra, de les tertúlies, dels articles de diari, de conferències i de tot allò que podia tenir a veure amb comunicar saber. Administrava els seus coneixements amb cautela, sense presses i sense oportunitats, al seu degut temps. Deixava anar una anècdota aquí o una observació culta allà, com aquell que res, com si l'hi escapés inadvertidament el comentari.

Era un intel·lectual d'acció. L'Ernest tenia les condicions òptimes per comunicar cultura de forma directa. La més important és que tenia el cap molt ple de coneixements. Sabia economia, història i política. Estava en contacte constant amb el món universitari. Ni tan sols quan abandonà l'educació per dedicar-se a la política deixà de llegir i d'investigar. Es curiós el fet que els seus millors amics en el camp de la política fossin gent culta. Persones que militaven en formacions apartades de la seva, com Enrique Fuentes Quintana o Miguel Herrero y Rodríguez de Miñón, havien establert una relació humana molt intensa que anava més enllà de la política. Quan volia desautoritzar algun company de partit o algun polític deia simplement que «fa més de deu anys que no ha llegit un llibre».

L'activitat periodística de Lluch data de fa molts anys. Era un col·laborador habitual a *Serra d'Or* des dels primers temps. Havia escrit a *Tele/Express*, *El Correo Catalán*, *Oriflama*, *El Noticiero Universal*, *Presència*, *El Diario Vasco*, *La Vanguardia* i també a moltes revistes locals en les quals ha publicat dotzenes d'articles escrits amb la cura que el caracteritzava.

Els seus originals arribaven amb correccions fetes a mà. Eren anotacions en una lletra ordenada, pulcra, clara. Denotava que tenia l'hàbit de tractar les galeres de les impremtes antigues i que havia revisat molts textos. Sempre acompanyava l'article amb una salutació amable tot afegint-hi que «espero que t'agradi». Lluch va conèixer dues figures que l'influirien molt en la seva tasca periodística. Joan Fuster i Manuel Ibàñez Escofet, un escriptor i un periodista, els dos de gran categoria, l'anaren conduint cap a la divulgació de les idees que ell havia acumulat a través de les lectures, de les classes a la Universitat, dels seus llibres i dels seus estudis sobre aspectes menuts o importants de la realitat històrica i de l'actualitat política, cultural i social del país. També mantingué una relació molt estreta amb el professor Fabian Estapé del qui aprengué el to de comentaris aguts i d'expressions molt particulars com aquella de referir-se als dos cognoms de les persones. Un article titulat «Aznar López» publicat a *La Vanguardia* era una crítica ferotge a la política econòmica de l'actual govern.

Hi ha l'Ernest Lluch periodista divulgador i l'assagista i pensador. Es pot dir que la seva prosa no era brillant i que sovint s'entortolligava en frases llargues i una mica complicades. De vegades, en confiança, li deia que es fixés en la forma, que posés el subjecte, el verb i el predicat sempre per aquest ordre. Sovint fèiem broma i em deia que era un rondinaire. Valorava més el fons que la forma. Preparava amb molta precisió els seus escrits, anava a les fonts, contrastava les dades i es pot dir que quan posava la banya en un tema no tenia rèplica possible. Són molts els seus articles, per exemple, en què de manera periòdica parlava del finançament autonòmic i de la mediocre gestió que les Comunitats Autònomes feien dels recursos que rebien de l'Administració Central. Eren articles molt mal rebuts per les autoritats polítiques a la Plaça de Sant Jaume i que es responien tangencialment sense entrar en el nus central de les argumentacions de Lluch.

Vaig conèixer l'Ernest a la campanya electoral de la tardor de 1982. Es presentava com a diputat pel Partit dels Socialistes de Catalunya i freqüentava el tracte amb la premsa. L'aclapa-

radora victòria socialista el sorprengué i també el fet que en aquell primer govern de Felipe González hi figurés com a ministre de Sanitat. Marxà a Madrid i el vaig perdre de vista durant uns anys fins que a l'agost de 1988 ens retrobàrem per concretar una col·laboració seva setmanal a *La Vanguardia* després d'haver-ho parlat amb Joan Tàpia. I així començà una llarga etapa en la qual publicà un article cada dijous, sense interrupció, fins la setmana abans que caigués assassinat per ETA a Barcelona.

És impossible resumir el cabdal d'anècdotes d'una relació professional que es mantingué ininterrompuda fins al dia abans de morir. Deia, fent broma, que al marge del seu cercle familiar jo era l'única persona amb la qual havia parlat cada setmana en els últims deu anys. Comentàvem gairebé tots els articles abans de publicar-se. Mai li vaig tallar res tret d'una vegada en què li vaig recomanar que suprimís un adjectiu que feia referència a un company de les pàgines d'opinió. Ho acceptà i a continuació em va escriure una carta per agrair-me el suggeriment.

No acostumava a entrar en les controvèrsies de forma immediata. Deixava passar els dies i quan semblava que el debat ja s'havia oblidat enviava un text que tornava a posar d'actualitat la polèmica. Recordo que quan a l'estiu de 1993 es va fer pública una reunió de periodistes i d'intel·lectuals a Marbella per atacar frontalment el govern González, José Luís de Vilallonga va publicar un article a *La Vanguardia* destapant el que ell creia una conxorxa per debilitar la monarquia i afavorir una victòria del Partit Popular en les properes eleccions. L'Ernest hi va dir la seva, a favor de les tesis de Vilallonga, i com a conseqüència rebé una allau de crítiques molt injustes. Però ell estava molt tranquil i amb la ironia que el caracteritzava deia que havia tocat el voraviu de tots aquells periodistes que després serien els valedors del primer govern Aznar.

El seu àmbit d'interès anava més enllà de la política del moment. Escrivia de tot però especialment d'economia, de música, d'història, d'esports i de totes aquelles coses que podien interessar a la gent. Els seus articles setmanals a *La Vanguardia* creaven opinió, eren llegits per un públic cult i tenien una gran resposta a la pàgina de les cartes dels lectors.

Però la trajectòria periodística de Lluch era molt més àmplia que la seva col·laboració setmanal al diari. Li agradava comunicar a través de tots els mitjans, grans o petits, escrits, radiofònics i televisius. Ernest Lluch era un personatge que creava opinió entre altres coses perquè en tenia sobre gairebé tot el que passava. Una opinió que era fruit de conviccions i també de l'estudi i de la investigació.

Participava en diverses tertúlies radiofòniques. Jo vaig coincidir amb ell a Catalunya Ràdio quan en Josep Cuní n'era el coordinador del programa matinal. També participava a Ona Catalana i al programa que la Gemma Nierga feia a la SER i que cada setmana, amb dos altres personatges de luxe —Miguel Herrero i Santiago Carrillo—, entretenien amb la seva experiència a una nombrosa audiència al capvespre.

En els darrers mesos de la seva vida vaig tenir el privilegi de compartir una tertúlia per parlar del Barça a RAC1. Era un «cara a cara» que amb el pretext futbolístic es convertia en una conversa irònica, culta, ocurrent sobre moltes coses. Cada dilluns arribava al restaurant per sopar abans de la tertúlia. Eren unes hores per repassar l'actualitat política, social i universitària del país. Em parlava dels seus enemics, que els tenia, i d'aquells que des de tribunes periodístiques madrilenyes l'atacaven per defensar una via de consens a la societat basca. Entre els bascos que hi ha a Euskadi i els que hi ha a Madrid, en tots els àmbits, ens maregen a tots, deia amb una certa frustració.

Cada dimarts al matí parlava a Ràdio Euskadi sobre l'actualitat política d'aquell país que tant intentava comprendre. Va ser precisament la seva posició compromesa amb la societat basca la que portà els seus assassins a descarregar-li un tret al cap el 21 de novembre de 2000.

L'Ernest no el van matar només pel que era si no pel que deia. Era un transmissor de coneixements i d'idees que portaven a la concòrdia i al diàleg. Tots els que la nit després del seu assassinat ens manifestàrem al Passeig de Gràcia volíem escoltar el que Gemma Nierga digué pel seu compte i al marge del que estava previst i és que els polítics assumissin la paraula diàleg per intentar resoldre el terrible drama de la societat basca.

Ernest Lluch és avui una referència també per tots aquells que tenim el privilegi d'opinar sobre tot el que passa. Era un periodista d'opinió perquè en tenia i molta sobre la realitat del país i de la societat. Era una opinió fonamentada, raonada, clara i sempre respectuosa.

Un correu electrònic de Javier Solana a Lluís Foix arran de l'assassinat d'Ernest Lluch

JAVIER SOLANA

Alt Representant per a la Política Exterior i la Seguretat de la Unió Europea.

De: Solana Javier
Para: <lfoix@vanguardia.es>
Asunto:
Fecha: martes, 28 de noviembre de 2000 20:29

Desde los cielos de regreso de Nueva York para intentar arreglar un conflicto lejano, incapaz de contribuir a solucionar otro mas proximo. Nunca me he sentido -Freud dixit- tan disociado. Zagreb, Budapest, Nueva York, pero donde realmente estaba era en Barcelona con vosotros. Que dolor. Hacia tiempo que no lloraba tanto. Hable con Ernest el Domingo, largamente, sobre planes para las Navidades. No quise ir a Barcelona. Prefiero recordar la Barceloneta en tarde soleada hablando de lo nuestro. No quiero mas manifestaciones. Quiero eficacia o politica. Es lo que se nos pide a quienes tenemos experiencia acumulada. Para que servimo de lo contrario?. Cuantas horas he pasado para evitar que la gente se mate. Cuantas. Mi mejor vida la he dedicado a ello. Dias de firmeza y noches de dialogo. Me acuerdo de sus cuadernos que cuidaba con amor, con esa letra clara que incitaba a ser leida. De sus lecturas, de su deseo de compartir. Que gran servidor publico, que gran foto de Cuadro de Honor en un pais donde los miserables nos abrumen con su fotografia. Cuanto me duele esa mirada picara que incluso en tiempos de dolor intenso sugiere, "pero que pobre ingenuo", viniendo de quienes nunca ariesgaron nada ni tan siquiera la ingenuidad. Termino. La azafata inconsciente de mi estado de animo me pide que me calle, que no escriba mas, que el cielo nos abandona, que esta cerca la tierra y que no queda mas remedio que abrocharse el cinturon. Un abrazo muy fuerte. Javier

Aquest missatge fou tramès per Javier Solana a Lluís Foix el dimarts dia 28 de novembre de 2000. Es tracta d'una nota escrita en ple vol trans-oceànic que reflecteix l'emoció d'un amic i l'afecte que tenia per Ernest Lluch. Javier Solana fou ministre en el primer govern socialista amb Ernest Lluch i en l'actualitat és l'Alt Representant per a la Política Exterior i la Seguretat de la Unió Europea. La *Revista Econòmica de Catalunya* agraeix als Srs. Solana i Foix el permís concedit per a reproduir-la en aquest número monogràfic. (N. de la R.)

Entrelluchs: Ernest Lluch entrellucat des de l'Empordà

RAFAEL PASCUET

L'enorme sotragada moral i social que a Catalunya —i fora de Catalunya— va suposar l'assassinat d'Ernest Lluch a mans de qui tots sabem, s'ha traduït, des d'aquell infaust 21 de novembre de 2000, en una munió d'actes i d'activitats de tot tipus en reconeixement a la feina feta en vida per aquell singular personatge.

És en aquest context que cal situar *Entrelluchs. Una aproximació empordanesa a Ernest Lluch*,* llibre matiner que malda per contribuir a refer, des de l'Empordà, la polifacètica personalitat humana i intel·lectual del *maître à penser* desaparegut.

Tots els autors que participen en aquest llibre coral tenen una cosa en comú: tots conegueren Ernest Lluch; en alguns casos, d'aquesta coneixença en podríem dir amistat i fins i tot complicitat. És des d'aquesta proximitat —a vegades política, a vegades intel·lectual, gairebé sempre vital i afectiva— que els vint autors literaris i gràfics dibuixen els perfils del protagonista indiscutible del llibre, de l'homenot Ernest Lluch, dit a la planiana manera. Per les pàgines d'*Entrelluchs* es passeja, de la mà dels seus enyorats amics i coneguts, el professor universitari i el polític, l'investigador històric i el musicòleg, l'agitador cultural i el publicista, el soci del Barça i el lliurepensador irreductible... A vegades, aquest passeig ultrapassa les fites del petit país, de l'Empordà, i s'endinsa en altres geografia que també foren determinants en el seu pe-

riple vital: País Valencià, els Balcans, País Basc... De tot plegat en surt una primera visió calidoscòpica i fragmentària de tota una vida consagrada al treball i al compromís amb la realitat que l'envoltava, treball i compromís exercits amb generositat, responsabilitat i cordialitat.

Completa el llibre un recull, aliè a tota pretensió antològica, de textos que Ernest Lluch dedicà a les coses i a la gent de l'Empordà que tan bé coneixia. Amb casa pròpia a Maià de Montcal des de finals dels anys seixanta, Lluch projectà també la seva insaciable curiositat sobre el país. Dues legislatures com a diputat per Girona li donaren l'oportunitat de conèixer pam a pam les comarques gironines i de bastir una xarxa variadíssima d'amistats i coneixences. Les més de 500 persones que assistiren a Figueres a la presentació pública d'aquest llibre en són un bon testimoni de la seva capacitat d'establir relacions humanes obertes, cordials i perdurables.

Però més enllà d'aquestes raons afectives, les comarques de Girona —i molt particularment l'Empordà— exerciren sobre Lluch una profunda atracció intel·lectual. Per a un il·lustrat de raça com ell, entestat a reformular la història moderna catalana i espanyola, l'Empordà no deixà de ser un magnífic camp de treball per la seva capacitat de reproduir a petita escala la història continental. Gent, entre d'altres, com Tomàs Puig, Francesc de Romà i Rossell, Josep Masdevall, Abdó Terrades, Narcís Monturiol i Josep Puig Pujades, als qui dedica bona part dels seus textos aplegats en el llibre, són el fidel exponent d'una comarca amb un Vuitcents extraordinari que es perllongà fins la dècada de 1939.

Cap sorpresa, doncs, en la seducció que l'Empordà exercí sobre Ernest Lluch. Lluch s'estimava l'Empordà i era estimat a l'Empordà. Aquest llibre n'és una prova irrefutable.

CRÍTICA DE LLIBRES

* *Entrelluchs. Una aproximació empordanesa a Ernest Lluch*, Brau edicions, Figueres, 2001.

Llibre col·lectiu, coordinat per Rafael Pascuet, amb textos de Joan Carreras, Josep Maria Carreras, Maria Crehuet, Odón Elorza, Fabian Estapé, Francesc Fàbrega, Jaume Guillaumet, Josep Maria Joan, Josep Lloret, Jordi Maluquer, David Marca, Ernest Pibernat, Jordi Pla, Joan Manuel del Pozo, Antoni Puigverd, Esteve Ripoll i Vicent Soler. Dibuix original de Josep Ministral i fotografia de Miquel Ruiz.

Ernest Lluch, 1937-2000.

Mercats financers i banca on-line des del seu ordinador

24 hores, 365 dies l'any.

Fibanc net li dona accés, a través d'Internet, al mercat continu espanyol i als principals índexs nacionals i internacionals, tot plegat en temps real.

Cotitzacions, contractació, administració de la seva cartera, seguiment, gràfics interactius, intradia, cartera mòdul de consulta, informacions exclusives... i tot en temps real, complementat amb informacions d'interès i gràfics interactius que li permetran fer una completa anàlisi tècnica i un seguiment de les seves inversions, a més de canalitzar tota la seva operativa bancària amb la major seguretat que hi ha.

Sol·liciti el seu **Fibanc net** a la nostra web: www.fibanc.com
o envii un missatge a: info@fibanc.com

**Connecti-s'hi
tres mesos
de franc***

*En fer-se client de FIBANC

FIBANC
BANCA PERSONAL
<http://www.fibanc.com>

BARCELONA - MADRID - ALACANT - BILBAO - CASTELLÓ - GIRONA - LLEIDA
MÁLAGA - MANRESA - PALMA DE MALLORCA - SARAGOSSA - SEVILLA - TARRAGONA
VALENCIA - VALLADOLID - VIC - ARGENTINA

311

**311 PROJECTES PER
COMPARTIR. 311 IDEES PER
PORTAR ENDAVANT ENTRE
TOTS. 311 POBLES I CIUTATS
QUE TREBALLEN
CONJUNTAMENT.
311 MUNICIPIS EN XARXA.
PER CREAR OCUPACIÓ.
PER DONAR SERVEIS ALS
CIUTADANS. PER TENIR CURA
DEL TERRITORI.
PER AVANÇAR JUNTS.**

311 municipis de la província de Barcelona **en xarxa**

www.diba.es

Serveis

Publicacions

- Revista Econòmica de Catalunya
- L'Informatiu de l'Economista i Agenda d'Activitats
- Altres publicacions d'interès per als professionals:
 - Honoraris Professionals,
 - Principis Deontològics
 - Normes Tècniques d'Auditoria

Aula Multimèdia

Els col·legiats disposen d'una aula d'informàtica per poder realitzar consultes a través de la xarxa d'Internet. També es poden consultar bases de dades com CISS, Normacef, Quantor, BOE i DOGC.

Assessorament personalitzat gratuït

Atès per experts sobre temes: fiscal, jurídic, assegurances i perfils professionals.

Per concertar aquest servei cal dirigir-se a la secretaria del Col·legi, ext. 101

Formació

Preus especials en tots els cursos, jornades i seminaris organitzats per l'Aula d'Economia del Col·legi d'Economistes de Catalunya (Fiscal, Auditoria, Comptabilitat, Finances, Direcció d'empreses...).

Es tracta d'activitats formatives específiques per a economistes, amb orientació pràctica i aplicació immediata al treball professional.

Beques per a col·legiats en els cursos de l'Aula

Per a més informació
Tel. 93 416 16 04
(ext. 214)

Accés gratuït a Internet amb e-mail propi

El Col·legi posa a disposició dels seus membres el servei d'accés gratuït a Internet⁽¹⁾ sense limitació d'horaris i directament per Infovia Plus, amb una adreça de correu electrònic personalitzada, sota el domini: **economistes.com**

Per acollir-te a aquest servei només cal que tinguis un PC, un mòdem i una línia telefònica disponible (bàsica o XDSI) i sol·licitar l'alta al Col·legi. En pocs dies estaràs navegant per la xarxa.

El servei també disposa d'una línia telefònica d'atenció als usuaris per ajudar-los en la instal·lació i configuració de la connexió i dels programes.

Per a més informació
Tel. 93 416 16 04 (ext. 115)

(1) El consum telefònic és a càrrec de cada usuari segons les tarifes vigents de telefonia per a trucades locals.

Assegurances

Convenis especials amb descomptes per als col·legiats

Automòbil
Caudal
Vida i accident
Allianz Seguros
Responsabilitat Civil
AIG American Insurance Grup
Assistència sanitària
FIATC
Indemnització per malaltia:
La Prevision Mallorca

Per a més informació
Tel. 93 416 16 04

Comissions de treball per àrees d'interès professional

Tots els associats tenen dret a inscriure's gratuïtament a les comissions que consideri del seu interès. Aquestes ofereixen la possibilitat de mantenir reunions amb professionals que estiguin en els mateixos temes i a estar informats de l'actualitat econòmica en l'especialitat de la comissió.

Altres Serveis

Torn d'Actuació Professional
Els col·legiats inscrits en el Torn, tenen la possibilitat de ser designats per efectuar entàrrecs professionals de diverses especialitats per a les Administracions Públiques, empreses i particulars.

Per a més informació
Tel. 93 416 16 04 (ext. 108)

Productes financers

Conveni especial amb Banc Sabadell que ofereix als col·legiats condicions especials en productes d'actiu i passiu (**Economistes Pla de Pensions, Targeta Visa Affinity Economistes...**).
Per concertar aquest servei us podeu dirigir a la oficina més pròxima al vostre domicili i cal identificar-se com a col·legiat.

Economistes Cash Management

Conveni amb FIBANC

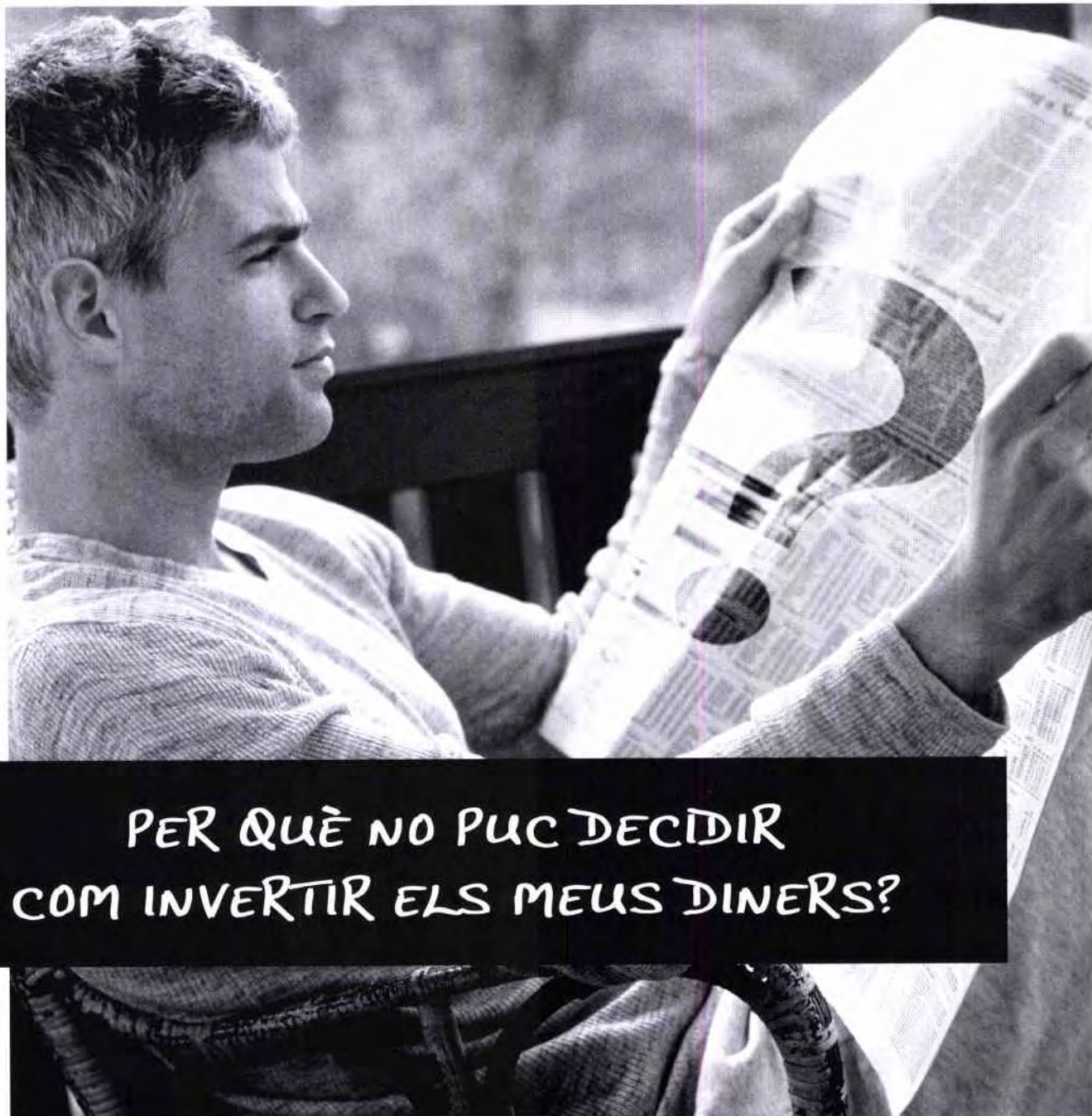
Borsa de treball

El servei divulga, mitjançant Internet, les ofertes de treball rebudes al Col·legi i les complementa amb informació relacionada amb el servei com Beques, Oposicions, Directori d'Empreses de treball temporal o de selecció adreces a Internet... A més, permet la possibilitat que els col·legiats insereixin en el web del Col·legi el seu perfil professional per tal que aquest sigui accessible a les diferents empreses o institucions que busquin personal per cobrir vacants.

Amb l'ús del correu electrònic tots els col·legiats interessats en participar en un procés de selecció poden fer arribar el seu currículum al Col·legi.

Per a més informació
Tel. 93 416 16 04 (ext. 115)

PER QUÈ NO PUC DECIDIR
COM INVERTIR ELS MEUS DINERS?

TENIM 9 PLANS DE PENSIONS AMB DIFERENTS OPCIONS D'INVERSIÓ PERQUÈ, AMB EL NOSTRE ASSESSORAMENT, ELS PUGUI COMBINAR COM VOSTÈ VULGUI PER TREURE'N EL MÀXIM PROFIT.

MULTIPLA DE PENSIONS TOTAL

Molt camí fet. Molt futur per endavant.

Catalunya,
Parc Digital

316.000
milions en recerca
al 2004

Administració Oberta
de Catalunya

Portal educatiu
edu365.com

65.000
empreses noves
els últims 3 anys

Hem posat en marxa milers d'idees que ens porten endavant. Hem decidit que aprendre ja no té límits. Hem obert els ulls per veure un món nou. Perquè anem avançant per un camí ple d'iniciatives que ens portarà a un futur més pròsper. Un camí on tots tenim molt per viure.

Molt per fer
Molt per viure

Generalitat de Catalunya

www.gencat.es

Sempre en connexió amb l'empresa per Internet

Servei Empresa

CODI

connexió

directa

CODI - Servei de Banca Electrònica

Accedexi als comptes de la seva empresa des de qualsevol lloc les 24 hores del dia i en temps real. El servei CODI per Internet li ofereix un entorn de fàcil navegació amb la màxima seguretat.

Amb el servei CODI pot fer un ampli ventall de consultes i operacions financeres des de la seva empresa, i estalviar així temps i recursos.

Servei Empresa la millor resposta financera.

VULL QUE LA MEVA EMPRESA CREIXI

SI ☐ NO ☐

NOMÉS IDDEO T'OFEREIX SOLUCIONS ADAPTADES I DE QUALITAT PERQUÈ LA TEVA EMPRESA CREIXI AMB INTERNET

iddeo avanza

L'ACCÉS A INTERNET PER A LA TEVA EMPRESA MÉS RÀPID I SEGUR

iddeo publicca

EL LLOC MÉS FIABLE PER AL WEB DE LA TEVA EMPRESA

iddeo pressencia

UN DISSENY PROFESSIONAL PER AL WEB DE LA TEVA

iddeo commercia

EL COMERÇ A INTERNET FÀCIL PER A LA TEVA EMPRESA

Només **iddeo de Retevisión** t'ofereix solucions així. Si vols que la teva empresa creixi amb internet, contracta iddeo.

CRÉIXER ÉS UNA DECISIÓ

9 0 1 6 0 6 0 0 0

www.iddeo.com

REVISTA ECONÒMICA DE CATALUNYA

DIRECTOR

Martí Parellada

SECRETARI CONSELL DE REDACCIÓ

Joan Trullén

CONSELL DE REDACCIÓ

Oriol Amat

Ezequiel Baró

Ignasi Casanovas

Antoni Castells

Jordi Conejos

Enric Genescà

Francesc Granell

Jordi Gual

Andreu Morillas

Amadeu Petitbò

Valentí Pich

Miquel Rubirola

Francesc Santacana

PROMOCIÓ

Col·legi d'Economistes

Telèfon 93 416 16 04

CONSELL ASSESSOR

Eugeni Aguiló

Lluís Argemí

Manuel Artís

Jordi Bacaria

Lluís Barbé

Josep M. Bricall

Fabià Estapé

Joan M. Esteban

José Luis García Delgado

Teresa García-Milà

Josep Jané Solà

Ernest Lluch†

Aurelio Martínez

Andreu Mas

Joaquim Muns

Jordi Nadal

Vicenç Oller

Alexandre Pedrós

Jacint Ros Hombravella

Antoni Serra Ramoneda

Juan Tugores

SECRETARIA I ADMINISTRACIÓ

Carme Cuartielles

DISSENY DE LA COBERTA

Dario Grossi

IL·LUSTRACIÓ COBERTA

Anoro

COORDINACIÓ I PRODUCCIÓ EDITORIAL

Antoni Munné

Perspectiva editorial cultural

Consell de Cent, 321, 3.ª 2.ª 08007 Barcelona

SUBSCRIPCIONS

Anna Fatjó

Avda. Diagonal, 512, pral. 08006 Barcelona

Telèfon 93 416 16 04

IMPRESSIÓ

Índice S.L.

Fluvià, 81-83

08013 Barcelona

DIPÒSIT LEGAL. B. 8.160-1975

ISSN 135-819 X

REDACCIÓ

Col·legi d'Economistes de Catalunya

Avda. Diagonal, 512, pral. 08006 Barcelona

Telèfon 93 416 16 04

COMITÈ D'EDICIÓ

Rosa Cava

Martí Parellada

Jordi Conejos

Artur Saurí

JUNTA DE GOVERN

DEL COL·LEGI D'ECONOMISTES

DEGÀ

Jordi Conejos Sancho

VICE DEGA

Artur Saurí del Río

SECRETÀRIA

Montserrat Casanovas Ramon

VICE-SECRETARI

Oriol Amat Salas

TRESORER

Raimon Casanellas Bassols

INTERVENTOR

Joan B. Casas Onteniente

VOCALS

Mercè Sala Schnorkowski

Joan Ràfols Esteve

Joaquín Trigo Portela

Joan B. Casas Onteniente

Miguel Antonio Pérez Carnicero

Jordi Gual Solé

Amadeu Petitbò Juan

VOCAL-PRESIDENT A GIRONA

Josep Pujolràs Nonell

VOCAL-PRESIDENT A LLEIDA

Jordi Vilalta Miquel

VOCAL-PRESIDENT A TARRAGONA

Antoni Terceño Gómez

CONSELLERS

Jesús Betrian Piquet

Guillem Rovira Jacquet

Anton Gasol Magriñá

Núria Bosch Roca

NORMES PER A LA PUBLICACIÓ D'ORIGINALS

1. Els originals caldrà enviar-los a *Revista Econòmica de Catalunya*, Avda. Diagonal, 512, pral., 08006 Barcelona.
2. L'extensió dels treballs no superarà les vint pàgines a doble espai (8000 paraules), incloent-hi quadres, gràfics, mapes, notes i referències bibliogràfiques.
3. Els articles, que han de ser originals i inèdits, són sotmesos a avaluació per part d'especialistes qualificats.
4. La versió definitiva de l'article es lliurarà també en suport magnètic.

